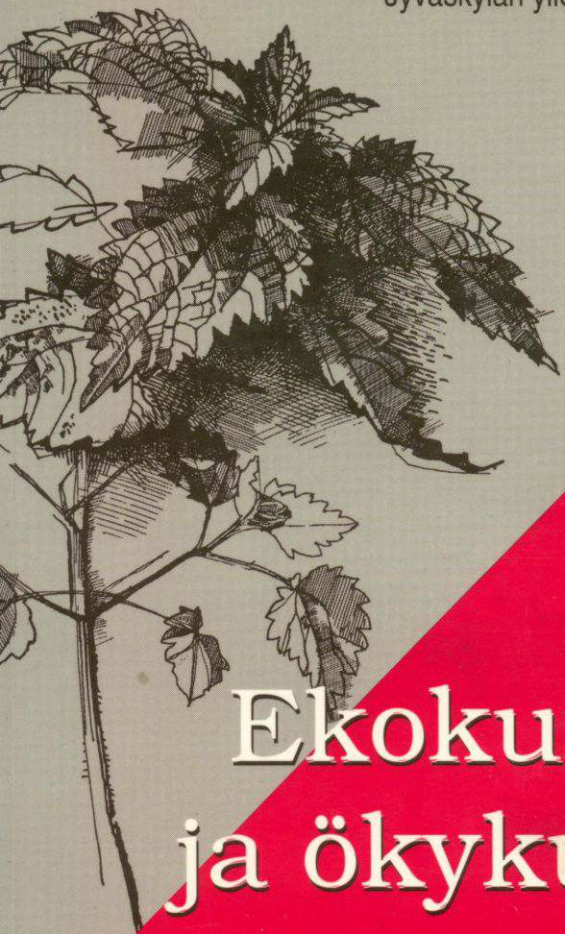

Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja
Jyväskylän yliopisto

Esa Konttinen
Tapio Litmanen
(toim.)

Ekokuntia ja ökykuntia

Tutkimuksia
ympäristönhallinnan
paikallisesta eriaikaisuudesta.

SoPhi

Esa Konttinen & Tapio Litmanen
(toim.)

Ekokuntia ja ökykuntia

Tutkimuksia ympäristöhallinnan
paikallisesta eriaikaisuudesta

SoPhi

Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 6
Jyväskylän yliopisto

SoPhi

Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 6
Jyväskylän yliopisto

SoPhi on Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen uusi julkaisusarja. SoPhissa julkaistaan korkeatasoisia yhteiskuntapolitiikan, sosiologian, valtio-opin ja filosofian tutkimuksia. Julkaistavat tekstit valitaan asiantuntijalausuntojen perusteella.

SoPhin toimituskunnan muodostavat Risto Eräsaari, Kaj Ilmonen, Eeva Jokinen, Jussi Kotkavirta, Eerik Lagerspetz, Marjatta Marin, Kari Palonen, Tuija Parvikko ja Juha Virkki.

SoPhin osoite on Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos/SoPhi, Jyväskylän yliopisto, PL 35, 40351 Jyväskylä.

Julkaisuja myy Kampus-Kirja, Seminaarinkatu 15, 40100 Jyväskylä (puh. 941-603155, fax 941-615744, e-mail kkirja@bibelot.jyu.fi).

ISBN 951-34-0769-1

ISSN 1238-8025

Copyright © kirjoittajat

Paino Jyväskylän yliopistopaino 1996

Kansipaino Jyvässeudun Paino Oy

Kannen suunnittelu Carita Hyvärinen

Taitto Juha Virkki

Sisällys

Aluksi	1
<i>Esa Konttinen ja Tapio Litmanen</i>	
Ympäristönhallinnan paikallinen eriaikaisuus	2
<i>Matti Nieminen</i>	
Komentomallista kohtuuttomuutta vai legitiimiä luonnonsuojelua? Keskisuomalaiset kunnat valtakunnallisen rantojensuojeluohjelman tulkitsijoina	15
<i>Päivi Lahdenmäki</i>	
Kestävän kehityksen kuntakokeilu Sumiaisissa ja Padasjoella	48
<i>Kimmo Saaristo</i>	
Ympäristösihteeri: ”räksyttävä koira” vai ”vakiokalustoa”? ...	89
<i>Ilkka Virmasalo</i>	
Uudistuvan luonnonsuojeluliikkeen suuntakamppailu 1970-luvun Keski-Suomessa	120
<i>Tapio Litmanen</i>	
Ydinjätteet – kiitos, ei tänne! Paikkakuntalaisten suhtautuminen ydinjätteisiin Äänekoskella, Eurajoella ja Kuhmossa	148
<i>Esa Konttinen</i>	
Taistelu vuoresta	191
<i>Esa Konttinen ja Tapio Litmanen</i>	
Haasteita hallinnolle	255
”Paikalliset ympäristöliikkeet ja lähihallinto” -projektin julkaisut	279

Aluksi

Kädessäsi on ”Paikalliset ympäristöliikkeet ja lähihallinto” -tutkimusprojektin raportti.

Hanke koostuu itsenäisistä osahankkeista, joita sitoo väljästi toisiinsa yhtenäinen kehysteema, ympäristönhallinnan paikallisuus, paikallisen ympäristönhallinnan rakentuminen. Lähestymiskulmana on paikallinen yhteisö ja hallinto sekä omaehtoiset kansalaisaloitteet ja liikkeet. Tutkimuksen tavoitteena on sosiologian keinoin kartoittaa ympäristönhallinnan paikallista kirjoa, eritellä kansalaisliikkeiden luonnetta ja merkitystä paikalliselle ympäristöhallinnalle sekä eritellä tehokkaan ympäristönhallinnan tiellä olevia rakenteellisia esteitä. Tutkimus kohdistuu pääosin Keski-Suomen maalaiskuntiin ja maaseutukaupunkeihin.

Tutkimusstrategiana ovat tapaustutkimukset. Tällä hetkellä on käynnissä neljän tutkijan hankkeiden lisäksi useita pro gradu -tutkielmia. Tutkimus jatkuu opinnäytteiden muodossa sekä yhteenveto- ja johtopäätösjulkaisuna. Projektin tähänastiset julkaisut on lueteltu raportin lopussa.

Hankkeen päärahoittaja on Suomen Akatemia vuosille 1994-1996. Rahoitustukea ovat antaneet myös Ympäristöministeriö, Valtion Teknillinen Tutkimuslaitos sekä Keski-Suomen lääninhallitus. Tutkimus tehdään Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksessa, sen sosiologian yksikössä.

15.4.1996

Toimittajat

Esa Konttinen ja Tapio Litmanen

Ympäristönhallinnan paikallinen eriaikaisuus

Kokoelman tutkielmien kohteena on ympäristönhallinnan paikallinen rakentuminen maaseutukunnissa -ja kaupungeissa. Kirjoituksilla peilataan sekä virallisen että vapaaehtoisen ympäristönsuojelutyön kirjavaa kenttää. Suurennuslasin alle on otettu Keski-Suomen maaseutukunnat. Tavoitteena ei ole niiden ympäristönsuojelun kentän kokonaisvaltainen hahmottaminen – se olisi aivan liian vaativa tehtävä – vaan tuon kentän monimuotoisuuden kuvaaminen esimerkkitapausten avulla, vieläpä tietyistä erityisistä näkökulmista. Kuvaukset ja erittelyt tarjoavat vähintäinkin viitteitä ympäristönhallinnan paikallisesta moninaisuudesta maakunnan ulkopuolellakin.

Paikallisyhteisön ympäristönhallinta (sen heikkoudet ja vahvuudet) ilmenee paikallista ympäristöä koskevissa ratkaisuisissa ja toimenpiteissä. Niitä koskevaa suunnittelua ja ohjausta voitaisiin kutsua ympäristöpolitiikaksi. Ympäristöpoliittiset toimenpiteet taas ilmentävät sekä valtion lakien ja muiden normien avulla määrittämiä pakkoja että paikallisen päätöksenteon arvoisältöjä ja suuntautumista. Paikallisen ympäristöpolitiikan taustana ja lähtökohtana on siis toimijoiden suuntautuminen ympäristöä kohtaan, paikallinen ympäristöorientaatio. Ympäristöorientaatio ei ole pelkästään pää-

töksentekijöiden määrittämää, vaan se on paljon laajempi koko yhteisöä, sen erityislaatu, sosiaalisia rakenteita, historiaa ja nykyisyyttä koskeva kysymys.

Paikallinen ympäristöorientaatio tai ympäristöajattelu on aina yhteydessä yhteiskunnassa laajemmin esiintyviin ympäristöä koskeviin keskusteluihin. Ympäristösuhteemme kehityksen yleinen trendi on jotakuinkin selkeästi hahmotettavissa.

Luonnonsuojelupiireissä tapahtui siirtymistä vanhasta luonnonsuojelujatteluun (arvokkaiden luontosaarekkeiden säilyttämisen merkityksessä) kokonaisvaltaisempaan ympäristönsuojeluun 1970-luvun loppuvuosina. Laaja murros yleisessä ympäristöorientaatiossa tapahtui kuitenkin 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun taitteessa. Muutoksen kulminaatiopisteenä on pidetty vuoden 1979 kevään Koijärvi-liikettä (Järvikoski 1991). Luontoaktivistien suoran toiminnan tempaukset Forssassa sijaitsevan lintujärven suojelemiseksi saivat osakseen ennen kokemattonta huomiota tiedotusvälineissä. Koijärvestä muodostui murroksen symboli, mutta myös muualla oltiin liikkeellä ympäristön puolesta. Lapissa kamppailtiin Kemijoen kalakorvauksista, Ounasjoesta ja Vuotoksen tekoaltaasta, Pohjanmaalla vielä vapaina olevista koskista, Lappajärvellä järven veden korkeusvaihteluista, Keski-Suomessa Päijänteen veden puhtaudesta ja Vaarunvuoren luontoalueen säilyttämisestä, Itä-Suomessa vesakkomyrkytyksiä vastaan, etelän kaupungeissa esimerkiksi puistoalueista ja jätteenkäsittelylaitosten sijoituspaikoista.

Voimakkaat paikalliset ympäristökamppailut olivat ympäristötietoisuuden murroksen tärkeä osatekijä Suomessa (Borg 1991, 186), vaikka sillä toki oli muitakin syitä. Murros varsinaisesti synnytti vihreän liikkeen, joka organisoitui vuonna 1982 Vihreäksi Liitoksi. Ympäristöä koskevat vaatimukset johtivat vakiintuneiden puolueiden vihertymiseen: myös niiden oli otettava yleinen kehitys huomioon säilyttääkseen kannattajakuntansa luottamuksen. Ympäristöteema voitti alaa suuressa osaa poliittista kenttää eikä se enää jäänyt pelkäksi retoriikaksi. Sosiaalidemokraattien johtama hallitus perusti ympäristöministeriön vuoden 1983 alussa; luonnonsuojeluväki oli vaatinut sitä 1970-luvun alusta lähtien.

Ympäristöministeriön perustaminen oli tärkeä käännepointti valtiollisen ympäristöpolitiikan kehityksessä. Pian aloitettiin valtakun-

nallisten ympäristön hoito- ja suojeleuhjelmien suunnittelu ja lainsäädännöllinen uudistustyö. Tehtiin päätös erityisten ympäristönsuojelun lautakuntien perustamisesta kuntiin vuonna 1986. Kunnallinen ympäristönsuojelutoimi sai pari vuotta myöhemmin tuekseen ympäristönsuojelusihteerit, joiden virkoja alettiin perustaa kuntiin ripeään tahtiin. Laadittiin paikallisen ympäristön hoitoa määrittäviä normeja, mikä kehitys on jatkunut myös viime vuosina. Vuoden 1994 syyskuussa voimaan tullut ympäristön vaikutusten arviointi (YVA) -laki edustaa yhtä käännepestettä pyrkimyksissä paikallisten ympäristöjen hallintaan.

Selkeästä valtakunnallisesta kehityksestä huolimatta ympäristönhallintaa koskevissa pyrkimyksissä ja teoissa esiintyy suurta paikallista kirjavuutta tämän päivän Suomessa¹. Epäilemättä ekologinen modernisaatio etenee paikallisissa toimintaympäristöissä, mutta suuresti vaihtelevin käytännöin ja eriaikaisesti. Eriaikaisuutta esiintyy myös yhdyskuntien sisällä: kun jokin osajärjestelmä omaa vahvan ekologisen suuntautumisen, toinen toimii sen vastaisesti. Kokoelman tutkielmien yhteisenä tavoitteena on kartoittaa tuota eriaikaisuutta ja lähemmin analysoida ympäristönhallinnan paikallisen määräytymisen eräitä puolia. Mitä ympäristönhallinnan ja erityisesti ympäristöorientaation paikallinen eriaikaisuus on, millaisia ilmauksia se saa ja minkälaisia paikallisia tekijöitä ja rakenteita löytyy eriaikaisuuksien taustalta? Voidaanko kirjavuudesta löytää säännönmukaisuuksia?

Paikkakuntaakohtaisen erilaisuuden mahdollistaa ja siten tutkimuksen asetelman tekee mielekkääksi se, että yleisyhteiskunnalliset virtaukset ja kehityssuunnat eivät ilmene yksinkertaisina heijastuksina tai keskuksissa tehtyjen päätösten mekaanisina konkreettisine paikallisella tasolla. Kysymys ei ole myöskään vain paikallisista voimavaroista siinä mielessä, että kuntien eroavat taloudelliset resurssit määräisivät olennaisesti paikallisen ympäristöpolitiikan sisällön. Ongelmaa ei niin ikään voi palauttaa paikallisesti eroaviin tarpeisiin. Tätähän näkökulmaa on paikallishallinnon kehittämisen lähtökohtana tähdennetty viime vuosina ja sen mukaisesti on päätösvaltaa siirretty alaspäin. Ajatuksena on ollut, että koska paikalliset olosuhteet poikkeavat toisistaan, tuo päätöksentekotasoa on tehokkaiden toimenpiteiden kannalta oikea.

Näkökanta paikallisten olosuhteiden suurista eroista ja niiden tuntemisen merkityksestä pätevä päätöksenteon ehtona on epäilemättä oikeaan osunut lähtökohta. Asialla on kuitenkin myös toinen puolensa, joka on erityisen merkittävä seikka tämän kokoelman aiheen kannalta. Kokoelman yhteistä tarkastelukulmaa voidaan nyt täsmentää tuohon, ehkä viime aikoina keskustelussa tai ainakin hallinnollisessa kehittämistyössä taustalle jääneeseen puoleen: mielenkiinnon kohteena on paikallinen *ympäristöorientaatio*. Ympäristöorientaation osalta väitämme esiintyvän verraten suuria eroja yhdyskuntien väliltä.

Voidaan yhtäältä löytää vahvan ympäristöorientaation yhdyskuntia, joista voidaan käyttää nimitystä ekokunta. Tällaisessa kunnassa ympäristönsuojelu on tiedostettu keskeiseksi lähtökohdaksi kaikessa toiminnassa ja niin fyysisen kuin myös kulttuurisen ympäristön hoito on laajamittaisesti sisäistetty kaikkea toimintaa sääteleväksi lähtökohdaksi. Mutta on myös yhdyskuntia, joissa ympäristöarvot on täysin alistettu muiden hyötynäkökohtien alaisuuteen, pahimmillaan paikallisten päättäjien henkilökohtaisten etujen välikappaleeksi. Tällaisesta kunnasta ehkä voitaisiin käyttää kuvaavaa ilmaisua ökykunta. Ääritapausten välimaastoon sijoittuu suuri määrä toisistaan poikkeavia (yhdy)s kuntia.

Paikallisella ympäristöorientaatiolla emme siis viittaa vain paikallisen hallinnon ja edustuksellisen päätöksentekojärjestelmän tavoitteenasetteluun ja suuntautumiseen, vaikka tämä näkökulma on keskeisessä asemassa kirjoituksissa. Kysymys pitää ymmärtää laajemmin. Hallinnon tavoitteita ei määritellä ja konkreettisia toimenpiteitä ei toteuteta paikkakunnan sosiaalisista, taloudellisista ja kulttuurisista rakenteista riippumatta. Siinäkin tapauksessa, että paikallishallinto toimii itseriittoisesti, on kyseinen toimintamalli ympäristönsä mahdollistama. Myös tässä tapauksessa päättäjien tavoitemäärittelyt ja orientaatiot ilmentävät osaltaan alueellisia ja paikallisia sosiaalisia ja kulttuurisia rakenteita ja sisältöjä.

Viimeaikainen paikallisten yhdyskuntien tutkimus on tähden-
tänyt yhteisöjä mentaalisisina rakennelmina tai merkityskokonai-
suuksina (Cohen 1985, 108; Crow ja Allan 1995, 150). Ympäris-
töön kohdistuvat toimenpiteet ovat sen mukaisesti seurausta tuolle
ympäristölle annetuista merkityksistä, ympäristön paikallisista

tulkinnosta, jota termiä Kortelainen ja Kotilainen (1994) käyttävät. Paikallinen ympäristöorientaatio koskee tulkintojen kokonaisuutta ja siinä korostuvat yhteisön toiminnoissa johtavan aseman saaneet tulkinnat.

Ympäristön paikalliset tulkinnat ja paikallinen ympäristöorientaatio ovat kompleksisten yhteisösuhteiden ja tietoisuusmuotojen tuotetta. Tarvitaan lähestymistapaa, joka huomioi yhteisön useat ulottuvuudet ja niiden kytkeytymisen toisiinsa paikallisissa konteksteissa (Crow & Allan 1995, 149; Calhoun 1983, 87).

Paikallisyhteisö on moniaineksinen sosio-kulttuurinen kokonaisuus. Sillä on kollektiivinen paikkatietoisuus, jonka luomiseen ja muokkaamiseen monet ryhmät ja yksilöt osallistuvat. Niihin kuuluvat enemmän tai vähemmän selkeät *intressiryhmät* (kuten taloudelliset yritykset tai poliittiset järjestöt), *paikallista identiteettiä* tähdentävät ryhmät (kuten paljasjalkaiset paikkakuntalaiset ja kotiseutuyhdistykset), *työ- ja ammattiasemaa* kulttuurissaan ilmentävät ryhmät (kuten tehtaantyöläiset, professionaalit tai eläkeläiset), *paikallishallinto* omine kulttuureineen, lukuisat *harrastus- ja vapaa-ajan ryhmät*, jne. Ympäristöorientaatioon vaikuttavat monella paikkakunnalla *luonto-, ympäristö- ja asukasyhdistykset*, sekä vähemmän pysyväisluontoiset ympäristöryhmät ja kansalaisaloitteet. Jokainen asukas kuuluu useaan ryhmään ja suodattaa yksilöllisiin näkemyksiinsä enemmän tai vähemmän viiteryhmiensä näkökantoja – ja päinvastoin.

Paikallinen ympäristöorientaatio muodostuu eri ryhmien ja niihin kuuluvien yksilöiden ympäristöorientaatioiden summana. Ryhmien jäsenet ottavat vastaan, tulkitsevat ja muokkaavat ympäristöä koskevia viestejä interaktiossa toistensa kanssa. Viesteille ja näkökannoille annetaan paikallinen tulkinta, niille luodaan merkityksiä paikallisissa tietoisuuskentissä.

Vaikuttavaan asemaan nousevat muita potentiaalisesti voimakkaammat näkökannat. Yhtäältä sellaiset kannanmääritykset voivat ilmentää ryhmän vahvaa asemaa yhdyskunnassa, mutta tämä on vain yksi mahdollisuus. Yleistä kannatusta voivat saavuttaa myös näkökohdat, jotka ilmentävät asukkaiden suuren osan kokemaa tarvetta, johon pienikin avantgardistinen etujoukko toiminnallaan vastaa. Vahvaan ympäristöorientaatioon johtava tietoisuus voi syntyä sen

kautta, että harvalukuinen toimijajoukko kykenee muokkaamaan yhteisön jäsenten ympäristökäsityksiä. Tällöin kulttuurinen (ja sen osana tiedollinen) maaperä on paikkakunnalla kypsynyt vastaanottavaiseksi uusille merkitykselle.

Paikallisyhteisö voidaan kuvata enemmän tai vähemmän jännitteiseksi kentäksi, jonka hallinnasta käydään siihen osallisten kesken kamppailua. Tuo kamppailu ei (enää) ole vain poliittista taistelua perinteisessä mielessä, vaan yhä useammin myös kamppailua kulttuuristen merkitysten ja niitä koskevien symbolien asemasta. Myös paikalliset kentät ovat yleisesti ”sekoittuneet” aiemmista yksinkertaisista ja monoliittisista rakennelmista moniaineksiksi paikallisten ja ei-paikallisten rakenteiden ja tietoisuusmuotojen alinomaan uudeellenmuokkautuviksi taistelulentiksi.

Paikallisyhteisöt rakentuvat paikan, sosiaalisten rakenteiden ja merkitysten toisiinsaketykeytymisestä. Se, että tutkielmien kohteena ovat maalaiskunnat ja maaseutukaupungit, tuo tavallistakin tärkeämpään asemaan neljännen ulottuvuuden, aikaulottuvuuden tai, kuten Crow ja Allan (1995) sanovat, *yhteisöajan* (community time) ulottuvuuden. Paikallisyhteisön jäsenten paikkaan liittyvät merkitykset (paikallinen identiteetti, me-käsitys yhdyskunnan asukkaina) ovat rakentuneet yhdyskunnan synnystä lähtien, vuosien ja vuosikymmenten aikana. Jokainen myöhempi paikallinen identiteetti sisältää aikaisemmat vaiheet muokkautuneina. Historiallisesti identiteettiin ovat vaikuttaneet esimerkiksi paikkakuntalaisten keskeisen toimeentulon lähteet ja niihin liittyvät sosiaaliset rakenteet. Selkeimmin tämä voidaan nähdä rakenteeltaan homogeenisissa yhdyskunnissa, kuten puhtaassa tehdasyhdyskunnassa tai puhtaassa maanviljelysyhdyskunnassa.

Kauan vakaana säilyneen yhdyskunnan paikallisidentiteetissä vaikuttaa vahva historiallinen elementti. Uudet virtaukset ja ulkoa tulevat vaikutteet otetaan vastaan ja suodatetaan sen kulttuurisisällöissä. Pitkän ajan kuluessa lujaksi kiteytynyt kulttuuri auktoriteetti- ja valtakäsityksineen on yksilöön nähden luja voima, joka sanelee hänelle mikä on hänelle soveliasta toimintaa tai käyttäytymistä yhteisön jäsenenä.

Mutta viime vuosikymmeninä useat paikallisyhdyskunnat – ehkä muita useammin juuri hyvin homogeeniset yhdyskunnat – ovat jou-

tuneet kokemaan voimakkaita murroksia, joiden seurauksena niiden yhteisöaika on katkoksellista. Kulttuuristen merkitysten kesken käytävä kamppailu paikallisilla areenoilla ilmentääkin tänään yhteisöajan historiallisen elementin vaikutuksen heikkenemistä. Selvimmin tämä ilmenee niissä tapauksissa, joissa paikkakunnalle on muodostunut suuri vastikään muuttaneiden ja sen ulkopuolella työssä käyvien ryhmä (siis lähiötyyppinen asutusryhmä). Sen edustajat eivät tunne, tai ainakaan eivät ole omakohtaisesti sisäistäneet paikkakunnan historiaa ja kulttuurin erityislaatua. Heitä eivät sido myöskään paikalliset valtarakenteet. Niinpä paikkakunnalle hiljattain muuttaneet ovat voineet murtaa perinteisiä kollektiivisen tietoisuuden rakenteita ja vaikuttaa uusien syntymiseen (esimerkkejä ympäristökysymyksissä: Kortelainen 1994; Konttinen 1994). Mutta kriisi voi pakottaa suuriin muutoksiin myös perinteisessä tietoisuusmuotoja edustaneiden vanhojen asukkaiden yhteisöajassa. Molemmista tapauksista on esimerkkejä myös tässä kokoelmassa.

Paikallisyhteisöjen tavoitteenasettelu ja konkreettinen toiminta määräytyvät tänään kompleksisella tavalla. Tämän tähdentäminen on tarpeen siksikin, että – kuten näyttää – usein hallinnollisissa kehittämishankkeissa huomioidaan vain toiminnallisten rakenteiden muodollinen puoli. Lainmuutoksilla ja organisaatorakenteita kehittämällä on tavoiteltu muutoksia paikallisyhdyskuntien toiminnassa ja kuitenkin on hämmentyneenä jouduttu toteamaan muodollisten uudistusten sangen vähäinen vaikutus käytännössä. Juuri tällaisen kuvan antaa Heikki Koski (1995) kunnallisen demokratian kehittämisyrittämisistä. 1970-luvulta lähtien on lainmuutoksilla pyritty vahvistamaan kansalaisten suoraa osallistumista paikalliseen asioidenhoitoon. Näyttää kuitenkin käyneen päin vastoin: Kosken mukaan kuilu asukkaiden ja kuntahallinnon välillä näyttää kasvaneen.

Paikallisen yhdyskunnan *hallinnon* toiminnan ymmärtämiseksi on tarkastelukulmaa laajennettava virallisten rakenteiden taakse ja yli. Taakse tarkoittaa tässä sitä, että hallinnollisissa päätöksentekorakenteissa on muodollisen rakennekaavionsa lisäksi ”toinen puolensa”, konkreettiset ihmiset tulkintoineen, merkityksenantoineen, intresseineen ja niihin perustuvine tavoitteineen. Tämä läsnäoleva todellisuus sisältää tärkeänä puolenaan aina jonkinlaisen toiminnallisen ja hallinnollisen tulkinnan tai *kulttuurin*, näkemykset siitä,

mikä on pätevää hallinnollista toimintaa, miten voidaan ja miten tulee paikallishallinnossa toimia. Se sisältää aina myös tosiasiallisen, enemmän tai vähemmän piiloon jäävän *valtarakenteen*, joka saattaa ääritapauksessa täysin hallita virallisten päätöksentekuelinten toimintaa ja päätösten sisältöjä.

Jokaisessa paikallisessa toimintaympäristössä on myös hallinnon kohde tai ”vastapuoli”, paikalliset asukkaat. Niin kuin kansalaisyhteiskunnan yhteiskuntatasoisella käsitteellä viitataan nykyisin usein valtiosta erillisiin kansalaisryhmiin ja instituutioihin (esim. Mouzelis 1995) valtion ”vastaosapuolena”, voitaisiin puhua myös paikallisesta kansalaisyhteiskunnasta. Se kattaa asukkaiden vapaaehtoisen organisoitumisen moninaiset puolet poliittisista ryhmistä naapurustoihin ja harrastusryhmiin. Paikallisuus voi sitoa hallinnon ja kansalaisten kollektiivit kiinteäksi ykseydeksi, erityisesti pienissä yhdyskunnissa.

Kuten hallintokin, myös kansalaisyhteiskunnan jäsenet luovat ympäristöä koskevia merkityksiä. Ne syntyvät sekä koko yhteiskuntaa koskevissa yleisissä kulttuurissa virtauksissa (joihin osallisia asukkaat ovat) että kaikkien niiden paikallisten ja yli paikallisten ryhmäjäsennyksien perustalta, joissa asukkaat ovat mukana. Niihin vaikuttavat usein merkittävästi omat paikalliset intressisidonnaisuudet ja kytkennät tai niiden puuttuminen paikallisyhteisön perinteisiin jne. Paikallisessa kansalaisyhteiskunnassa kehkeytyvät ympäristöorientaatiot ovat usein yhdensuuntaisia paikallishallinnon ympäristölle antamien tulkintojen kanssa – näin erityisesti sosiaaliselta rakenteeltaan hyvin homogeenisissa kunnissa.

Mutta tämän päivän paikallisessa kansalaisyhteiskunnassa syntyy myös omaehtoisia aloitteita paikallisen ympäristönhallinnan vahvistamiseksi. Paikallisyhdyskuntien asukkaat ovat muodostaneet ympäristöryhmiä, jotka ovat usein järjestäytyneet pysyväisluontoisiksi ympäristöyhdistyksiksi (ks. Litmanen 1990; Rannikko 1994). Paikallishallinnon ohella tällaiset aloitteet ovat kirjoitusten keskeinen mielenkiinnon kohde. Esimerkkitapausten analyyseillä selvitetään niiden syntyä, vastaanottoa ja merkitystä paikallisen ympäristöorientaation rakentumisessa.

Ympäristönsuojelu on kunnissa uusi toimintakenttä. Se on myös erityislaatuinen toiminta-alue. Se ei ole vain uusi erillinen lisäalue

kuntien toiminnoissa, vaan alue, joka myös asettaa runsaasti haasteita kunnan muille toiminnoille. Laajimmillaan haasteen kohteena ovat ajatusmallit, jopa maailmankuvat, joiden perustalta toimintoja ohjataan. Konfliktitilojen yleisyys ei olekaan kummallista, sillä ympäristönsuojelun maailmankuva poikkeaa merkittävästi vallalla olleesta industrialistisesta maailmankuvassa, joka siis on tähän saakka ohjannut paikallista yhdyskuntaelämää. Siinä ympäristö ja luonto on ymmärretty lähinnä taloudellisesti hyödynnettävänä resurssivarastona ja ympäristölle aiheutetut haitat on nähty välttämättömänä maksuna teollisen ja taloudellisen toiminnan tuomasta hyvinvoinnista. Industrialistinen näkemys on kuitenkin kokemassa perusteellisen muutoksen, kuten niin monissa tutkimuksissa on tähdennetty. Elämme tässä suhteessa ekologisen modernisaation murroskautta.

Kirjoitukset eivät ole tarkoin rajattuja osia kokonaistutkimuksessa. Asetelma on väljempi. Kirjoitukset edustavat erillisiä näkökulmia johonkin paikalliseen tai myös alueelliseen ympäristökysymykseen. Tarkastelujen orientoivana perustana on kuvattu näkökulma tai kehys. Spesifimmät näkökulmat poikkeavat paljonkin toisistaan. Kaikille kirjoituksille on yhteistä tarkastelun kohdentuminen Keski-Suomeen. Rajauksen syyt ovat käytännöllisiä ja tutkimusstrategisia.

Matti Nieminen tutkii ympäristöhallinnon toimivuutta kirjoituksessaan ympäristöministeriön valmisteleman rantojensuojeluohjelman vastaanotosta keskisuomalaisissa kunnissa. Niemisen tavoitteena on selvittää, millaisilla yleisillä luontokäsityksillä kunnat perustelivat kantojaan rantojensuojeluohjelman omalla alueellaan sijaitsevista kohteista. Hän tutkii myös, miten kunnat suhtautuivat ohjelman valmistelun tapaan. Rantojensuojeluohjelmahan suunniteltiin hyvin keskusjohtoisesti ympäristöministeriössä eikä paikallisen tason toimijoita otettu mukaan suunnitteluun. Tämän erityistapauksen erittelyllä voidaan luoda ongelmia, joita seuraa paikallisten toimijoiden sivuuttamisesta heitä koskevassa tärkeässä asiassa.

Paikallisia ympäristökysymyksiä lähestytään osassa kirjoituksia hallinnon näkökulmasta.

Päivi Lahdenmäen artikkelissa eritellään kestävän kehityksen kuntakoikeilua Sumiaisissa ja verrataan sen tuloksia toisen pienen

kokeilukunnan, Padasjoen vastaavaan kokeiluun. Nämä kunnat edustavat paikallisen ekologisen suuntautumisen huippua, ottivathan ne nopeasti vastaan keskushallinnon haasteen. Kuitenkin kuntalaisten arviot kokeilun onnistumisesta poikkeavat näissä kahdessa kunnassa merkittävästi toisistaan. Selvät erot asettavat tehtävän niiden syiden selvittämiseksi. Lahdenmäki päättyy teesiin paikallisen hallinnollisen kulttuurin suuresta merkityksestä erojen ymmärtämiseksi. Sumiaisten kokeilu rakennettiin osaksi omintakeista suminismien ideologiaa, jota paikallinen poliittinen ja hallinnollinen johto on tietoisesti rakentanut 1980-luvun alusta lähtien.

Kimmo Saariston tarkastelun kohteena on paikallisen ekologisen modernisaation yksi tärkeimmistä hallinnollisista ilmentymistä, 1980-luvun lopulla perustetut ympäristönsuojelusihteerien toimialat kunnissa. Ympäristönsuojelusihteerien käytännön toiminnassa ekologinen näkökulma kohtaa niin taloudellisen kuin muutkin kuntahallinnon toimialat ja vastaavat orientaatiot. Saariston tavoitteena on eritellä kentän jännitteisyyttä uusien kunnallisten ympäristöasiatuntijoiden kokemana. Miten nämä asiantuntijat mieltävät asemansa ja millaisia mahdollisuuksia heillä on tuoda edustamansa näkökulma kunnan toimintakenttään? Tarkastelun kiinnostavuutta lisää se, että suomalainen kunnallishallinto on voimakkaasti sektoroinutta (Sairinen 1994, 254-257). Kuinka toisistaan eriytyneet toimialueet kykenevät ymmärtämään uutta ympäristönäkökulmaa? Saariston asetelma antaa mahdollisuuden kuntakohtaisen moninaisuuden (tai samankaltaisuuden) erittelylle.

Teoksen toisen osan kirjoitusten painopiste on ympäristöä koskevassa vapaaehtoisessa kansalaistoiminnassa. Tarkasteltavana on kansalaisten ympäristötoiminnan rakentuminen ja merkitys paikalliselle ja alueelliselle ympäristöorientaatiolle.

Ilkka Virmasalo tutkii vapaaehtoisen luonnonsuojelutyön organisoitumista ekologisen modernisaation murroskaudella, 1970-luvulla. Perinteinen luonnonsuojelu oli kääntymässä laajemmaksi ympäristönsuojeluksi. Samaan aikaan yliopistokaupunkeja pyyhki vasemmistolaisen opiskelijaradikalismien aalto, joka ulottui myös luonnonsuojeluun. Tilanne tuotti vastakkaisasetelmia eri puolella maata, mutta jyrkin konfliktitilanne syntyi Keski-Suomessa. Keski-Suomessa vahvat paikalliset metsänhoitoyhdistykset organisoivat

vastaiskun ja ottivat hallintaansa luonnonsuojeluyhdistysten verkon perustamalla muutamassa päivässä koko alueen kattavan joukon paikallisyhdistyksiä. Artikkelit erittelee paikallisen luonnonsuojelutyön kentän syntyä ja kamppailua kentän hallinnasta.

Tapio Litmanen tutkii ydinjätteiden mahdollisilla loppusijoituspaikkakunnilla vallitsevaa tilannetta. Kuten muuallakin maailmassa, myös Suomessa on loppusijoitussuunnitelman vielä mukana olevilla paikkakunnilla, Eurajoella, Ääneskoskella ja Kuhmossa syntynyt paikallisia vastustusryhmiä. Ne ovat osaltaan muokanneet paikkakuntalaisten näkemyksiä ja käsityksiä kysymyksestä. Litmanen esittelee paikkakunnilla tehtyjen kyselyjen tuloksiin nojautuen kannatuksen ja vastustuksen laajuutta. Erityisen huomion kohteena ovat asukkaiden kokemat huolet, joita loppusijoitus saattaisi tuottaa paikkakunnalle. Tutkimus edustaa siten alueen uusimman kansainvälisen tutkimuksen suuntautumista. Tuloksia tulkitaan kunkin yhdyskunnan yhteisöllistä erityislaatua vasten.

Esa Konttisen aiheena on Vaarunvuoren pitkäaikainen ympäristökamppailu Korpilahdella. Kiista puhkesi 1970-luvun alussa, kun Imatran Voima julkisti suunnittelemansa alueelle yö- ja päiväsiähkön hintaeroa hyödyntävää pumppuvoimalaitosta: vettä pumpattaisiin halvalla yösiähköllä Päijänteestä yli sadan metrin korkeudessa sijaitsevaan altaaseen Vaarunvuoren laella ja laskettaisiin päivällä turpiinien kautta takaisin. Kiistan keskeisimpänä syynä on se, että Vaarunvuoren alue on määritelty Keski-Suomen tärkeimmäksi luonnonsuojelukohteeksi ja sen arvoluokitus on kansainvälisesti arvokas. Artikkelissa eritellään kamppailun historiallista muotoutumista paikallisissa olosuhteissa ja sen kytkeytymistä yhteiskunnan laajempiin ympäristödiskursseihin ja ympäristönsuojelun hallintoon. Vaarunvuoren tapauksessa tulevat selkeinä esiin ympäristöajattelun yhteiskunnalliset trendit ja murroskohdat.

Teoksen päätösartikkelissa *Konttinen ja Litmanen* tekevät syntetisoivan yrityksen hahmottaa paikallisen ympäristöhallinnan nykytilaa ja eriaikaisuutta Suomen maaseutukunnissa. Kirjoituksessa rakennetaan tyypikuvauksia, jotka voisivat auttaa kulloisenkin empiirisen erityistapauksen luonteen ja ongelmien paikantamista. Erityisesti pohditaan paikallisen kansalaisyhteiskunnan ja kuntahallinnon suhdetta hyvän ympäristöhallinnan lähtökohtana.

Viite

¹ Esimerkiksi ympäristötoimen hallinto on toteutettu kunnissa monin tavoin. Vuonna 1993 itsenäinen ympäristönsuojelulautakunta oli 56 kunnassa, 316 kunnassa se oli yhdistetty jonkun toisen tai useampien lautakuntien kanssa; 50 kunnassa ympäristöasiat oli yhdistetty kuntayhtymien yhteisille ympäristöelimille, 7 kunnassa ympäristöasiat kuuluivat kunnanhallitukselle (Ympäristö- Miljö -tiedote 1/1993; Sairinen 1994, 256).

Kirjallisuus

- Borg, Olavi. 1991. "Vihreät – vihreä liike politiikassa". Teoksessa Ilmo Massa ja Rauno Sairinen (toim.), *Ympäristökysymys*. Helsinki, Gaudeamus.
- Cohen, A. 1985. *Symbolic Construction of Community*. London, Tavistock.
- Crow, Graham Paul ja Allan, Graham. 1995. "Community Types, Community Typologies and Community Time". *Time & Society* 4 (2), 147-166.
- Järvikoski, Timo. 1991. "Ympäristöliike suomalaisessa politiikassa." Teoksessa Ilmo Massa ja Rauno Sairinen (toim.), *Ympäristökysymys*, 162-179. Gaudeamus, Helsinki.
- Konttinen, Esa. 1994. "Kansalaisyhteiskunnan leimahdus Säynätsalossa." Teoksessa Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.), *Pasilasta Vuotokselle*, 116-138. Helsinki, Gaudeamus.
- Koski, Heikki. 1995. *Kansalainen, kunta ja kansalaisyhteiskunta*. Kunnallissalan kehittämissäätiö, Polemia-sarja 11.
- Kortelainen, Jarmo ja Kotilainen, Juha. 1994. *Ympäristön paikalliset tulokset. Ympäristötietoisuuden muutos tehdasyhdyskunnassa*. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 109.
- Kortelainen, Jarmo. 1994. "Paikalliset keskiluokat ja ympäristötietoisuuden muutos." Teoksessa Kortelainen & Kotilainen, *Ympäristötietoisuuden...*, 71-131.
- Litmanen, Tapio. 1990. Kansalaisaloite ympäristökamppailuna. Sievin, Nivalan ja Reisjärven suojelijoiden tarkastelua 1980-luvun ympäristökamppailuna ja kansalaistoimintana. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. (Julkaisematon).

- Mouzelis, Nicos. 1995. Modernity, Late Development and Civil Society. Teoksessa John A. Hall (toim.), *Civil Society. Theory, History, Comparison*, 224-249 Polity Press, Cambridge.
- Rannikko, Pertti. 1994. "Ympäristökamppailujen aallot." Teoksessa Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.), *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto*, 11-30. Gaudeamus, Helsinki.
- Sairinen, Rauno. 1994. *Ympäristökonfliktit kuntien suunnittelussa ja päätöksenteossa*. Suomen Kuntaliitto, Acta-sarja, 31.
- Ympäristö-miljö -tiedote 1/1993.*

Matti Nieminen

Komentomallista kohtuuttomuutta vai legitiimiä luonnonsuojelua?

Keskisuomalaiset kunnat valtakunnallisen rantojensuojeluohjelman tulkitsijoina

Valtioneuvosto teki joulukuussa 1990 periaatepäätöksen valtakunnallisesta rantojensuojeluohjelmasta, jolla on tarkoitus säilyttää viisi prosenttia maamme rantaviivasta rakentamattomana ja luonnontilaisena. Ohjelma, jonka taustalla on 1985 valmistunut Meri- ja järviluonnon suojelutyöryhmän komiteanmietintö, herätti heti julkistamisestaan lähtien kiivasta vastustusta erityisesti yksityisten maanomistajien ja heidän etujärjestöjensä, mutta myös useiden kuntien keskuudessa.

Ympäristöministeriö julkisti ehdotuksen rantojensuojeluohjelmaksi kesäkuussa 1990. Ehdotuksesta pyydettiin välittömästi lausuntoja mm. kaikilta ohjelman piiriin kuuluvilta kunnilta. Ministeriö lähetti ohjelmaehdotuksen sekä kartat suojeltaviksi suunnitelluista kohteista kuntiin ja pyysi näitä ilmaisemaan näkemyksensä ohjelmaehdotuksesta – erityisesti sen aluerajauksista ja yleiskaavoituksen tarpeesta suojeltavilla alueilla. Tässä artikkelissa tarkastelen pääasiallisesti Keski-Suomen läänin kuntien ohjelmaehdotuksesta antamia virallisia lausuntoja, mutta jonkin verran myös kunnissa käytyä suojeluohjelmakeskustelua. Aineistona ovat kuntien lausuntojen lisäksi 12:n paikallislehden rantojensuojelua kos-

kevat kirjoitukset sekä suojeleohjelman piiriin kuuluvia kuntia koskevat kirjoitukset maakuntalehti Keski-suomalaisessa vuonna 1990.

Artikkelin tavoitteena on toisaalta kuvata keskisuomalaisten kuntien suojeleohjelmasta tekemiä tulkintoja, mutta myös pohtia erilaisten tulkintojen taustoja. Artikkelin deskriptiivinen taso perustuu lausuntojen ja lehtikirjoitusten lähilukuun. Lähiluvun kautta pyrin selvittämään minkälaiseksi rantojensuojeluproblematiikka kunnissa on rakentunut; eli mistä rantojensuojeluohjelmassa on nähty olevan kysymys. Etsin artikkelissa myös syytä kuntien näkemyksille suojeleohjelmasta.

Ajankohtaiseksi asian tekee se, että parhailaan on valmisteilla paljon kohua herättänyt rakennuslainuudistus, jonka yhdeksi tavoitteeksi on asetettu kuntien päätäntävällän lisääminen maankäyttöä koskevassa suunnittelussa. Vaikka muutaman vuoden takaisesta rantojensuojelukeskustelusta ei voidakaan suoraan vetää johtopäätöksiä siitä, millaista on kuntien nykyinen ympäristövastuullisuus maankäytönsuunnittelussa, ja miten ne näin ollen suoriutuisivat jatkossa ympäristö- ja muiden näkökohtien yhdistämisessä maankäytönsuunnittelussaan, voidaan näiden kahden asian rinnastamisella kenties saada osviittaa siitä, miten erilaiset intressit ja arvot kunnallisessa todellisuuden määrittelyssä hahmottuvat silloin, kun joudutaan ottamaan kantaa paikallistason ulkopuolelta esiin nouseviin luontoa koskeviin kysymyksiin.

Rantojensuojeluohjelmaan kuuluvia alueita esitettiin kaikkiaan 20:een Keski-Suomen läänin kuntaan.¹ Parinkymmenen eri kunnan toiminnan ja ajattelun selvittäminen jopa näinkin spesifissä asiassa on vaikeaa ja osin mahdotontakin. Kuntien lausunnot ovat käytettävissä, mutta lausuntojen muotoutumiseen ja kannanottojen suuntaan johtaneiden, paljolti julkisuuden ulottumattomissa piilevien prosessien selvittäminen on vaikeaa. Oma ongelmansa liittyy myös siihen, että kuntien lausunnot vaihtelevat laajuudeltaan varsin paljon. Lausuntojen pituudessa mitattuna keskisuomalaisten kuntien kaksi ääripäätä ovat olleet Luhanka, jonka ympäristöministeriölle osoittama lausunto koostuu muutamasta rivistä, sekä Kuhmoinen, joka jätti suojeleohjelmasta nelisivuisen lausunnon.

Pyrin välttämään käsittelyn hajanaisuuden ja pintapuolisuuden uhkat tarkastelemalla kuntia tiettyjen rantojensuojeluohjelmakan-

nanotoista esiin nousseiden teemojen kautta. Näitä teemoja ovat: 1. kysymys asianosaisuudesta (keitä ohjelman on katsottu kunnassa koskevan); 2. kysymys kunnan ja valtion suhteesta maankäytön suunnittelussa (kuka suunnittelee, kuka päättää ja mihin perustuen); sekä 3. luontonäkökulma (mikä on suojeleohjelmalausnon takana vaikuttava käsitys luonnosta, sen käytöstä ja merkityksestä). Teemat eivät ole toisistaan erillisiä aihekokonaisuuksia, vaan ne liittyvät toisiinsa ja menevät useassa suhteessa päällekkäinkin. Niiden tarkastelu erillisinä helpottaa kuitenkin monimutkaisen asian analyttistä ymmärtämistä.

Rantojensuojeluohjelma Keski-Suomen läänissä

Keski-Suomen lääni on maamme runsasvesisistöisimpiä läänejä: vesistöjen osuus läänin kokonaispinta-alasta on 16 %. Loma-asuntoja läänissä on rakennettu vuosittain noin 600-700. Rakentamisen vuoksi rantaviivaa sulkeutuu keskimäärin 70 kilometriä joka vuosi, ja tällä hetkellä noin 20 % läänin rantaviivasta on loma-asutuksen ja pysyvän asutuksen sulkemaa. (Keski-Suomen seutukaavan 5. vaihekaava 1995, 83-84).

Keski-Suomen läänissä valtakunnallisen rantojensuojeluohjelman kohteita on yhteensä 14, joista suurin osa sijoittuu useamman kuin yhden kunnan alueelle. Alueiden rantaviivan pituus on yhteensä noin 600 kilometriä, joka vastaa noin neljää prosenttia koko läänin rantaviivasta. Läänin suojeleohjelmakohteista seitsemän sijoittuu karuille ruokojärville. Yksi kohde on karua kortejärvityyppiä, yksi poikkeuksellisen karu nuottaruohojärvi, yksi korte-ruokojärvityyppinen, myös korte- ja ulpukajärviä sisältävä alue ja yksi erikoinen rotkojärvi. Lisäksi ohjelmaan on sisällytetty kolme joki-, koski- ja järvijaksoja käsittävää vesireittiä. Huonosti rakentamiseen soveltuvaa rotkojärvityyppistä Huhkojärveä lukuunottamatta ohjelmaan valittuja ranta-alueita on ympäristöministeriön mukaan uhannut ennen kaikkea rantarakentaminen ja loma-asutus. Veden laadun osalta paikallisia uhkia ovat olleet myös kalanviljely sekä erityisesti Päijänteen kohdalla metsäteollisuus.²

Ennen keskisuomalaisten kuntien rantojensuojeluohjelmaintulintojen yksityiskohtaisempaa teemoittaista tarkastelua luon-

nehdin kuntien suhtautumistapojen yleistä suuntaa. Taulukossa 1. suoje luohjelmakunnat on jaettu viiteen ryhmään sen mukaan, millainen on niiden ympäristöministeriölle osoittamissa lausunnoissa sekä muissa kannanotoissa ilmenevä perussuhtautuminen suoje luohjelmaan. Koska kaikki kunnat eivät ole eksplisiittisesti ilmaisseet myönteisyyttään tai kielteisyyttään suoje luohjelmaan, kuntien sijoittelu luokkiin perustuu osaksi lausunnoista ja muusta aineistosta analyttisessä tarkastelussa välittyneisiin vaikutelmiin.

Taulukko 1. Kuntien suhtautuminen rantojen suoje luohjelmaan

MYÖNTEI- NEN	MELKO MYÖNTEI- NEN	EI SELKEÄÄ KANTAA	MELKO KIELTEI- NEN	KIELTEINEN
Jämsän- koski	Kannon- koski Laukaa Kongin- kangas Korpilahti	Äänekoski	Karstula Kivijärvi Pylkönmäki Hankasalmi Jämsä Saarijärvi Luhanka Viitasaari	Kuhmoinen Konnevesi Leivonmäki Joutsa Keuruu Pihtipudas

Kysymys asianosaisuudesta

Tarkasteltaessa sitä, miten paljon kunnat ovat rantojen suoje luohjelmatulkinnoissaan painottaneet eri ihmisryhmien rantoja koskevia tarpeita, arvoja ja intressejä, voidaan huomio kiinnittää siihen, ketkä kunta on nähnyt *asianosaisiksi* suoje luohjelmaa koskevissa kysymyksissä. Yksinkertaisin tapa tämän asian selvittämiseksi on tarkastella sitä, kenestä kunta suoje luohjelman yhteydessä puhuu ja kenestä jättää puhumatta.

Kysymys asianosaisuudesta on sikäli jo valmiiksi määrittynyt,

että ympäristöministeriö pyysi lausunnot tietyiltä ryhmiltä: muilta valtionhallinnon edustajilta, eräiltä järjestöiltä, kunnilta ja maanomistajilta ilmaisten näin, että ainakin nämä ovat asianosaisia. Toisaalta ministeriön tapa määrittää suojeltavat rannat ”kansallisesti merkittäviksi” on laajentanut asianosaisuuden kaikkia Suomen kansalaisia koskevaksi. Suomen allekirjoittamien kansainvälisten suojelusopimusten kautta asianosaisiksi maamme rantojen suojelussa voidaan perustellusti sanoa kaikkia maapallon ihmisiä, ja nykyisin elävien ihmisten lisäksi asianosaisiksi voidaan katsoa myös vielä syntymättömät sukupolvet (vrt. Lagerspetz 1989, 237; ks. myös Ollikainen 1992, 106-110). Asianosaisuus luonnonsuojelussa sisältää myös erään eksplikoidun ja hyvin spesifin tason; juridisesti asianosaisuus koskee nimittäin niitä maanomistajia, joiden omistamille maille suojelutoimenpiteet ulotetaan. Koska rantojensuojeluohjelma ei kuitenkaan ole olemukseltaan lakisäädös, vaan valtioneuvoston periaatepäätös, ei asianosaisuuden rajaaminen pelkästään maanomistajiin ole tässä tapauksessa ongelmatonta.³

Kuntatasolla rantojenkäyttöön liittyvän asianosaisuuden voisi olettaa käsittävän kaikki eri ikäiset, eri ammatissa toimivat ja eri puolilla kuntaa asuvat kuntalaiset. Näiden lisäksi asianosaisuus ulottuisi myös kunnassa tilapäisesti asuviin, esimerkiksi mökinomistajiin sekä myös kunnassa käyviin turisteihin. Rantojensuojelussa asianosaisuus voi olla monentasoista. Maanomistajan kohdalla asianosaisuus on luonnollisesti selkeää; asianosaiseksi maanomistajan tekee se, että hänen omaisuutensa on toiminnan keskipisteenä. Maata omistamattomien kuntalaisten kohdalla asianosaisuus liittyy ennen kaikkea rantojen virkistyskäyttöön sekä esteettisyyden tarpeen toteuttamiseen. Tämä pätee myös kunnassa satunnaisesti vierailevaan turistiin, jolla on samat jokamiehenoikeuksiin perustuvat mahdollisuudet ja rajoitukset rantojen virkistyskäyttöön kuin varsinaisilla kuntalaisillakin.

Kaikesta tästä voi johtaa sen, että kunnan näkökulmasta asianosaisina olisi sen suojeluohjelmatulkinnoissa tullut huomioida kaikki edellä mainitut osapuolet. Käytännössä asiat kuitenkin ovat olleet useimmiten toisin. Keski-suomalaisista kunnista Hankasalmi, Joutsa, Jämsä, Karstula, Kivijärvi, Korpilahti, Luhanka, Pihtipudas, Saarijärvi ja Pylkönmäki määrittivät lausunnoissaan asianosaisiksi

pelkästään yksityiset maanomistajat. Niiden suojeleohjelmakomenteissa eivät siis tulleet esille rantoja omistamattomien kunta-
laisten tai lomailijoiden tarpeet.

Konnevesi korosti yksityisten maanomistajien etujen lisäksi muita rantojensuojeleohjelmakyläasukkaita, samoin vahvasti maanomistajien puolta pitäneet Kuhmoinen, Leivonmäki ja Keuruu. Nämä kunnat näkivät kyläkehittämisen ja palvelujen olemassaolon vaarantuvan suojeleohjelman takia. Voimakkaan maanomistajanäkökulman lisäksi Leivonmäki näki rantojensuojeleohjelman vaarantavan matkailupalvelujen kehittämistä ottaen näin ainakin välillisesti asianosaisiksi myös kunnassa lomailevat turistit. Tosin Leivonmäki tuli samalla implisiittisesti ilmaiseeksi sen käsityksen, että matkailijoiden kannalta palvelut ovat olennaisempi asia kuin rakentamaton rantaluonto.

Rantojen virkistyskäyttöön liittyvät näkökulmat esiintyivät rantojensuojeleohjelmalausunnoissa matkailuhankkeiden, esimerkiksi Viitasaarella kalastusmatkailun, yhteydessä. Huomio kohdistui näissä tulkinnoissa siis rantoja käyttävien matkailijoiden intresseihin, ei niinkään oman kunnan virkistyskäyttäjien intresseihin tai arvoihin. Virkistyskäyttönäkökulmaan liittyi kunnissa täten vahva taloudellisten intressien painotus. Muutamassa tapauksessa asianosaisuus jäi kokonaan epäselväksi: Jämsänkosken, Kannonkosken ja Äänekosken lausunnoista ei ollut määritettävissä mihinkään intressiryhmään kuuluvia näkökulmia.

Taulukko 2. Eri intressiryhmien esiintyminen kuntien (20) suojeleohjelmalausunnoissa.

Intressiryhmä	Intressiryhmän maininneita kuntia	Intressiryhmää mainitsemattomia kuntia
Maanomistaja	17	3
Virkistyskäyttäjä	3	17
Matkailuyrittäjä	6	14
Kyläläinen	4	16

Lausunnoissa selvästi eniten esillä olleen intressiryhmän, yksityisten maanomistajien, etujen korostaminen perustui lähes yksinomaan taloudellisiin argumentteihin. Heti suojeluohjelmaehdotuksen julkistamisen jälkeen sekä maataloudenharjoittajien etujärjestö MTK, Maanomistajain Liitto, keskustapuolue että SMP tuomitsivat suojeluohjelman jyrkin sanoin sen maataloudenharjoittajiin kohdistuviksi nähtyihin taloudellisiin haittoihin perustuen (ks. Nieminen 1994). MTK puhui omissa kommenteissaan ”satojen tilojen tuhoutumisesta”, se esitti julkisuudessa uhkakuvia, joissa kokonaisten kylien nähtiin kuihtuvan suojeluohjelman takia (mt. 35-44). Kun näihin julkisuudessa esiintyneisiin jyrkkiin kannanottoihin yhdistetään se sange epäselvä ja keskeneräiseltä vaikuttanut tiedottaminen, jota ympäristöministeriö suojeluohjelmasta välitti, ei ole kovinkaan ihmeellistä, että myös useat kunnat määrittivät suojeluohjelman ensisijaisesti yksityisiin maanomistajiin kohdistuvaksi taloudelliseksi uhkaksi.

Konneveden ja Kuhmoisten suojelurantaa omistaville maataloudenharjoittajille 1993 tehtyjen haastattelujen (ks. Nieminen 1994) perusteella useiden (haastatteluotoksessa yli 2/3:n) maanomistajien suojeluohjelmavastustus on kuitenkin perustunut maanomistuksen itseisarvoisiin, talonpoikaiseen kulttuuriperinteeseen liittyneisiin tekijöihin, ei juurikaan taloudellisiin syihin. Haastateltujen tulkintoja väritti *traditionaalis-emotionaalinen* suhtautuminen niin suojeluohjelman tavoitteisiin, keinoihin kuin varsinaiseen suojelutarpeeseenkin. Haastateltujen näkökulmasta suojeluohjelmakonfliktissa on ollut kyse ennen kaikkea kulttuurisesta arvostiridiidasta, ei niinkään intressiristiriidasta. Valtion yksityiseen maaomaisuuteen kohdistama suojelutoimi on nähty loukkauksena talonpoikaisia, itsenäisyyteen ja vapauteen liittyviä ihanteita kohtaan. Tätä yleisen tason arvostiridiitaakin enemmän maanomistajia on loukannut se, että monessa tapauksessa useita satoja vuosia suvussa eteenpäin siirtynyt, biografisesti merkityksellinen maaomaisuus on suojeluohjelman myötä joutunut ulkopuolisen vallankäytön kohteeksi (vrt. Giddens 1991, 53-55).

Useimpien keskisuomalaisten kuntien rantojensuojeluohjelmalausunnoissa kysymys asianosaisuudesta näyttää siis perustuvan

hyvin voimakkaasti yksityisten maanomistajien eikä lainkaan rantaa omistamattomien kuntalaisten näkökulmien huomioimiseen. Tästä ei voida tietenkään vetää suoraan johtopäätöstä, että kunnat olisivat ajaneet vain maanomistajien etuja ja että ne olisivat siksi jättäneet muiden kuntalaisten tarpeet kokonaan huomiotta. On muistettava se, että ympäristöhallinto lausuntopyyntöjen kohdistamisellaan tavallaan määrittä valmiiksi ne asianosaiset, joita ohjelma kunnissa koskee, eli kunnanhallitukset, ympäristönsuojelulautakunnat sekä maanomistajat.

Maanomistajat jättivät lukuisat muistutuksensa – Keski-Suomen läänissä yhteensä 506 – ensin kunnille, joiden tuli sitten toimittaa ne edelleen lääninhallitukseen. Muistutukset eivät voineet olla vaikuttamatta myös kunnanhallitusten omiin kannanottoihin. Maanomistajat esittivät myös suojeleuhjelmasta järjestetyissä yleisötilaisuuksissa ja paikallislehtien sivuilla vaatimuksia siitä, millaisia kunnanhallitusten suojeleuhjelmalausuntojen tulisi olla. Esimerkiksi Joutsan valtuustosalissa pidetyssä yleisötilaisuudessa maanomistajat korostivat, että jos kunta ei pidä lausunnossaan maanomistajien puolta, se syyllistyy ”todelliseen petturuuteen” (Keskisuomalainen 30/8 1990).

Vaikka maanomistajat olivatkin kaikissa kunnissa selvästi äänekkäin painostusryhmä, voidaan kuitenkin pitää yllättävänä sitä, että rantaa omistamattomien kuntalaisten intressit sivuutettiin niin totaalaisesti kuntien suojeleuhjelmalausunnoissa. Sekä paikallislehdissä että maakuntalehdessä julkaistiin myös rantojensuojelua puolustavia yleisökirjoituksia, joten kunnista on kyllä löytynyt myös suojelun kannattajia.

Maanomistajanäkemyksen voimakkuutta suojeleuhjelmalausunnoissa selittää osaltaan se, että monien kuntien päättävissä elimissä maanomistajilla on vahva edustus. Erityisesti ’keskustavetoisissa’ maatalouskunnissa useita paikallisia päättäjiä kiinnittää ammatin, järjestötoiminnan ja puoluepoliittisten näkemysten kautta moninkertainen side maa- ja metsätalouden etuihin. Eräissä tapauksissa kunnalliset päättäjät ovatkin alusta asti julkisesti samaistaneet itsensä maatalous- ja maanomistajaväestön tukijoiksi. Esimerkiksi Konnevedellä sekä kunnanvaltuuston että kunnanhallituksen puheenjohtajat innostivat maanomistajia karvalakkilähetystön koko-

amiseen ”ristiretkelle ympäristöministeriöön” (Laukaa-Konnevesi 27/8 1990). Joissakin kunnissa kunnanjohto on lisäksi tarjonnut maanomistajille asiantuntija-apua mielipiteiden ilmaisemisessa, näin esimerkiksi Kuhmoisissa ja Leivonmäellä.

Kuntakeskeisyys ja valtakunnallisuus kuntien suojeleohjelmaperspektiiveinä

Rantojensuojeleohjelmassa on kyse valtakunnallisesta luonnonsuojelusta. Kunnat ovat kuitenkin erityisesti maankäytön suunnittelussa varsin itsenäisiä. Siksi on kiintoisaa tarkastella sitä, miten kunnat ovat lähestyneet ohjelmaa paikallisuuden ja valtakunnallisuuden suhteen. Erilaiset näkökulmat johtavat erilaisiin tulkintoihin siitä, mikä on tärkeää ja mikä vähemmän tärkeää. Rantojensuojeleohjelman kohdalla keskeiseksi kysymykseksi nousee se, ovatko kunnat tarkastelleet suojeleohjelmaa valtakunnallisen kokonaisuuden kannalta vai pelkästään paikallisista, kuntakohtaisista tarpeista, intresseistä ja arvoista käsin. Toisin sanoen: ovatko kunnat pystyneet omaksumaankuntatasoa laajemman perspektiivin ohjelmaan vai onko kyseessä katsottu olevan pelkästään omaa kuntaa koskeva asia?

Ongelmaa voidaan karakterisoida muodostamalla kaksi ideaali-tyyppistä tulkintakategoriaa. Ensimmäistä *kuntakeskeistä* tarkastelutapaa määrittää ajatus siitä, että paikallinen alue asukkaineen on ensisijainen todellisuuden tulkinnan lähtökohta. Kuten Haveri (1994, 71-72) toteaa, paikallinen näkökulma tuo esille paikalliset erityispiirteet ja asettaa ne valtakunnallista ”yleisen tason” näkökulmaa vastaan. Haverin (sama) mukaan toisin kuin valtakunnallisessa näkökulmassa, paikallisessa näkökulmassa eivät painotu säännönmukaisuus, yleiset kehityssuunnat eivätkä yleispäteviksi määritetyt toimintakäytännöt, vaan asioiden paikallinen erikoislaatu.⁴

Kuntakeskeisestä näkökulmasta tietyn prosenttimäärän säilyttäminen valtion rantaviivasta rakentamattomana ei ole välttämättä kovin olennainen tai edes kommentoinnin arvoinen kysymys. Asian tekee relevantiksi vasta se, että suojelettavat prosentit ulottuvat myös kunnan rajojen sisälle.

Toinen, *valtakunnallinen*, näkökulma merkitsisi äärimuodos-

saan ongelmatonta myöntymistä valtakunnallisiin tavoitteisiin ja paikallisten erityispiirteiden jäämistä toisarvoiksi yleisten tavoitteiden rinnalla. Käytännössä tämä tarkoittaisi rantojensuojeluohjelman hyväksymistä sellaisenaan ja sen tavoitteiden ja toimintakäytäntöjen asettamista mahdollisten kuntatavoitteiden edelle.

Tarkasteltaessa paikallisuuden ja valtakunnallisuuden teemaa kuntien rantojensuojeluohjelmatulkinnoissa on hedelmällistä kiinnittää huomiota siihen, miten kunnat puhuvat itsestään ja valtakunnallisista toimijoista. Korostavatko ne omaa autonomisuuttaan ja päätöksenteon desentralisointia? Asettavatko ne eksplisiittisesti vastakkain kunnan edut ja valtakunnalliset edut, vai näkevätkö ne edut yhtenevinä?

Vaikka muutama keskisuomalainen kunta ottikin ainakin josain määrin kantaa suojeluohjelman luonnonarvoihin perustuviin tavoitteisiin, kävi useimpien kuntien kohdalla rantojensuojeluohjelman tavoitteiden kanssa pitkälti niin kuin Rauno Sairinen (1994, 11) on tutkimuksessaan ympäristökonflikteista kuntien suunnittelussa ja päätöksenteossa todennut: "[Ympäristökonflikteissa] kiistan aihe sotkeutuu konfliktin käsittelytapaan, eli organisaatiota, asianosaisuutta, asiantuntemusta, julkisuutta ja ohjausvaltaa koskeviin kysymyksiin". Monessa kunnassa suuttumusta herätti ympäristöhallinnon "keskusjohtoiseksi" koettu vallankäyttö. Vaikka ympäristöministeriö toivoi kuntien lausunnoissaan kommentoivan lähinnä suojeltaviksi esitettyjen kohteiden aluerajauksia, nousivat ohjelman valmisteluun, päätöksentekoon ja toteuttamiseen liittyvät seikat kuntien kannanotoissa voimakkaasti esille.

Kunnat kritisivat ympäristöministeriön toimintaa monin eri tavoin ja ilmeisen oikeutetustikin. Ministeriön kuntiin lähettämät suojeluehdotuksen aluerajauksia koskevat kartat olivat rakennustiedoiltaan vanhentuneita, niissä ei ollut huomioitu luvat saaneita, viireillä olevia maankäyttösuunnitelmia eikä edes kaikkia jo olemassa olevia rakennuksia. Esimerkiksi Leivonmäellä suojelurajauksen sisään jäi jopa lomakylä ravintolarakennuksineen sekä kalanviljelylaitos. Suojelurajaukset koettiin piirretyn karttoihin epäselvästi ja ylimalkaisesti. Myöskään metsänkäytön rajoituksista suojeluohjelma-alueilla ei kuntiin tulleista ministeriön tiedotteista saatu yksiselitteistä selkoa. Suojeluohjelmaehdotuksen suhde seutukaavaliiton

tekemään 4. vaihekaavaan jäi niin ikään epäselväksi. Rantojensuojeluohjelmaehdotuksesta ei myöskään ilmennyt yksittäisten suojelu-kohteiden kuvauksia eikä perusteluja kohteiden valinnalle. Ihmetystä kunnissa herätti se, että ohjelmaehdotus annettiin kunnille virastojen kesäloma-aikaan ja se, että kunnat saivat lausuntojen tekemiseen aikaa alunperin vain reilut kaksi kuukautta. Ja kuin kruunaukseksi ministeriön huolimattomaksi koetulle tiedottamiselle sekä Pylkönmäen että Karstulan kuntien oli itse hankittava ministeriöltä suojeluohjelmaa koskevat kartat ja muut paperit, koska ministeriö ei tullut itse niitä kuntiin toimittaneeksi.

Näiden ministeriön ylimielisyydeksi tulkittujen käytännön puutteellisuuksien lisäksi vastustusta herätti kunnissa myös suojeluohjelman periaatteellinen puoli. Se, että kunnat eivät olleet itse päässeet osallistumaan ohjelman suunnitteluun koettiin esimerkiksi Konnevedellä vakavaksi loukkaukseksi kunnallista itsehallintoa kohtaan: ”Valtio puhuu kauniisti kuntien itsehallinnon kehittämisestä, mutta suojeluohjelma lyö kyllä tätä periaatetta korville”, Konneveden kunnanjohtaja Kari Levänen totesi ohjelmasta Keskisuomalaisessa 16/8 1990. Rantojensuojeluohjelmaa vastustavassa rintamassa maanomistajia ja kuntien edustajia lähensikin osaltaan toisiinsa tunne siitä, että molemmat ryhmät oli sivuutettu niitä itseään suuresti koskevassa asiassa. Myös rantojensuojeluohjelman lausunnoissaan hyväksyneet Laukaa ja Kannonkoski paheksuivat ohjelman keskusjohtoisuutta.

Oma kysymyksensä on se, mitä kuntakeskeisimmin suojeluohjelmaan suhtautuneet kunnat ovat oman erityisnäkökulmansa korostamisella ajaneet. Onko tulkintojen kohteena kunnissa ollut yleinen kysymys rantojensuojelusta vai pelkästään valtakunnalliseen rantojensuojeluohjelmaan kuuluneet ja paikallisiin olosuhteisiin ja tarpeisiin suhteutetut seikat? Vai onko kyse ollut pelkästään valtaa ja päätöksentekoa koskevista tulkinnoista?

Kuntakeskeinen näkökulma painottaa kunnan omaa erityislaatuista; sitä, että omaa olemista ja toimintaa koskevat faktat on mahdollista tavoittaa ainoastaan paikan päällä – siinä kulttuurisessa, sosiaalisessa, historiallisessa ja maantieteellisessä kontekstissa, josta paikallisuus muodostuu. Paikallisesta näkökulmasta katsottuna yleinen tai valtiollinen näkökulma voi esiintyä dominoivana ja stan-

dardisoivana, paikallisten ilmiöiden merkitystä vähättelevänä voimana (Haveri 1994, 72). Rantojensuojeluohjelman vastustuksessa on ollut vahvasti kyse myös kuntien ja valtion välisen suhteen arvioinnista. Kunnallisen itsemääräämisen korostaminen suojelukysymyksessä on osaltaan perustunut kunnan oman institutionaalisen aseman puolustamiseen – paikallistason merkityksen korostamiseen ja sen legitimointiin (vrt. Anttiroiko 1994, 74-75).

Hoikan (1991) tekemän tutkimuksen mukaan keskisuomalaisissa kunnissa korostetaan koko maan keskiarvoa enemmän kunnallisen itsehallinnon merkitystä. Toisin sanoen nähdään, että kunnan tulisi olla mahdollisimman autonominen suhteessa valtioon ja että valtion puuttumista kuntien toimintaan tulisi nykyisestään rajoittaa. Lisäksi keskisuomalaiset kunnat korostavat keskivertoa enemmän kunnan aktiivista elinkeinopolitiikkaa, eli niissä koetaan tärkeäksi se, että kunta tukee kunnassa toimivia yrittäjiä ja ajaa heidän etujaan. Kunnallisen itsehallinnon ja elinkeinopolitiikan korostaminen lienevät merkinneet monissa keskisuomalaisissa kunnissa kuntakeskeisen ja taloudellisiin seikkoihin perustuvan näkökulman ulottumista myös luonnonsuojelun alueelle.⁵

Keskisuomalaisessa kunnallisessa elämässä edellytetään Hoikan (mt. 84) mukaan kunnan palveluksessa toimivien lojaalisuutta kunnanjohtoa kohtaan sekä sisäistä kuria. Käytännössä tämä tarkoittaa ”vanhaa johtamista ja uskollisuus- ja vaikenemisvaatimuksia – elelyä omassa nykyisen menon maailmassaan” (mt. 83-84). Varsinkin pienissä ja maatalousvaltaisissa kunnissa – joiksi useimpia Keski-Suomen rantojensuojeluohjelmakuntia voidaan luonnehtia – kunnanjohtajuus perustuu Pikkalan (1991, 35-42) mukaan byrokraattisuuteen ja kunnan sisäisiin vuorovaikutussuhteisiin. Asioiden esillenseisemisessä ja päätöksenteossa korostuvat tällöin säännöt ja rutiinit sekä toisaalta henkilökohtaiset suhteet (ks. myös Saarela ja Sainio 1991, 39).

Byrokraattisuudelle ja rutiininomaisuudelle on ominaista vähäisen refleksiivisyys. Lähdetään siitä, että maailma toimintakäytäntöineen ja asioiden tärkeysjärjestyksineen on valmis. Rutiininomaisuuden ulottuminen myös vuorovaikutukseen voi johtaa siihen, että kuntiin muodostuu ’vahvojen miesten’ verkostoja, joiden sanaa kuullaan asiassa kuin asiassa. Saarelan ja Sainion (1991, 39) mukaan

suomalainen kunnallinen demokratia toimii edelleen entisajan maatalousyhteiskunnan käytäntöjen mukaan; riittää, että luottamushenkilöt pitävät oman kylänsä tai ryhmänsä puolia eikä laajempaa kokonaisnäkemyistä asioista juuri synny. Paavo Uusitalon (1990, 303) mukaan Suomi on kokonaisuudessaan vahvojen erityisintressien ja heikon yleisten etujen huomioimisen yhteiskunta. Tämän hän näkee perustuvan vallankäytön pysyviin kulttuurisiin rakenteisiin, joiden vaikutuksesta erityisintressit nousevat niin paikallisella kuin valtakunnallisellakin tasolla päätöksenteon keskiöön (ks. myös Vesala 1995, 19-20).

Pienessä, stabiilissa maaseutukunnassa kunnanjohtaja on usein virkamieskentän kapeuden takia kaikkeen kantaa ottava 'jokapaikan höylä', jonka toimenkuvaan kuuluu vahvasti kunnan elinkeinonharjoittajien ja muiden intressiryhmien etujen ajaminen (Pikkala 1992, 85). Kunnan koosta ja elinkeinorakenteesta ei Pikkalan (mt. 135-138) mukaan voida suoraan johtaa tietyn tyyppisen johtajuustyypin ja johtamistavan vallitsevuutta. Kuten missä tahansa organisaatioissa, myös kunnissa on omat traditioihin, syvään juurtuneisiin arvostuksiin ja vakiintuneisiin toimintatapoihin perustuvat kulttuurinsa, jotka pitkälti määrittävät kunnan johtamista ja yleensäkin elämänmenoa kunnassa. Nämä kuntakulttuurit voivat henkilöityä kunnan johdon lisäksi myös tiettyihin mielipidejohtajiin, kunnan 'napamiehiin'.

Paikallislehtien rantojensuojeluohjelmakeskustelun perusteella ainakin ohjelmaan kielteisesti suhtautuneissa Kuhmoisissa, Konnevedellä, Saarijärvellä ja Keuruulla on ollut selkeä mielipidejohtaja, jonka kautta oman intressiryhmän mielipiteet ovat saaneet ilmaisunsa. Näiden mielipidejohtajien vahva asema on perustunut pitkälti siihen, että he ovat olleet samanaikaisesti sekä maanomistajia että kunnanvaltuutettuja tai kunnanhallituksen edustajia ja ainakin yhdessä tapauksessa myös jonkin maatalousjärjestön johtohenkilöitä.

Tyypillistä suojeluun kielteisimminkin suhtautuneille kunnille on ollut se, että valtakunnallinen kysymys rantojensuojelusta on määritetty pelkästään paikalliseksi kysymykseksi. Tälle kuntaskeiselle tarkastelutavalle on ollut ominaista intressiryhmäkeskeisyys, keskittyminen toimivaltakysymyksiin ja taloudellisiin näkökohtiin sekä suojelun näkeminen hyödyttömänä tai sitten pelkäs-

tään muualla (keskuksissa ja erityisesti ”etelässä”) asuvia hyödyttävänä.

Valtakunnallisemmasta perspektiivistä ohjelmaa tarkastelleille kunnille taas on ollut ominaista myönteisempi suhtautuminen suojelun tavoitteisiin. Ne ovat tulkinneet ohjelmaa lähinnä sen luonnonsuojelullisten näkökulmien kautta eivätkä jonkin intressiryhmän etuihin tai omaan päätösvaltaan perustuen.

Luontonäkökulma ja kuntien suojeluohjelmatulkinnat

Kuntien luontokäsitykset

Eräs olennainen kuntien suojeluohjelmakannanottoja ohjannut seikka on ollut se, miten kunnat ovat tulkinneet suojeluohjelman tarpeellisuutta ja tavoitteita. Kuntakeskeisen ja valtakunnallisen näkökulman lisäksi tulkintoihin on vaikuttanut tällöin se, millaisina kunnat ovat nähneet suojeltaviksi aiottujen alueiden luonnonarvot, ja laajemmin se, millaisen *luontokäsityksen* puitteissa ohjelmaa ja sen tavoitteita on tulkittu.

Ympäristöministeriön rantojensuojeluohjelmaan valittaville alueille asettamat kriteerit ovat korostaneet pääasiassa alueiden ekosysteemejä ja eliöiden monimuotoisuutta ja uhanalaisuutta. Tältä osin suojelun tavoitteet ovat määrittäneet luonnon omista lähtökohdista käsin. Lisäksi ministeriö on painottanut alueiden maisemallisia arvoja eli ihmislähtöistä suojelutarvetta. Tässä yhteydessä ministeriö on puhunut erityisesti rakentamattomien rantojen säilyttämisestä tuleville sukupolville.⁶ Keskisuomalaisten kuntien suojeluohjelmatulkinnoina nämä suojeluohjelman perustelut ovat jääneet lähes kokonaan vaille huomiota.

Yleisesti ottaen kunnat ovat jättäneet suojeluehdotukseen sisältyvien alueiden luonnonarvojen kommentoinnin lähes täydellisesti sivuun kannanotoissaan. Kunnista ainoastaan Korpilahti on (ympäristönsuojelulautakunnan aloitteesta) ottanut suojelulausunnossaan esille biodiversiteettiajattelun. Kunta ehdottaa lääninhallituksen ympäristöviranomaisten ryhtymistä maanomistajien kanssa neuvot-

teluihin pienten kaakkurin asuinjärvien lisäämiseksi suoje-
luohjelmaan.

Yleisimmin kunnat ovat keskittyneet suoje-
luohjelman tarvetta koskeissa tulkinnoissaan tarkastelemaan suoje-
ltavaksi ehdotetun alueen laajuutta ja omistusta. Kuntien suoje-
luohjelmalausuntoihin on vaikuttanut luonnollisesti se, miten paljon rantaviivaa ohjelmaeh-
dotukseen on kunnassa sisältynyt. Vaikka rantojensuojelun valta-
kunnalliseksi kokonaistavoitteeksi asetettiin viisi prosenttia koko
maan rantaviivasta, määrä vaihtelee eri kuntien välillä hyvinkin
paljon. Eniten rantaa suoje-
luohjelmaehdotukseen oli alunperin ra-
jattu Leivonmäeltä (n. 40 % kunnan rantaviivasta) ja Konnevedeltä
(n. 20 %). Myös Kuhmoisilla, Keuruulla, Joutsassa ja Saarijärvellä
suoje-
luohjelmaehdotus käsitti huomattavan määrän rantaviivaa.

Suoje-
luohjelmaa jyrkästi vastustavan nelisivuisen lausunnon
ministeriölle antanut Kuhmoinen on ollut näkökantojensa ehdotto-
muuden perusteella läänin suoje-
luohjelmavastaisin kunta. Kuh-
moisten kunnanhallituksen on ollut vaikea hyväksyä ehdotettuja
suoje-
lurajauksia, koska kunnassa sijaitsevan Isojärven kansallispuis-
ton alueella oli jo ennestään suoje-
ltuna noin 80 kilometriä rantaviiv-
vaa. Kuhmoinen katsookin, että kansallispuisto on ”riittävän laaja
alue yhden kunnan osalta edustamaan alueellista luontotyyppiä,
kasvillisuutta ja sopeutuneiden eläinlajien elinympäristöä”.

Kuhmoisten kommentteissa suoje-
luohjelman tarpeettomuudesta
paljastuu se ristiriitainen tilanne, jossa suoje-
luohjelmaehdotuksen
aluerajauksia arvioineet kunnat ovat olleet. Kuhmoinen väittää lau-
sunnossaan, etteivät ohjelmaehdotuksen kohteet poikkea ”luonnon,
kasvillisuuden tai eläinlajien elinympäristön” suhteen kunnassa jo
aiemmin suoje-
lluista ranta-alueista, ja että lisäsuoje-
lu on tästä syystä
turhaa. Toisaalla lausunnessa kuitenkin valitetaan sitä, ettei minis-
teriön ohjelmaehdotuksesta ilmene, millä perusteella alueet on ohjel-
maan valittu. On vaikea ymmärtää, miten kunnanhallitus voi väit-
tää, etteivät eri alueet poikkea toisistaan, kun se kuitenkin myöntää
sen, ettei tiedä miksi alueita ehdotetaan suoje-
ltaviksi. Sen lisäksi,
että Kuhmoisten kommentteissa paljastuu kunnan tyytymättömyys
lisäsuoje-
luun, lausumien ristiriitaisuus kuvastaa hyvin sitä, kuinka
puutteellisen tiedon varassa kunnat ovat joutuneet lausuntojaan anta-
maan. Ylipäätään melko nurinkuriselta vaikuttaa se, että kunnalta

pyydetään arviota jonkin tietyn alueen suojelusta, kun sille ei kuitenkaan ole kerrottu niitä syitä, joiden perusteella kyseinen alue on katsottu valtakunnallisesti merkittäväksi suojelukohteeksi.

Kuhmoinen on tosin muissakin yhteyksissä vaikuttanut melko luonnonsuojeluvastaiselta kunnalta. Kuvaavaa kuhmoislaiselle luonnonsuojeluajattelulle on ollut se, että kunnassa sijaitseva Isojärven kansallispuisto on katsottu hyödyttömäksi sillä perusteella, ettei siellä käy tarpeeksi ihmisiä ja että kansallispuisto ei tuo kunnalle rahaa. Koillis-Häme -lehdessä 16/7 1990 Kuhmoisten kunnanjohtaja Rauno Riihimäki puhuu rantojensuojeluohjelmasta paljastavasti: "Uusien virkistysalueiden muodostaminen on minusta tarpeetonta, ellei niitä pystytä hyödyntämään paremmin kuin Isojärven kansallispuistoa". Kunnanjohtaja on siis nähnyt sekä kansallispuiston että rantojensuojeluohjelman pelkästään virkistysaluehankkeina, ei lainkaan varsinaisena luonnonsuojeluna. Myöskään kunnassa useita vuosia kestänyt kamppailu Päijänteeseen ulottuvan luonnonkauniin niemen, Tehinkärjen, kohtalosta ei anna kunnan päätöksentekijöistä kovin ympäristötietoista kuvaa (ks. Julkunen & Nieminen 1993, 10).

Kuhmoisten kunnan rantojensuojeluohjelmanäkemyksissä saa ilmauksensa luontosuhde, jossa luonto määrittyy voimakkaasti taloudellisten intressien kautta. Samaa ajattelua noudattaa kommentissaan Leivonmäen kunta, joka katsoo lausunnossaan suojeluohjelman vievän hyvää rakennusmaata sekä Konnevesi, joka 1991 kunnanvaltuuston toimesta tehdyssä "kunnan nykytilan kartoituksessaan" näkee "ympäristöministeriön tekemät vesistöjen suojelupäätökset" vakavana uhkana kunnan taloudelliselle kehittämiselle (Julkunen & Nieminen 1993, 11). Myös kaakkurin elinympäristöjä korostanut Korpilahti asettaa toisaalla lausunnossaan kunnan taloudelliset edut luonnonarvojen edelle. Se vaatii mahdolliset verotulot mielessään, ettei suojeluohjelma saa olla ristiriidassa kunnan aiemmin tekemän, IVO:n pumppuvoimalan rakentamisen mahdollistavan maankäytön yleissuunnitelman kanssa. Varsin kiintoisan näkökulman kuntien arvioille suojelutarpeesta tarjoaa kysymys maanomistuksesta. Ainakin Jämsä, Karstula, Keuruu, Saarijärvi ja Luhanka ovat olleet sitä mieltä, että rantojensuojeluohjelma voidaan hyväksyä, jos se käsittää pelkästään valtion maita. Näiden

kuntien käsityksen mukaan siis se, millaiset luonnonarvot jollakin ranta-alueella on, ei ole yhtä tärkeä suojelutarvetta määrittävä tekijä kuin se, kuka maan omistaa. Suojelutarpeen lähtökohdaksi ei näin ole otettu tiettyjen ranta-alueiden erikoislaatuisuutta tai niiden eliöyhteisöjä, vaan pelkästään maanomistussuhteet. Tätä näkemystä kärjistäen voisi ilkeästi todeta, että suojelualueiksi ehdotettujen kunnan, yhteisöjen ja yksityisten omistamien rantojen eläimet ja kasvit ovat olleet varsin ajattelemattomia, kun eivät ole ottaneet selvää siitä, kenen maalla elävät.

Ympäristöhallinnon pyrkimysten kannalta hankalaa oli se, että kunnat useimmiten huomioivat ohjelman päämääristä vain niiden teknisen sisällön; rantaviivan pituuden ja sen sijoittumisen, eivätkä lainkaan sitä, miksi kyseiset rannat on katsottu suojelun arvoisiksi. Vaikka ympäristöministeriön kuntiin toimittamista suojelukohde-rajauksista ei siis ilmennytkään yksittäisten kohteiden suojelupe- rusteita, olisi paikallista asiantuntemustaan ja luontoystävällisyyttä korostaneilla kunnilla luullut olevan sanottavaa myös suojelukohteiden luonnonarvoista. Toisaalta on varsin ymmärrettävää, että huomio niissä kunnissa, joissa suojeltavaksi on esitetty valtakunnallisen kokonaisuuden moninkertaisesti ylittävä määrä rantaviivaa, on voimakkaasti kohdistunut juuri rantaviivan pituuteen. Konneveden kunnanjohtaja Kari Leväsen sanoin nämä kunnat ovat tunteneet suojelutoimien laajuuden takia joutuvansa ”reservaatti-alueiksi muulle Suomelle” (Laukaa-Konnevesi 16/8 1990).

Kuten edellä todettiin, eivät kunnat ole lausunnoissaan juuri-kaan ottaneet kantaa rantojensuojeluohjelman luonnonsuojelullisiin perusteluihin. Luontoa koskevat näkökohdat ovat jääneet useimpien kuntien tulkinnoissa taloudellisten sekä maanomistussuhteisiin ja kunnalliseen itsehallintoon liittyvien kysymysten jalkoihin. Tämä on sikäli mielenkiintoista, että useat suojeluohjelmaa vastustaneet kunnat ovat kuitenkin muissa yhteyksissä (esimerkiksi kuntasuunnitelmissaan sekä potentiaalisille uusille yrittäjille ja asukkaille suunnatuissa mainoksissa ja tiedotteissa) nähneet puhtaan ja koskemattoman luonnon yhtenä merkittävimmistä vetonauloistaan. Tämä oman luonnon arvostaminen on kuitenkin perustunut tyystin erilaiseen luontokäsitykseen kuin ympäristöministeriön rantojensuojeluohjelmaa ohjannut luontokäsitys. Näissä kuntien tulkinnoissa luon-

to on nähty välineenä kuntien kehittämiseksi, ei itseisarvoisena ja omaehtoisena ”alkuperäisluontona” niin kuin suojeluohjelmassa.

Tässä tulee selkeästi ilmi se, ettei ole olemassa yhtä yhteistä ja yksiselitteistä luontoa. Luonto on aina kulttuurinen ja sosiaalisesti tuotettu; siitä puhuminen edellyttää aina joistakin näkökohdista käsin muodostettua käsitystä siitä, mitä merkityksiä tarkastelun kohteena olevalla luonnolla on (ks. Beck 1990, 62-66). Näin ollen luontoon kohdistettu näkökulma on aina osittainen, sen perusteella ei voi syntyä kaikenkattavaa kokonaiskuvaa siitä, mitä on luonto ’an sich’ (ks. Haila 1991, 50-55). Metsänhoitaja, biologi, marjastaja, suunnistaja ja metsään eksynyt näkevät jokainen saman metsän erilaisena, mutta heistä yhdenkään näkökulma ei ole toista aidompi, oikeampi tai objektiivisempi. Kimmo Saaristo (1994, 71) on kuvannut luonnon määrittämisen ongelmallisuutta osuvasti: ”Mistä luonto alkaa ja mihin se loppuu? Onko kaktus olohuoneen ikkunalta luontoa? Tai onko muovi epäluontoa?”.

Se luonto, jota useimmat kunnat rantojensuojeluohjelmatulkinnoissaan asettuivat puolustamaan, oli yksityisten omistama, taloudellista merkitystä omaava ja kunnallisen itsehallinnon piiriin kuuluva luonto, ei lintujen, kalojen ja kasvien elinympäristö. Ympäristöministeriön rantojensuojeluohjelmassaan määrittämä luonto taas oli itseisarvoinen, muut arvot ja intressit pääsääntöisesti syrjäyttävä luonto (ks. Nieminen 1994, 113).

Rantojensuojeluohjelma ja muut rantojenkäyttösuunnitelmat

Kuntien suojeluohjelman tarvetta arvioiviin kannanottoihin ovat vaikuttaneet myös muut rantojen maankäyttöä koskevat suunnittelu-toimet. Vain hiukan ennen rantojensuojeluohjelman julkistamista kesällä 1990 kunnissa oli esillä Keski-Suomen seutukaavaliiton luonnos 4. vaihekaavasta, jonka keskeisenä sisältönä oli läänin rantojenkäytönsuunnittelu. Kunnista Karstula, Pihtipudas ja Saarijärvi katsoivat rantojensuojeluohjelmalausunnoissaan, että vaihekaavassa esitetyt rajaukset riittäisivät ranta-alueiden suojelutarpeen turvaamiseen. Vaihekaavassa esitetyt suojelu- ja virkistysrajaukset olivat poikkeuksetta rantojensuojeluohjelmaesityksen aluevarauksia

pienempiä.

Yleisesti ottaen kuntien maanomistajat hyväksyivät 4. vaihekaavan. Korpilahdella vaihekaavaan kuitenkin suhtauduttiin melko happamasti ja tyytymättömyys vaihekaavaan ainakin jossain määrin kiihdytti paikallisten maanomistajien halukkuutta ryhtyä rakentamaan rannoilleen. Kuhmoisten kunnanhallitus vaati 4. vaihekaavasta poistettavaksi kaikki yksityisten maanomistajien maille tehdyt aluevaraukset. Perusteluksi kunta esitti, kuten rantojensuojeluohjelman vastustuksessaankin, Isojärven kansallispuistossa jo olevat suojelualueet. Myös Keuruu halusi kaikki yksityismaat pois vaihekaavasta.

Vaihekaavan lisäksi eräissä kunnissa oli rantojensuojeluohjelmaehdotuksen julkistamisen aikaan valmis tai vireillä oleva rantayleiskaava, jonka laatiminen oli perustunut paikalliseen näkökulmaan ja jonka yhteydessä maanomistajien näkemyksiä oli kuultu. Erityisen tyrmistyneitä suojeluohjelmasta oltiin Konnevedellä, jossa yleiskaavoitus suunnitelman yhteydessä oli valmistumassa ranta-alueita koskeva luonto- ja maisemaselvitys. Kunnassa nähtiin, että suojeluohjelmalla tehtäisiin kokonaan tyhjäksi sen ja seutukaavaliiton tekemä työ.

Joutsan kunta, jossa oli jo valmis kunnanvaltuuston hyväksymä rantayleiskaava, katsoi omassa rantojensuunnittelutoiminnassaan nimenomaisesti huomioineensa alueiden suojelliset näkökohdat ja näki tästä syystä suojeluohjelman, eli kuntakeskeisestä perspektiivistä tarkasteltuna ”Helsingin herrojen” asiaan puuttumisen, tarpeettomaksi (Joutsan Seutu 6/9 1990). Myös Jämsä, Karstula, Laukaa, Leivonmäki, Viitasaari ja Äänekoski näkivät rantayleiskaavoituksen riittävän. Jämsä asetti yleiskaavoituksen edellytykseksi kuitenkin sen, että valtio vastaa kokonaan kaavoituksen kuluista.

Ympäristönsuojelulautakunnat ja -sihteerit

Kunnanhallitusten lisäksi lausuntonsa rantojensuojeluohjelmasta jättivät lääninhallituksen pyynnöstä myös kuntien ympäristönsuojelulautakunnat. Luontonäkökulma esiintyi niiden kannanotoissa

selvästi voimakkaampana kuin kunnanhallitusten lausunnoissa. Ympäristönsuojelulautakunnat ottivat rantojensuojeluohjelmaehdotuksen aluerajauksiin kantaa pääasiassa alueiden luonnonarvoihin eikä maanomistussuhteisiin perustuen. Ainoastaan Hankasalmella lautakunta esitti, ettei suojeltaviksi tulisi ottaa yksityisten maanomistajien maita. Myös Keuruun ympäristönsuojelulautakunta korosti maanomistajien etuja lausunnossaan. Se kuitenkin näki suojeleohjelman niin tarpeellisena, että esitti ohjelmaan lisättäväksi useita uusia kohteita. Kaikkein myönteisimmin ohjelmaan suhtautui Jämsänkosken ympäristönsuojelulautakunta, joka esitti ohjelmaan lisättäväksi kahdeksan uutta, runsaasti yksityisten omistamaa maata sisältävää ranta-aluetta. Kaupungin ympäristönsuojelusihteeri Jukka Nevalainen totesi Koillis-Hämeessä 15/8 1990, että ”omistussuhteisiin liittyviä seikkoja ei voi sellaisenaan käyttää ohjelman vastustamiseen”, vaan ”arvostelun ja muunkin tarkastelun tulee ensisijaisesti liittyä kohteiden suojeluarvoon”. Lienee itsestään selvää, että nämä kommentit herättivät suuttumusta jämsänkoskelaisien maanomistajien keskuudessa.

Lisäalueita suojeleohjelmaan halusivat myös Jämsän, Korpilahden, Laukaan ja Viitasaaren sekä myös ohjelmaa jyrkästi vastustaneen Konneveden kunnan ympäristönsuojelulautakunnat. Kielteisimmin suojeleohjelmaan suhtautui Saarijärven ympäristönsuojelulautakunta, joka hylkäsi kaavoittajan ja kaupunginjohtajan kannattaman esityksen uusista suojelukohteista ja asettui ”suunnilleen” tukemaan kaupunginhallituksen lopullista, suojeleohjelmaa vastustavaa lausuntoa. Nihkeästi suojeleohjelmaan suhtautui myös Joutsan ympäristönsuojelulautakunta, jonka puheenjohtaja näki ohjelman vievän turhaan rahaa muilta ympäristönsuojeluhankkeilta. Myös Hankasalmen ympäristölautakunnan kantana oli, että rajallisia voimavaroja tulisi suunnata ennemmin ilman ja veden suojeleluun kuin rantojensuojeleluun.

Keski-Suomen läänin kuntien ympäristönsuojelusihteerien asemaa selvittäneet Esa Konttinen ja Kimmo Saaristo (1993, 649) ovat todenneet, että kunnallisen tason ympäristönsuojeluvirkamiehet ovat tavallaan ”puun ja kuoren välissä”: toisaalta virkamiehen tulisi olla lojaali työnantajalleen eli kunnalle, mutta samanaikaisesti hänen pitäisi edistää usein muiden intressien kanssa ristiriitaisia ympäris-

tönsuojelutavoitteita. Saariston (1995, 60) mukaan ympäristönsuojelusihteerin persoonalla on suuri merkitys siihen, millainen asema ympäristöasioilla on kunnan hallinnossa ja lautakunnissa. Paria poikkeusta lukuunottamatta ympäristösihteerien ja -lautakuntien selkeät kannanotot suojeleuhjelmasta loistivat paikallislehdissä poissaolollaan. Virallisten lausuntojenkin perusteella täysin epäselviksi ovat jääneet esimerkiksi suojelua voimakkaasti vastustaneiden Kuhmoisten ja Leivonmäen ympäristöasioista vastaavien kannat suojeleuhjelmaan. Kuhmoisten ympäristönsuojelulautakunnan näkymättömyyttä ihmeteltiin paikallislehden sivuilla myös mielipiteitä kunnassa jyrkästi jakaneessa Pääjärven Tehinkärjen rantakaavaa koskeneessa kiistassa.

Kuten Konttinen ja Saaristo (1993, 649) toteavat, joissakin kunnissa ympäristöasioiden esilletuonti sujuu suhteellisen kitkatomasti, toisissa taas todella vaivalloisesti. Etenkin kaikkein maa- ja metsätalousvaltaisimmissa kunnissa päättävät elimet ovat useimmiten vahvasti näiden talouden alojen edustajien miehittämiä. Konneveden ja Kuhmoisten kaltaisten elinkeinorakenteeltaan maa- ja metsätalouteen nojaavien kuntien kannanotoissa rantojensuojelusta maanomistajien ja kunnan edustajien allianssi näkyikin selvästi. Kunnan edun nähdään olevan täysin yhtenevä maanomistajien edun kanssa. Selkeän maatalousvaltaisten kuntien vertailukohdaksi käy elinkeinorakenteeltaan teollispainotteinen Jämsänkoski, jossa kahdeksasta ympäristölautakunnan esittämästä rantojensuojeluohjelman lisäkohteesta kaupunginhallitus asettui maanomistajien vastustuksesta huolimatta selkeällä äänenemmistöllä kannattamaan seitsemää.

Kuntien suojelukompetenssi

Se että vain harvat kunnat ovat esittäneet näkemyksiä suojeluehdotuksen alueiden luonnonarvoista, liittyy myös siihen, että monilla kunnilla on ollut vakaa luottamus omiin kykyihinsä hoitaa maankäytönsuunnittelunsa itse luonnonsuojelulliset näkökohdatkin huomioiden.

Sitä miten kukin kunta olisi ilman rantojensuojeluohjelmaa

ympäristöministeriön arvokkaiksi määrittämiä rantojaan suojellut, on mahdotonta arvioida. Sen sijaan siitä, millaiset edellytykset kunnilla olisi hoitaa itse rantojensuojelunsa, voidaan esittää ainakin perustavia teoreettisia näkemyksiä. Asiaa voidaan lähestyä kuntien yleistä suojelukompetenssia analysoimalla. Voidaan katsoa, että suojeluun pääsemiseksi vaaditaan kolmivaiheinen, tiedostamisen ja tulkinnan kautta toimintaan johtava prosessi, jolla kuntien suojelukompetenssia voidaan punnita.

Ensimmäinen kompetenssin osoitin on *kohteen tai muutoksen identifiointi*. Rantojensuojelun kohdalla tämä merkitsisi erilaisista syistä (mm. maisema-arvot, luonnon monimuotoisuus, uhanalaisuus, edustavuus) luonnonarvoiltaan merkityksellisten alueiden tunnistamista. Ensimmäisen vaiheen kompetenssin mittarina toimisi tällöin lähinnä luonnontieteellinen asiantuntijuus. Asiantuntijuus on prosessin ensimmäisessä vaiheessa kuitenkin määritettävä väljästi, sillä aivan 'tavallisella', institutionaalisten kriteerien ulkopuolisella arkiymmärryksellä on mahdollista ainakin jossain määrin tunnistaa jonkin alueen poikkeuksellisuus. Samoin maiseman esteettisyyden arvioiminen on periaatteessa mahdollista kenelle tahansa. Prosessin ensimmäisen vaiheen voikin katsoa osittain mahdollistuvan jo kunnan luontoharrastajien ja yleensäkin luonnossa liikkuvien kuntalaisten sekä viimeistään ympäristönsuojelusihteerin toimesta.

Kompetenssia koettelevan prosessin toinen vaihe on *kohteen tai muutoksen analysointi*. Luonnonsuojelun näkökulmasta tämä olisi selvimmin luonnontieteelliseen asiantuntijuuteen perustuva vaihe. Se käsittää esimerkiksi alueen eliöiden ja kasvien esiintymisen sekä niiden olemassaoloa vaarantavien uhkien kartoittamisen. Tämän vaiheen toteuttajana voivat olla esimerkiksi ympäristönsuojelusihteerit, paikalliset luontoharrastajat tai ulkopuoliset kunnan tehtävään asettamat (konsultit, tutkimuslaitokset) tai itsenäiset (esim. yliopistot) tahot.

Prosessin kolmas vaihe on *informaation prosessointi toiminnaksi*. Tässä vaiheessa tehdään asiaa koskevat päätökset ja käynnistetään suojeluun tähtäävät käytännön toimenpiteet.

Teoriassa kunnilla tulisi olla ainakin kohtalaiset edellytykset tämän prosessin läpiviemiseen (vrt. Maankäytön ohjauksen uudistaminen 1993, 46). Mutta käytännössä pelkkä kompetenssi ei riitä.

Prosessin kaksi ensimmäistä vaihetta, tiedostaminen ja tulkinta, ovat kohtalaisen ongelmattomia ja nykyisen ympäristötietoisuuden kehittymistendenssin jatkuessa mahdollisesti yhä vahvistuvia, mutta prosessin kolmannen vaiheen, toiminnan, kohdalla kynnyksien suojeluun ryhtymiseksi voi nousta liian korkeaksi.⁷ Toiminnan tasolla kysymys ei näet enää ole siitä, onko kunnalla riittävästi tiedollisia ja taidollisia edellytyksiä suojeluun, vaan siitä, onko kunnalla halua ryhtyä suojelun edellyttämiin toimenpiteisiin. Tällöin keskeiseksi nousee kysymys kunnan päättävän tason toimijoiden arvoista. Jos kunnan päätöksenteon ja toiminnan päämottivina ovat välittömät taloudelliset seikat, saattavat luonnonsuojelua koskevat kysymykset jäädä toiminnan priorisoinnissa helposti marginaaliseen asemaan. Näin voi käydä myös silloin, kun päätöksenteko on rutiininomaisesti ja reflektioimatta kytkeytynyt 'vahvojen miesten' näkemysten ja intressien huomioimiseen.

Martin Jänicke (Sairisen 1994, 38 mukaan) on tarkastellut yhteiskunnan ekologista muutoskykyä tässä artikkelissa esitettyä suojelukompetenssin kolmatta vaihetta laajemmalla ja analyttisemmalla *ekologisen modernisaation kapasiteetin* käsitteellä. Tämän hän näkee (kuntakontekstiin sovellettuna) koostuvan neljästä osatekijästä: 1. taloudellinen kapasiteetti, eli kunnan taloudellinen kyky kehittää ympäristöpolitiikkaa; 2. innovatiivinen kapasiteetti, eli kunnallishallinnon ja yhdyskuntasuunnittelun avoimuus uusille ympäristöpoliittisille ajatuksille; 3. kommunikatiivinen kapasiteetti, eli kyky ympäristöpoliittiset intressit ja arvot huomioivaan yhteistyöhön ja avoimeen kommunikaatioon sekä 4. strateginen kapasiteetti, eli kyky luoda kunnallisen politiikan sektorirajat ylittäviä pitkän aikavälin ympäristöpoliittisia tavoitteita ja strategioita.

Siihen, miten paljon keskisuomalaiset kunnat omaavat em. kapasiteetteja, ei ole tässä mahdollista paneutua. Rantojensuojeluohjelmalausuntojen perusteella voidaan vain analysoida sitä, mikälainen käsitys kunnilla on itsestään ja omasta toiminnastaan, ei sitä miten 'luontoystävällisesti' ne tosiasiansa toimivat tai olisivat ilman suojeluohjelmaa toimineet. Rantarakentamiskäytännöt ovat tosin osoittaneet, että monien kuntien kohdalla ekologisen modernisaation kapasiteetin asteessa olisi vielä reilusti nostovaraa.⁸

Suojelukompetenssin tarkasteleminen kolmivaiheisena proses-

sina asettaa kyseenalaisiksi ne useiden kuntien rantojen suoje-
luohjelmalausunnoissaan esittämät näkemykset, joiden mukaan kun-
nilla itsellään on parhaat edellytykset tehdä luonnon kannalta kes-
täviä ratkaisuja. Ongelmien tiedostaminen ja tulkinta ei vielä ites-
sään välttämättä johda luonnolle edulliseen toimintaan, koska
prosessin toteuttamisvaiheessa luonnontieteellisten tai esteettisten
arvojen rinnalle – ja usein edelle – kohoaa muita, niiden kanssa
kilpailevia arvoja ja intressejä.⁹ Luonnonsuojelutarpeen hyväk-
syminen ja suojeleluun panostaminen tuntuvat erityisen katkerilta
taloudellisen lamakauden vallitessa, kun jokainen metsien, maape-
rän ja vesistöjen taloudellisesta hyödyntämisestä saatava veromarkka
olisi kunnan taloudelle enemmän kuin tarpeen.

Kuten Kimmo Saaristo toisaalla tässä teoksessa toteaa, ja kuten
eri kuntien lausunnot rantojen suojeleluohjelmastakin kertovat, kun-
nan johdon ympäristön- ja luonnonsuojelua koskevat asenteet vaih-
televat ilmeisestikin suuresti eri kuntien välillä. Elinkeinorakenteel-
taan maa- ja metsätalouteen nojaavissa kunnissa luonnonsuojelulle
useimmiten vastakkaisiksi tulkitut maanomistajaintressit korostu-
vat enemmän kuin teollistuneemmissa kunnissa.

Ympäristökysymysten ja ympäristönäkökohtien esille tuomi-
sessa suuremmat kunnat taas poikkeavat pienistä siten, että suu-
remmissa kunnissa on enemmän intressitahoja ja painostusryhmiä,
jotka esittävät konkreettisia ympäristöä koskevia vaatimuksia, kuin
pienissä, väestöltään ja elinkeinoiltaan homogeenisemmissa kun-
nissa (Kettunen 1994, 79). Ympäristön- ja luonnonsuojeluun liitty-
vät kysymykset saatetaan pienissä ja homogeenisissa kunnissa nähdä
kapeina sektorikysymyksinä, joiden ei tunnisteta mitenkään liitty-
vän muiden, primaarisiksi katsottujen sektoreiden (erityisesti ta-
lous) puitteissa tapahtuvaan toimintaan. Paikallisessa politiikassa
lyhyen aikavälin erityisintressit saavat tällöin usein yliotteen ylei-
sistä valtakunnallisista ympäristöä koskevistä eduista ja strategioista
(Sairinen 1994, 255 ja 260; Vesala 1995, 42).

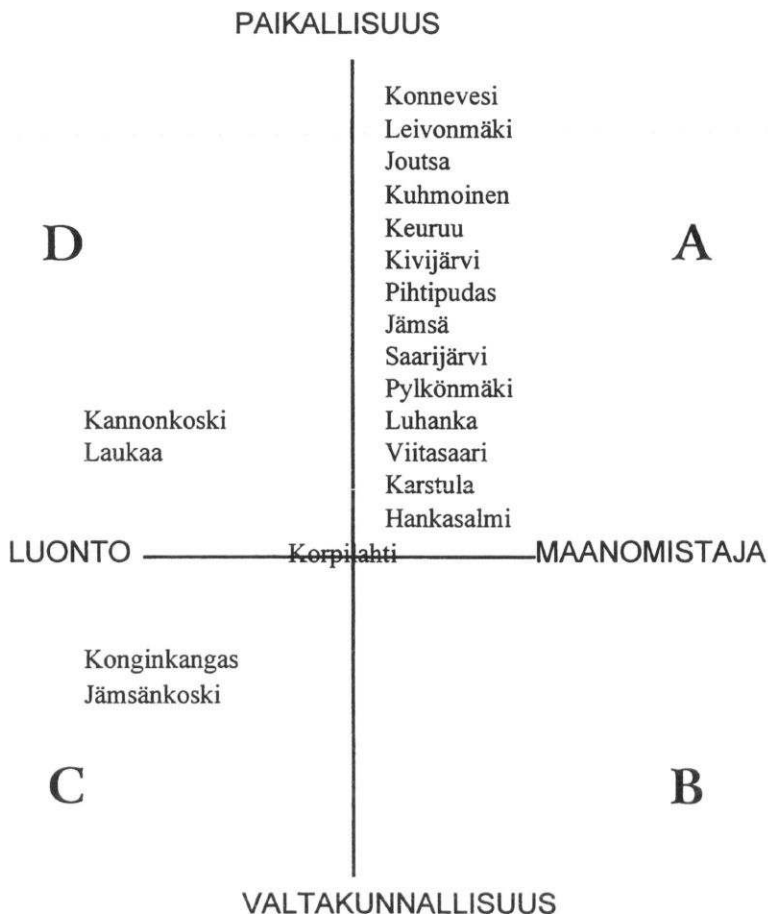
Keski-Suomen kuntien rantojen suojeleuohjelmaperspektiivit

Ne keskisuomalaiset kunnat, jotka selkeimmin vastustivat rantojen suojeleuohjelmaa, vastustivat sen kaikkia puolia: aluerajausten kohdistumista, ohjelman valmistelua ja päätöksentekoa sekä ohjelman tavoitteita. Ohjelman jyrkimmät vastustajat Konnevesi, Leivonmäki, Joutsa, Keuruu ja Kuhmoinen eivät nähneet ohjelmassa lopultakaan mitään myönteistä. Kaikille näistä kunnista oli ominaista voimakas yksityisten maanomistajien etujen puolustaminen sekä paikallisen näkökulman korostaminen. Yhteistä näille kunnille oli myös se, että suojeleuohjelmaehdotus käsitti niissä valtakunnallisen kokonaistavoitteen ylittävän määrän rantaviivaa, sekä se, että ohjelmaehdotuksessa suojeltavaksi esitettiin runsaasti yksityisten omistamaa maata. Myönteisemmin suojeleuohjelmaan suhtautuneissa kunnissa kritiikki kohdistui pääasiassa ohjelman valmisteluun, ei niinkään itse ohjelman sisältöön tai sen tavoitteisiin.

Kuviossa 1. (ks. seuraava sivu) keskisuomalaiset kunnat on jaettu kenttiin niiden suojeleuohjelmatulkinnoissaan omaksumien näkökulmien mukaan. Kuntia on kuviossa vertailtu toisaalta sen mukaan, painottavatko ne lausunnoissaan paikallista vai valtakunnallista näkökulmaa, ja toisaalta sen mukaan, ovatko ne asettuneet kannanotoissaan yksityisten maanomistajien vai luonnonarvojen puolelle. Näin on saatu neljä mahdollista kenttää, joista keskisuomalaisia kuntia sijoittuu kolmeen.

Kentän A *kuntakeskeisen maanomistajanäkökulman* omaksuneet kunnat korostivat lausunnoissaan kunnallista päätösvaltaa, kunnallisia erityispiirteitä ja maanomistajien etuja. Kenttään B kuuluneita, eli *valtakunnallisen maanomistajanäkökulman* omaksuneita kuntia ei ollut yhtään. Kenttään C kuuluneet *valtakunnallisen luontonäkökulman* omaksuneet kunnat eivät korostaneet paikallista päätöksentekoa; ne hyväksyivät suojeleuohjelman yleiset tavoitteet ja niiden tarkastelussa oli esillä luontonäkökulma. Kentän D *kuntakeskeisen luontonäkökulman* omaksuneet kunnat hyväksyivät suojeleuohjelman yleiset luonnonsuojelulliset tavoitteet, mutta ne korostivat samalla paikallisen näkökulman ja päätöksenteon

Kuvio 1. Kuntien suojeleuohjelmanäkökulmat

merkitystä. Korpilahden kunnan lausunnossa oli esillä samanaikaisesti kaikki neljä näkökulmaa. Äänekosken kaupunkia taas ei ollut mahdollista perustellusti sijoittaa lainkaan kuvioon.

Kuvio kertoo selkeästi sen, että paikalliset näkökulmat ja toisaalta maanomistajien edut ovat esiintyneet yhdessä useimpien Keski-Suomen läänin suojeleuohjelmakuntien lausunnoissa. Kuntien li-

säksi myös muita suojeluohjelmasta kantansa esittäneitä valtakunnallisia toimijoita voidaan sijoittaa kuvioon. Näin kenttään B sijoittuisivat maataloudenharjoittajien etujärjestö MTK ja puolueista SMP sekä keskusta. Kentän C mukaan rantojensuojeluohjelmaa taas ovat tulkinneet mm. Suomen luonnonsuojeluliitto sekä ympäristöministeriö.

Rantojenkäytönsuunnittelu muutoksen edessä

Vaikka keskisuomalaisten kuntien suhtautumisesta rantojensuojeluohjelmaan ei voidakaan vetää kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, millaisia ovat kuntien maankäytönsuunnittelua ohjaavat periaatteet, saadaan siitä kuitenkin joitakin suuntaviivoja sille, millaiset asiat kunnissa nousevat valtakunnallisten luonnonsuojelukysymysten yhteydessä esille. Valmisteilla olevan ja kiivasta keskustelua herättäneen rakennuslainuudistuksen eräänä keskeisenä tavoitteena on ollut kuntien itsemääräämisoikeuden lisääminen maankäytön – siis myös rantojenkäytön – suunnittelussa. Tätä on pidetty tärkeänä mm. paikallisdemokratian kannalta. Kunnallisen maankäyttöautonomian lisäämisen on nähty merkitsevän myös byrokraatian vähenemistä ja päätöksenteon nopeutumista.

Eniten erimielisyyksiä lakiuudistuksen yhteydessä on liittynyt kysymykseen kuntalaisten vaikutusmahdollisuuksista. Lakiuudistusehdotusta on arvosteltu siitä, että se siirtäisi maankäyttöä koskevan vallan paikallisten poliittisten, taloudellisten ja hallinnollisten eliittien käsiin ja vaikeuttaisi kansalaisten puuttumista virheelliseksi katsomiensa maankäytönsuunnitelmien toteuttamiseen. Laajemman kunta-autonomian kannattajat ovat kuitenkin vakuutelleet, että kunnat pystyvät ottamaan toiminnassaan huomioon kaikkien intressit ja että ne näin myös tekevät.

On mahdotonta arvioida sitä, miten paljon kunta-autonomian kannattajia siivittää vilpitiön toive keveämmästä, vähemmän byrokraattisesta ja tätä myötä myös luonnon säilymistä nopeasti edesauttavasta toimintatavasta ja missä määrin kyse on pelkästään vallasta; halusta sulkea ulkopuolisiksi koetut valtio ja läänintaso suunnittelun ja päätöksenteon ulkopuolelle. Mahdollisimman suuren

kunnallisen itsehallinnon ajatus näyttää saaneen julkisessa keskustelussa ainakin jossain määrin itseisarvoisen sisällön. Voimakkaimmin kunta-autonomiaa kannattavien kannanotoissa kuntien mahdollisimman suuren riippumattomuuden on nähty automaattisesti johtavan myös maankäytönsuunnittelussa parhaisiin, kaikkia tyydyttävään ratkaisuihin.¹⁰

Keskisuomalaisten kuntien rantojensuojeluohjelmalausuntojen perusteella maata omistamattomien kuntalaisten etuja ei ole kuitenkaan kunnanhallituksissa juurikaan ajateltu, vaan huomio on suunnattu maanomistajien ja kuntien taloudellisiin etuihin ja kunnalliseen itsehallintoon liittyviin kysymyksiin. Useimmat kunnat ovat jättäneet myös ohjelman perimmäisen, 'alkuperäisluonnon' säilyttämiseen tähtäävän sisällön tarkastelunsa ulkopuolelle. Kunta-keskeinen ja tietyn intressiryhmän etuihin sitoutunut suhtautuminen on merkinnyt kokonaisvaltaisen ja moniarvoisen näkökulman puuttumista kuntien suojeluohjelmalausunnoista. Toisaalta samasta kokonaisnäkemysten puutteesta voidaan syyttää myöskin ympäristöministeriötä, joka korostaessaan pelkästään valtakunnallisia luonnonsuojelullisia näkökohtia jätti huomionsa ulkopuolelle ne lukuisat paikalliset ja kulttuuriset arvot ja intressit, jotka olivat väistämättä vastakkain suojelunäkökohtien kanssa.

Rantojensuojeluohjelmassa ympäristöministeriön lähtökohtana näyttää olleen ajatus siitä, ettei kunnilla ole riittävää halua eikä asiantuntemusta suoriutua valtakunnallisesti arvokkaimpien ranta-alueiden suojelusta. Ilman suojeluohjelmaa vastuu rantojen säilyttämisestä olisi jäänyt pitkälti yksityisten maanomistajien harteille. Kunnat tuskin olisivat ottaneet kovin aktiivista roolia kyseisten rantojen suojelemiseksi, koska yksityisen maanomistuksen koskemattomuuden kunnioittaminen tuntuu olevan ainakin maa- ja metsätalousvaltaisissa kunnissa erittäin voimakasta.

Nykyisen ympäristöpolitiikan on melko yleisesti todettu olevan keskusjohtoista "uusien pakkojen ja välttämättömyyksien propagointia ja voimaansaattamista" (Kahelin 1990, 22). Paineet suunnittelun ja päätöksenteon demokratisoimiseksi ovat ympäristöpolitiikan alueella suuret. Samaan aikaan ovat kuitenkin myös lisääntyneet vaatimukset entistä tehokkaampaan ympäristönsuojeluun, mm. luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen ja sen kestävään

käyttöön. Kysymys ympäristöpolitiikan tavoitteiden ja toimintatapojen legitimitetistä onkin ongelma, johon julkisessa keskustelussa jouduttaneen jatkossa yhä useammin ottamaan kantaa (ks. Rouhinen 1991, 223).

Mitä ilmeisimmin luonnonsuojelutoimenpiteisiin tähän asti liittynyt ja rantojensuojeluohjelmassakin käytetty ”lausuntodemokratia” (ks. Ylikangas 1986, 236-237) ei itsessään riitä monitasoisten luonnonsuojelutoimenpiteiden legitimaation perustaksi. Lausuntoihin pohjaava toimintatapa on luonteeltaan reaktiivista. Se keskittyy useimmiten teknisiin, toimenpiteen käytännön toteuttamiseen liittyviin seikkoihin jättäen kokonaan sivuun toiminnan päämääriä ja suunnittelua koskevat kysymykset. Esimerkiksi rantojensuojeluohjelman tapauksessa kuntiin toimitetussa lausuntopyynnössä ilmaistiin ympäristöministeriön olevan kiinnostunut lähinnä alue-rajauksia ja yleiskaavoituksen tarpeellisuutta koskevista näkemyksistä. Ministeriön lähtöoletuksena siis oli, ettei suojeluohjelman päämääriin ja menettelytapoihin liity mitään ongelmallista.

Ympäristöministeriön toimintaa suojeluohjelmassa ohjasi *valuationhallinnollinen tarkastelutapa* (ks. Hoikka ja Borg 1990, 20), jossa kuntia lähestytään pelkästään osana valtionhallinnon organisaatiota; ei omaehtoisina, omia intressejä muodostavina ja ylläpitävinä, sen paremmin kuin paikallisia kulttuurisia, taloudellisia, maantieteellisiä ja poliittisia erityispiirteitäkään omaavina yksiköinä. Toisin sanoen ministeriö ei huomionnut lainkaan kuntakeskeisen näkökulman mahdollisuutta kuntien suojeluohjelmatulkinnoissa. Kuntien ministeriölle jättämät, suojeluohjelmaa pääasiassa paikallisperspektiivistä vastustavat lausunnot sekä maanomistajilta tullut katkera muistutusryöppy kuitenkin paljastavat sen, että suojeluohjelma koettiin joka suhteessa ongelmalliseksi: epädemokraattiseksi, loukkaavaksi, taloudellisesti kohtalokkaaksi ja useimmiten jo päämääriltään tarpeettomaksi.

Rantojensuojeluohjelmassa ympäristöministeriö pitkälti saneli kunnille sen, miten ja mitä rantoja tulee suojella. Hallitukselle marraskuussa 1994 jätetyssä ja sittemmin eduskunnan ympäristövaliokunnan vastustuksen takia rauenneessa rakennuslainuudistusesityksessä tämä valta olisi siirretty pääasiallisesti kunnille. Rantarakentamisen sääntelyä ollaan nyt sisällyttämässä myös val-

misteilla olevaan uuteen luonnonsuojelulakiin. Sinällään ei liene kovinkaan merkityksellistä se, kuka esimerkiksi rantojenkäyttöä koskevat päätökset tekee. Olennaisempaa on se, että suunnittelu tapahtuu yhtäläisten, valtakunnallisesti hyväksytyjen arvojen ja periaatteiden mukaisesti. Nämä periaatteet on luultavimmin mahdollista löytää ainoastaan laajan yhteiskunnallisen, kaikki arvo- ja intressinäkökulmat huomioivan kansalaiskeskustelun kautta. Olennaisia keskustelun kohteita olisivat tällöin mm. tässäkin artikkelissa esillä olevat kysymykset asianosaisuudesta, luontoon liittyvistä arvoista ja tarpeista sekä paikallisen ja valtakunnallisen tason suhteesta.

Viitteet

- ¹ Konginkangas liitettiin vuonna 1993 Äänekosken kaupunkiin, joten läänissä on nykyisin 19 rantojensuojeluohjelmakuntaa.
- ² Keski-Suomen läänin, kuten koko Suomen rantojensuojeluohjelma-kohteiden tarkemmat kuvaukset ja kartat löytyvät ympäristöministeriön selvityksestä 97/1991; *Rantojensuojeluohjelman alueet*.
- ³ Periaatepäätösten olemuksesta ks. esim. Nousiainen 1992, 207.
- ⁴ Paikallisella tasolla voivat tietysti vaikuttaa omat, paikalliset sääntönmukaisuudet ja yleispäteviksi määrittyneet toimintakäytännöt, kuten myöhemmänä artikkelissa esitetään.
- ⁵ Kuntien kasvava panostus paikallisen taloussektorin edunvalvontaan lieinee tosin maanlaajuinen tendenssi eikä siis mikään keskisuomalainen erityispiirre (ks. Pikkala 1992, 107-108).
- ⁶ Ympäristöministeriön suojeluohjelmalle asettamia kriteerejä on kaikkiaan seitsemän: monimuotoisuus; edustavuus; uhanalaisuus; tieteellinen merkitys; harvinaisuus; luonnontilaisuus ja maisemalliset arvot (Rantojensuojeluohjelman alueet 1991, 8-9).
- ⁷ Ympäristötietoisuuden kehittymistendenssillä voi tietysti olla vaikutusta myös prosessin kolmanteen vaiheeseen.
- ⁸ Ääriesimerkkiä tästä edustanee sanomalehti Keskisuomalaisessa 18.5.1995 esillä ollut tapaus, jossa Konginkankaalla tehdyssä ”ranta-ratsiassa” löytyi peräti 750 luvatonta vapaa-ajan rakennusta, joista 90 oli kesämökkejä. Arvellaan, että valtaosa rakennuksista on saanut suullisen (ja siis pätemättömän) luvan kunnan edesmenneeltä, ”omintakeiselta” rakennustarkastajalta.

- ⁹ Esteettisten arvojen huomioiminen voi tosin johtaa myös luonnonsuojelun kannalta kielteisiin ratkaisuihin, esimerkiksi silloin, kun jotain poikkeuksellisen luonnonkaunista ranta-aluetta ryhdytään kaavoittamaan lomakyläksi.
- ¹⁰ Kuten Heikki Koski (1995, 37) huomauttaa, kunnallisen itsehallinnon lisäämisen pitäisi merkitä paitsi kuntien hallinnollisen vallan ja vastuun kasvamista myös kuntalaisten vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä.

Kirjallisuus

- Anttiroiko, Ari-Veikko. 1994. ”Julkisen valinnan teoria. Talousteoreettisia näkökulmia kunnallishallintoon.” Teoksessa A-V. Anttiroiko (toim.), *Kunnallishallinto & politiikan taloustiede*, 27-80. Tampereen yliopiston kunnallistieteiden laitos, julkaisusarja 1.
- Beck, Ulrich. 1990. *Riskiyhteiskunnan vastamyrryt. Organisoitu vastuuttomuus*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Padstow, Cornwall: Polity Press.
- Haila, Yrjö. 1991. ”Ekologiasta yhteiskuntaan. Onko ’yhteiskuntaluonnontiede’ mahdollinen?” Teoksessa I. Massa ja R. Sairinen (toim.), *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*, 49-65. Helsinki: Gaudeamus.
- Haveri, Arto. 1994. *On adaptive and strategic behaviour of local level communities*. Acta Universitatis Tamperensis, sèr A, vol. 393. Tampere.
- Hoikka, Paavo. 1991. ”Uudistuvan kunnalliskulttuurin muutoksesta ja sen arvoperustasta.” Teoksessa R. Harisalo, P. Hoikka ja T. Rajala, *Kunnat tienhaarassa*, 70-94. Jyväskylä: Finnpublishers.
- Hoikka, Paavo ja Borg, Sami. 1990. *Suomen kunnallishallinnon arvot. Tutkimus paikallisen itsehallinnon historiallisista kehityspiirteistä ja arvoista*. Tampereen yliopiston kunnallistieteen laitos, julkaisusarja 4.
- Julkunen, Markku ja Nieminen, Matti. 1993. *Rantojensuojeluohjelman ja rantayleiskaavoituksen vaikutus maaseudun elinvoimaisuuteen*. Keski-Suomen lääninhallituksen ympäristöosasto, julkaisu 6. Jyväskylä.
- Julkunen, Markku ja Nieminen, Matti. 1994. ”Ympäristönsuojelun ja talonpoikaisuuden törmäävät intressit – hallinnon ja kansalaisen vastakkaisuus rantojensuojelussa.” Teoksessa *Valtio, hyvinvointi, kunta, kansalaiset – artikkeleita suomalaisesta keskustelusta ja keskisuomalaisesta todellisuudesta*, 38-42. Keski-Suomen lääninhallituksen vuosijulkaisu 1994. Jyväskylä.
- Kahelin, Juhani. 1990. ”Onko meillä vaihtoehtoja?” *Ympäristönsuojelu* 1,

- Keski-suomalainen* 18.5.1995. "Rantaratsiassa Konginkankaalta löytyi 90 luvaton kesämökkiä."
- Keski-Suomen Seutukaava "5.VK, viides vaihekaava"*. Seutukaavaehdotus 31.3.1995. Kaavaselostus. Jyväskylä: Keski-Suomen Liitto.
- Keski-Suomen Seutukaava "5.VK, viides vaihekaava"*. Seutukaavaehdotus 31.3.1995. Alueluettelo. Jyväskylä: Keski-Suomen Liitto.
- Kettunen, Aija. 1994. "Kunnallisen ympäristöhallinnon laatutekijöistä." *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 4, 75-81.
- Kontinen, Esa ja Saaristo, Kimmo. 1993. "Puun ja kuoren välissä? Selvitys Keski-Suomen kuntien ympäristönsuojelusihteereistä." *Ympäristö ja terveys* 10, 646-649.
- Koski, Heikki. 1995. *Kansalainen, kunta ja kansalaisyhteiskunta*. Kunnallissalan kehittämissäätiö, Polemia-sarja 11. Helsinki.
- Lagerspetz, Eerik. 1989. "Arvoristiriidat ja päätösmenettelyjen valinta." Teoksessa P. Malaska, I. Kantola, Ismo ja P. Kasanen. 1989. *Riittääkö energia – riittääkö järki?*, 232-241. Helsinki: Gaudeamus.
- Maankäytön ohjauksen uudistaminen*. Ympäristöministeriön työryhmän mietintö. Ympäristöministeriön kaavoitus- ja rakennusosasto. Työryhmän raportti 1993:1. Helsinki.
- Meri- ja järviluonnon suojelun tarveselvitys*. Komiteamietintö 1985:18. Helsinki.
- Nieminen, Matti. 1994. *Rantojensuojeluohjelma – kilpailevia tulkintoja ja vertautumatonta rationaalisuutta*. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 59.
- Nousiainen, Paavo. 1992. *Politiikan huipulla. Ministerit ja ministeriöt Suomen parlamentaarisessa järjestelmässä*. Juva: WSOY.
- Ollikainen, Markku. 1992. "Kestävä kehitys: talouden ekologisointi eetisten ja taloustieteellisten periaatteiden nojalla." Teoksessa M. Järvelä ja Y. Uurtimo (toim.), *Yhteiskunta ja ympäristö. Ympäristöpolitiikan arvo-ongelmia*, 101-123. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, julkaisuja 2.
- Pikkala, Sari. 1991. "Hur leds kommunerna?" *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 1, 32-44.
- Pikkala, Sari. 1992. *Omgivning, ledarskap och förändring i kommunerna*. Åbo Akademi. Institutet för jämförande nordisk politik och förvaltning, Ser. A:391.
- Rantojensuojeluohjelman alueet*. Ympäristöministeriön ympäristönsuojeluosasto. Selvitys 1991:97. Helsinki.
- Rouhinen, Sauli. 1991. "Ympäristöpolitiikka Suomessa." Teoksessa I.

- Massa ja R. Sairinen (toim.), *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*, 219-247. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarela, Pekka ja Sainio, Ari. 1991. *Kuntahallinto muutoksessa - illuusiota ja paradokseja*. Sisäasiainministeriön itsehallintoprojektin keskustelujulkaisuja 1. Suomen Kaupunkiliitto. Helsinki.
- Saaristo, Kimmo. 1994. *Henkilökohtainen ekologia. Onko vihreä elämäntapa vastausyritys moderniin?* Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 58.
- Saaristo, Kimmo. 1995. "Ympäristökysymys ja kunnan intressiryhmät. Keski-suomalaisten ympäristösihteerien suhde kunnallisiin toimijoihin." *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 1, 55-62.
- Sairinen, Rauno. 1994. *Ympäristökonfliktit kuntien suunnittelussa ja päätöksenteossa*. Suomen Kuntaliitto, Acta-sarja 31. Helsinki.
- Uusitalo, Paavo. 1990. "Yleinen etu, erityisintressit ja suomalainen valankäyttö." Teoksessa O. Riihinen (toim.), *Suomi 2017*, 289-310. Jyväskylä: Gummerus.
- Vesala, Riitta. 1995. *Kestävän kehityksen esteet ja mahdollisuudet kunnan maankäytön suunnittelussa*. Ympäristöministeriön yhdyskuntasuunnittelu- ja rakennustutkimuksen neuvottelukunta. Helsinki.
- Ylikangas, Heikki. 1986. *Käännekohdat Suomen historiassa. Pohdiskeluja kehityslinjoista ja niiden muutoksista uudella ajalla*. Juva: WSOY.

Muut lähteet

- Keski-Suomen läänin kuntien lausunnot rantojensuojeluohjelmasta.
- Keski-Suomen läänin ympäristölautakuntien lausunnot rantojensuojeluohjelmasta.
- Artikkeleita vuodelta 1990 seuraavista lehdistä: *Hankasalmen Sanomat; Joutsan Seutu; Koillis-Häme; Korpilahti; Kotiseudun Sanomat; Kuhmoisten Sanomat; Laukaa-Konnevesi; Sampo-lehti; Sisä-Suomen Lehti; Suur-Keuruu; Viiden Kunnan Sanomat; Viitasaaren Seutu ja Keski-suomalainen*.

Päivi Lahdenmäki

Kestävän kehityksen kuntakokeilu Sumiaisissa ja Padasjoella

Kuntakokeilu

Valtakunnallinen kestävän kehityksen kuntakokeilu käynnistettiin vuoden 1992 helmikuussa ympäristönsuojeluneuvoston aloitteen pohjalta. Kokeilun tavoitteena oli selvittää, millaista on kestävän kehityksen periaatteiden mukainen toiminta kunnan eri toimialoilla. Kokeilukunnat saivat itsenäisesti päättää ne toimialat, joilla kokeilu toteutettiin. Kuntakokeilun toivottiin saattavan alkuun kestävän kehityksen käytäntöihin johtavan muutoksen Suomen kunnissa. Lisäksi haluttiin selvittää ja konkretisoida, mitä kestävä kehitys voisi kuntien toiminnassa käytännössä tarkoittaa. Tarkoituksena oli etsiä toimintatapoja kestävän kehityksen edistämiseksi ja saada kokemuksia sen periaatteiden soveltamisesta käytäntöön paikallistasolla. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 3.)

Suomen kaikkia kuntia pyydettiin ilmoittautumaan kuntakokeiluun. Halukkaista 27 kunnasta ja kuntaryhmästä kokeiluun valittiin 11 yksittäistä kuntaa ja kolme kuntaryhmää. Valinta tapahtui kuntien hankeideoiden ja -suunnitelmien perusteella. Valinnassa painotettiin aihepiirien kattavuutta, kuntien kokojakaumaa ja maantieteellistä hajontaa. Kuntakokeilun rahoittivat ympäristöministeriö, sisäasiainministeriö, Suomen kuntaliitto ja Stakes. Valtakunnallinen kuntakokeilu päättyi vuoden 1993 lopussa. (mt. 3.)

Valtakunnallisesta kuntakokeilusta saadun kokemuksen perusteella kestävä kehitys kunnissa on tiivistetty muutamaa peruseriaatteeseen. Kunnallishallinnossa kestävä kehitys on määritelty päätöksenteon monipuolistamiseksi kohti sellaista tilannetta, jossa päätökset tehdään perusteellisen ja avoimen valmistelun pohjalta demokraattisesti. Päätöksentekijöiden on myös oltava tietoisia ja vastuullisia valinnoistaan ja niiden seurauksista. Päätöksenteon tavoitteena on ympäristöön kohdistuvien vaikutusten ekologinen kestävyys, jota tukevat sosiaalinen ja kulttuurinen oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo. Nämä kriteerit ovat samalla edellytys taloudelliselle kestävyydelle. Ratkaisujen tulee perustua tulevat sukupolvet huomioon ottavaan pitkän aikavälin tarkasteluun. (mt. 4-5.)

Olen valinnut vertailtavaksi Sumiaisten ja Padasjoen kuntien kestävä kehityksen hankkeet. Tarkastelun pääpaino on kuitenkin Sumiaisten aineistossa. Molempien kuntien kokeilut olivat laajoja ja monilla kunnan toiminnan sektoreilla toteutettuja. Tarkastelen kokeilun aikaansaamia ympäristöön vaikuttavia asenne- ja käyttäytymismuutoksia kuntalaisten arkielämässä, suhtautumista kuntakokeiluun ja sen tuloksiin sekä kuntalaisten mielipiteitä kestävä kehityksen, talouden ja oman elämäntapansa suhteesta. Aluksi kuitenkin lyhyt johdatus kestävä kehityksen määrittelyproblematiikkaan ja ulottuvuuksiin.

Kestävä kehityksen ongelmallisuus

Ajatus kestävästä kehityksestä on itse asiassa yhtä vanha kuin huoli ihmisten toimien aiheuttamista ympäristöongelmista ja keskustelu ihmisten ja luonnon suhteesta (ks. Marsh 1864). 1980-luvun taitteessa kestävä kehityksen käsitteen toi yleisempään tietoisuuteen Maailman luonnonsuojelustrategia (World Conservation Strategy 1980), jonka laati kansainvälinen luonnonsuojeluliitto yhteistyössä Maailman Luonnon Säätiön ja YK:n ympäristöohjelman kanssa. Kestävä kehitys koskevan keskustelun maailmanpolitiikan huipulle nosti kuitenkin YK:n asettaman Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti ”Yhteinen tulevaisuutemme” (1987), joka paremmin tunnetaan niin sanottuna Brundtlandin komission

raporttina. Tämän jälkeen kestävästä kehitystä koskevaa kirjallisuutta on ilmestynyt tukuittain. Siitä on tullut 1990-luvun iskusana, jolla monen mielestä perustellaan melkein mitä tahansa.

Kestävän kehityksen käsite on hyvin laaja-alainen ja sisältää varsinaisen näkökulmien kirjon. Sen lähtökohtana ovat erilaiset ympäristöuhat, varsinkin globaalit ympäristöongelmat. Näkökulma kestäväan kehitykseen on usein maailmanlaajuinen. Kuntakokouksissa on yritetty miettiä, mitä olisi ympäristöä säästävä kehitys paikallistasolla kuntien sisäisissä toiminoissa. Tämä ei ole ollut ongelmatonta ja usein varsinkin kestävan kehityksen ideoiden konkretisointi on ollut hankalaa.

Kestävän kehityksen käsitteellä ei ole yksiselitteistä ja yhtä ainoaa oikeaa määritelmää. Itse asiassa osa tulkintoista on keskenään ristiriitaisia. Tieteellisen tiedon avulla ei voida määrittää yksiselitteisiä, objektiivisia tai arvovapaita kriteerejä kestävälle kehitykselle. Sen määrittely on aina arvosidonnaista ja synnyttää siksi helposti ristiriitoja. (Lohi & Salminen 1994, 3.)

Kestävän kehityksen määrittelyt vaihtelevat rajusti vakaasta teknosentristisestä teknologia- ja tiedeuskosta ja määrällisistä talouskasvuvaatimuksista äärimmäiseen ekosentristiseen syväekologiaan, jossa ihminen on vain yksi laji muiden lajien joukossa. Sanojen kestävä ja kehitys sisältö riippuu aina määrittelijästä. Tulkinnat vaihtelevat muun muassa maailmankuvan ja luontosuhteen sekä kehityskäsityksen ja kestävan kehityksen keinovalikoiman suhteen. (Hokka 1993, 25 ja 27.)

Kestävä kehitys on sidoksissa aikaan ja paikkaan. Se ei ole mikään pysyvä tila. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 9.) Kestävä kehitys voidaan nähdä dynaamisena, ihmisten tarpeiden ja myös olemassa olevan tiedon muutoksiin sopeutuvana prosessina (Allardt 1991). Toiminnan määrittely kestäväksi perustuu aina vain senhetkiseen vallitsevaan tietämykseen ja arvostuksiin.

Kestävän kehityksen ulottuvuudet

Kestävä kehitys on kokeilun loppuraportissa jaettu kolmeen ulottuvuuteen: ekologinen, sosiaalinen ja kulttuurinen sekä taloudellinen.

Jako on yleisesti käytetty ja se osoittaa hyvin käsitteen kattavuuden, mutta on jossain määrin keinotekoinen. Ulottuvuudet liittyvät toisiinsa eikä niihin luettavia toimintoja voi yksiselitteisesti rajata vain yhteen osioon kuuluviksi. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 15.)

Tarvitaan ekologista tietämystä, jotta vältettäisiin ympäristön kannalta selvästi kestävämmät toimenpiteet ja korvattaisiin ne kestävimmillä ratkaisuilla. Kuntakokeilun loppuraportissa ekologisen kestävyuden lähtökohtia ovat luonnon vastustuskyky ja palautuvuus sekä biodiversiteetin säilyttäminen. (mt. 16-17.)

Kestävän kehityksen ekologinen ulottuvuus tukee sosiaalista ja kulttuurista ulottuvuutta siten, että se luo ihmisen elämälle ympäröivän luonnon taholta puitteet, jotka osaltaan mahdollistavat yksilön henkisen hyvinvoinnin. Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys tarkoittavat sellaisen hyvän elämän vision luomista, jossa ei tärkeintä ole jatkuva kulutuksen lisääminen, vaan yhteiskunnan henkisen kehityksen, tasa-arvon ja yhteenkuuluvuuden edistäminen. Tämän toteuttamiseksi tarvitaan vuoropuhelua yhteiskunnan kaikilla tasoilla ja niiden välillä. Kulutus- ja tuotantotottumusten muuttamiseksi ekologisesti kestäviksi tarvitaan luovuutta ja mahdollisuuksia uusiin yksilöllisiin ja yhteisöllisiin ratkaisuihin. Elämisen perusedellytyksistä on huolehdittava: jos toimeentulo ei ole riittävä, ei jaksakaan huolta saamaannorpan säilymisestä tai kierrätyksestä omalla kohdallaan. Eri väestöryhmien ja ikäryhmien väliseen tasa-arvoon on kiinnitettävä huomiota. (mt. 18.)

Taloudellisen toiminnan ensisijainen tehtävä kuntakokeilun loppuraportin mukaan on keskeisten aineellisten elinedellytysten, kuten ravinnon, lämmön ja suojan hankkiminen. Taloudellisella toiminnalla vaikutetaan kestäväen kehityksen muihin ulottuvuuksiin eli ekologiseen ympäristöön ja sosiaaliseen ja kulttuuriseen elämään. Toimintaa voidaan pitää taloudellisesti kestäväenä vain, jos sen ekologiset, kulttuuriset ja sosiaaliset vaikutukset eivät pitkällä aikavälillä vaaranna elinedellytysten tasapuolista saatavuutta. Kuntien päättäjät toimivat kuntansa etujen ja kestäväen kehityksen periaatteiden vastaisesti, jos he tekevät ratkaisuja, jotka lyhyellä aikavälillä näyttävät taloudelliselta, mutta jotka pitkällä aikavälillä aiheuttavat huomattavia kustannuksia. Kestävä kehitys edellyttää talou-

den hoidossa kokonaisnäkemystä, jossa yhteiskunnallisten arvojen läsnäolo tunnustetaan ja huomioidaan. Tämä on tehtävänä vaikea, sillä ympäristöarvojen yksiselitteinen mittaaminen on mahdotonta. Ne perustuvat aina arvostuksiin, joita vallitseva talouskäytäntö ja -teoria ovat kykenemättömiä käsittelemään ja huomioimaan. (mt. 20-21.)

Jaottelu ekologiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen sekä taloudelliseen ulottuvuuteen havainnollistaa hyvin kestävän kehityksen käsitteen moniulotteisuutta, mutta ei ratkaise käytännön elämässä esiin tulevia tulkintaongelmia. Tulkinta on tehtävä aina käytännön tapausten yhteydessä. Eri näkökulmat voivat olla keskenään ristiriidassa, kaikkien maksimoiminen ei ole yhtä aikaa mahdollista. Ratkaisut ongelmiin on aina tehtävä tilannekohtaisesti. (mt. 15.)

Niin monitahoista asiakokonaisuutta kuin kestävä kehitys tarkasteltaessa on tärkeää pyrkiä kokonaisvaltaiseen tarkastelutapaan. Ratkaisuja tehtäessä on selvitettävä, miten tehdyt ratkaisut edistävät kestävästä kehitystä, mutta myös tutkittava miltä osin ne ovat kestävämpiä. Näin vähennetään sitä ongelmaa, että valitaan aina helpoimmat keinot ongelmien ratkaisemiseksi ja aktiivisesti unohdetaan muut vaihtoehdot, vaikka ne ehkä vastaisivat paremmin kestävän kehityksen vaatimuksia. (mt. 15.)

Kuntakokeilun yhteydessä eri kuntien haastatellut yhdistivät kestävän kehityksen enimmäkseen ekologiaan, luontoon ja muuhun ympäristöön. Sosiaalisia ja taloudellisia ulottuvuuksia siihen ei osattu liittää. Kokeilukuntien selvitysten perusteella voi todeta kuntien johtavien luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden näkevän kestävän kehityksen melko suppeasti. Haastattelujen mukaan projekti ei sanottavasti ollut vaikuttanut kunnalliseen päätöksentekoon. Kestävän kehityksen yhteyttä päätöksentekoon ei oltu mielletty. (mt. 11,15.)

Kuntien kohtaamia ongelmia

Kestävä kehitys -termin monitahoisuus, tulkinnanvaraisuus, laajuus ja vaikeus ovat tuottaneet kokeilukunnille ongelmia. Tämä käy ilmi kuntakokeilun loppuraportissa kuntien arvioidessa oman kokeilunsa

tavoitteita ja niiden toteutumisen onnistuneisuutta sekä kuntakokeilun kielteisiä ja myönteisiä puolia. Lähes puolet kokeiluun osallistuneista kunnista mainitsee kielteiseksi käsitteen vierauden, monitulkintaisuuden ja abstraktiuden. Vaikeana pidettiin myös kestävän kehityksen periaatteiden soveltamista käytäntöön ja konkretisoinnista niillä toimialoilla, jotka kunta oli valinnut kokeiluun. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 40-49.)

Kuntakokeilun valtakunnallinen johto ei konkretisoinut kestävän kehityksen merkitystä. Kuntien haluttiin itse etsivän kestävän kehityksen paikalliset merkitykset. Samoin tapa, jolla merkitysten etsintä tapahtui jätettiin täysin kuntien itsensä harkittavaksi. Kokeilukunnat eivät myöskään saaneet perusteellista tietoa kestävän kehityksen problemaattisesta, arvosidonnaisesta ja ristiriitaisesta luonteesta sekä sen asettamista vaatimuksista omille projekteilleen. Kokeilukuntia vaivasi käsitteen määrittelemättömyys. Tästä johtuen kunnilla oli vaikeuksia projektiansa lähtökohtien pohtimisessa ja kokeilujen tavoitteiden muokkaamisessa kestävän kehityksen ajatusten mukaisiksi. Usea kokeilukunta valitti huomattavan määrän työskentelyaikaa huvunneen kestävän kehityksen käsitteen problematisointiin. Yli puolet kokeilukunnista ilmoitti lisäksi projektin jälkeenkin olevansa osittain epätietoisia siitä, mitä kestävä kehitys käytännössä tarkoittaa ja miten sitä voidaan kuntien toiminoissa soveltaa. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994; Lohi & Salminen 1994.)

Jokainen kokeilukunta sai vapaat kädet hankkeittensa suunnitteluun, toteutukseen ja seurannan järjestämiseen. Pelisäännöt puuttuivat ja tätä kunnat kritisoivat, samoin kuntakokeilun loppuraportti. Hankesuunnitelmat jäivät suurelta osin epätäsmällisiksi. Niiden tarvetta ja tavoitetta ei osattu pohtia perusteellisesti ja avoimesti. Loppuraportista käy ilmi, että kunnilla ei ollut selkeää, perusteltua käsitystä siitä, miten niiden valitsemat hankkeet edistivät kestävä kehitystä. Kestävän kehityksen edistämiskeinovalikoima jäi yksipuoliseksi ja puutteelliseksi, kun kokonaiskuva puuttui käsitteen määrittelemättömyyden ja monitahoisuuden vuoksi. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994.)

Kokeilujen vaikutusten seuranta ja raportointia ei oltu suunniteltu perusteellisesti. Seuranta on kuitenkin keskeinen elementti

kestävän kehityksen tavoittelussa. Sen avulla saadaan tietoa sekä päätösprosessista itsestään että tehtyjen ratkaisujen vaikutuksista. Seurannan ja raportoinnin suunnittelemattomuuden vuoksi seurannan toteutuksen taso vaihteli suuresti ja raportointi oli epätarkkaa eikä kaiken kattavaa. Tällaisia ongelmia olisi voitu todennäköisesti vähentää sopimalla aluksi yhdessä riittävän tarkasti, mitä hankkeiden suunnittelulta, toteutukselta, seurannalta ja raportoinnilta edellytetään. (Lohi & Salminen 1994, 196).

Kestävän kehityksen toteuttaminen edellyttää kunnan toiminnossa sektorirajat ylittävää yhteistyötä ja vuorovaikutusta eri intressipiirien välillä. Yhteistyön ja vuorovaikutuksen toimivuus vaatisi huomattavaa kehittämistyötä, jonka tulisi puuttua kunnallishallinnon rakenteisiin. Tiedonvälityksen tulisi myös parantua, jotta yhteistyöstä tulisi toimivaa eri osapuolten välillä. Kuntien nykyinen taloudellinen kriisi ei ainakaan tee tätä kehittämistyötä helpommaksi. Samoin voi laajasti käyttöön otettu tulosjohtaminen vaikeuttaa kestävän kehityksen edellyttämää yhteistoimintaa: hallinnolliset yksiköt ovat pakotettuja keskittymään oman reviirinsä puolustamiseen. Tuloksellisuusvaatimukset synnyttävät paineen nopeaan päätöksentekoon, jolloin harkitsemattomien yhden näkökulman ratkaisujen vaara on suuri. Pitkän aikavälin vaikutukset jäävät helposti huomioitta. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 53-55.)

Kestävä kehitys koettiin laaja-alaiseksi ja monivaikutteiseksi, vaikeasti haltuun otettavaksi asiakokonaisuudeksi, jossa huomiotavia tekijöitä ja vuorovaikutussuhteita on paljon. Siksi osan kokeilukunnista mielestä kolmen vuoden mittainen projekti oli vielä liian lyhyt vaikuttamaan pysyvästi ihmisten asenteisiin ja toimintatapatottumuksiin. Projektin jatkoksi toivottiin prosessia vakiinnuttamaan kestävän kehityksen toimintamuodot osaksi kunnallista toimintamallia. Moni kokeilukunta (esimerkiksi Sumiainen ja Padasjoki) piti ongelmallisena projektinsa paisumista pullataikin tavoin: kokeilun toimenkuvista tuli liian laajoja. Kunnat kokivat hankkeensa myös vielä keskeneräisiksi. Monen kunnan hankkeet olivat sen kaltaisia, että kokeilun vaikutukset tulevat näkyviin vasta pidemmällä aikavälillä. Prosessimuotoisen työskentelyn arveltiin turvaavan projektia paremmin alkuun saatujen muutosten edelleen kehittymisen ja jatkuvuuden. Kestävän kehityksen prosessin uskottiin myös aut-

tavan paremmin näkemään projektin vahvuudet ja heikkoudet sekä korjaamaan tehtyjä virheitä. Osa kokeilukunnista on jatkanutkin projektiaan varsinaisen valtakunnallisen kuntakokeilun loputtua. Esimerkiksi Sumiaisissa on vuoden 1994 alusta toiminut Sumiaisten kehittämisprojekti, joka on jatkoa kestävän kehityksen projektille. Padasjoella taas kestävän kehityksen jatkuminen kunnassa on tarkoitus turvata erityisellä Kestävän Kehityksen Säätöillä. Jatko-
projektien ongelmana on kuitenkin ollut varojen ja henkilöressurssien puute. (Lohi & Salminen 1994.)

Kahden kunnan vertailu

Kestävän kehityksen kokeilukunnista olen valinnut vertailuun Sumiaisten ja Padasjoen kunnat. Valintaa voi perustella muun muassa kuntien samankaltaisuudella. Molemmat ovat pieniä maaseutukuntia. Padasjoella on noin 4500 ja Sumiaisissa noin 1400 asukasta. Kuntien kokeilutavoitteet olivat hyvin samanlaiset. Niitä käsitte-
len tarkemmin edempänä tekstissä.

Käytän aineistona Sumiaisissa vuoden 1993 lopussa tekemiäni teemahaastatteluja, molempien kuntien projektisuunnitelmia sekä Padasjoella vuosina 1991 ja 1993 tehtyjä ympäristöasennetutkimuksia. Padasjoen kyselytutkimuksissa on vertailukuntana Joutsa, jonka asukkaille kysely on myös tehty. Sumiaisten kuntakokeilua koskeva aineisto on etusijalla, Padasjoen ja Joutsan tutkimukset toimivat vertailuaineistoina. Tutkimusaineistot eivät ole suoraan yhteismitallistettavia erilaisen tutkimusmetodin vuoksi. Selviä eroavaisuuksia voidaan kuitenkin pitää todellisina.

Sumiaisissa haastattelin 26:ta kuntalaista, joista 1/3 oli naisia ja 2/3 miehiä. Haastattelut ovat laajoja teemahaastatteluja, joissa oli mukana myös strukturoituja kyllä/ei-kysymyksiä, joissa kaikissa oli avoin jatkokysymys. Haastateltavat edustivat eri ammattialoja, eri kyläkuntia ja kirkonkylää, molempia sukupuolia ja kuuluivat ikäryhmään 34-70 vuotta. Haastateltavien valintaperusteena oli edellä mainittujen lisäksi kestävän kehityksen kuntakokeiluissa toimiminen. Näytteessä on tässä suhteessa sekä aktiivisia että passiivisia ja myös siltä väliltä olevia kuntalaisia. Haastattelukysymyk-

set on jaettu kahdeksaan eri osioon: taustatietoja haastateltavista, luonto ja ympäristö, kestävän kehityksen projekti, elinkeinorakenteen muutos, rahoitustoiminta ja kunnallinen päätöksenteko, jätehuolto ja kierätyt, kotitalouden energiamuoto sekä yhdistystoiminta.

Padasjoen kunnassa on tehty kaksi ympäristöasennetutkimusta kyselytutkimuksen muodossa. Alkukartoituksen teki konsulttiyhtiö Corporate Image kestävän kehityksen kuntakokeilun alussa keväällä 1991. Tutkimus suoritettiin postikyselynä 600:lle padasjokelaiselle ja vertailuryhmäksi valitulle 200:lle joutsalaiselle. Tutkimuksen vastausprosentiksi muodostui 62,5. (Corporate Image 1991.) Samanmuotoisen seurantakyselytutkimuksen toteutti Auli Dahlström syksyllä 1993 samoin postikyselynä 400:lle padasjokelaiselle ja 150:lle joutsalaiselle. Vastausprosentti oli 49,3. (Dahlström 1994.) Molemmat kyselyt on tehty Padasjoen kunnan toimeksiannosta osana kestävän kehityksen kuntakokeilua.

Monissa ympäristöasenteita ja luontoon suhtautumista käsitellessä tutkimuksissa on havaittu selkeä ero miesten ja naisten välillä. Myös toimintakomponentissa on havaittu merkitseviä eroja sukupuolten välillä. (esim. Tulokas 1990; Uusitalo 1986.) Samoin Padasjoen ympäristöasennetutkimuksissa on tuloksia selitetty sukupuolen avulla. Tässä artikkelissa sukupuoli on keskeisenä muuttujana Padasjoen ja Sumiaisten kokeiluja vertailtaessa.

Keskitän huomioni lähinnä kuntalaisten ympäristöasenteiden ja -toimintojen ympäristöystävällisyydessä tapahtuneisiin muutoksiin kuntakokeilun aikana. Vertailen myös suhtautumista kestävän kehityksen kokeiluun ja sen toteutukseen ja aikaansaannoksiin. Ympäristön ja talouden vastakkainasettelu tai molempien etujen samanaikainen toteutuminen ja priorisointi kuntalaisten taholta on myös mielenkiintoni kohteena.

Kestävän kehityksen määrittely Sumiaisissa ja Padasjoella

Sumiainen otti omaksi määritelmäkseen kestävästä kehityksestä sellaisenaan Brundtlandin komission näkemyksen: ”Kehityksellä pyritään turvaamaan ihmiskunnan nykyiset perustarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuuksia tyydyttää omat tarpeensa.”

Tämän kunta katsoo avarasti käsitettynä tarkoittavan sitä, että ihmiset oppivat elämään pysyvässä sovussa keskenään ja sopusoinnussa luonnon kanssa. Tällaisen kestäväen kehityksen toteutuminen edellyttää sen kuormitustason määrittelyä, minkä kukin ekosysteemi kestää vaurioitumatta. Luonnon kantokyky on otettava huomioon suunniteltaessa ympäristöä kuormittavaa taloudellista toimintaa. (Sumiaisten projektisuunnitelma 1991, 2.)

Tätä Brundtlandin komission kestäväen kehityksen näkemystä ovat monet tahot kritisoineet liiallisesta talouskasvumyönteisyydestä ja talouspaineisuudesta (esim. Mannermaa 1993; Ollikainen 1992). Muita keinoja ihmiskunnan olemassaolon turvaamiseksi ei esitetä todellisina vaihtoehtoina. Sumiaisten kestäväen kehityksen määritelmä on yleisluontoinen eikä tarjoa keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi. Lisäksi se sisältää vaatimuksia, joiden täyttäminen on tämän hetken tietämyksen valossa vähintään epävarmaa. Esimerkiksi kuormitustasosta, jonka ekosysteemi kestää vaurioitumatta (= luonnon kantokyky) ovat asiantuntijat eri mieltä eikä sitä voida pysyvästi määritellä jatkuvasti muuttuvien olosuhteiden ja luonnon monimuutosten toisiinsa vaikuttavien prosessien vuoksi.

Projektisuunnitelmassaan Sumiainen painottaa maailmankomission näkemystä seuraavien vuosikymmenien ratkaisevasta merkityksestä elinympäristön kannalta. ”On tullut aika murtaa menneisyyden mallit, sillä jos koetamme ylläpitää yhteiskunnallista ja ekologista tasapainoa vanhoihin kehitys- ja ympäristösuunnitelmiin, vain pahennamme tilannetta. Vain muutos voi nyt johtaa turvalliseen tulevaisuuteen.” (Sumiaisten projektisuunnitelma 1991, 2.)

Padasjoki otti itselleen Hämeen lääninhallituksen tarpeisiin laaditun määritelmän Kestävä Kehitys Pähkinänkuoressa: ”Kestävä kehitys tähtää siihen, että ihmiset oppivat elämään pysyvästi sovussa keskenään ja luonnon kanssa. Taloudellisen kasvun laatua on muutettava siten, että kasvu ei vaaranna ympäristöä ja johda luonnonvarojen riistoon. Se edellyttää muutoksia totuttuihin käyttäytymistapoihin sekä arvoihin ja asenteisiin.” (Lohi & Salminen 1994; 94, 120 ja 122.) Kumpikaan kunta ei siis lähtenyt räätälöimään omaa kestäväen kehityksen määritelmää, vaan valitsi jo valmiista sopivimman ja alkoi antaa sille omia tulkintojaan. Herää kysymys, olivatko määritelmät todella soveltamiskelpoisia kuntien kokeiluun

valitsemilla toimialoilla. Tämä ainakin kuvastaa hyvin kuntien kohtaamia vaikeuksia kestävän kehityksen käsitteellisessä määrittelyssä.

Padasjoen määritelmää on kritisoitu siitä, että se on esitetty hyvin yleisellä tasolla eikä siinä ole otettu huomioon kestävän kehityksen paikallista luonnetta. Padasjoen kunta on kuitenkin sisällyttänyt kunnan oman kestävän kehityksen näkökulman Luonnonlakiin. Luonnonlaki on ollut kunnassa voimassa elokuusta 1992. Se on kunnanvaltuuston hyväksymä kunnan ja sen asukkaiden toimintaa ohjaava ja velvoittava kestävän kehityksen kunnallinen peruskirja. Luonnonlain ensimmäisessä pykälässä todetaan: ”Tällä kunnallisella peruskirjalla, jota nimitetään Luonnonlaiksi, Padasjoen kunta vastaa käytettävissään olevin keinoin siitä, että kunnassa toteutetaan kestävän kehityksen periaatteita”. Luonnonlain 15§ toteaa: ”Jokainen tarkistakoon asenteensa, elämäntapansa ja toimintansa Luonnonlain mukaiseksi”. (Kestävän kehityksen kuntaprojektin tiedote 1992, 7.)

Luonnonlakiin on kirjattu neljä kestävän kehityksen tavoitetta ja kuusi keinoa niiden saavuttamiseksi. Kestävän kehityksen tavoitteet ovat luonnonvarojen riittävyys, luonnon monimuotoisuuden turvaaminen, ihmisten tasa-arvon, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä talouskehityksen turvaaminen (Padasjoen Luonnonlaki 1991). Luonnonlain tavoitteissa on huomioitu kolme kestävän kehityksen ulottuvuutta: taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen. Luonnonlain mukaan talouskehityksen turvaaminen tarkoittaa taloudellista kasvua. Kasvun tarvetta ei kyseenalaisteta mitenkään. Tämä onkin saanut kritiikkiä osakseen: kaikki padasjokelaiset eivät katso tarvitsevansa talouskasvua. Määritelmä jättää myös huomioita erilaiset arvostukset muun muassa talouskasvu kysymyksessä eikä pohdi kestävän kehityksen ristiriitaista luonnetta. Edelleen määritelmässä on useita ympärilyöntejä, täsmentämättömiä kohtia. Esimerkiksi: ”Kasvun tulisi suuntautua sellaiseen tuotantoon ja toimintaan, joka kuluttaa mahdollisimman vähän luonnonvaroja ja on luonnon kannalta mahdollisimman haitatonta.” Mikä on mahdollisimman vähän ja mahdollisimman haitatonta? Kuka sen määrittelee? (Lohi & Salminen 1994, 94.)

Luonnonlain mukaan kestävän kehityksen tavoitteet saavutetaan seuraavilla keinoilla: määritellään kriittinen kuormitus, nou-

datetaan ympäristön saastuttamisessa aiheuttamisperiaatetta, tuottaja vastaa tuotteista koko niiden elinkaaren aikana, otetaan käyttöön paras käyttökelpoinen tekniikka, arvioidaan vaikutukset ja seurataan ympäristön tilaa sekä yhdennetään ympäristöpolitiikka muuhun yhteiskuntapolitiikkaan (Padasjoen Luonnonlaki 1991). Keinovalikoimassa on kovin vähän sosiaalista ja yhteiskunnallista kestävyyttä edistäviä keinoja. Keinojen tulkinnan ja toteuttamisen ongelmia ei ole Luonnonlaissa tarkasteltu. (Lohi & Salminen 1994, 94.)

Kuntakokeilun tavoitteet Sumiaisissa ja Padasjoella

Projektisuunnitelman mukaan Sumiaisissa kunnan kehittämisen lähtökohdaksi on tähän saakka ollut ajatus, jonka mukaan merkittävään asuinpaikan valintaan vaikuttava tekijä on työpaikan sijainti. Nyt on herätty huomaamaan, että tulevaisuudessa asuinpaikan ympäristötekijöille todennäköisesti annetaan enemmän arvoa kuin lyhyille työmatkoille. Sumiaisille tämänkaltainen kehitys on eduksi, sillä kunta on tullut tunnetuksi luonnonkauneudestaan, maisemallisesti edullisesta sijainnistaan eteläisen Keiteleen puhtailla itärannoilla sekä ympäröivän luonnon puhtaudesta. (Sumiaisten projektisuunnitelma 1991, 1 ja 3.) Vertailukuntien keskeiset tavoitteet kuntakokeilussa on kursivoitu tekstissä.

Luontokuntaimagoa on vahvistanut jo pitkään suminismiksi kutsuttu luontoperäinen ajattelu, josta kunta on tullut valtakunnallisestikin tunnetuksi. Suminismi on ironinen, pienimuotoinen vastine suuremmille ismeille, jossa yhtyvät maalaishenkisyys, yhteistoiminta, kansalaisaktiivisuus ja ympäristöystävällisyys. Se perustuu ennen kaikkea rakkauteen luontoa ja ihmistä kohtaan. Kestävän kehityksen kuntakokeilua aloitettaessa määriteltiin suminismien suhde kestäväan kehitykseen näin: Suminismi sijoittuu filosofisessa ajattelussa lähelle intuitionismia. Suppeammin käsitettynä se voidaan määritellä sumialaisuutena. Suminismia voidaan luonnehtia pienuuden filosofiaksi. Se on arvopohjaltaan 1980-luvun pehmeistä ja vihertävistä arvoista lähtevää, joten ajattelun luonnollisena lähtökohdaksi on kestävä kehitys. Käytännöllisfilosofisesta näkökul-

masta kestävästä kehitystä lähestytään ihmisen sisäisestä näkemyksestä luontoon, ympäristöön ja yleensä elämään liittyvissä kysymyksissä. Näin syntyville kestävästä kehitystä palveleville oivalluksille etsitään tilaa elämiseen, vaikka ne eivät kaikilta osin olisikaan suuruuteen tähtäävässä rakenneilmastossa kannattavilta vaikuttavista. Pienuus voidaan nähdä tavoittelemisen arvoisena ja toimivien verkostojen kautta kestävästä kehitystä palvelevan taloudellisesti kannattavan innovaation luojana. (Santala 1993.) Näiden tekijöiden lisäksi yhteishenki, omaperäinen toiminta (kuten etananviljely, köyhyiden kylä, kylähullupäivät jne), usko tulevaisuuteen ja ahkeruus oman kunnan kehittämisessä ovat vaikuttaneet eniten Sumiaisten viime vuosien kehitykseen. Sumiainen on suosittu kesänviettopaikkakunta ja tästä todistavat kesäisin kaksinkertaistuva väkiluku ja lukuisat kesämokit eri puolilla pitäjää. (Sumiaisten projektisuunnitelma 1991, 3.)

Pääsemistä mukaan kestävästä kehityksen kuntakokeiluun on kunnan taholta verrattu lottovoittoon: ensimmäisen kerran historiansa aikana kunta pääsi mukaan valtakunnalliseen kokeiluun, jossa se koki olevansa omimmalla alueellaan. Menestymisestä kuntakokeilussa odotettiin olevan huomattavasti apua kunnalle. Kuntakokeilu nähtiin oivana mahdollisuutena turvata kunnan suurimmat voimavarat – luonnon puhtaana pysyminen ja luontokunnan imago ja sen vahvistuminen – myös tulevaisuudessa. Kuntalaisten viihtymiseen Sumiaisissa uskottiin projektisuunnitelman mukaan tulevaisuudessa ratkaisevasti vaikuttavan maisemien säilyminen, metsien terveys, ilman ja vesien puhtaus yhtyneenä kuntalaisten aktiiviseen mielenlaatuun. *Sumiaisissa lähdettiin tavoittelemaan kestävästä kehitystä luonnollisena asiana.* (mt. 3.)

Tavoitteensa kestävästä kehityksen kokeilukuntana kunta asetti itse. Sumiainen pyrki eräänlaiseksi mallikunnaksi kestävästä kehityksen periaatteiden soveltamisessa käytäntöön kuntatason työskentelyssä. Tässä suhteessa kunta asetti tavoitteekseen herättää toiminnallaan myönteistä huomiota ja *tulla valtakunnalliseksi esimerkkikunnaksi pienten kuntien sarjassa.* Ympäristötyöstä kunta tahtoi tehdä menestystekijän itselleen. Pyrkimyksenä oli tehdä käytännössä kaikkea sitä mitä kestävä kehitys aatteena sisältää. Hyvin tärkeäksi tavoitteeksi kirjattiin myös yleisen asenneilmaston muuttuminen

ympäristöystävällisempään suuntaan. (mt. 3.)

Kuntakokeilun keskeisin tavoite Sumiaisissa oli toteuttaa niin sanottu läpäisyperiaate. Kunnanvaltuusto vahvisti kestävän kehityksen periaatteiden käyttöönottamisen kaikessa kunnan suunnittelussa, päätöksenteossa ja toiminnassa. Tämän toteutumisessa valta delegoitiin hallintokunnille niin, että niistä jokaisen tuli itse miettiä kestävän kehityksen näkökulmansa tahollaan ja valvoa sen toteutumista käytännössä. (mt. 4.)

Edelleen tavoitteena oli *saada ihmiset omaehtoisesti liikkeelle oman elinympäristönsä suojelemisessa ja kehittämisessä* parempaan suuntaan. Tällä haluttiin herätellä kuntalaisia huomaamaan, että ympäristön puhtaus ja luonnon kauneus eivät ole itsestään selviä asioita, vaan vaativat säilyäkseen jokaisen kuntalaisen henkilökohtaisen panoksen. (mt. 3.)

Kestävän kehityksen kuntakokeilun ei haluttu jäävän irralliseksi, ajallisesti tarkkaan rajatuksi projektiksi, joka unohtuu heti päätyttyään ja jonka tulokset unohtuvat siinä samalla. Siksi *kuntakokeilu pyrittiin heti tavoitteiden asettelussa kytkemään osaksi kunnassa vireillä olevaa kehittämistoimintaa*, kuten Keitele-projektia, luomuviljelyä ja kylätoimintaa. Tähän liitettiin myös tavoite, jonka mukaan pyrittiin edistämään kunnassa meneillään olleen *rakenneuutuksen oikeasuuntaista toteutumista elinkeinorakenteen monipuolistamiseksi kestävän kehityksen periaatteita noudattaen*. Pyrkimyksenä oli luoda hyvin toimiva ja monipuolinen ympäristön ja luonnon huomioon ottava elinkeinorakenne, joka turvaisi palvelujen laadun ja laajuuden, työpaikkojen säilymisen, uusien luomisen sekä verotulojen kasvun ja kunnan itsenäisyyden. (mt. 3-4.)

Sumiaisissa kestävän kehityksen *kokeiluun haluttiin lähteä kuntalaisten taholta lähtevän kokeilua puoltavan yleisen mielipiteen mukaisesti* lisäten tietoisuutta hankkeesta ja sen periaatteista informaation ja koulutuksen avulla. *Sumiainen päätti tehdä pienuudesta voiman kestävälle kehitykselle.* (mt. 4.)

Padasjoella kestävän kehityksen projekti aloitettiin vuonna 1990, ennen valtakunnallisen kuntaprojektin alkamista. Kokeilunsa painoalueet kunta valitsi pääasiassa itse. Luonnonlaki, jonka avulla kestävä kehitys on konkretisoitu kunnan suunnittelussa ja päätöksenteossa, on ollut ehkä tunnetuin Padasjoen kuntakokeilun hedelmis-

tä. *Luonnonlaki on koko kokeilun perusta ja sen tarkoituksena on ollut luoda perusteet kaikelle toiminnalle kunnassa.* Sumiaisten tapaan myös *Padasjoki tavoitteli läpäisyperiaatteen toteutumista kuntakokeilullaan.* Haluttiin toteuttaa kestävän kehityksen periaatteet kaikessa kunnan toiminnassa kunnan voimavarojen puitteissa. Kokeilun aikana perustettiin Kestävän Kehityksen Säätiö, jonka avulla pyritään turvaamaan kestävän kehityksen jatkuvuus Padasjoella kuntakokeilun päätyttyäkin. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 44.)

Padasjoen ja Sumiaisten kokeiluilleen toisistaan tietämättä asettamat tavoitteet olivat huomattavan samankaltaiset. Myös Padasjoki piti tärkeänä varmistaa ympäristönsä pysymisen puhtaana, elinvoimaisena ja viihtyisänä. *Padasjoki pyrki luomaan itselleen luontokunnan imagon,* kun Sumiainen ilmoitti haluavansa kuntakokeilullaan vahvistaa jo olemassa olevaa luontokuntaimagoaan. Sumiaisten tapaan *Padasjoki pyrki olemaan edelläkävijä ympäristöasioissa ja tulemaan valtakunnalliseksi mallikunnaksi ja esimerkiksi ympäristöasioiden hoitamisessa.* Edelleen Padasjoen tavoitteena oli *tiedotuksen avulla valistaa kuntalaisia ympäristöön liittyvissä asioissa ja siten saada heidät kiinnostumaan ympäristön oma-kohtaisesta suojelemisesta.* Tähän pyrki myös Sumiainen. (Lohi & Salminen 1994, 93.)

Padasjoen kokeilun valtakunnallisia tavoitteita oli mallin luominen kestävän kehityksen periaatteiden soveltamiseen käytännön kuntatyön tasolla. Kunta pyrki osoittamaan, että ympäristönsuojeluun liittyvillä tekijöillä on suuri merkitys kuntien maaseudun kehittämisessä, ja että kestävän kehityksen avulla tämä on mahdollista toteuttaa. *Kunta halusi olla myös kansainvälisesti merkittävä esimerkki kestävän kehityksen alueellisesta toteuttamisesta.* Vielä pyrittiin herättämään kaikki tahot aina yksilöistä kansalaisjärjestöihin, elinkeinonharjoittajiin ja julkiseen hallintoon tiedostamaan ympäristönsuojelun merkitys ja sitoutumaan omalla kohdallaan sen vaatimien toimenpiteisiin. (mt. 93.)

Ympäristö ja arkielämä

Padasjoki ja Sumiainen olivat asettaneet kuntakokeiluilleen tavoitteeksi ympäristön huomioivan käyttäytymisen ja positiivisten asenteiden synnyn ja vahvistumisen kokeilun myötä. Sumialaisten mielestä kestävän kehityksen kokeilu oli muuttanut heidän omaa käyttäytymistään ympäristön suhteen noin kolmanneksella paremmin huomioivaan suuntaan ja 2/3 ei ollut tapahtunut mitään muutosta kokeilun myötä. Toisaalta kolmannes vastaajista, joiden ympäristökäyttäytyminen ei kuntakokeilun aikana ollut muuttunut, ilmoitti, että oli jo ennen kokeilua elänyt ympäristöystävällisesti, kunnioittanut ja suojellut luontoa. Sellaisiakin vastaajia löytyi, joiden oma käyttäytyminen oli muuttunut erittäin paljon. Kukaan ei ilmoittanut ympäristökäyttäytymisessään tapahtuneen muutosta huonompaan suuntaan kuntakokeilun aikana. Sukupuolten välillä ei ollut eroa.

Padasjoen kyselytutkimuksessa 1993 vastaajia pyydettiin arvioimaan oman toimintansa muutoksia ympäristön suhteen viimeisen viiden vuoden aikana. Vastaajista 71 % arvioi oman toimintansa muuttuneen ympäristöystävällisempään suuntaan. Vajaa kolmannes (29 %) arvioi oman toimintansa säilyneen ennallaan. Samoin kuin Sumiaisissa yksikään vastaajista ei ilmoittanut toimivansa vähemmän ympäristöystävällisesti kuin ennen kuntakokeilua. Talouden kiristymisen ja laman vaikutusten myötä ympäristön huomioivasta toiminnasta tinkiminen olisi ollut aivan mahdollista. Vertailukunta Joutsan vastaajista 76 % arvioi huomioivansa ympäristötekijät useammin kuin ennen. Myös Padasjoella osa (7 %) vastaajista perusteli toimintansa muuttumattomuutta sillä, että oli aina toiminut luonnon ja ympäristön huomioivalla tavalla. Padasjoen naisvastaajista 77 % ja miesvastaajista 66 % kertoi toimivansa ympäristöystävällisemmin kuin viisi vuotta aikaisemmin. (Dahlström 1994, 43.)

Sumiaisten teemahaastattelussa vastaajilta kysyttiin, miten kestävän kehityksen kuntakokeilu on vaikuttanut heidän käyttäytymiseensä ympäristön suhteen ja toisaalta heidän arkielämäänsä. Sukupuolten välillä oli eroa arkielämän vaikutusten suhteen. Naisvastaajista puolella kokeilu oli muuttanut arkielämää, puolella ei. Miehistä taas noin 40 % ilmoitti kokeilun aiheuttaneen muutoksia

arkielämään, mutta noin 60 %:lla miesvastaajista ei ollut kokeilun myötä arkielämä muuttunut mitenkään. Syyksi arkielämän muuttumattomuuteen naisvastaajat ilmoittivat jo aikaisemmin omaksutun ympäristön ja luonnon suhteen vastuullisen elämäntavan. Samoin ilmoitti puolet niistä miehistä, joiden arkipäivään ei kuntakokeilu ollut vaikuttanut.

Moni sumialainen kertoi alkaneensa ajatella tietoisesti enemmän ympäristöongelmia ja oman elämäntapansa osuutta niihin. Myös yksinkertaisemman elämäntavan vaihtoehtoa oli muutama pohtinut vakavasti otettavana elämänmuotona. Ympäristöasioita oli kaiken kaikkiaan mietitty ja tiedostettu sekä ympäristön tilaa seurattu aikaisempaa enemmän. Luonnon tuhoamista omilla toimilla haluttiin tietoisesti välttää. Omille lapsille oli puhuttu enemmän kestävän kehityksen ajattelusta.

Sumialaiset vastaajat kokivat ympäristönsuojelun ja epäkohtiin puuttumisen ympäristöasioiden esimerkkikunnan asukkaina velvollisuudekseen. Lähivesistöjen kuntoa ei oltu tyydytty vain tarkkailemaan vaan oltiin mietitty ja toteutettu parannustoimenpiteitä. Esimerkiksi rantametsien käsittelyperiaatteita oli muutettu pitäjän metsien osalta. Joku oli korvannut moottoriveneen soutuveneellä. Maa- ja metsätalouspuolella lannoitus- ja maanmuokkausmenetelmiä oli mietitty tarkkaan ja muutettu pehmeämmiksi.

Kuntakokeilu oli Sumiaisissa vaikuttanut yksittäisistä aihealueista eniten kotitalouksien jätehuollon ja kierrätyksen tehostumiseen. Kierrätys oli huomioitu jokapäiväisessä elämässä entistä paremmin. Kotitalouksien jätteenkäsittely ja -erottelumenetelmät olivat parantuneet. Kompostien määrä oli lisääntynyt niin, että 2/3:lla vastaajista oli kotonaan komposti. Jokainen haastateltu tiesi mihin ongelmajätteet kunnassa pitää toimittaa.

Sumiaisissa kuntakokeilun tuloksena oli kotien arkipäiväisessä elämässä tapahtunut useita käytännön toimintamuutoksia. Moni oli mahdollisuuksiensa mukaan tehnyt ruoan itse raaka-aineista ja puolivalmisteita oli pyritty välttämään. Ravintokasvien kasvattamisessa oli omavaraisuusaste kohonnut. Kotitalouksissa kuntalaiset olivat säästäneet energiaa ja luopuneet kertakäyttöasioista. Moni oli korvannut liikenteessä henkilöauton yleisillä kulkuneuvoilla tai polkupyörällä ”aina kun oli ollut mahdollista”. Kuluttamisessa oli vertailtu

eri tuotteiden vaikutuksia luontoon. Usea yrittäjä kertoi tarkkailevansa yrityksensä toiminnassa käytettyjen aineiden ja materiaalien ympäristövaikutuksia.

Kuntakokeilun ansioksi luettiin myös lisääntynyt huolehtiminen henkilökohtaisesta terveydestä: moni oli alkanut käyttää antioksidantteja ja vitamiineja. Tähän varmaankin vaikutti Sumiaisiin kuntakokeilun aikana perustettu Vaihtoehtoisen Elämätavan Oppimisen Paikka. Sen toimintaan sisältyy muun muassa vaihtoehtoisten hoitojen kursseja, luontaishoitolan palveluja, kuten vyöhyketerapiaa, homeopatiaa, paasto- ja elävän ravinnon neuvontaa sekä luomuviljely-, yrtti- ja käsityökursseja. Tarkoituksena on oman työn ja toiminnan kautta perehtyä vaihtoehtoiseen ja luonnonmukaiseen elämätapaan. Vaikka vastaajat kaiken kaikkiaan ilmoittivat arjen toimintojensa monessa suhteessa muuttuneen, löysi moni edelleen elämässään parantamisen varaa ympäristön huomioimisen suhteen.

Padasjoen kyselytutkimuksessa 1993 tutkittiin kuntalaisten suhtautumista kuntakokeiluun luettelemalla 15 ympäristöön liittyvää toimenpidettä, jotka oli toteutettu projektin aikana. Vastaajilta kysyttiin tuntevatko he kyseiset toimet. Taulukossa 1 (ks. seuraava sivu) on esitetty Padasjoen kymmenen tunnetuinta toimenpidettä. Sumialaiset taas saivat itse kertoa kokeilun aikaansaamista muutoksista omassa elämässään ja kuntatasolla. Sumialaisten mainitsemat muutokset eivät ole taulukossa 1 tärkeysjärjestyksessä, sillä vastauksien kirjo oli suuri eikä valmiita vaihtoehtoja annettu haastattelutilanteessa. Silti voi Sumiaisten osalta sanoa eniten huomiota saaneen kierrätys- ja jätehuoltoasiat, maatalouteen ja metsänhoitoon liittyvät seikat, vesistöjen kunnostaminen sekä ympäristöasioista keskusteleminen. Varsin moni myös painotti koulun tärkeyttä lasten kasvattamisessa kunnioittamaan luontoa ja huolehtimaan ympäristöstä. Taulukon 1 sarakkeet eivät ole suoraan vertailukelpoiset kysymyksien erilaisuudesta johtuen.

Taulukko 1. Minkälaisia muutoksia kuntakokeilu on aikaansaanut Sumiaisten kunnassa ja sumialaisten arkielämässä sekä mitä kuntakokeilunsa toimenpiteitä padasjokelaiset tuntevat.

Sumiainen	Padasjoki	
Vaikutukset arkielämässä	Muutokset kunnassa	10 tunnetuinta toimenpidettä
Kierrätyksen ja jätehuollon tehostuminen, kompostit	Kierrätyspaikka, Kodin jätehuolto-opas	Suoramyyntiluettelo
Energian säästö	Järvitutkimukset, rantojen ja pienvesien puhdistuminen	Timolan kierrätyskeskus
Ruoan valmistus raaka-aineista	Maatilojen ympäristöselvitykset	Enduro-YVA
Keittiöpuutarhojen lisääntyminen, oma-varaisuus ravintokasvien osalta parantunut	Keinolannoituksen väheneminen, kasvin-suojeluruiskujen testaaminen	Luonnonlaki
Kertakäyttöastioista luopuminen	Pehmeämmät, vapaammat metsänhoitomenetelmät	Kuntalaisten ympäristöopas
Yleisten kulkuneuvojen käyttö, polkupyöräily	Vilkasta keskustelua, pohdiskelua, koulutusta	Kestävän kehityksen kylä
Vitamiinien ja antioksidanttien käyttö	Tiedotusta, julkaisuja, tutkimuksia, kursseja	Suomi keksii -kilpailu
Asumisviihtyvyys parantunut	Mediajulkisuus	Näyttelyt
Ympäristöystävällisyyttä kulutukseen	Messut, markkinat	Ekoviikot
Uusi, positiivisempi ajattelutapa	Puhdistuslaite tehtaan piippuun	Maatilojen ympäristöhoitosuunnitelmat

Padasjoen kyselytutkimuksessa (1991) tutkittiin yksilöiden oma-kohtaista valmiutta tehdä jotain ympäristöongelmien vähentämiseksi. Kyselyssä tiedusteltiin, mitä vastaajat itse olisivat valmiit tekemään ympäristöongelmien vähentämiseksi. Valmiiksi annetuista vaihtoehdoista vastaajat mieluiten veivät jätepaperia ja ongelmajätteitä keräyspisteisiin. Useimmista vastaajista ei myöskään jätelasin vieminen keräyspisteisiin ja kotitalousjätteiden lajittelu olleet ylivoimaisia tehtäviä. Oman auton käytön vähentäminen sen sijaan oli vastenmielisin ympäristöongelmien vähentämiseksi tehtävä omakohtainen uhraus. Miehet havaittiin naisia passiivisemmiksi henkilökohtaisessa vaivannäössä ympäristöasioissa. (Image Corporate 1991, 12 ja 23.)

Uusitalo (1986) on tutkimuksessaan saanut saman suuntaisen tuloksen kuin Corporate Image Padasjoella: kun tutkittiin eri keinojen kannatettavuutta liikenteen haittojen vähentämisessä, saivat vähiten kannatusta autojen lukumäärän ja turhien ajojen vähentämiseen tähtäävät keinot. Kaikkein negatiivisemmin liikenteen ympäristöhaittoja vähentäviin keinoihin suhtautuivat alle 30-vuotiaat miehet. Korkeimmassa yhteiskunnallisessa asemassa sosio-ekonomisen aseman perusteella mitattuna olevat vastustivat keskimääräisesti muita enemmän autojen lukumäärän hillitsemistä. Naiset olivat miehiä valmiimpia tinkimään autoilusta ympäristön hyväksi. (Uusitalo 1986, 86-88.)

Liikenneasioissa äärimmäiset kannanotot puolesta ja vastaan ovat hyvin yleisiä. Liikennettä, erityisesti maantieliikennettä, voidaan Wahlströmin, Reinikaisen ja Hallanaron (1992) mukaan pitää yhtenä kestäväen kehityksen vaikeimmin ratkaistavana ongelmana. Yhdyskuntarakenteesta on kehittynyt sellainen, etteivät ihmiset kykene hoitamaan jokapäiväisiä asioitaan ja käymään työssä käyttämättä päivittäin jotain moottoriajoneuvoa. Harvaan asutussa Suomessa tämä tarkoittaa usein juuri oman auton käyttöä. Varsinkin maaseudulla, jossa palvelut ovat kaukana ja julkisen liikenteen verkko heikko, on yksityisautoilu välttämätön maaseudun hengissä pysymisen edellytys. (Wahlström, Reinikainen & Hallanaro 1992, 228-231.) Ihmiset ovat myös tottuneet henkilöauton tuomaan liikumisen helppouteen ja vaivattomuuteen, eikä saavutetusta edusta ja totutusta tavasta olla helposti valmiita luopumaan.

Henkilöauto voi joillekin olla myös statussymboli ja asemaa yhteiskunnallisella arvoasteikolla muille viestittävä väline. Näin varmasti oli ainakin ennen kuin autosta tuli lähes kaikille saavutettavissa oleva kestokulutushyödyke. Nuorille miehille auto paljolti edelleen on ”miehisyyden mittari” ja aikuisuuden merkki. Autoilua ja kaikkea autoihin liittyvää on perinteisesti pidetty miesten puuhana ja ”oikeutena”. Naiset eivät ehkä vielä ole samalla tavalla kiinnittyneet autoilun maailmaan, eivätkä sen tähden pidä yksityisautoilua luovuttamattomana asiana ja oikeutenaan. Siksi he ovat miehiä valmiimpia vähentämään henkilöauton käyttöä ympäristönsuojelullisessa mielessä.

Sumiaisten teemahaastattelujen ja molempien Padasjoen kyselytutkimusten mukaan naiset näyttävät olevan miehiä aktiivisempia huomioimaan omien toimintatapojensa ympäristövaikutukset ja myös toimimaan omassa arkielämässään ympäristöä suojellen. Naisten itsensä ilmoittama valmius toimia ympäristöongelmien vähentämiseksi oli suurempi kuin miesten. Yhtenä syynä sukupuolten väliseen eroon näytti ainakin Sumiaisten haastattelujen perusteella olevan perheen sisäinen työnjako. Moni perheellinen miesvastaaja ilmoitti muun muassa jätehuoltoon ja kierrätykseen liittyvissä käytännön toimintaa mittaavissa kysymyksissä vaimon huolehtivan paperin, lasin ym. keräysjätelajikkeiden lajittelemisesta ja toimitamisesta keräyspaikkaan. Sen sijaan esimerkiksi jäteöljyt, käytetyt akut ja vanhat torjunta-aineet moni mies kertoi itse vievänsä keräyspaikkaan. Perheessä mies usein huolehtii autonhuoltoon ja maataloilla lannoitukseen ja torjunta-aineisiin liittyvistä töistä. Näin ollen on luonnollista, että perheissä joissa harrastetaan kierrätystä kukin perheenjäsen huolehtii omien töidensä aiheuttamista jätteistä ja kierrätysjärjestelyistä. Sumiaisissa edellä mainitut ongelmat jätteet vietiin yleisimmin kaatopaikan ongelmajätetieeseen tai huoltoasemalle vastaanottopisteeseen. Sumialaisissa perheissä asioiden hoitaminen näissä paikoissa oli lähes kaikilla ”miesten työtä”.

Monien tutkimusten mukaan perheiden sisällä on selkeä työnjako kotitöiden jakamisessa: naiset tekevät suurimman osan kotitaloustöistä, miehet huolto- ja kunnossapitotöistä. Yhteisiä, molempien sukupuolten yhtä paljon tekemiä kotitöitä olivat puutarhan ja

pihan hoito sekä asiointiin ja palvelusten hankkimiseen liittyvät työt. Yksittäisistä kotitöistä miehet useimmin veivät roskat ulos. (esim. Haavio-Mannila 1984; Kilpiö 1983; Niemi & Pääkkönen 1989.) Oman tutkimukseni mukaan siis myös jätehuolto ja kierrätys mukailivat perheen sisäistä kotityön jakolinjaa.

Ympäristönsuojelu vai talouskasvu? – Kolme elämäntapakantaa

Suomalaisten asenteet ympäristönsuojelua kohtaan ovat monien tutkimusten mukaan erittäin myönteiset (esim. Tulokas 1990; Uusitalo 1986). Padasjoen ja Sumiaisten tutkimusten mukaan suurin osa kuntalaisista on myös valmis näkemään vaivaa ja käyttämään aikaansa ympäristön ja luonnon tilasta huolehtimiseen. Mutta miten tärkeänä ympäristönsuojelua ja luonnosta huolehtimista pidetään silloin, kun se merkitsee henkilökohtaisten taloudellisten etujen kaventumista?

Haastateltavilta kysyttiin, mitä asioita heidän mielestään tulisi sisällyttää kestäväen kehityksen kokeiluun heidän kunnassaan sekä mitä kestävä kehitys heidän mielestään on. Näiden kahden kysymyksen vastauksista löytyi kolme erilaista tapaa painottaa talous-, työllisyys-, elinkeinorakenteen muutos-, luonto- ja tulevat sukupolvet- teemojen tärkeyttä kunnan kestäväen kehityksen kokeilussa. Vastajaat voidaan luokitella kolmeen ryhmään: talouden etusijalle asettajat, tulevat sukupolvet etusijalle asettajat sekä luonnon etusijalle asettajat. Sukupuolten välillä oli varsin selvä ero eri teemojen priorisoinnissa.

Miesvastaajista kolmanneksella oli kestäväen kehitykseen vahva elinkeinopoliittinen, talouden kehitystä ja kasvua korostava näkökulma. Kokeiluun haluttiin sisällyttää enemmän konkreettisia työpaikkoja luovia toimia, jotta kunnan taloudellinen kehitys voitaisiin taata. Toimeentulo olisi turvattava jokaiselle kuntalaiselle. Eläminen maaseudulla haluttiin tehdä mahdolliseksi ja kannattavaksi myös maatalouden osalta. Kuntakokeilu oli mielletty tässä ryhmässä paljolti pelkäksi elinkeinopuolen projektiksi. Kokeilun odotettiin auttavan kunnan elinkeinovalikoiman monipuolistamisessa. Osa

Taulukko 2. Mitä sumialaiset vastaajat haluaisivat painotettavan kestäväen kehityksen kuntakokeilussa: taloutta, tulevia sukupolvia vai ympäristönsuojelua.

	Miehistä	Naisista
Talouden etusijalle asettajat	Kolmannes	-----
Tulevat sukupolvet etusijalle asettajat	Kolmannes	Kaksikolmasosaa
Ympäristön etusijalle asettajat	Kolmannes	Kolmannes

tähän ryhmään lukeutuvista määritteli kestäväen kehityksenkin tuotantoa, rakentamista ja elinkeinoelämää koskevaksi ajattelutavaksi. Tämä vain miehistä koostuva ryhmä korosti talouden merkitystä enemmän kuin ympäristöön liittyviä asioita. Heidät on nimetty talouden etusijalle asettajiksi.

Taloutta painottavien ”kovia arvoja” selittää varmasti osaltaan se, että Sumiainen oli ottanut kestäväen kehityksen kuntakokeiluun mukaan elinkeinorakenteen muutosteeman. Kuntakokeilun yhtenä varsin keskeisenä tavoitteena oli miettiä, millainen voisi olla toimeentulon turvaava ja menestyvä elinkeinorakenne pienessä maaseutupitäjässä 1990-luvun Suomessa. Projektisuunnitelmassa todetaan, että ”Pyritään edistämään rakennemuutoksen oikeasuuntaista toteutumista elinkeinorakenteen monipuolistamiseksi noudattaen kestäväen kehityksen periaatteita.”

Toiseen painotukseen kuntakokeilussa lukeutui kolmannes aineistoni miesvastaajista ja 2/3 naisvastaajista. He toivat vastauksissaan esille sekä kunnan työllisyystilanteen parantamisen että luonnon huomioimisen tarpeet. Kokeilun toivottiin luovan kuntaan uusia, elinkelpoisia yrityksiä, mutta yritysten toiminnan haluttiin olevan kestäväen kehityksen periaatteiden mukaista. Työllisyyttä kaivattiin lisää, mutta tuhoamatta luontoa, jonka katsottiin jo kärsineen tarpeeksi. Elinkeinorakenne haluttiin mitoittaa tulevaisuus ja

tulevat sukupolvet huomioiden. Tämän ryhmän omaksuman kasvupolitiikanäkemyksen mukaan tulevaisuudellekin tulisi antaa mahdollisuus. Luonnonvarojen suhteen vaadittiin säästeliästä käyttöä: erityisesti tulisi ottaa käyttöön uusiutuvat luonnonvarat ja säästää uusiutumattomia.

Lasten asenteisiin ja toimintatapoihin vaikuttamista pidettiin tärkeänä. Kestävän kehityksen ajattelu haluttiin siirtää toimintatapana sukupolvelta toiselle. Ruohonjuuritasoista ympäristön huomioivaa toimintaa katsottiin tarvittavan esimerkkinä tuleville sukupolville. Tulevien sukupolvien mahdollisuuksia ei tahdottu tuhata. Katsottiin, että tulisi elää tulevat sukupolvet huomioon ottaen ja heistä vastuuta kantaen. Elämä haluttiin suunnata niin, että ympäristö säilyy ja sen erilaiset arvot vahvistuvat tuleville sukupolville.

Tämä ryhmä määritteli kestävän kehityksen paljolti siis tulevien sukupolvien ja luonnon ehdoilla olemiseksi ja elämiseksi. Ympäristönäkökulma korostui enemmän kuin elinkeinopoliittinen. Kuitenkin he uskoivat taloudellisen kasvun olevan mahdollinen yhtäaikaaisesti ympäristönsuojelun kanssa, jos talouskasvu toteutetaan ympäristön ja luonnon ehdoilla, ne ehdottomasti huomioonottaen. Pakottavassa valintatilanteessa tämän näkökulman edustajat ilmoittivat valitsevansa luonnon hyvinvoinnin talouden kustannuksella. Tämä humanistisesti ajatteleva ryhmä on nimetty tulevat sukupolvet etusijalle asettajiksi. Tulevien sukupolvien oikeuksia painottavien ryhmää selittää se, että Sumiainen oli määritellyt kestävän kehityksen projektisuunnitelmassaan Brundtlandin määritelmän mukaan, joka juuri painottaa tulevien sukupolvien huomioon ottamista.

Kolmatta näkemystä eri teemojen painottamisesta kuntakokeilussa edusti kolmannes sekä miesvastaajista että naisvastaajista. He vastustivat elinkeinopoliittisen näkökulman mukaan ottamista kestävän kehityksen kuntakokeiluun. Kuntakokeilun painotuksien katsottiin olleen liiaksi rakennemuutokseen keskittyneitä ympäristönäkökulman kustannuksella. Tämän ryhmän mielestä elintason ei enää tarvitse nykyisestä nousta. Maaseudulle haluttiin enemmän omavaraisuutta ja omatoimisuutta. Tämän katsottiin tuovan ”kannattavuutta elämälle” ja nostavan mielialaa esimerkiksi yrittäjyydessä. ”Rikkaruohotason” (vähäpätöisten, aliarvostettujen ja pienimuotoisten yksilölle henkilökohtaisesti tärkeiden) käytännön asi-

oiden ja toimintojen toteuttamista ja siihen mahdollisuuden antamista pidettiin tärkeänä. Sillä tavoin ihmiset voisivat todella tehdä jotain ja elää omassa elämässään todeksi kestävän kehityksen periaatteita. Konkreettiset asiat nähtiin tärkeiksi, vaikka ne tuntuisivat vähäpätöisiltä.

Kestävän kehityksen määrittelyssä tämä haastatteluaineistoni kolmas ryhmä piti tärkeimpänä elämäntavan sopeuttamista luonnon ehtoihin ja realiteetteihin niin, että eletäisiin tasapainossa luonnon ja ympäristön kanssa. Tämän ryhmän mielestä luonnon säästäminen, kunnioittaminen ja huomioiminen olivat keskeisiä asioita kestävässä kehityksessä. Kestävä kehitys -termi olisi erään vastaajan mielestä hyvä korvata käsitteellä kestävä elämä: tarvitaan koko elämäntavan muutosta, jotta kestävän kehityksen periaatteet voitaisiin elää todeksi omassa elämässä. Tulisi elää jonkin muun kuin rahan kautta niin, että elämässä olisi tärkeämpiä asioita kuin kuluttaminen ja tuhlaaminen. Kestävä elämä on luonnon hyödyntämistä oikein: ei riistäen, vaan rakentaen, säilyttäen ja epäkohtia hellävaroen korjaten. Kestävän kehityksen periaatteiden toteuduttua lisäntyisi myös ihmisten henkinen hyvinvointi.

Jotta tämän kolmannen ryhmän näkemys kestävästä kehityksestä tai elämästä toteutuisi, olisi asenteiden muuttuminen heidän mukaansa tärkeintä. Uusien ajatusten ja asenteiden opettamisen ja kasvatuksen tulisi alkaa jo päiväkodeista. Koulujen roolia kestävä kehityksen periaatteiden esiin tuojana pidettiin keskeisenä. Asenteiden muuttumista pidettiin todella pitkäjänteisenä puuhana, sillä se vaatii koko elämäntavan muuttamista. Kolmas ryhmä totesi oikeaa kestävä kehitystä tai elämää olevan luonnon ehdoilla eläminen. He asettivat selvästi etusijalle ympäristönsuojelun talouden kustannuksella. Tämä ekosentristisesti ajatteleva ryhmä on nimetty luonnon etusijalle asettajiksi.

Miesvastaajat jakautuivat tasan kolmen eri näkökulman kesken. Naisista taas suurin osa lukeutui luontoa taloutta tärkeämpänä ristiriitatilanteessa pitävien ryhmään, vaikka he toivatkin talous- ja työllisyysasiat mukaan kestävä kehityksen käsitteen määrittelyyn. Noin kolmannes naisvastaajista lukeutui viimeiseen ryhmään, joka halusi kestävä kehityksen kokeilun keskittyvän vain ympäristöpuolen asioihin ja katsoi elintason kohoamisen tarpeettomaksi.

Kolmanneksella miesvastaajista oli talouden kasvua ja kehitystä painottava näkökulma kestävään kehitykseen ja kuntakokeiluun. Tähän ryhmään ei lukeutunut yhtään naisvastaajaa. Tämän perusteella voisi vetää johtopäätöksen, johon myös esimerkiksi Tulokas (1990) on päätenyt: naiset asettavat ympäristönsuojelun talouden edelle useammin kuin miehet.

Padasjoella vuosina 1991 ja 1993 tehdyissä kyselytutkimuksissa vastaavaa sukupuolten välistä eroa ympäristönsuojelun ja taloudellisen kasvun suhteen mieltämisessä ei löytynyt. Corporate Imagen (1991, 13) tutkimuksen mukaan lähes puolet vastaajista asetti ympäristönsuojelun etusijalle talouskasvun kustannuksella. Kaksi vuotta myöhemmin ympäristönsuojelua taloudellista kasvua tärkeämpänä pitävien osuus oli pudonnut kolmannekseen. Dahlström selittää muutoksen johtuvan paljolti lamasta ja erityisesti työttömyydestä. Ihmisen oman taloudellisen hyvinvoinnin ollessa uhattuna lisääntyy taloudellisen kasvun merkitys. Saavutetusta taloudellisen hyvinvoinnin tasosta ei olla valmiita tinkimään, vaikka ympäristö kärsisikin. Sumiaisissa on tehty vain yksi haastattelukierros, joten ajallista vertailumahdollisuutta ei ole.

Corporate Imagen (1991, 13) tutkimuksen mukaan vain vajaa kuusi prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että taloudellinen kasvu pitäisi asettaa etusijalle siinäkin tapauksessa, että ympäristö jonkin verran kärsisi. Dahlströmin (1994, 34) tutkimuksessa tämä taloudellisen kasvun ensisijaisuutta korostavien määrä oli pysynyt lähes ennallaan. Padasjoen vuoden 1991 tutkimuksen mukaan 38 % vastaajista piti mahdollisena, että talouden kasvu ja ympäristönsuojelu ovat mahdollisia yhtäaikaista (Corporate Image 1991, 13). Seurantatutkimuksen vuonna 1993 mukaan lähes 60 % vastaajista oli samaa mieltä talouskasvun ja ympäristönsuojelun yhtäaikaisen toteutumisen mahdollisuudesta (Dahlström 1994, 34).

Tätäkin muutosta tutkimuksissa selitetään työttömyyden lisääntymisellä. Selittävänä tekijänä voisi olla myös pelko työttömyydestä omalla kohdalla ja siten taloudellisen tilanteen ja aineellisen elintason laskemisesta. Laman synnyttämässä yleisessä pessimistissävytteisessä mielialassa ihmiset voivat ennakoida tulevia menetyksiään ja tehdäkseen ne itselleen helpommin hyväksyttäväksi varautua niihin asennetasolla. He alkavat pitää talouskasvun ja ympäristö-

suojelun yhtäaikaista toteutumista mahdollisena arvellessaan itse joutuvansa tinkimään ympäristöä suojelevista toimistaan varmistakseen elintasonsa säilymisen vanhalla tasolla.

Dahlströmin (1994) mukaan laman myötä taloudellinen kasvu yhdistyy ihmisten mielissä aineelliseen turvallisuuteen. Toisaalta EVA:n vuoden 1992 tutkimuksen mukaan 3/4 suomalaisista oli samaa mieltä väittämän ”pyrkimällä jatkuvaan taloudelliseen kasvuun ihminen vähitellen tuhoaa luonnon ja lopulta myös itsensä” kanssa. Ympäristösuojelun ja taloudellisen kasvun välinen ristiriita siis tiedostetaan. Näyttäisi kuitenkin siltä, että kun pitäisi tinkiä saavutetusta omasta aineellisesta elintasosta, kysymys taloudellisesta hyvinvoinnista konkretisoituu ihmisten elämässä. Samalla ympäristönsuojelun ”hinta” kasvaa ja monimutkaistuu, samoin käy halukkuudelle sen maksamiseksi.

Sumiaisten aineistossa 2/3 vastaajista sisällytti kestävän kehityksen määritelmäänsä talouden ja toivoi kuntakokeiluun mukaan otettavaksi talouteen, työllisyyteen ja elinkeinorakenteen muutokseen liittyviä asioita ja toimenpiteitä. Kaikista vastanneista kuitenkin vain viidennes asetti talouden kasvun etusijalle ympäristönsuojelun kustannuksella. Heidän mielestään kestävän kehityksen kuntakokeilu oli lähinnä elinkeinopuolen projekti. Kaikki muut haastatellut pitivät ympäristönsuojelua talouskasvua tärkeämpänä tilanteessa, jossa toisesta olisi tingittävä. Viidesosa haastattelemistani sumialaisista vastusti talouskasvua ja aineellista elintason nousua yleensä ja tahtoi kestävän kehityksen kuntakokeilun keskittyvän vain ympäristön suojelemiseen ja sen tilan parantamiseen. Mielenkiintoista oli, että kaikki tähän ryhmään lukeutuvat miehet olivat yli 56-vuotiaita eli koko näytteen vanhimmat miehet. Naiset edustivat näytteen kaikkia ikäluokkia.

Tyytyväiset sumialaiset, kriittiset padasjokelaiset

Tässä osiossa käsittelemme itse kuntakokeilun osalta kuntalaisten mielipiteitä kestävän kehityksen kokeilun tarpeellisuudesta ja kuntalaisten tyytyväisyyttä/tyytymättömyyttä kuntakokeiluun ja sen toteutukseen. Vertaan sumialaisten mielipiteitä Padasjoen tutkimuk-

siin, joissa 1991 kysyttiin mitä mieltä kuntalaiset ovat Padasjoen julistamisesta kestäväen kehityksen kunnaksi ja 1993 vuoden kyseilyn kysymykseen suhtautumisesta Padasjoen kestäväen kehityksen kokeiluun.

Kaikki haastatteleman sumialaiset naisvastaajat pitivät kestäväen kehityksen kokeilua kunnassaan tarpeellisena. Miesvastaajista kolmasosa mielestä kokeilu ei ollut tarpeellinen tai he eivät osanneet sanoa mielipidettään kokeilusta. Syyksi eräs vastaaja kertoi kokeilun keskeneräisyydestä johtuvan mahdottomuuden arvioida vielä tässä vaiheessa tuloksia. Yksi vastaaja, joka voimakkaasti kritisoi elinkeinorakennemuutosteeman sisällyttämistä hankkeeseen, piti koko kokeilua toteutetussa muodossa tarpeettomana. Tuloksena oli hänen mielestään täysi fiasko elinkeinopainotuksien tukahduttaessa kestäväen kehityksen luontoaatteet. Kokeilua tarpeellisena pitäneet näkivät arvokkaana jo sen, että lähdettiin hakemaan uutta ajattelutapaa elämiseen. Kuntakokeilu nähtiin itse asiassa erittäin tärkeänä Sumiaisille, sillä kokeilun arveltiin parantaneen kunnan imagoa ja tehneen kuntaa tunnetuksi. Sumiaisten kokeilun arvioitiin olevan esimerkkinä ympäristöasioiden hoitamisessa muille kunnille. Kokeilun nähtiin kannustavan ympäristökuntia ja niiden asukkaita arvioimaan omia elämäntapojaan uudelleen ympäristön kannalta. Tämän perusteella voisi arvioida, että Sumiainen oli saavuttanut kokeilulleen asettamansa tavoitteen olla mallina ja esimerkikuntana pienten kuntien sarjassa ympäristöasioiden hoitamisessa.

Kokeilun tarpeelliseksi mieltäneet pitivät yleensäkin asioiden miettimistä aina hyödyllisenä. Kokeilun todettiin mahdollistaneen pohdiskelut, jotka olivat muuttaneet kuntalaisten toimintatapoja ja asenteita ympäristöasioissa. Hyvin tärkeänä pidettiin myös kokeilun kuntalaisille tuottamaa tietoa, jonka nähtiin auttavan kestäväen kehityksen aatteiden toteuttamista käytännössä. Kokeilu oli tuottanut kuntalaisille uusia toimintamalleja. Näin vastanneiden osalta toinen projektisuunnitelmassa kokeilulle asetettu tavoite oli toteutunut: Kuntalaisten yleistä tietoutta oli lisätty informaation avulla ja kestäväen kehityksen periaatteiden käytännön toteutuminen oli mahdollistanut asenteiden muuttumisen kuntalaisten keskuudessa uusien toimintamallien omaksumisen myötä. Tavoitteiden mukai-

sesti myös yleinen asenneilmasto oli muuttunut ympäristöystävällisempään suuntaan.

Eräät vastaajat uskoivat kokeilun auttavan kuntaa ylös lamasta. Kestävän kehityksen kuntakokeilussa he näkivät aineksia kunnan pelastamiseksi. Projekti oli tuonut Sumiaisten kuntaan ulkopuolista rahoitusta ”hyvien asioiden” toteuttamiseen. Tässä yhteydessä viitattiin myös elinkeinorakenteen muutosprojektiin. Projektisuunnitelman tavoite elinkeinorakenteen monipuolistamiseksi kestävän kehityksen periaatteita noudattaen näyttäisi siis joidenkin vastaajien mielestä ainakin päässeen alkuun.

Projektin ajankohtaa pidettiin sopivana: ihmiskunnalla on kiire tehdä jotain konkreettista ympäristönsä hyväksi, muuten jälkiteollinen yhteiskunta hukkuu saasteisiin. Ympäristöasioiden huomiointia pidettiin välttämättömänä juuri tänään huomisen vuoksi. Kokeilun ansioksi luettiin myös, että se oli herättänyt kiinnostusta luontoa kohtaan. Sen nähtiin mahdollistavan luonnon säästymisen myöhemmillekin sukupoiville. Näin projektin kokeneiden osalta näyttäisi toteutuneen kuntakokeilun tavoite, jonka mukaan sumialaisten on lakattava näkemästä luontonsa puhtautta itsestään selvänä ja lähdeittävä liikkeelle oman elinympäristönsä suojelemiseksi.

Kaikki eivät kuitenkaan nähneet kuntakokeilua myönteisessä valossa. Kritiikkiä saivat osakseen lähinnä jotkin kuntakokeiluun sisällytetyt tapahtumat: esimerkiksi messuja piti osa vastaajista tarpeettomina ja ympäristökokeiluun sopimattomina. Myös osa kunnan itsensä kuntakokeilulle asettamista lähtökohdista herätti vastustusta. Osa vastaajista piti rakennemuutosprojektia kestävän kehityksen kokeiluun soveltumattomana ja kokeilun painotusta vääristävänä. Jotkut pitivät kokeilua varten annettua ja kokeilun antamaa koulutusta riittämättömänä ja kokeilun ajankohtaa liian myöhäisenä.

Kritiikkiä sai osakseen myös kuntakokeilun projektimuotoisuus. Se nähtiin toimimattomana. Professionaalinen pohja ja lähtökohta kokeilulle olisi näin vastanneiden mielestä toiminut paremmin. Projektin sijasta kaivattiin prosessia, jolle olisi tarvittu riittävästi aikaa, että tuloksiakin olisi voinut näkyä. Ajateltiin, ettei ympäristöön vaikuttavia asioita eli ihmisen koko elämäntapaa voi rajata näin pienenmuotoisen projektin sisälle. Toteutetussa muodossa ko-

keilu nähtiin pikemminkin vain näennäiskokeiluna. Epäiltiin myös sitä, kykenevätkö kunnat viemään kokeilua eteenpäin. Tällaisena koko kokeilun arveltiin jäävän hapuiluksi ja tuloksiltaan kohtalaisen kevyeksi. Lisäresurssien puutetta oman organisaation puitteis- sa pidettiin myös ongelmana.

Moni vastaaja totesi, ettei pelkkä pohdiskelu ja ihmisten herätely yksin riitä. Asiat pitää myös ”elää todeksi”. Kestävän kehityksen tulisi olla punainen lanka kaikessa. Näyttäisi siis siltä, että Sumiaisten niin sanottu läpäisyperiaate ei vastanneiden mielestä ollut näkynyt kaikessa ainakaan käytännön toimenpiteiden tasolla.

Padasjoella vuonna 1991 tehdyssä kyselytutkimuksessa padasjokelaisilta ja joutsalaisilta vastaajilta kysyttiin, mitä mieltä he ovat Padasjoen julistamisesta kestävän kehityksen kunnaksi. Kaikista vastaajista runsaat 50 % oli sitä mieltä, että kyseessä oli joko täysin (24 %) tai osittain (30 %) oikea toimenpide. Täysin turhana Padasjoen julistusta piti vain 9 % vastaajista. Viidennes ei osannut ottaa kysymykseen kantaa. Yllättävää tuloksessa oli se, että joutsalaiset suhtautuivat Padasjoen ”ympäristöjulistukseen” selvästi positiivisemmin kuin padasjokelaiset. (Corporate Image 1991, 20.)

Tämä voisi selittyä niin sanotulla vapaamatkustajuusproblematiikalla. Muun muassa Uusitalon tutkimuksissa on todettu ihmisten ympäristöasenteiden olevan ympäristön kannalta myönteisemmät kuin minkä kuvan heidän käyttäytymisensä antaa. Asenteellisesti on helppoa kannattaa ympäristönsuojelua, mutta kun pitäisi itse tehdä jotain konkreettista ympäristön hyväksi, luotetaan jonkun muun tekevän sen tai uskotaan ettei yksi ihminen voi toiminnallaan paljoakaan vaikuttaa tai pelätään omien uhrauksien ympäristön puolesta jäävän ainoiksi ja siksi merkityksettömiksi. Ympäristö, kuten puhdas ilma, on julkishyödyke, josta ei ketään voi kieltää nauttimasta riippumatta siitä onko hän osallistunut sen tuottamiseen vai ei. Asenteet eivät useinkaan välity toiminnan tasolle. (Uusitalo 1986, 1991.)

Joutsalaisten on siis helppoa sanoa kannattavansa Padasjoen julistamista kestävän kehityksen kunnaksi, kun se ei heille aiheuta mitään kustannuksia tai uhrauksia. Padasjokelaiset taas voivat ajatella kestävän kehityksen kunnaksi julistautumisen aiheuttavan esimerkiksi kalliimpaa jätemaksua ja henkilökohtaista vaivannäköä

jätteiden lajittelemisessa ja kierrättämisessä.

Moni padasjokelainen piti ajatusta kestävästä kehityksestä kunnasta hyvänä, mutta pelkäsi sen jäävän pelkkien puheiden asteelle. Toiset kannattivat ajatusta varauksettomasti: ”positiivinen maine lisääntyy” ja ”parantaa kunnan kehitystä” sekä ”ympäristö pysyy toimivana ja siistinä”. Vastustajat taas arvelivat kyseessä olevan pelkän mainostempun ja turhan rahan haaskauksen. Joutsalaiset eivät juuri kommentoineet vastauksiaan. (Corporate Image 1991, 20, 42.)

Padasjokelaisista ja joutsalaisista vastaajista runsas puolet (54 %) piti vuonna 1992 hyväksytyä julistusta Padasjoesta kestävästä kehityksestä kunnasta hyvänä asiana. Kaikista sumialaisista vastaajista noin 80 % piti kestävästä kehityksestä kokeilua kunnassaan tarpeellisenä. Selvä ero tarkastelukuntien kesken näkyy myös tyytyväisyydessä/tyytymättömyydessä kuntakokeiluun. Padasjokelaisilta kysyttiin (1993), mitä mieltä he ovat kestävästä kehityksestä projektin toiminnasta. Vastaajista 16 % suhtautui kokeiluun myönteisesti, 23 % kielteisesti, ambivalentisti 22 % ja 38 % ei osannut sanoa tai ei tiennyt. (Dahlström 1994, 51.) Sumialaisilta kysyttiin heidän tyytyväisyyttään/tyytymättömyyttään kokeiluun ja syytä vastaukseensa. Kaikista vastaajista puolet olivat tyytyväisiä kokeiluun, tyytymättömiä oli noin 40 % ja ambivalentteja noin 10 % (ambivalentit vastaajat näkivät projektissa yhtä paljon hyviä ja huonoja puolia).

Taulukko 3. Haastateltujen tyytyväisyys kestävästä kehityksestä kuntakokeiluun tutkimuskunnissa.

	Padasjoki %	Sumiainen %
Tyytyväinen	16	50
Tyytymätön	23	40
Ambivalentti	22	10
Ei osaa sanoa	38	--

Sumialaisista naisista suurempi osa (2/3) oli kokeiluun tyytymätön kuin miehistä (1/3). Syy tyytymättömyyteen kokeiluun ja sen toteutukseen oli ensi sijassa tiedotuksen kokeminen puutteelliseksi. Resurssien puute kunnassa oli toinen tyytymättömyyttä aiheuttanut tekijä. Resurssieihin suhteutettuna oltiinkin jo tyytyväisempiä kokeiluun. Lisäksi koettiin, että innostus oli useassa asiassa korvannut resurssien vähyyden. Arvokysymyksiä pidettiin vaikeina: esimerkiksi kestävän kehityksen messuilla ollutta maastoautorataa eivät kaikki pitäneet sopivana kokeilun kannalta. Sisältökeskustelua olisi kaivattu myös enemmän. Nyt oli tullut tunne, että kestävän kehityksen nimikkeen alle voi laittaa mitä tahansa. Kokeilun painotuksiin osa vastaajista oli pettynyt. Toiset olisivat toivoneet ympäristöasioiden painottamista lisää, toiset taas kaipasivat rakenneuudistusasioille enemmän huomiota.

Kokeilun saamia apurahoja olisi osa vastaajista toivonut käytettäväksi enemmän paikallistoimintaan, kuten tukemaan yrittäjyyttä. Konkreettiset toimintamahdollisuudet koettiin liian pieniksi. Yhteistyötä ja sitoutumista kaivattiin enemmän. Kaikkia kokeilun tuloksia ei vielä oltu nähty, mutta enemmänkin oli kokeilulta odotettu.

Syiksi tyytyväisyyteen kokeilua ja sen toteutusta kohtaan nimettiin muun muassa kokeilun hyvä tuottavuus ja taloudellisuus. Kokeilun arveltiin lähentäneen ihmisten mielipiteitä ympäristöasioissa. Kokeilun etenemistä haastatteluhetkeen mennessä pidettiin hyvänä. Osan odotukset olivat jo täyttyneetkin. Kaiken kaikkiaan moni ilmoitti löytäneensä kokeilusta enemmän positiivisia kuin negatiivisia asioita.

Padasjoella vuoden 1993 kyselyn mukaan Padasjoen kokeilua kritisoitiin eniten sen näkymättömyydestä kuntalaisille ja kustannusten suuruudesta. Myös projektin tuloksien merkitystä epäiltiin padasjokelaisten vastauksissa. Myönteisenä pidettiin kokeilun takana olevaa ajatusta, yleensä tuloksia tai jotain erikseen mainittua toimenpidettä. (Dahlström 1994, 51.) Joka tapauksessa vaikuttaa siltä, että sumialaiset ovat tyytyväisempiä kuntakokeiluunsa kuin padasjokelaiset.

Suhtautumiserojen taustoja

Padasjoella suhtauduttiin kuntakokeiluun jo aloitusvaiheessa varauksellisemmin kuin Sumiaisissa. Sumiainen piti kokeiluun osallistumismahdollisuutta onnenpotkuna ja yleinen mielipide oli kuntakokeiluun mukaan lähtemisen puolella. Sumiaisissa mukaan lähdettiin innostuneesti, optimistisesti, omaan osaamiseen luottaen ja hankkeelta paljon odottaen. Tavoitteetkin asetettiin heti korkealle. Padasjoella kuntakokeilun tarpeellisuutta ja erityisesti sen vaikutuksia epäiltiin enemmän. Osa kuntalaisista piti kokeilua suoranaishana verovarojen haaskauksena.

Sumialaisten myönteisyyttä selittää osaltaan projektin johdossa toimineiden sitoutuneisuus kokeiluun. He olivat innostuneita kestävän kehityksen ajatuksista ja uhrasivat oman persoonansa, paljon omaa aikaansa ja voimavarojaan yksityisen kuntalaisenkin roolissa kokeilun hyväksi. Esimerkillään he aktivoivat muita kuntalaisia ja saivat heidätkin suhtautumaan positiivisesti kuntakokeiluun sekä osallistumaan sen eri hankkeisiin. Projektin johtohenkilöt olivat kaikkien kuntalaisten tuntemia ja heihin luotettiin ja heidän mielipiteitään yleisesti arvostettiin. Arvovallallaan ja omaperäisillä ideoillaan sekä rohkeilla kannanotoillaan he hankkivat myös kunnan ulkopuolista julkisuutta ja mielenkiintoa kuntansa hankkeelle.

Sumiainen on sen kokoinen yhteisö, että muutaman karismaattisen johtohenkilön voimalla saadaan suuri osa kuntalaisista aktivoitua. Tehtävää helpottaa sumialaisten ennakkoluulottomuus ja (positiivisella tavalla) lapsenmielisyys. Sumiaisten voimavarana voikin pitää sitä, että sinne on syystä tai toisesta asettunut samanhenkisiä, huumorilla elämään suhtautuvia ihmisiä. Kunnassa on ollut muotia sanonta ”sen verran hullu mä oon, että...”. Uuteen suhtaututaan uteliaisuudella ja erikoiset tempaukset tuntuvat herättävän kuntalaisten osallistumishalun. (Uusinoka 1989.)

Tärkein taustasy lienee 1980-luvulla kuntaan juurtunut suminismen kulttuuri: entinen ”surkia Sumiainen” julistautui luovan hulluuden työssijaksi (Uusinoka 1989, 1). Suministinen yksilöllisyyttä ja erikoisuuden tavoittelua korostava filosofinen ajattelutapa oli omiaan rohkaisemaan uusiin innovaatioihin kestävän kehityksen

toteuttamiseksi. Kuntalaisia kannustettiin keksimään uusia yritysideoita, joita kunta sitten tuki eräänlaisen starttirahan muodossa. Kestävän kehityksen kokeilu synnyttikin uutta yrittäjyyttä kuntaan, kuten riistantarhausta ja luomuviljelyä.

Vuonna 1982 käynnistettiin Sumiaisissa kestävän kehityksen kokeilun edeltäjä, Sumiainen-projekti. Se voidaan nähdä eräänlaisena virallisen tahon ”päänavauksena” omaehtoiselle aktiivisuudelle kunnassa: tämän jälkeen onkin syntynyt runsaasti niin sanottua epävirallista kunnan asukkaiden järjestämää toimintaa. Tästä mainitakoon voimakas kylätoiminta (Rautionmäki valittiin Keski-Suomen vuoden kyläksi 1988), poikamiespankki, kesäasukkaiden ja kuntalaisten yhteinen kesäparlamentti sekä joulupukin virallinen kesäpaikka. (Uusinoka 1989, 2-3.) Sumiainen-projektin tarkoituksena oli omavaraisuuden, omatoimisuuden ja omaperäisyyden käyttöönotto tutkimalla kunnassa olevat uinuvat voimavarat. Projektin tavoitteena oli elinkeinotoimintojen monipuolistaminen suuntaamalla toimintoja pääpainotteisesti kunnan ja kuntalaisten olemassaolevista lähtökohdista tapahtuvaksi. Maatalouden rakennemuutos oli tuolloin jo käynnistynyt kunnassa. Projektin myötä Keski-Suomen synkimpää työttömyysaluetta ollut Sumiainen lähestyi työttömyysasteessa mitattuna läänin keskiarvokuntia. Erittäin tärkeä projektin seuraus oli selvä henkisen ilmaston muutos kohti uuden etsimistä ja toteuttamista. Kestävän kehityksen kokeilua pidettiin luonnollisena jatkona Sumiainen-projektille. (Santala 1993.)

Sumialaisista puolet olivat tyytyväisiä kestävän kehityksen kuntakokeiluun ja sen tuloksiin. Kukaan ei pitänyt sitä täysin turhana ja epäonnistuneena. Puolet ilmoittivat kysyttäessä saaneensa riittävästi vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksia kokeilussa. Osa vastaajista kertoi olleen lähinnä omasta halukkuudesta ja aktiivisuudesta kiinni, jos ei osallistumismahdollisuuksia tuntunut olleen tarpeeksi. Projektia ei ollut tarkoitettu ylhäältä päin johdetuksi, vaan avoimeksi kaikille kuntalaisille. Kestävä kehitys oli tarkoitus muuttaa teoiksi juuri kuntalaisten kautta. Toinen puoli vastaajista, joka oli osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiinsa tyytymätön, kertoi pääasialliseksi syyksi kokeilun pyörimisen liikaa muutaman aktiivin ympärillä.

Ennen projektin alkua sisäasiainministeriö lähetti kokeilukun-

nille kirjeen, jossa se teroitti kokeilun onnistumisen edellyttävän mahdollisimman laajaa kansalaispiirien osallistumista kokeiluun. Onnistumisen vuoksi olisi tärkeää synnyttää toimintaa, jossa olisivat mukana eri järjestöt, yritykset, kuntien eri laitokset ja viranomaiset. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 11.)

Tutkimuksen mukaan kokeilukuntien projektihankkeet yleisesti ottaen edistivät melko vähän moniarvoisen ja osallistuvan kestävän kehityksen etsinnän edellytyksiä. Suurimmassa osassa hankkeita kuntalaisten mahdollisuudet osallistua kestävän kehityksen suunnitteluun ja toteutukseen olivat vähäiset. Loppuraportissa todetaan, että toteutettujen toimien valinta ei kokeilukunnissa perustunut osallistuvaan, erilaisten toimintavaihtoehtojen vaikutusten arviointiin ja vertailuun. (mt., 11.)

Padasjoella arveltiin kuntalaisten välinpitämättömyyden tai heikon sitoutumisen projektiin johtuvan juuri siitä, että projekti esiteltiin liian valmiina kuntalaisille. Valmistelussa olisi pitänyt ottaa kuntalaisia enemmän mukaan. Valtakunnallisen loppuraportinkin mukaan kokeilukuntien hankkeissa ei asukkaiden mukanaoloa ollut painotettu riittävästi. Tähän oli vaikuttanut hallinnon sisäänpäin kääntyneisyys joissakin kunnissa. Toisaalta osa projektin johtohenkilöistä kunnissa tiivisti kunnan rooliksi kokeilussa kehityksen jatkumisen varmistamisen juuri tiedon viemisellä ruohonjuuritason, jossa sitä voidaan hyödyntää käytännössä. (mt., 44-47.)

Osa sumialaisista kritisoi kuntakokeiluaan tiedotuksen puutteellisuudesta. Varsinkin tiedottamisen laadussa nähtiin parantamisen varaa. Vaikka määrällisesti mitattuna tietoa oli eri kanavien kautta jaettu runsaasti, yhä kaivattiin lisää. Tämän näennäisen ristiriidan voi arvella johtuvan tiedon tulvan aiheuttamasta valikoivasta vastaanottamisesta. Kukin kiinnittää huomionsa itseään kiinnostaviin aiheisiin ja jättää muut huomioita, kun kaikkea ei tiedon käsittelykapasiteetin rajallisuuden vuoksi voi ottaa vastaan. Tiedon saaminen riippuu paljon omasta aktiivisuudesta ja mielenkiinnosta. Tiedotuksen puutteelliseksi kokemiseen on myös toinen syy. Erään haastatellun mukaan tieto kiersi kokeilussa aktiivisesti toimineiden välillä tavallisten kuntalaisten saadessa vähemmän informaatiota. Silti yli 2/3 haastatteluun osallistuneista oli tyytyväisiä tiedotukseen.

Kuntakokeilun loppuraportista käy ilmi, että tiedotus oli ollut

ongelma muissakin kokeilukunnissa. Varsinkin luottamushenkilöt kokivat, etteivät olleet saaneet projektista riittävästi tietoa. Syyksi tähän mainittiin monesti oman kiinnostuksen puute. Yleisesti ottaen kokeilukuntien johtohenkilöt näkivät projektin vaikuttaneen yhteistyön lisääntymiseen, toiminnan avoimuuteen ja aiheesta keskusteluun. Yhteistyö oli kuitenkin lisääntynyt erityisesti kunnan hallinnon sisällä, ei niinkään kunnan ja kuntalaisten välillä. Toki löytyi sellaisiakin kokeilukuntia, joissa tämäkin oli kohtuullisesti toteutunut, esimerkiksi Sumiaisissa, Suomussalmella ja Puumalassa. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 13 ja 16.)

Kansalaisten suora osallistuminen kuntakokeiluun voi tehdä kestävän kehityksen suunnittelusta eri osapuolten välisen oppimis- ja keskusteluprosessin (esim. Milbrath 1989). Osallistuminen voi myös vähentää monella tavalla konflikteja: se voi vähentää tiedollisia väärinkäsityksiä ja ennakkoluuloja, stimuloida arvojen muu-
tosta (Brooks 1976) ja neuvottelemalla saatetaan päästä aitoon konsensuskseen (Formby 1990). Osallistuminen lisää päätöksenteon hyväksyttävyyttä, mikä puolestaan lisää kansalaisten halua sitoutua tehtyihin päätöksiin ja ottaa vastuuta omista päätöksistä (Rose-
ner 1983). Osallistumisella on myös ympäristökasvatuksellista merkitystä (Paldanius 1992). Lohen & Salmisen (1994) mukaan mitä aikaisemmassa vaiheessa eri osapuolet voivat osallistua suunnitteluprosessiin, sitä paremmat mahdollisuudet ristiriitojen sovitteluun on olemassa. Jotta osallistuminen olisi mielekäästä ja tasa-arvoista, tulisi eri osallistujaryhmillä olla yhtäläiset mahdollisuudet ja voimavarat osallistua sekä saada että tuottaa tietoa (esim. Leskinen 1993).

Suminismien kulttuuri, yhteisöllisyys ja pieni koko selittävinä tekijöinä

Sumialaisten ja padasjokelaisten erilaista suhtautumista kuntakokeiluunsa selittää Sumiaisten erikoislaatuinen paikallinen suministinen kulttuuri. Se on syntynyt vastalauseena suuruuden ihan-
noimiselle, kaiken keskittymiselle, byrokratisoitumiselle ja yksityis-
tymiselle 1980-luvun alussa. Suminismissa keskeistä on pitäjähänki,

naapuriapu, talkoohenkinen asioiden hoitaminen ja yhteen hiileen koko kunnan parasta ajatellen puhaltaminen. Tämä näkyy myös kunnallispolitiikassa, jossa suminismillä on pyritty kaatamaan perinteinen oikeisto-vasemmistojaottelu. Kunnassa onkin havaittavissa selvä konsensushenkinen, sopuisa päätöksentekomalli. Päätettävien asioiden tullessa viralliseen kunnalliseen käsittelyyn niistä on keskusteltu jo laajasti ja valmius ristiriitojen hedelmälliseen ratkaisemiseen on jo olemassa. Tällaisen kunnallispolitiikan mahdollistavat Sumiaisille luonteenomaiset läheiset henkilösuhteet ja keskustelukulttuuri, jossa kunnan virkamiehet ja kunnanvaltuuston jäsenet ovat suorassa yhteydessä kuntalaisiin. Kunnanjohtajan mukaan kuntalaisten taholta tulee herkästi palautetta ja mielipiteitä päätettävistä asioista, joka myös huomioidaan päätöksenteossa. (Uusinoka 1989.)

Suminismillä jatuksiin kuuluvat myös demokratia ja yhteistyö kuntalaisten ja kunnan viranomaisten välillä. Kunta nähdään kuntalaisten toimintavälineenä. Johtamisjärjestelmiä on Sumiaisissa kehitetty reaktiiviseen suuntaan. Roosin ja Riikosen (1978) mukaan demokratia kunnassa voidaan käsittää ihmisten mahdollisuudeksi vaikuttaa omaan elämäänsä, asuinalueeseensa ja työpaikkaansa siten, että mikään yhteiskunnallinen prosessi, joka vaikuttaa heidän elämäänsä, ei ole oman toimintapiirin ulkopuolella (Roos & Riikonen 1978, 129). Tähän on Sumiaisissa pyritty. Sumiaisissa kuntakokeilua onkin kiitelty siitä, että kunnille on annettu täysi vapaus toimia sopivaksi katsomillaan alueilla kestävän kehityksen hengessä lähidemokratian ihanteisiin pyrkien.

Klassisen demokratiakäsityksen mukaan pieni kunta on demokratian toteutumisen kannalta ihanteellinen, koska se mahdollistaa parhaiten kuntalaisten laaja-alaisen osallistumisen. Berreman (1978) on tutkimuksissaan vertaillut suuria ja pieniä yhteisöjä sosiaalisen organisoitumisen ja demokratian toteutumisen kannalta. Hänen mukaansa pienet yhteisöt laajemman ideologisen yhtenäisyytensä vuoksi omaavat suuria paremmat mahdollisuudet demokraattiseen päätöksentekoon. Yhteisön koon suureneminen alistaa kuntalaiset oman kontrollinsa ulkopuolelle oleville tahoille ja tekee heidät riippuvaiseksi kaukaiselta tuntuvasta päätöksenteosta. Suuret yksiköt sisältävät enemmän statuksia, rooleja ja raja-aitoja ryhmien väli-

selle kommunikaatiolle pieniin verrattuna. Pienet yhteisöt ovat lisäksi yleensä homogeenisempia kuin suuret, minkä vuoksi yhteisön kiinteys ja yhtenäisyys ovat niissä helpommin saavutettavissa. (Berreman 1978, 74-75.)

Sumiaisissa kunnan pieni koko on pyritty hyödyntämään siten, että pienen yksikön positiiviset ominaisuudet huomioidaan yhteisten asioiden hoidossa. Byrokratian välttäminen ja käytänteiden muuttaminen joustaviksi ja asukasläheisiksi on sumialaisen toiminnan ja päätöksenteon tärkeimpiä tavoitteita. Tuttuuteen ja läheisiin henkilökontakteihin perustuva asioiden hoitaminen näyttääkin kunnassa onnistuvan. Kuntalaisten välisten kontaktien välittömyyden syynä on muun muassa se, etteivät Sumiaisten virka- ja luottamushenkilöt ole ”asettaneet itseään jalustalle”, vaan kyselevät kuntalaisten mielipiteitä päätettävistä asioista. (Uusinoka 1989). Sumialaisten keskuudessa vallitsee erittäin vahva ryhmäidentiteetti ja pitäjähenki, jota vain vahvistaa lähes täydellinen yksimielisyys kestävän kehityksen kokeilun tarpeellisuudesta ja yhteistoiminta tavoitteiden saavuttamiseksi.

Rouhisen (1979) mukaan talonpoikaiseen elämänmuotoon kuuluva yhteisöllisyys on koneistumisen ja maaseudun murroksen myötä lähes tyystin kadonnut. Mielenkiintoista on, että Uusinokan (1989) mukaan Sumiaisissa on edelleen havaittu olevan poikkeuksellisen voimakas yhteisöllinen aktiviteetti. Myös Sumiainen on monen muun pienkunnan tavoin kohdannut korkean työttömyyden, maataloustuotannon kannattavuuden laskun, nuorten maaltapaon ym. pienille syrjäisille kehitysalueen kunnille tyypilliset ongelmat. Kunnan erityislaatuista yhteisöllisyyttä kuvaa hyvin se, että sumialaiset ovat kuitenkin lähteneet poikkeuksellisen aktiivisesti koko kunnan voimin selvittämään mahdollisuuksiaan kehittyä elinvoimaiseksi pienkunnaksi oman toiminnan avulla. Uusinokan mukaan yhteisöllinen toiminta on Sumiaisissa kautta aikojen ollut voimakasta, mutta aaltomaisesti näkyvää. Toiminnan voimakkuuteen ovat vaikuttaneet yleiset elämänolosuhteet ja karismaattisten johtohenkilöiden olemassaolo. Esimerkiksi edellinen yhteisöllisen toiminnan aalto syntyi, kun edellä mainittujen ongelmien aiheuttama kriisikausi alkoi olla ohitse. Kuntalaiset alkoivat irtaantua välittömistä toimeentulo-ongelmista laajempiin yhteisöä koskeviin toimintoihin. Kunnasta löytyi tuolloin voimakkaita

ideojia, joiden ajatukset herättivät vastakaikua kuntalaisissa. (Uusinoka 1989, 84.) Suminismi syntyi juuri tämän toiminta-aallon aikana osoituksena siitä, ettei Sumiaisissa oltu lamaannuttu ongelmien edessä. Kestävän kehityksen kuntakokeilu ilmentää uusinta sumialaista yhteisöllisen toiminnan voimakautta.

Yhteisöllisyydelle siis on Sumiaisissa pitkäikäiset perinteet, jotka ovat toimineet hyvänä maaperänä suminisminkin kaltaiselle ideologialle sekä tartuntapintana kestävän kehityksen ajatuksille. Kiinteä sosiaalinen verkosto yhdessä luovia, omaperäisiä ideoita ihannoivan paikallisilmaston kanssa ovat alentaneet yhteistoimintaan osallistumiskynnystä ja poistaneet naiviksi leimautumisen pelkoa. Kuntalaiset ovat uskaltaneet tässä positiivisessa ilmapiirissä tuomaan esille omia ajatuksiaan ja mielipiteitään. Suminisminkin mukaanhan pieni on elinvoimaista ja pienen kunnan voimavara, joka tulisi ottaa käyttöön. Kynnys omien ideoiden esittämiseen vaikuttaisi tästäkin syystä olevan Sumiaisissa suhteellisen matala.

Suminismi, voimakas yhteisöllisyys ja pienen koon tuomat edut ovat vaikuttaneet siihen, että sumialaiset ovat tottuneet toimimaan yhdessä yhteiseksi parhaaksi yksilön edun maksimoimisen sijasta. Ei siis ole ihme, että sellaisen julkishyödykkeen kuin puhdas luonto ja elinkelpoinen ympäristö puolesta ollaan valmiita ryhtymään sanoista tekoihin. Lisäksi pienessä kunnassa, jossa kaikki tuntevat toisensa, on helpompi kantaa kollektiivista vastuuta, kun ei voi piiloutua anonymiteetin taakse. Yhteisön pieni koko lisää sosiaalisten normien pakottavuutta ja yleisesti hyväksytystä poikkeaminen on vaikeampaa kuin suurissa yhteisöissä.

Kirjallisuus

- Allardt, E. 1991. "Kestävän kehityksen yhteiskunnallisista edellytyksistä." Teoksessa I. Massa ja R. Sairinen (toim.), *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*, 11-23. Helsinki: Gaudeamus.
- Barreman, G.D. 1978. "Scale and Social Relations: Thoughts and Three Examples." Teoksessa F. Barth (toim.), *Scale and Social Organizations*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brooks, H. 1976. "Environmental Decision Making: Analysis and Values." Teoksessa L.H. Tribe, C.S. Schelling ja J. Voss (toim.), *When Values*

- Conflict. Essays on Environmental Analysis, Discourse and Decision*, 115-135. Cambridge, Massachusetts: Ballinger Publishing Company.
- Corporate Image. 1991. Padasjoen ympäristötutkimus. Padasjoki.
- Dahlström, A. 1994. *Kestävän kehityksen projekti ja kuntalaiset. Tutkimus padasjokelaisten ja joutsalaisten ympäristöasenteista*. Kestävän Kehityksen Säätiön julkaisu 9. Padasjoki.
- Formby, J. 1990. "The Politics of Environmental Impact Assessment." *Impact Assessment Bulletin* 8 (1/2), 191-196.
- Haavio-Mannila, E. 1984. "Perhe hoiva- ja tunneyhteisönä." Teoksessa E. Haavio-Mannila, R. Jallinoja ja H. Strandell, *Perhe, työ ja tunteet - riskitiriitoja ja ratkaisuja*, 111-183. Juva: WSOY.
- Hokka, P. 1993. *Kestävä kehitys ja maaseutu*. Kestävän Kehityksen Säätiön julkaisu 8. Padasjoki.
- Kansa tienhaarassa. Raportti suomalaisten asenteista*. 1993. Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA. Helsinki.
- Kestävän kehityksen kuntaprojektin tiedote lokakuu 2/1992.
- Kestävän kehityksen käsikirja kunnille*. 1994. Suomen kuntaliitto. Helsinki: Forssan kirja-paino.
- Kilpiö, E. 1983. *Ajankäyttötutkimusten luotettavuudesta kotityössä*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusosaston julkaisuja 3. Helsinki.
- Leskinen, A. 1993. *Environmental Planning as Learning: the Principles of Negotiation, Dissaggregative Decision-making Method and Parallel Organization in Developing the Road Administration*. Väitöskirjan käsikirjoitus 15.6.1993. Helsingin yliopiston taloustieteen laitos, maankäytön ekonomia.
- Lohi, P. ja Salminen, P. 1994. *Kunnat kestävää kehitystä etsimässä*. Suomen Kuntaliitto. Helsinki: Kuntaliiton painatuskeskus.
- Mannermaa, M. 1993. *Tulevaisuus – murroksesta mosaiikkiin*. Keuruu: Otava.
- Marsh, G.P. 1965. (alkup. 1864) *Man and Nature*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Milbrath, L.W. 1989. *Envisioning a Sustainable Society. Learning Our Way Out*. Albany, New York: State University of New York Press.
- Niemi, I. ja Pääkkönen, H. 1989. *Ajankäytön muutokset 1980-luvulla*. Tilastokeskuksen tutkimuksia 153. Helsinki: Painokaari Oy.
- Ollikainen, M. 1992. "Kestävä kehitys: Talouden ekologisointi eettisten ja taloustieteellisten periaatteiden nojalla." Teoksessa M. Järvelä ja Y. Uurtimo (toim.), *Yhteiskunta ja ympäristö. Yhteiskuntapolitiikan arvo-ongelmia*, 101-124. Tampereen yliopisto.
- Padasjoen projektisuunnitelma 1990*. Padasjoki.

- Paldanius, J. 1992. "Ympäristökasvatus moniarvoisessa yhteiskunnassa." Teoksessa *Ympäristökasvatus*, 97-113. Vapaan sivistystyön 33. vuosikirja. Jyväskylä.
- Roos, J.P. ja Riikonen, H. 1978. *Demokratia, osallistuminen ja demokraattinen suunnittelu*. Sosiaalipolitiikan vuosikirja 1978.
- Rosener, J.B. 1983. "User-Oriented Evaluation: A New Way to View Citizen Participation." Teoksessa G.A. Daneke, M.W. Garcia ja J. Delli Priscoli (toim.), *Public Involvement and Social Impact Assessment*, 45-60. Social Impact Assessment Series No 8. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Rouhinen, S. 1979. "Maaseudun yhteisöt: Identiteetin etsintää yhteiskuntamuutoksessa." *Yhteiskuntasuunnittelu* 17.
- Santala, E. 1993. *Sumiaisten kehittämisprojekti 1994-1996*. Sumiainen. *Sumiaisten projektisuunnitelma 1991-1996*. Sumiainen.
- Tulokas, R. 1990. *Suomalaiset ja ympäristö*. Tilastokeskus: Ympäristö 1990:2. Helsinki.
- Uusinoka, O. 1989. *Yhteisöllinen aktiviteetti pienessä maatalousvaltaisessa kunnassa – Tapaustutkimus Sumiaisten kunnasta*. Sosiologian pro gradu- tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Uusitalo, L. 1991. "Oma etu vai yhteinen hyvä? Ympäristötietoisuuden ja toiminnan ristiriita." Teoksessa I. Massa ja R. Sairinen (toim.), *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*, 24-48. Helsinki: Gaudeamus.
- Uusitalo, L. 1986. *Suomalaiset ja ympäristö. Tutkimus taloudellisen käyttäytymisen rationaalisuudesta*. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisu A 49.
- Wahlström, E., Reinikainen, T. ja Hallanaro, E-L. 1992. *Ympäristön tila Suomessa*. Vesi- ja ympäristöhallitus, ympäristötietokeskus. Helsinki: Gaudeamus.
- World Conservation Strategy. 1980. *Living Resource Conservation for Sustainable Development*. IUCN.
- Yhteinen tulevaisuutemme. 1987. *Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti*. Ulkoasiainministeriö, Ympäristöministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Kimmo Saaristo

Ympäristösihteeri: ”räksyttävä koira” vai ”vakiokalustoa”?

Virkamies ympäristön puolesta

Erään kunnan ympäristösihteeri kuvasi omaa työtään seuraavasti:

”../ kun tää hallinnonala käsittää kaikkee maan ja taivaan väliltä. Tässä on ilmansuojelua, vesiensuojelua, jätehuoltoo, luonnonsuojelua, meluntorjunta, maastoliikennelaki... aivan kaikkea.”

Usein, varsinkin pienissä kunnissa, ympäristöasioita hoitaa vain yksi virkamies, ympäristösihteeri. Hän on virkamies ympäristön puolesta, tarkoitetaan ympäristöllä sitten maata, vettä tai ilmaa. Aina ympäristönäkökulma ei kaikkien mielestä käy yhteen esimerkiksi työllisyysnäkökulman kanssa, ja kaikissa kunnissa ympäristösihteeri ei itsestään selvästi pääse vaikuttamaan vaikkapa kaavoihin tai rakentamiseen. Ympäristönsuojelun hallinto onkin kunnissa nuori toiminta-alue, joka on lyhyessä ajassa joutunut sopeutumaan ja reagoimaan moniin muutoksiin. Voidaan ehkä Riitta Rönnin (1993) tavoin jopa sanoa, että ”kuntien ympäristönsuojelu on jatkuvassa käymistilassa”. Tämä koskee sekä hallinnollisia järjestelyjä että asenneilmaston muutoksia.

Ympäristöministeriön perustaminen 1983 toi uusia mahdolli-

suuksia ja tiettyä johdonmukaisuutta ympäristönsuojelun ja -lainsäädännön kehittämiseen. Ympäristöministeriön perustamiseen liittyi vahvoja poliittisia ristiriitoja, jotka edelleenkin jossain määrin vaikuttavat ympäristönsuojelun kehittämisen taustalla. Muutenkaan ympäristöministeriön ohjaustehtävä ei ole ollut helppo: vastarinta on usein ollut vahvaa, kuten esimerkiksi kiistely rantarakentamisesta on osoittanut. Täysimittaiseksi ympäristönsuojelun keskushallinnon voi katsoa kasvaneen, kun vesihallitus vuonna 1986 muutettiin vesi- ja ympäristöhallitukseksi ja siirrettiin samalla ympäristöministeriön alaisuuteen.

Ympäristönsuojelun väliportaan hallinto oli aiemmin kaksilinjainen: vesi- ja ympäristöhallituksen välityksellä ministeriön suorassa ohjauksessa toimivat vesi- ja ympäristöpiirit sekä toisaalta osana valtion väliportaan yleishallintoa toimivat lääninhallitusten ympäristönsuojelutoimistot (Rouhinen 1991, 226). Tämä kaksilinjaisuus on nyttemmin purkautunut alueellisten ympäristökeskusten perustamisen myötä.

Kolmiportaiseksi ympäristöhallinto täydellistyi vuonna 1986, kun ympäristönsuojelulautakunnista tuli lakisäätteisiä yli 3000 asukkaan kunnissa. Usein myös tätä pienemmät kunnat perustivat ympäristönsuojelulautakuntia. Kolmea ensimmäistä kunnallisen ympäristönsuojelun vuotta on kuvattu hallinnon rakentamisen ajaksi, ja odotukset uutta kunnallista hallinnon alaa kohtaan olivat suuria (Rönn 1993). Vapaakuntakokeilun alkaminen vuoden 1989 alussa sekä kuntien ympäristönsuojelun hallinnosta annetun lain muutos 1992 muuttivat kehityksen suuntaa: ympäristönsuojelulautakuntia yhdistettiin toisiin lautakuntiin. Vuoden 1993 alussa tehty kartoitus osoitti, että erillinen ympäristönsuojelulautakunta on enää noin joka kymmenennessä kunnassa. Myöskin ympäristönsuojeluvirkojen perustaminen väheni 1980-luvun lopussa (mt.).

Tässä artikkelissa tarkastellaan nuoren kunnallisen hallinnon alan painoarvoa ja merkitystä ympäristönsuojelutyötä tekevien itsensä mielestä. Millaisia ovat keskiuomalaisten, kunnassa ympäristöasioista vastaavien virkamiesten käsitykset omasta asemastaan hallinnossa? Millaisena he näkevät oman työnsä? Tarkoituksena on selvittää yhtäältä sitä, miten ympäristönsuojelu on omaksuttu osaksi kuntien hallintoa sekä toisaalta sitä, millaiset yhteydet kun-

nan ympäristösihteerillä on väliportaan- ja valtionhallintoon. Lisäksi ollaan kiinnostuneita siitä, millaisena virkamiehet näkevät oman kuntansa asukkaiden suhtautumisen ympäristökysymyksiin ja millainen on sihteerien suhde erilaisiin kunnassa toimiviin intressiryhmiin.

Pääasiallisena aineistona on käytetty teemahaastatteluja, jotka tehtiin loka-joulukuussa 1993. Lisäksi on hyödynnetty aiemmin, talvella 1992-93 postitse tehtyä kaikki Keski-Suomen kunnat kattavaa kyselyä.¹ Teemahaastatteluissa haastateltiin kymmenen kunnan ympäristösihteeriiä tai vastaavaa virkamiestä. Haastattelukierokselle otettavat kunnat valittiin siten, että mukaan tulisi elinkeinorakenteeltaan erilaisia kuntia, ja samalla huomioitiin kunnan maantieteellinen sijainti. Lisäksi valinnassa kiinnitettiin huomiota myös esimerkiksi siihen, kuinka vakiintunut tai vakiintumaton ympäristönsuojelun asema kunnassa on. Etukäteistietoa oli näiltä osin saatu sekä em. postikyselystä että Keski-Suomen lääninhallituksen ympäristöosastolta.

Haastattelut olivat *asiantuntijahaastatteluja*, joissa oltiin nimenomaan kiinnostuneita virkamiehen näkökulmasta. Tämä tarkoittaa sitä, että ympäristösihteerit selvästi pysyivät virkamiehen roolissa eivätkä juurikaan esittäneet 'henkilökohtaisia' kannanottoja. He selvästikin välttelivät varsinkin poliittisesti arkoja aiheita ja varoivat leimautumasta minkään poliittisen ryhmittymän suoranaiseksi kannattajaksi tai vastustajaksi. Kuitenkin haastateltavista useampikin halusi varmistaa, ettei heitä tutkimuksen raportoinnissa mainita nimeltä. Niinpä sen enempää mukana olevien kuntien kuin sihteerienkään nimiä ei tuoda julki.

Lainoppinut vai biologi – ympäristösihteerien työnkuva

Vuodenvaihteessa 1992-1993 suoritetussa kyselyssä Keski-Suomen läänin ympäristöasioita hoitavilta virkamiehiltä kysyttiin heidän virkanimikettään ja sitä, hoitavatko he ympäristösihteerin työtä päävai sivutoimena. Silloin vastanneista kahdestakymmenestäkolmesta virkamiehestä hoiti päätoimisesti kunnan ympäristöasioita kolmeitoista (13) ja sivutoimisesti kymmenen (10). Virkanimikkeellä

ympäristösihteeri, ympäristönsuojelusihteeri tai -päällikkö hoiti ympäristöasioita Keski-Suomessa kaksikymmentäyksi virkamiestä. Muu virkanimike oli kahdeksalla.

Syksyllä 1993 haastatellut kymmenen virkamiestä olivat yhtä lukuunottamatta viraltaan ympäristönsuojelu- tai ympäristösihteereitä. Mielenkiintoista on se, että kymmenestä haastatellusta viisi oli hoitanut virkaa jo vuodesta 1986 tai -87 eli siitä saakka, kun ympäristölautakunnat tulivat pakollisiksi ja ympäristönsuojelusihteerien virkoja alettiin perustaa.

Koulutustausta ympäristöasioista vastaavilla virkamiehillä on kirjava. Tutkinnot jakautuivat Keski-Suomen läänissä seuraavasti (postikysely 92-93):

Taulukko 1. Ympäristöasioista vastaavien koulutus.

---

filosofian kandidaatti/maisteri	7
agrologi	4
rakennusalan tekn.koulu	4
agronomi	1
metsätalousteknikko	1
rakennusarkkitehti	1
rakennusinsinööri	1
valtiotiet./yhteiskuntatiet.kand/maist.	2
ympäristöhygieenikko	1

Haastatelluista kymmenestä virkamiehestä neljä sijoittui ensimmäiseen kategoriaan (filosofian kandidaatti tai maisteri). Yliopistollisen tutkinnon pääaine oli useimmiten luonnontieteellinen, esimerkiksi biologia, ekologia-ympäristöhoito tai kasvitiede. Ylipäättään koulutustausta keskisuomalaisilla ympäristösihteereillä näyttää jakautuvan kolmen 'pääluokan' välille: 1) luonnontieteellinen, 2) maa- ja metsäala ja 3) rakennusala. Myös Halttunen-Keyriläisen (1988) tekemän kaikki Suomen kunnat käsittävän kyselyn mukaan valtaosa ympäristösihteereistä on luonnontieteilijöitä.

Koulutustausta vaihtelee ensinnäkin siksi, ettei ympäristönsuojelusihteerin viran pätevyysvaatimuksena ole mitään tiettyä koulutusta. Toiseksi koulutustaustan epäyhtenäisyyttä selittää luonnolli-

sesti se seikka, etteivät kaikki ympäristöasioista kunnissa vastaavat virkamiehet hoida näitä kysymyksiä päätoimisesti, vaan ne on usein yhdistetty jonkun toisen viran hoitoon. Keski-Suomen läänin kunnissa ympäristöasioista varsinaisten ympäristösihteerien ohella vastaa mm. terveystarkastaja, maaseutuasiamies tai -sihteerin, maanrakennusmestari ja rakennusmestari tai -tarkastaja.

Lisäksi ympäristöasioista vastaavan virkamiehen tehtäväkenttä on hyvin monipuolinen. Kuten laki kuntien ympäristönsuojelun hallinnosta sanoo, on tavoitteena turvata kunnan asukkaille terveellinen, viihtyisä ja virikkeitä antava elinympäristö. Vesa Valpasvuo (1993, 127) on koonnut yhteen ympäristönsuojelun tulosalueen lakeja ja niiden määrittelemiä tehtäviä. Ympäristösihteerin tulee hänen mukaansa ottaa työssään huomioon mm. ilmansuojelu-, jätehuolto, luonnonsuojelu-, maa-aines-, maastoliikenne-, rakennus- ja ympäristölupamenettelylaki.

Suomen Kaupunkiliitto selvitti joulukuussa 1992 valmistuneessa kyselytutkimuksessa mm. kaupunkien ympäristönsuojeluyksiköiden ajankäyttöä (Juvonen 1992). Tällöin kävi ilmi, että ympäristönsuojeluyksiköt käyttivät eniten aikaa yleisiin ympäristönsuojelutehtäviin ja jätehuoltoon. Näiden kahden tehtäväryhmän osuus oli yhteensä lähes 50 prosenttia. Vesien- ja ilmansuojelu veivät seuraavaksi eniten aikaa.

Taulukko 2. Ympäristönsuojeluyksikön ajankäytön keskiarvot tehtäväryhmittäin (Juvonen 1992, 672).

---

1. Yleiset ympäristönsuojelutehtävät (24 %)	
2. Jätehuolto (24 %)	
3. Vesiensuojelu (13 %)	
4. Ilmansuojelu (10 %)	
5. Maankäytön suunnittelu (7 %)	
6. Luonnonsuojelu (5 %)	
7. Maa-ainesasiat (4 %)	
8. Meluntorjunta (2 %)	
9. Maiseman- ja rakennetun ympäristön suojelu (2 %)	
10. Metsästäys, kalastus ja riistanhoito (1 %)	
11. Kemikaalivalvonta (1 %)	
12. Muut (7 %)	Yhteensä 100 %, N = 80

Keski-Suomen läänin kuntien ympäristöasioista vastaavat mainitsivat vuodenvaihteessa 1992-93 tärkeimpinä tehtäväalueina jätehuolto-, ilmansuojelu- ja vesilaissa määritellyt tehtävät. Aiempaa enemmän tulisi heidän mielestään käyttää aikaa ympäristönsuojelun suunnitteluun ja kehittämiseen, sekä esimerkiksi tiedotukseen ja koulutukseen. Haastatteluissa taas nousi erityisesti esiin vesistökysemykset; ympäristösihteerien mielestä juuri niihin liittyivät oman kunnan keskeiset ongelmat.

Ympäristöasiantuntemuksen yleismiehiä?

Ympäristönsuojeluun suoraan tai välillisesti liittyviä lakeja on paljon, ja muutenkin ympäristösihteerin työ vaatii hyvin monipuolista asiantuntemusta ja osaamista. Siksi on vaikea edes sanoa, mikä olisi paras mahdollinen koulutus alalle. Yhtäältä ympäristöasioista vastaavat sanovatkin, että oman opiskelualan piiriin kuuluvissa kysymyksissä on helppo toimia: yksi pärjää paremmin kemiaa lukeneena jätehuoltosektorilla, toinen kasvitieteilijänä luonnonsuojelussa. Toisaalta sitten mitään yhtä oikeasta koulutus pohjaa ei olekaan: pitäisi olla yhtä aikaa lakimies, biologi, geologi, kemisti ja yhteiskuntatieteilijä, ja ”siis joka hiton alueelta pitäis pystyä tietämään”:

”Ainoastaan kokemuksen kautta tähän niinkun saa sen parhaan koulutuksen. Tietenkin perusteethan luodaan opinahjossa, mutta ei sieltä sellasta tekijää löydykään, joka tän alueen hallitsee. Pitkä kokemus ja hyvät pohjatiedot, niin se on paras tälle alalle.”

Eniten haastatellut kaipasivat parempaa lakitietoa ja eräät olivat tältä saralta hakeneetkin lisäkoulutusta. Muutenkin haastatteluissa korostettiin jatkuvan koulutuksen ja erityisesti lääninhallituksen ympäristöosaston järjestämien koulutustilaisuuksien merkitystä. Ympäristöhallinnon sektori on jatkuvasti kehittyvä ala, jolla tutkimustieto koko ajan lisääntyy. Myöskin lainsäädäntö ja sen soveltaminen vaatii jatkuvaa ajantasalla pysyttäytymistä. Tällä tavoin koulutuksen merkitys korostuu ehkä enemmän kuin joillakin muilla kunnanhallinnon aloilla. Tämän vuoksi ympäristöasioita hoitavat olivatkin erittäin huolissaan laman aiheuttamasta koulutusmäärärahojen

supistumisesta.

Vaikka ympäristösihteerit katsoivat oman asiantuntemuksensa riittävän useimpiin tilanteisiin, on heillä samalla ”jatkuva riittämättömyyden tunne”. Kukaan ei selviydy pelkästään omien tietojensa varassa. Silloin on käännäyttävä esimerkiksi naapurikunnan sihteerin, lääninhallituksen ympäristöosaston, vesi- ja ympäristöpiirin tai ministeriön puoleen. Ympäristösihteerit käyttävät myös paljon hyväkseen eri laboratorioita, Valtion teknillistä tutkimuskeskusta, yliopistojen tutkijoitakin – osalla sihteereistä on heihin vanhat yhteydet opiskeluajoilta. Mutta aina ei asiantuntijatietokaan ole aivan selvää ja ristiriidatonta:

”Ainahan tulee tilanteita, jolloin ei ite tiedä ja on käytettävä asiantuntijoita. Silloin on hallittava ne systeemit, että miten sitä asiantuntemusta löytää. Sehän on tietysti tänä päivänä mun mielestä ongelmallista, koska asiantuntemusta on eri tahoilla ja erilaista ja hyvin paljon. Se, että osaa sen oikean asiantuntemuksen löytää, koska sitäkin on niin monentasoisista... /../ Se ei kuitenkaan ehkä aina oo asiantuntemuksen taso ihan sitä luokkaa kuin sen pitäis olla.”

Ympäristösihteerin tieto on pikemminkin ”sillisalaattia” kuin fakkitietoa: ympäristöasioista vastaava tietää useammin paljosta vähän kuin vähästä kaiken. Erityisen tärkeää on tietää, mistä kysyä:

”Puhelimet ja viestijärjestelmät, mää voin kysyä ihan mitä tahansa. Ei mulla sikäli oo tullu ongelmaa, mutta ainoo se ’sillisalaatti’ on kyllä semmonen, ettei voi niinkun oppia pysyvästi hallitseen jotain erityisalaa, vaan on semmonen yleismies jantunen, että tietää kaikesta vähäsen. Tietysti kun tietää kaikesta vähäsen, sen sitten tietää ainakin mistä hankkia lisää tietoa.”

Ympäristönsuojelun asema kunnan hallinnossa

Aikaisemman kaikkia Keski-Suomen läänin ympäristönsuojelusihteereitä koskevan selvityksen mukaan ympäristönsuojelusihteerit katsoivat asennoitumisen ympäristöasioihin kehittyneen kunnan

sisäisessä hallinnossa myönteiseen suuntaan (ks. Konttinen & Saaristo 1993). Vajaa puolet (10/23) silloin vastanneista sihteereistä katsoi oman asemansa hallinnossa hyväksi ja luontevaksi.

Ristiriitojen aiheiden katsottiin liittyvän ennen muuta kaavoitukseen ja rakentamiseen. Mutta kuitenkin kysyttäessä niitä kunta-hallinnon sektoreita ja viranomaisia, joiden yleinen suhtautuminen ympäristönsuojeluasioihin on hyvää tai heikkoa, eivät kaavoitus- tai rakennusasioista vastaavat virkamiehet saaneet yhtään negatiivista mainintaa. Myös tekninen puoli – ja erityisesti mainittiin jätehuolto – sai mainintoja myönteisestä suhtautumisesta ympäristönsuojeluun. Sen sijaan kunnan keskusjohto, mukaan luettuna kunnanhallitus, mainittiin useimmin suhtautumiseltaan heikkona, vaikka myös positiivisia mainintoja annettiin. Ilmeisesti kunnan johdon asenne ympäristönsuojeluun vaihtelee merkittävästi kuntien välillä.

Selvityksessä ympäristöasioista vastaavat kuvasivat muun kunnanhallinnon suhtautumista ympäristöasioihin esimerkiksi sanoin *asiallista, parempaan päin, epätasaista, myönteistä kunhan rahaa ei kulu; ympäristönsuojelu on tarpeetonta, ympäristölautakunta on räksyttävä koira; mikään ei toimi hyvin!*

Taulukko 3. Eri viranomaisten suhtautuminen ympäristönsuojeluun (mainintojen määrä)

Kunnan viranomainen	Suhtautuminen ymp.suoj.	
	positiivista	negatiivista
Terveys	2	-
Tekninen	6	1
Kunnan johto	3	5
Elinkeino	-	2
Kaavoitus&rakentam.	2	-

Haastatteluissa sihteerien käsitykset siitä, kuinka paljon he pystyvät vaikuttamaan kaavoitustyöhön, jakautuivat. Osa ympä-

ristösihteereistä katsoi olevansa kaavoitusprosesseissa ”ihan vakio- kalustoa: se on automaattisesti, et kun jotain kaavaa lähdetään, niin kyl mä olen ihan siinä alkuvaiheessa jo mukana”.

Parhaimmillaan ympäristösihteeri voikin kehua, että heillä on ”mahtava kaavotuspäällikkö” ja ”minun pienemmätkin ajatukset yleensä kaavotuksessa huomioidaan”. Mutta toinen puoli sihteereistä näki vaikutusmahdollisuutensa heikompina. Pääongelmana on se, että ympäristöpuolelle tulee periaatteessa valmiista kaavasta lausuntopyyntö. Tällöin koko kaavasunnitelma on jo aika pitkälle muokkautunut. Vaikuttaminen saattaa sitten olla lähinnä sitä, että

”on päässyt olemaan mukana tässä maisema- ja luontoselvitystyön porukoissa ja pohtimisessa, että mitä on merkittävyyttä milläkin alueella ja niille yleisten linjojen tekemisillä. Ei siinä paljoo sen enempää oo...”

Mutta tarpeeksi (hyvässä mielessä) röyhkeä sihteeri ei tyydy siihen, mitä muut ’automaattisesti’ tarjoavat – hän ottaa asiat itse haltuun. Virkauran alkuvaiheessa on ehkä joutunutkin antamaan lausuntoja valmiista kaavaehdotuksista. Mutta kun on muutaman keran kutsunut itse itsensä kaavaneuvotteluihin, niin ”ne on tajunneet et se tulee, vaikka sitä ei kutsutakaan”.

Vaikka kunnanjohton suhtautumista ympäristökysymyksiin jonkin verran arvostellaan, eivät kunnan ylin johto ja ympäristösihteerit haastattelujen perusteella joudu kovinkaan usein napit vastakkain. Tosin pari sihteeriä oli huomannut, että varsinkin kunnan johtavien virkamiesten kanssa ympäristönsuojelullisista tavoitteista syntyy helpommin erimielisyyttä ja siltä tasolta ”alkoi tulla enemmän tällasta kritisointia ja kielteistä palautetta kuin varsinaisesti muissa hallintokunnissa”.

Vaikka kuntakohtaisesti voi olla suuriakin eroja, näyttäisi kehityssuunta ainakin näiden haastattelujen perusteella olevan myönteinen: ympäristöasioiden huomioiminen on vähitellen tullut tai tulossa itsestäänselvyydeksi. Ympäristönsuojelusihteerit ovat eräissä kunnissa selvästi vakiinnuttaneet asemansa ja yhteistyö eri osapuolten kanssa sujuu hyvin.

”Kyllä sitä sitten on joskus piikkinä lihassakin, mutta kyllä kai se pikkuhiljaa vakiintuu tietylle tasolle. Minusta silloin alussa meni yllettävän kauan, ettei kunnan sisällä aina tiedetty muualla välttämättä mitä kaikkee tämä sisältää.”

Vakiintuminen saattaa kuitenkin tapahtua vahvempien ehdoilla. Eräs ympäristösihteeri esimerkiksi katsoo, että tiettyyn rajaan asti hänen toimintansa hyväksytään, mutta aisan yli ei saa potkia:

”/.. / ne ei kovin paljoo halua antaa enempää voimakkuutta. Siinä on justiin tää ristiriitaisuus... jos sinne [ympäristönsuojeluun] annetaan enemmän voimakkuutta niin ne pelkäävät, että siinä tulee sanelua meiltä, joka voi viedä esimerkiksi yrittäjiä ja vaikeuttaa nykyistä yritystoimintaa.”

Mutta on myös kuntia, joissa vakiintumisesta ei juuri lainkaan voida puhua. Omasta paikasta ja olemisen oikeutuksesta on edelleen taisteltava. Ehkä äärimmäistä kantaa edustaa sellaisen pienen kunnan johtoporras, joka ympäristönsuojelusta vastaavan virkamiehen mukaan yksioikoisesti toteaa: ”ei meillä oo ympäristöasioita” ja: ”talousarviossa se on viiva. Ei pennin penniä rahaa.”

Ympäristönsuojelu on toimialana suhteellisen uusi, joten jonkinlainen reviiritistelua on vielä luonnollistakin. Vaikka ympäristöhallinnon piirissä ollaan vakuuttuneita toimialan tarpeellisuudesta, ei ulkopuolisten vakuuttaminen ole aina yhtä helppoa. Asiaa ei ainakaan auta, jos ympäristönsuojelusihteeri joutuu jatkuvasti vastustusten kunnan ylimmän johdon kanssa esimerkiksi jonkun teollisuuslaitoksen lupaehdoista.

Syinä muiden tahojen negatiiviseen suhtautumiseen sihteerit arvioivat olevan yksinkertaisesti välinpitämättömyyden sekä ennen kaikkea tietämättömyyden: ympäristönsuojelun tuntemusta pidettiin heikkona. Toisaalta hankaukset kunnanhallinnon sisällä johtuvat sihteerien mielestä enemmänkin yksittäisistä henkilöistä kuin henkilön edustamasta toimialasta. Niinpä yhdessä kunnassa väännetään kättä teknisen puolen kanssa, toisessa taas nimenomaan heidän kanssaan ei ole mitään ongelmia; jossakin kunnassa elinkeinoasiamies katsoo ympäristönsuojelun estävän yritystoimintaa, toisessa kunnassa elinkeinoasiamies ottaa aktiivisesti yhteyttä sihteerin

kysyäkseen muuttuneista ja muuttuvista säädöksistä. Mutta kuten todettua: yleisasennoituminen on selvästi myönteistä ja asiallista:

”Mä en ainakaan koe et mä olisin mikään huu-haa-hamppalan edustaja. En oo kokenut missään vaiheessa semmosta. Hallinnon sisällä ne on tietysti henkilökysymyksiä, aika tiukkaa sananvaihtoo joskus on, mutta tota kyllä ne mun mielestä on asialinjalla.”

Ympäristölautakunnista suurlautakuntiin: etuja ja haittoja

Vuoden 1992 alusta kuntien ympäristönsuojelun hallinnosta annettu laki siirsi valtionhallinnon tehtäviä kuntiin ja aiheutti myös muita muutoksia kuntien ympäristöhallinnossa. Esimerkiksi ympäristölupamenettelyuudistusta on pidetty tärkeänä ympäristön pilaantumista ehkäisevänä keinona. Ympäristölupamenettelylain tarkoituksena on ympäristönsuojelua koskevien lupien ja viranomaispäätösten käsittelyn yhtenäistäminen, valvonnan tehostaminen ja lupamenettelyn jouduttaminen (Palokangas et al. 1993, 90-VI). Lisäksi lautakuntien osalta laki muuttui siten, että kunnat voivat vapaasti päättää, mikä lautakunta hoitaa ympäristönsuojelulautakunnan tehtävät.

Vuoden 1992 kesäkuussa tehdyn selvityksen mukaan (Juvonen 1992) ympäristönsuojeluviranomainen kaupungeissa oli useimmiten itsenäinen ympäristönsuojelulautakunta. Kuitenkin hallinnon uudelleenjärjestelyjen vuoksi itsenäisten ympäristölautakuntien määrä on selvästi vähentynyt. Vuoden 1993 alusta ympäristöasioista on vastannut yleisemmin jonkinlainen useasta pienemmästä lautakunnasta yhdistetty suurlautakunta.

Ympäristönsuojelulautakunnat ehtivät toimia lakisääteisinä vain vajaat kymmenen vuotta, joka on lyhyt aika toiminnan ja aseman vakiinnuttamiseen. Tämän vuoksi kunnallishallintoa koskevat uudistukset, jotka useassa kunnassa johtivat itsenäisistä ympäristölautakunnista luopumiseen, aiheuttivat pelkoa ympäristönsuojelun aseman heikkenemisestä (ks. esim. Valanta 1992, 82-83).

Haastattelukierrokselle valituista kunnista yhdistetty lautakunta oli yhdeksässä tapauksessa kymmenestä; yhden pienen kunnan

kohdalla ympäristöasiat olivat suoraan kunnanhallitukselle alistettuja. Useimmiten on yhdistetty ympäristönsuojelulautakunta ja rakennuslautakunta, mutta myös muiden, esimerkiksi terveydenhuollon, kanssa on yhdistämisiä tapahtunut. Käytäntönä näissä keski-suomalaisissa kunnissa näyttää olevan useamman esittelijän järjestelmä: ympäristönsuojelusihteeri esittelee oman alansa, rakennustarkastaja omansa jne.

Haastatellut ympäristönsuojelusihteerit katsoivat, että yhdistetyn lautakunnan tärkeimmät edut ovat

1. kokonaiskuvan parempi hallinta
2. parempi tiedonkulku
3. paremmat keskusteluyhteydet

Kun esimerkiksi kaavoitus-, rakentamis- ja ympäristökysymykset hoidetaan yhden ja saman lautakunnan sisällä, eivät eri viranomaiset niin helposti ajaudu tekemään keskenään ristiriitaisia päätöksiä. Yhteinen lautakunta vähentää tietokatkoksia ja ympäristönsuojelu on mahdollista niveltää osaksi ennakoivaa suunnittelua. Kun lisäksi esittelijänä toimii kunkin hallinnonalan vastaava virkamies, on lautakunnassa aina alan asiantuntija paikalla.

Suuri, monialainen lautakunta tuo mukanaan myös ongelmia. Kun samassa lautakunnassa saatetaan käsitellä sekä asuntoasioita että terveysvalvontaa, suojelutoimia ja ympäristökysymyksiä, voi laajaa toimialaa olla vaikea hallita. Lautakunta saattaa myös joissakin tapauksissa jäädä vahvojen intressiryhmien vangiksi. Vaarana on silloin se, että vanhemmat ja vahvemmat hallinnonalat (esim. rakentaminen, kaavoitus) jyräävät nuorempaa ja pienempää:

”Pahimmillaan mulla on enemmän konflikteja oman lautakunnan kanssa kuin kenenkään muun kanssa. Eli meillä onkin hyvin eri intressipainotteinen lautakunta. Jos lautakunnan jäsen sanoo ensimmäisessä kokouksessa mulle, että ympäristönsuojelusihteeri pitää turpansa kiinni. Sää puhut ja puutut vain niihin asioihin kun me annetaan sulle lupa.”

Tällaisissa tapauksissa ympäristönsuojelusihteerin kyky sovitella ja kommunikoida nousee polttopisteeseen. On kuitenkin todennä-

köistä, että ajan kuluessa ympäristökysymysten painoarvo lisääntyy ja samalla myös sihteerien sanomisten painoarvo.

Kunnassa, jossa ympäristöasiat on alistettu kunnanhallitukselle, on omat erityispiirteensä. Asian täytyy olla jo melkoisen merkittävä, ennen kuin sitä edes kunnanhallitukselle viedään. Välillisenä seurauksena tämä aiheuttaa sen, ettei kunnan sisällä juuri ympäristökysymyksistä keskustella. Toisaalta etuna on joustavuus: viranhaltija voi itse tehdä päätökset kierrättämättä asioita sen enempiä lautakunnan kuin kunnanhallituksenkaan kautta. Haastatteluissa kävi ilmi, että ympäristönsuojelusihteerit näyttävät ylipäätään ratkaisevan paljon asioita viranhaltijapäätöksinä. Tehtävien siirto valtiolta kunnille on ilmeisesti myös vaikuttanut tehtävien delegoimiseen lautakunnilta viranhaltijoille.

Yhdistetyt lautakunnat ovat siis osaltaan parantaneet kunnanhallinnon sisäistä tiedonkulkua. Ympäristönsuojelusihteerit katsoivat, ettei tiedonkulussa ole muutenkaan mitään suuria ongelmia. Kukaan heistä ei esimerkiksi epäillyt, että tietoa tarkoituksellisesti yritettäisiin pimittää. Eri viranomaiset vain eivät aina välttämättä huomaa asian mahdollista ympäristöaspektia ja tieto jää siksi välittämättä ympäristösihteerille. Suuressa organisaatiossa on aina tietty määrä jähmeyttä.

Eräs suurempi ongelma on siinä, että vaikka tieto tulee, niin se tulee liian myöhäisessä vaiheessa. Asiaan ei pääse enää vaikuttamaan, vaan huonoimmassa tilanteessa ”se saattaa olla jo jossain kunnanhallituksen listoilla, ennen kuin asiasta kuulee”. Tässä suhteessa ilmeisesti useassa kunnassa olisi parantamisen varaa.

Laman vaikutukset?

Haastatteluajankohtana taloudellinen lama oli ehkä syvimmillään, ja niin valtion kuin kuntienkin palvelut ja toiminnot olivat rajujen leikkausten kohteena. Taloudellinen lama vähensi myös ympäristönsuojeluun käytettävissä olevien varojen määrää, joskus hyvin tuntuvastikin. Ympäristösihteerien haastattelujen mukaan rahat eivät tältä hallinnonalalta kuitenkaan pudonneet suhteessa sen enempiä kuin muiltakaan. Taloudellinen niukkuus saattaa kuitenkin kär-

jistää hallinnon sisäisiä suhteita ja tuoda esiin perusniikeän suhtautumisen ympäristönsuojeluun:

”Me ollaan ensimmäisenä liipasimella. Me ei olla, esimerkiksi elinkeinoelämän mielestä ollenkaan hyödyllisiä, vaan päinvastoin. Aatellaan, että ollaan jarruttamassa asioita, hyvää tarkotusta.”

Samalla kuitenkin arveltiin, että kuntalaisten sympatiat ovat lamasta huolimatta ympäristönsuojelussa eikä alaa heidän piirissään koeta ollenkaan turhaksi. Kuntalaistutkimus, joka osoittaa ympäristönsuojelun olevan kuntalaisten parissa neljänneksi arvostetuin hallinnonala, on hyvä seinä ympäristövirkamiehenkin nojata.²

Heikko taloustilanne oli kuitenkin aiheuttanut joitakin muutoksia tai ainakin muutospaineita. Virka oli saatettu osa-aikaistaa, jolloin ympäristönsuojelusihteeri työskentelee ainoastaan kolmena päivänäviikossa. Tai säästöjä on haettu virkoja yhdistelemällä, jolloin samalle henkilölle on kasautunut neljänkin ihmisen työt. Keski-Suomen läänissä virkojen lakkautuksiin ei tarvinnut mennä, mutta naapuriläänien kuntia ympäristösihteerit tarkkailivat tiiviisti: tuolla on virka lakkautettu, tuolla yhdistetty, tuolla on tehty esitys osa-aikaistamisesta. Tällainen asetelma ei voi olla vaikuttamatta ympäristösihteerin työn motivaatioon ja asemaan.

On tietenkin selvää, ettei osa-aikaisena toimiva tai neljää virkaa hoitava ympäristönsuojelusihteeri voi käytännössä kovinkaan suuria asioita edistää. Lisäksi poukkoileminen eri ”virkojen välillä” voi olla hyvin raskasta. Surkeimmillaan tilanne on tämä:

”Ympäristöasioihin tällä hetkellä ei oikeestaan riitä aikaa, voi sanoa, ettei yhtään. Se on omalla ajallaan sitten... Meillä tehdään kunnassa tällä hetkellä tämmösiä 12 tuntisia työpäiviä ja pitempiäkin. Suoraan sanoen on ihan mieletön tää tilanne. /../ Mä oon oikeestaan sen takia aika pitkälle stressaantunu ja mietin jatkuvasti sitä tekemättöntyä sarkaa mm. ympäristöasioissa. Nyt ei oo kyse siitä, ettei ole halua ja ei halua uutta ottaa vastaan, vaan on kyse siitä, että ei yksi ihminen voi revetä ykskaks neljän ihmisen töihin.”

Aina ei suorastaan virka ole laman vuoksi vaarassa, mutta työ kärsii muuten. Ympäristönsuojeluprojekteja ei aloiteta tai jo aloitettuja

ei viedä loppuun. Ei ole rahoja tutkimuksiin tai selvityksiin, ilmanlaadun tarkkailuun tai maaperäanalyysiin – ylipäätään tiedon keräämiseen ja olemassaolevaan tilanteen selvittämiseen. Tämä aiheuttaa esimerkiksi sen, että ennakoiva ympäristönsuojelu jää aika vähälle. ”Tehdään vaan se mikä on välttämättömin”. Pitkällä tähtäimellä näillä säästöjen aiheuttamilla laiminlyönneillä saattaa olla arvaamattomia vaikutuksia eikä todellista säästöä sitten välttämättä synny.

Ympäristösihteerit ja valtionhallinto

Kolmiportaisen hallintomallin toimivuus

Vuodenvaihteessa 1992-1993 tehdyssä postikyselyssä pyrittiin selvittämään muun muassa eri hallintoalueiden yleistä toimivuutta ympäristönsuojelun näkökulmasta. Virkamiehiä pyydettiin asettamaan toimivuusjärjestykseen, asteikolla yhdestä viiteen, seuraavat viisi hallinnon lohkoa oman kunnan virkamiehet (vastaajaa lukuun ottamatta), väliportaan hallinto yleisesti, väliportaan ympäristönsuojeluviranomaiset, valtakunnan tason hallinto yleisesti, valtakunnan tason ympäristönsuojeluviranomaiset.

Taulukko 4. Ympäristöhallinnon toimivuus.

	Asetti sijalle 1 tai 2	Asetti sijalle 4 tai 5
Oman kunnan viranomaiset (vastaajaa lukuunottamatta)	6 (4)	6 (0)
Väliportaan hallinto yleisesti	5 (1)	6 (0)
Väliportaan ympäristönsuojeluviranomaiset	15 (12)	0 (0)
Valtakunnan tason hallinto yleis.	0 (0)	17 (14)
Valtakunnan tason ymp.suojeluviranomaiset	8 (0)	4 (1)
(N = 17)		
	(suluissa sijalle 1 asettaneiden määrä)	(suluissa sijalle 5 asettaneiden määrä)

Tietyin osin ympäristönsuojelusihteerien käsitykset ovat hyvin yhdensuuntaisia. Väliportaan ympäristönsuojelun hallinnon nähtiin toimivan yksiselitteisesti parhaiten hallinnon alueista, valtakunnan tason yleishallinnon yhtä selvästi huonoiten.

Tyytyväisyys oman alan väliportaan hallintoon oli tämän selvityksen mukaan ennen muuta tyytyväisyyttä lääninhallituksen ympäristönsuojeluosaston hyvään toimintaan. Asiointi osaston kanssa koettiin sujuvaksi ja luontevaksi. Sen virkamiehiä pidettiin asiansa osaavina ja työhönsä motivoituneina.

Myös syksyllä 1993 tehdyt kymmenen haastattelua toistavat saman: lääninhallituksen väki saa pelkkää kiitosta. Ympäristönsuojelusihteerit olivat säännöllisesti yhteydessä – pari, kolmekin kertaa viikossa – lääninhallitukseen ja suhteet ovat hyvät ja toimivat. Lääninhallituksen järjestämiä erillisiä koulutustilaisuuksia keuhuttiin, mutta muutenkin läänin ympäristöosastoon oli sihteerien mielestä helppo soittaa, ja sieltä sai useimmiten kysymyksiinsä myöskin vastaukset.

”Mää en tiä pitäskö aina soittaa, mutta aina mää sinne [lääninhallitukseen] yleensä, kun sieltä saa parhaat vastaukset sitten. Kyl se minusta toimii oikein hyvin. ././ Kaikki mitä oon tietoa tarvinnu, niin saanu kyllä lääninhallituksesta .”

Keskitason ympäristöhallinnon alueista vesi- ja ympäristöpiiriä eräät vastaajat moitittivat vuoden 1992-93 kyselyssä hallintokulttuuriltaan ”vanhahtavaksi”, vaikka se sai myös kiitosta osakseen. Haastatteluhetkellä kuva oli jo muuttunut entistä myönteisemmäksi.

Suoraan ympäristöministeriöön sihteerit ovat harvemmin yhteydessä; siihen ei yksinkertaisesti ole tarvetta, sillä tarvittavan avun saa lähempää vesi- ja ympäristöpiiristä tai lääninhallituksesta (nykyisin siis ympäristökeskuksista). Eräs ympäristönsuojelusihteeristä tosin totesi, että ministeriöönkin kannattaa olla yhteydessä: informoida heitä mitä on tekemässä ja ”varsinkin sitä, mitä ollaan hakemassa heiltä”.

Asiaa voidaan tulkita tietenkin myös siten, että kun kunnan ympäristövirkamiehet ovat tekemisissä pääasiassa väliportaan ympäristöviranomaisten kanssa, tulevat nämä virkamiehet ja vai-

kutuskanavat tutummiksi ja tätä kautta myös asiointi luonnollisesti helpottuu. Lisäksi ympäristösihteerit ehkä hakevat väliportaan tasolta kollegiaalista tukea omille toimilleen, kun he kunnissa usein ovat alansa ainoita edustajia.

Joka tapauksessa näyttää selvältä, että ainakin Keski-Suomessa kolmiportainen hallintomalli ympäristökysymyksissä toimi hyvin, ja tältä pohjalta voitaneen olettaa, ettei yhteistyö ympäristökeskusten perustamisen myötä ainakaan heikkene.

Ympäristölainsäädäntö: paljon tehtäviä, vähän resursseja

Ympäristönsuojelusihteereiltä kysyttiin haastattelussa myös heidän käsitystään suomalaisesta ympäristölainsäädännöstä. Viime vuosien kehitystä pidettiin yleisesti hyvänä: lainsäädäntö on selvästi menossa selkeämpään suuntaan. Mutta puutteitakin on. Esi-merkiksi ympäristölupalaki, joka toiminnanharjoittajan kannalta on selkeä parannus – viiden lupahakemuksen sijasta tehdään vain yksi – ei ympäristösihteerin näkökulmasta ole *pelkästään* hyvä asia.

”Täällä se on kyllä lisännyt työtä. Mä olen sanonutkin, että vain Suomessa voidaan tehdä tällaista, että kun säädetään jokin ympäristölupamenettelylaki, tehdään uusi laki joka kytkeytyy hyvin tarkkaan entiseen lainsäädäntöön, substanssilainsäädäntöön, mutta sitä vanhaa lainsäädäntöä ei muuteta millään tavalla. Se on varsinainen viidakko ja siellä voi tehdä vaikka minkälaisia virheitä, jos ei ole tosi tarkka. Kyllä se täällä on työtä lisännyt ja se on vaatinut ihan uudenlaista ajattelutapaa.”

Mutta toisaalta lupamenettelyä pidetään kuitenkin parannuksena entiseen verrattuna: luvan hakijan kannalta käytäntö on yksinkertaisempi ja byrokratia on muutenkin vähentynyt, kun ”lähes sama viranomaisen valmistelelee koko asian”. Ympäristölupia oli haastattelun piirin kuuluvissa kunnissa joitakin jo myönnetty eikä niiden kohdalla ollut ilmennyt mitään suurempia ongelmia.

Luonnonsuojelulainsäädäntöä sihteerit moittivat ”luvattoman heikoksi”. Nämä lait tosin ovatkin uudistusvaiheessa. Vesiensuojelulainsäädännön osalta taas nähtiin ongelmana sen toimimattomuus

hajakuormituksen kohdalla; sen sijaan teollisuuden päästöjen ja yhdyskuntajätevesien kontrolloinnissa lait ovat kylläkin käyttökelpoisia. Lain ympäristövaikutusten arvioinnista sihteerit taas katsoivat koskevan niin suuria hankkeita, ettei se juurikaan vaikuttaisi heidän omassa kunnassaan. He pitivät kyllä mahdollisena ja toivottavana, että mikäli ympäristövaikutusten arviointilaki osoittautuu onnistuneeksi, sitä voitaisiin soveltaa jollakin tavalla muussa lainsäädännössä ja kuntien menettelyissä.

Eräs ympäristösihteereistä kiinnitti myös huomiota luonnonsuojelulain 'filosofisiin' kysymyksiin. Hänen mukaansa tulisi harvita "erittäin syvällisesti" suojellaanko luontoa ainoastaan muun käytännön ulkopuolelle rajatuilla erityisalueilla vai tulisiko luontoa suojella myös muualla, itse asiassa kaikkialla?

Ehkä suurimpana ongelmana lainsäädäntöön liittyen pidettiin epäsuhtaa lakiperustaisten tehtävien ja resurssien välillä. Tätä ilmentää myös kaikille keskisuomalaisille ympäristönsuojelusihteereille tehdyssä postikyselyssä esiin tullut varsin yksimielinen mielipide valtakunnan hallinnon pulmallisuudesta ympäristönsuojelun kannalta: kunnilta vaaditaan paljon, mutta suurelta osin voimavarat vaatimusten toteuttamiseksi puuttuvat.

Toisaalta lainsäädäntöön liittyy olennaisesti se, kuinka paljon valtio – siis lähinnä ympäristöministeriö – valvoo lakien toteutumista ja kuinka paljon pelivaraa kunnalla on itsellään. Lainsäädäntö antaa tietenkin tietyt raamit, mutta kunta voi raamien sisällä hoitaa hyvin eri tavoin lakien ja määräysten velvoitteet. Kunnat ovat erilaisia, joten jonkinlainen joustavuus on paikallaankin. Mutta kaikki ympäristöasioista kunnassa vastaavat eivät näe pelkkää hyvää kuntien suuremmissa itsenäisyydessä:

"Mää katon, että kunnassa tulee saada päättää tietyt asiat itse. Mutta se, että kuka niitä päätöksiä tekee, niin sillä pitäis olla pykäliä takanaan. Jotain määräyksiä, ohjeita tai normituksia. Mutta jos se jää pelkästään [kunnan] isien hyvään tahtoon, niin helposti tulee se, että meillä ei näihin asioihin puututa."

Osittain ongelma palautuu hallinnonalan nuoruuteen: asema kunnan sisällä ei vielä sittenkään ole niin vahva, että se pärjäisi ilman

valtionhallinnon ”isällistä otetta”. Kuten yksi haastatelluista hyvin synkästi epäili,

”kunta lipee heti, jos sanotaan, että se on vapaaehtosta tavallaan, ympäristönsuojelun järjestely. Se on aivan 100% varma, että 60% Suomen kunnista ensimmäisenä vuonna lopettaa ympäristönsuojelun. Se on ihan varma, koska rahaa pitää riittää moneen paikkaan. Vaikkei haluja aina ois, niin se on se rahan voima niin jumalaton.”

”Rahan voima” saattaa korostua entisestään, kun valtionosuudet tulevat nykyisin kunnille könttäsummina. Kunnissa, joissa on aktiivinen ja vahva sihteeri ja hallinnonalan asema vakiintunut, saattaa järjestelystä olla jopa etua. Joka tapauksessa jälleen korostuu sihteerin persoona ja erityisesti hänen kykynsä yhteistyöhön. Mutta toisissa kunnissa ympäristöasioista vastaavan virkamiehen asema voi olla hyvin heikko, ja tämä heijastuu myös kunnan sisäiseen rahanjakoon.

Ympäristökysymyksen kohdalla erityisongelma on sopivien mittareiden löytäminen. Milloin luonnonsuojelu on tuloksekasta tai kuinka mitata ympäristösihteerin antamaa kompostointineuvonnan vaikutuksia? Hallinnon rationaliteetti ymmärtää markkoja ja numeroita, mutta ympäristön hyvinvointia ei välttämättä ole helppo taivuttaa numeraaliseen muotoon.

Mutta vaikka ympäristösihteerit pitävät tärkeänä valtion ohjausta ja normitusta, vähintään yhtä tärkeänä he pitävät oman ammattitaitonsa kunnioitusta ja luottamusta siihen. Normit, lait ja määräykset on oltava pohjana, mutta niiden soveltaminen on pääsääntöisesti kunnan virkamiehen työtä, sillä ”mekin [ympäristösihteerit] olemme täällä samanlaisen koulun käyneet ja samanlaisia asiantuntijoita”.

Kunnan intressiryhmät – kaikki paremman ympäristön puolesta?

Ympäristökysymykset näyttävät näinä päivinä koskettavan kaikkia. *Ympäristösihteerit arvelivatkin, että tavallisten kuntalaisten*

ympäristötietoisuus on muutamassa vuodessa selvästi noussut. Kuntalaiset ottavat itse aktiivisesti yhteyttä ympäristösihteereihin, kyselevät ja ilmoittelevat huomaamistaan epäkohdista. Erityisesti vesistöjen suojeleu koetaan tärkeäksi. Kasvanut kiinnostus omaa elinympäristöä kohtaan näkyy myös kierrätyksen ja kompostoinnin suosion, sekä aihepiiriä koskevien tiedustelujen määrän nousussa.

Kuntalaiset myös kirjoittavat paikallis- ja muihin sanomalehtiin, lähinnä itseään ja lähiympäristöä koskevista kysymyksistä. Erilaiset vesistöä ja kaavoitusta koskevat mielipidekirjoitukset ovat ympäristösihteerien mukaan yleisimpiä. Viime vuosien eräs eniten yleisönosastokeskustelua aiheuttanut aihe on ollut rantojensuojeluohjelma, josta kirjoiteltiin erityisen paljon välittömästi ohjelman julkistamisen jälkeen (ks. Julkunen & Nieminen 1993, 7).

Kuten odotettua, sihteerit arvioivat iällä olevan paljon merkitystä ympäristökysymysten yhteydessä: nuorilla ympäristötietoisuuden taso on parempi kuin vanhemmilla. Nuoret saavat pelkästään koulun kautta paljon tietoa myös ympäristökysymyksistä, mutta valistusta saatetaan antaa jo päiväkodeissa. Nykyisin ”lapset opettavat vanhempiaan” ympäristökysymyksissä, kuten eräs haastatelluista sihteereistä totesi. Ikä tietenkin vaikuttaa myös niihin perusteisiin, miksi ympäristöasioissa ollaan aktiivisia. Vanhemmille ovat tärkeitä taloudelliset syyt, he haluavat korvauksia esimerkiksi maanarvon alenemisesta. Nuoremmat kiinnittävät huomiota luonnon olosuhteisiin enemmän ekologisin perustein.

Keskisuomalaiset ympäristösihteerit eivät uskoneet varsinaisia ympäristönsuojelun jarrumiehiä tai -naisia enää juuri olevankaan. Tosin joskus esimerkiksi maatalousyrittäjät jupisevat ympäristöinvestoinneista. Hekin kuitenkin ymmärtävät puhtaiden elintarvikkeiden suuren imagoarvon eikä sitä voi olla ottamatta huomioon. Teollisuuspaikkakunnalla ympäristötietoisuuden nurjempi puoli saattaa tehdasväen piirissä olla vanha totuus:

”../kenen leipää syöt, sen lauluja laulat, suurinpiirtein. Tämä on se rajoittava tekijä itse työpaikkatasolla tapahtuvien asioiden piirissä”.

Myös Esa Konttinen (1994) on tutkimuksessaan Päijänne puhtaaksi -liikkeestä todennut, että esimerkiksi ympäristöä kuormittavan

tehtaan työntekijän on vaikeaa – ainakaan julkisesti – asettua vastarintaan toimeentulonsa antajaa kohtaan. Konttisen (emt., 62) mukaan ”ympäristön kuormittuminen ymmärretään usein välttämättömäksi hinnaksi, joka on maksettava lisääntyneestä hyvinvoinnista ja taloudellisesta turvallisuudesta”.

Kunnissa toimivilla eri intressipiireillä ja vaikuttajaryhmillä on kuitenkin hyvin erilaisia päämääriä, toivomuksia ja ajatuksia ympäristönsuojelun suhteen. Ympäristövirkamiehet joutuvat tasapainoilemaan erilaisten toiveiden välillä ja pyrkivät sovittamaan yhteen yhtäältä ympäristönsuojelullisia vaatimuksia ja lakeja, toisaalta yksittäisten kuntalaisten ja kunnassa vaikuttavien intressiryhmien toiveita. Kunnissa toimivat intressipiirit ja vaikuttajaryhmät voidaan karkeasti jakaa neljään pääryhmään: 1) talouselämä/teollisuus, 2) maan- ja metsänomistajat, viljelijät, 3) poliittiset vaikuttajat, puolueet ja 4) ’luonnonsuojelijat’. Kunnittain näiden ryhmittymien painoarvo kunnallisessa päätöksenteossa saattaa vaihdella huomattavasti. Erityisesti tähän vaikuttaa se, onko kunta elinkeinorakenteeltaan maatalous- vai teollisuuspainotteinen.

Teollisuuden vihreämpi lehti

Teollisuuden ja talouselämän edustajat eivät aina ole olleet kovinkaan myötämielisiä ympäristöinvestointeja kohtaan (ks. esim. Konttinen 1994). Yrittäjän kannalta kustannusten tulisi tietenkin olla mahdollisimman alhaiset, mutta tämä ei välttämättä ole ympäristön kannalta paras vaihtoehto.

Asenteet ovat kuitenkin viime vuosina muuttuneet. Keskisuomalaisten ympäristövirkamiesten mukaan teollisuus ottaa nykyisin omissa toimissaan ympäristövaatimukset vähintäänkin kohtuudella huomioon. Tähän on suurimpana syynä yksinkertaisesti raha. Kansalaiset vaativat ympäristöystävällisempiä tuotteita eikä tätä voida sivuuttaa. Ekologisuus on kilpailuvaltti, ja välttämättömyydestä on tehty hyve. Ympäristönsuojelun kannalta on toisaalta samantekevää, mitkä ovat esimerkiksi jonkun tehtaan motiivit hankkia parempaa puhdistuskalustoa; kunhan on jokin ponnin – oli se sitten vaikka markkinoiden aiheuttama paine – tehdä ympäristöinvestoin-

teja, ja saada sitä kautta päästöt vähenemään. Täysin nurinoita ei kaikkia työtä ja rahoitusta vaativia hankkeita tietenkään hyväksytä. Viranomaiselta kysytään tällaisissa tilanteissa sovittelukykyä ja valmiutta kommunikaatioon, mutta mikäli asia pystytään hyvin perustelemaan, ei valituksiakaan ympäristösihteerien mukaan juuri tule.

Haastatellut ympäristösihteerit olivat kuitenkin jokseenkin yksimielisiä siitä, että yhteistyö teollisuuden ja yrittäjien kanssa nykyisin toimii: ”niitten kanssa on opittu neuvottelemaan ja asiallisesti keskustelemaan”. Poikkeuksiakin toki on, mutta yleiskuva on selvästi myönteinen.

Nuorilta viljelijöitä ymmärtämystä ympäristönsuojelulle

Maatalous on perinteisesti ollut vahva vaikuttaja Suomessa. Sillä on tukijoukkonsa niin järjestö- kuin puolue-elämässä ja tätä kautta usein vahva edustus kunnan päättävissä elimissä. Eräs haastateltu toteaa, että hänen kunnassaan maa- ja metsätalouden puhemiehet pitävät ”semmosen jöön tossa välissä – sinne ei oo mitään asiaa mennä sörkkimään”.

Maataloudella on myös merkittäviä kielteisiä ympäristövaikutuksia. Erityisesti ympäristönsuojelusihteerit mainitsevat ongelmaksi maatalouden osuuden hajakuormitukseen, joka on huolestuttavaa ja hyvin salakavalaa. Toisin kuin teollisuus, maatalousyrittäjät eivät ympäristösihteerien mukaan ole vielä samalla tavalla ymmärtäneet ympäristönsuojelun merkitystä. Jos vertaa teollisuutta ja maataloutta käy haastatteluista selvästi ilmi kumman tahon kanssa yhteistyö on kivuliaampaa:

”Mitä mä toivoisin siihen semmosta asiallisuutta, että myönnettäs, että silläkin alueella [maataloudessa] olis sarkaa tehdä. Niinkun teollisuus on tehnyt ja tekee.”

Maa- ja metsätalousyrittäjien sitkaassa suhtautumisessa ympäristökysymyksiin on usein taustalla erityisesti kaksi tekijää: ikä ja perinteet. Vanhemmilla viljelijöillä on usein puutteelliset tai aivan

olemattomat tiedot esimerkiksi järvien rehevöitymisestä. Heidän voi olla vaikea ymmärtää, miten ”joku ravinnepestö voi jostain AIV-tornista olla myrkyllistä, koska lehmätkin sitä syö”. Sen sijaan nuoremmat viljelijät ovat saaneet myös uutta tietoa. Maatalousoppilaitoksissa on käyty läpi ympäristöongelmia ja niiden ratkaisuja. Ympäristösihteerien mielestä näkyy selvästi, että kun tilalla on tapahtunut sukupolvenvaihdos, myös ympäristönhoito vauhdittuu.

Toiseksi maatalous ja myös maan- ja metsänomistaminen on Suomessa perinteisesti koettu ”jokaisen omaksi asiaksi”. Suo, kuokka ja Jussi -ajattelutapa vaikuttaa yhä, vaikka kuokka on muuttunutkin maata tehokkaasti myllääviksi koneiksi. Maanviljelijä, joka elää oman maansa antimilla, katsoo luonnollisesti myöskin parhaiten tuntevansa omat peltonsa eivätkä aina kovin mielellään kuuntele neuvoja – varsinkaan kun ne tulevat ’byrokraatilta’, virkamieheltä.

Maanviljelijöiden vahvaa uskoa omaan asiantuntemukseen tai maanomistamiseen liittyviä vahvoja perinteitä ei aina ole osattu tarpeeksi ottaa huomioon kanssakäymisessä maan- ja metsäomistajien kanssa. Rantojensuojeluohjelma on yksi esimerkki tällaisesta. Maanomistajat kokivat, että heille sanellaan ylhäältä päin mitä tehdä ja kuinka. Lisäksi ohjelma tuli maatalousyrittäjille lähes poikkeuksetta suurena yllätyksenä (ks. Julkunen & Nieminen 1993, 15-18). Jos rantojensuojeluohjelma on ollutkin sitä toteuttaville viranomaisille ”painajainen” (Sten 1992), on se usein ollut sitä myös ohjelmaan valittujen maiden omistajille.

Niiden kuntien ympäristösihteerit, joita rantojensuojeluohjelma selvästi kosketti, kertoivat myös näissä haastatteluisissa ohjelman saaneen varsin jyrkän kielteisen vastaanoton. Sihteerit (yhdessä läänin virkamiesten kanssa) joutuivat ehkä pahimmillaan olemaan ”satalukuisten rannanomistajien kuulemistilaisuuksissa sylkykupina” (Sten 1992, 698). Erityisesti rantojenomistajat kritisoivat ympäristösihteerien mukaan menettelytapoja: ”ylhäältä taas määrätään heiltä [maanomistajilta] kysymättä”. Ensimmäiset kohtaamiset maanomistajien ja ympäristönsuojelusihteerien välillä rantojensuojeluohjelman julkistamisen jälkeen saattoivat olla hyvinkin myrskyisiä – ”melkein seinälle nostettiin”, kertoi eräs haastatelluista.

Tällainen tilanne tietenkin asettaa vaatimuksia sihteerin henkilölle, hänen aktiivisuudelleen ja tavalleen viedä asia kuntalaisille. Ainakin nämä keskisuomalaiset virkamiehet ovat siinä ilmeisen hyvin onnistuneetkin, sillä ”kyllä ne jupinat nyt on jo loppu”. Isäntien kanssa on käyty tupailloissa puhumassa eikä asia ole enää tuntunut aivan niin negatiiviselta. Kuten yksi haastatelluista totesi: ”se vaatii tämmöstä pohjustusta”, joskus hyvinkin syvällisiä keskusteluja lähtien aina siitä, mitä omistaminen itse asiassa on.

Teollisuus on joutunut muuttamaan omia toimintatapojaan markkinoiden paineen alla. Samaan tapaan myös maatalous tarvitsee omat porkkanansa, jolla se saadaan ’ympäristöystävällisemmäksi’. Yksi porkkana on maatalojen valtiolta saamat avustukset. Niiden saamisen edellytyksenä on tilakohtaisen ympäristöhoitosuunnitelman tekeminen. Suunnitelmien kohdalla ei sihteerien mukaan juuri olekaan ollut ongelmia, mutta yksi sihteeristä toi esiin aiheellisen, hieman filosofisemman ja laajemman kysymyksen rahalla tehdyn ympäristönsuojelun vaikutuksista ja merkityksistä. Kun rahalla hoidetaan asioita, vaikutetaan samalla kulttuuriin – itse asiassa, ”sillähän luodaan kulttuuria tänä päivänä”.

Poliittisten toimijoiden muuttuneet asenteet

Poliittisten puolueiden vaikutus on hyvin pitkälle yhteydessä aikaisempiin intressiryhmiin, maan- ja metsänomistajiin sekä talouselämän ja teollisuuden edustajiin. Keskisuomalaisten ympäristösihteerien mielestä puolueiden merkitys itsenäisinä toimijoina ei suuresti-kaan korostu kuntatasolla, vaikka tietenkin välillä sihteeritkin törmäävät reaali politiikan maailmaan:

”Eli meillä on laajat nuo hiekkakankaat ja sieltä otetaan yhdyskunnan käyttövesi. [Tuhansia ihmisiä] on tuolta kankaalta otettavan veden varassa ja siellä on hyvin voimaperäistä maa-aineksen ottoa. /../ Tää asia pitäis saada jonkinlaiseen järjestykseen ja /../ mehän yritettiin tänne kaavaa, pohjavesialueelle. Mutta valtuusto sen poliittisella päätöksellä kumos, me emme saaneet tehdä kaavaa. Valtuusto kyllä myönsi, että pitää tutkia ja selvittää, mutta kaavaa ei saa tehdä. Se oli semmonen peikko.”

Se, millaisia esimerkiksi valtuutettujen kannanotot ovat ympäristökysymyksiin vaihtelee kuntakohtaisesti suuresti. Jo pelkästään kunnan elinkeinorakenne vaikuttaa tähän. Vaikka ”ympäristönsuojelu joittenkin harvojen valtuutettujen mielestä on aivan turha hallinnonala”, ovat nämä kuitenkin yksittäisiä ihmisiä ja ilmeisesti vähemmistöissä. Vaikka puolueiden ja kunnanvaltuutettujen ympäristöasenteissa saattaa kuntakohtaisesti olla suuriakin eroja, ovat useimmat suuret poliittiset ryhmät ymmärtäneet ympäristönsuojelun olevan ’välttämätön’ sektori: ”Se on nykyaikaa. Näistä asioista ei voida luistaa”, totesi eräs ympäristösihteereistä.

Ympäristösihteerin ja puolueiden välisessä kanssakäymisessä on jälleen huomattava ympäristösihteerin persoonan merkitys: kuinka hän suhteitaan hoitaa ja miten kommunikoi poliittisten toimijoiden kanssa. Eräs ympäristösihteereistä kertoi, kuinka hän tarkoituksella pitää jatkuvasti yllä suoria kontakteja puolueiden edustajiin: hänellä on valtuustoryhmissä ikään kuin omat ’äänitorvensa’, jotka viestittävät muulle ryhmälle ympäristöystävällistä informaatiota ja taas takaisin ympäristösihteerille ryhmän keskusteluja.

Ympäristöliikkeet ja luonnonsuojelijat

Perti Rannikon (1994) mukaan ympäristöliikehdintä ja -kamppailut ovat lisääntyneet ja vähentyneet aaltomaisesti. Rannikko on ajoittanut ”ympäristökamppailujen uusimman aallon” vuosiin 1988-1991. Näitä haastatteluja tehtäessä syksyllä 1993 aktiivisuuskäyrä oli siis jo osoittamassa laskusuuntaan. Tämä todettiin myös haastatteluisia. Kuntalaiset ovat kuten todettua aktivoituneet ympäristökysymyksissä, mutta varsinaisia ympäristöliikkeitä ei viime aikoina ole esiintynyt. Kuntalaisten aktiivisuus ympäristökysymyksissä näyttääkin tarkoittavan valppautta oman elämän ja arjen tasolla. Mikäli liikkeiden puuttuminen on ilmaus vakavaksi koettujen ympäristöongelmien vähenemisestä, asia on tietysti pelkästään hyvä.

Kunnissa oli kuitenkin aikaisemmin toiminut kuntalaisten erilaisia enemmän tai vähemmän organisoituneita ympäristöliikkeitä, ja ympäristösihteerit olivat yksimielisiä tällaisen toiminnan kannattavuudesta. Erityisen tärkeänä he pitivät sitä, että liikkeet ja yh-

distykset osoittavat epäkohtia ja puutteita ja tuovat ne julkiseen keskusteluun. Yhdistykset saattavatkin toimia eräänlaisena ympäristönsuojelusihteerin tietoharavana ruohonjuuritasolla: tiedonvälitystä virkamiehelle ”kirjoituspöydän ääreen ja päinvastoin. Molemmipuolinen myötävaikutus pitää olla”.

Monessa kunnassa toimii jonkinlainen luonnonsuojeluyhdistys. Usein ne keskittyvät pääasiassa ’perinteisiin’ luontoharrastuksiin, lintujen tarkkailuun, sienikursseihin ja retkeilyyn. Mutta luontoyhdistykset saattavat myös olla erittäin aktiivisia toimijoita ympäristökysymyksissä: ne osallistuvat esimerkiksi kierrätyksen organisoimiseen ja järjestävät ehkä tiedostustilaisuuksia. Erään ympäristösihteerin mukaan heidän kuntansa luonnonsuojeluyhdistyksessä on mukana ”hyvin vaikutusvaltaisia jäseniä /../ pankinjohtajista lähtien”. Tämä avaa kunnallisille päättäjille epävirallisia kanavia luonnonsuojelun tukemiselle, ja tällä lailla yhdistys voi olla tärkeä kuntalaisten muodostama tukipilari ympäristösihteerille hänen kohdattessaan vaikeuksia.

Yleismies vai asiantuntija?

Ympäristönsuojelusihteerin työssä korostuu selvästi ihminen viran takana. Ympäristösihteerin henkilö vaikuttaa ensinnäkin ympäristönsuojelun asemaan kunnan sisäisessä hierarkiassa, hallinnossa ja lautakunnissa. Mutta toisaalta myös suhteessa ulospäin, kunnan asukkaisiin ja kunnassa toimiviin intressiryhmiin, on ympäristöasioista vastaavan henkilön persoonalla aivan keskeinen merkitys. Kuinka asioita ajetaan, kuinka niistä viestitään, kuinka yhteyksiä kuntalaisiin pidetään – kaikki nämä seikat kiteytyvät ympäristönsuojelusihteerissä, joka useimmiten on kunnan ainoa ympäristöasioiden kanssa työskentelevä (ks. Saaristo 1995, 60-61).

Ympäristönsuojelusihteerien voi katsoa olevan jossain määrin ”puun ja kuoren välissä” (Konttinen & Saaristo 1993, 649): valtionhallinto asettaa kunnille yhä enemmän tehtäviä, mutta resurssit tehtävien hoitamiseen pikemminkin vähenevät. Virkamiehen tulisi olla lojaali työnantajalleen kunnalle, mutta toisaalta hänen tulisi ennen kaikkea edistää ympäristönsuojelullisia tavoitteita. Ne taas

saattavat esimerkiksi kunnan talous- tai työllisyysnäkökulmasta katsottuna olla 'ei-toivottavia'. Ja vielä ympäristönsuojelusihteeri jou- tuu luovimaan myös kuntalaisten muodostamien liikkeiden ja painostusryhmien sekä poliittisten puolueiden välillä.

Ympäristösihteerin työ on siis eri suuntaan vetävien linjojen risteyksessä. Ympäristötietoisuuden kehittyminen ja kuntalaisten asenteiden muuttuminen helpottaa ympäristönsuojelullisten ja ekologisten tavoitteiden läpiajamista. Samoin teollisuuden ja elinkeinoelämän on jo pelkästään markkinoiden vuoksi otettava ympäristökysymykset vakavasti, ja ympäristöasioista vastaavat ovat usein saaneetkin talouselämän edustajiin hyvän ja toimivan keskusteluyhteyden. Mutta samanaikaisesti ympäristöhallinnon voi- mavaroja ja valmiuksia valtakunnallisesti on heikennetty. Niukat resurssit ja hallinnolliset uudelleenjärjestelyt lisäävät ympäristön- suojelusihteerien työpainetta ja vaikeuttavat itse asiassa kansalais- ten ympäristöpoliittisen tahdon toteutumista. Tämä jälleen osaltaan korostaa ympäristösihteerin henkilökohtaisen panoksen merkitystä.

Ympäristösihteeri on ainakin pienissä kunnissa, kuten todettua, usein ainoa päätoimisesti ympäristökysymyksiin perehtynyt virka- mies. Hän on omassa kunnassaan *ympäristöasiantuntija*. 'Asian- tuntemus' on kuitenkin vaikeasti määriteltävissä. Millainen asian- tuntija ympäristösihteeri on?

Asiantuntija-ammattit luetaan yleensä ns. professioammatteihin. Niillä on tarkoitettu lähinnä sellaisia pitkän koulutuksen vaativia, eettisen koodin ohjaamia ja erityistietämykseen perustuvia ammatte- ja kuten lääkäri, asianajaja tai pappi. Juuri pitkäaikaista teoreettista koulutusta on yleisemmin pidetty edellytyksenä professioammattissa toimimiseen (Hesse Kankaan 1992, 18 mukaan).

Professioita voidaan tyypitellä Thomas Branten (1990, 81-85) esittämän jaon mukaisesti:

- 1) 'vapaat' professiot, joihin kuuluu itsensä työllistävät lääkä- rit, lakimiehet, psykologit jne.
- 2) pääoman professiot eli yksityisellä sektorilla toimivat insi- nöörit, kirjanpitäjät, lakimiehet jne.
- 3) poliittiset professiot, kuten korkeimmat virkamiehet, po- liittinen ja hallinnollinen eliitti

- 4) hyvinvointivaltion professiot; valtion tai kunnan alaisuudessa toimivat opettajat, sosiaalityöntekijät, lääkärit, psykologit jne.
- 5) akateemiset professiot eli yliopistojen ja korkeakoulujen opettajat, tutkijat, yleensä tiedemiehet

Ammattien sijoittuminen näihin professiotyyppeihin ei välttämättä ole kovin yksioikoista, mutta lienee turvallista sanoa kunnan virkamiehen kuuluvan lähinnä hyvinvointivaltioprofessioihin. Kuten Margareta Bertilsson (1990) on esittänyt, hyvinvointivaltiossa professioiden lähtökohtana on lainsäädäntö. Lait takaavat yksilöille tietyt oikeudet, ja professionaalisten asiantuntijoiden voi sanoa tulevan välittäjiksi valtion ja kansalaisen välille (ks. Kangas & Pohjola 1992, 14).

Mutta voidaananko julkishallinto lainkaan pitää professiona? James L. Perryn (Helanderin 1993, 121-122 mukaan) mielestä ei voida, ainakaan professio-termin klassisessa merkityksessä. Julkishallinto ei ensinnäkään ole monopolisoitunut yhteiskunnallisesti tärkeää tietoa vain siihen vihkiytyneille. Tätähän on pidetty yhtenä profession tunnuspiirteenä. Toiseksi hallinnon ammattilaiset eivät myöskään kontrolloi pääsyä hallintokäytänteisiin. Toisaalta julkishallinnolla kuitenkin on useita professiopiirteitä, kuten perusteellinen koulutus, tiedon soveltaminen, tärkeiden palvelujen tuottaminen yhteiskunnan tarpeisiin jne.

Joskus on myös tehty jako yhtäältä yleishallintovirkamiehiin, toisaalta asiantuntijavirkamiehiin (professionaaleihin). Yleishallintovirkamiehet soveltavat lakeja laajalla asia-alueella ilman tietyn hallinnonalan erikoistietoja. Asiantuntijaprofessionaalit taas ovat henkilöitä, joilla on tietylle asia-alueelle soveltuva erikoiskoulutus. (Helander 1993, 115-121)

Ympäristösihteerin ammatti tätä taustaa vasten tarkasteltuna on varsin mielenkiintoinen ja osin problemaattinenkin. Ympäristösihteerin tuottaa yhteiskunnallisesti tärkeitä palveluja³, soveltaa tietoa käytännön ongelmiin ja omaa useimmiten pitkähkön koulutuksen. Mutta päinvastoin kuin perinteisissä professioammateissa, ympäristösihteerien koulutustausta on hyvin heterogeeninen. Virkaan ei ole määritelty tiettyä kelpoisuuden antavaa koulutusta. Lisäksi ympäristösihteerin kohdalla ”tietty asia-alue”, ympäristöky-

symykset, on erittäin laaja. Täsmälleen sille soveltuva erikoiskoulutusta ei ehkä olekaan. Ja kuten aiemmin todettiinkin, ympäristövirkamiehen toimenkuva on varsin monipuolinen. Ympäristösihteerin professionaalinen asema on kiteytymätön – onko ympäristönsuojelusihteeriksi ehkä kuitenkin eräänlainen yleishallintovirkamies?

Tällä kaikella voidaan arvioida olevan tietty merkitys ympäristönsuojelun aseman vakiintumiseen tai vakiintumattomuuteen kunnissa. Ympäristösihteeriksi on usein yksin ajamassa asiaansa jo aivan konkreettisesti mielessä: hän on alan ainoa virkamies kunnassaan. Mutta ympäristösihteeriksi on yksin myös siinä mielessä, että häneltä puuttuu professioammateille tyypillinen vahvan ammatillisen liiton tarjoama kollegiaalinen tuki. Ympäristösihteerin toiminnan perustelujen ja legitimitetin on lähdeittävä toiminnasta itsestään, hän ei voi ajaa asioita vahvan ammatillisen statuksen turvin. Hän voi tosin tukeutua muiden kuntien ympäristösihteeereihin, ja epäilemättä lääninhallituksen ympäristöosaston merkitys on ollut erittäin tärkeä myös tässä mielessä.

Ympäristösihteerien on myöskin vaikeaa osoittaa syvällistä erityisasiantuntemusta, kun hallittava kenttä on monisäikeinen ja vaatii pikemminkin laajaa näkemystä. Nyky-yhteiskunnassa, jossa ammatit ovat hyvin pitkälle eriytyneet, 'yleismiehen' voi olla vaikeampaa saada ammatillista arvostusta. Tämä saattaa vaikuttaa siten, että ympäristönsuojelusihteerin virkaa ja ihmistä viranhaltijana voi olla tavallistakin vaikeampaa erottaa toisistaan.

Ympäristösihteerin ammatissa on tiettyjä yhtäläisyyksiä toisen suhteellisen uuden kunnanhallinnon viran kanssa, nimittäin kulttuurisihteerin. Anita Kangas ja Kirsi Pohjola (1992) ovat omassa tutkimuksessaan todenneet, että kulttuurisihteerit ovat joutuneet Suomessa koko ajan puolustautumaan kuntien päättäjien ja valtion niukan taloudellisen tuen edessä. Sama koskee enemmän tai vähemmän myös ympäristönsuojelusihteeereitä. Molemmat hallinnonalat on helpeästi mielletty 'ylimääräisiksi' ja 'tarpeettomiksi'. Voidaan myös olettaa, että kulttuurisihteerien ammatillinen status on jokseenkin samanlainen kuin ympäristösihteeereilläkin. Tosin kulttuurisihteeereillä ainakin Kankaan ja Pohjolan mukaan on professioammattiin liittyvää vaikeasti saavutettavaa ja muilta salattua spe-

siaalitietoa. Tämä koskee erityisesti taidetta ja taidehankintoja; tässä suhteessa ”kulttuurisihteerit katsoivat omaavansa tietoa, jota ei ole muilla (maallikoilla), vaikka heillä tämän tiedon arkinen näkemys onkin” (mt. 76). Kysymys asiantuntemuksesta ei tässä muodossa tullut tämän tutkimuksen kohdalla esiin, mutta epäilemättä myös ympäristösihteerit katsovat hallitsevansa erityistietoa. Kuten eräässä aiemmassa lainauksessa jo todettiin: ”mekin olemme täällä samanlaisen koulun käyneet ja samanlaisia asiantuntijoita”. Ehkä näiden ”samanlaisten asiantuntijoiden” tulisi olla kunnan vakio- kalustoon kuuluvia, ympäristön puolesta räksyttäviä koiria?

Viitteet

- ¹ Postikyselyn tuloksia on aiemmin esitelty Ympäristö ja Terveys -lehden artikkelissa Puun ja kuoren välissä (Konttinen & Saaristo 1993).
- ² Tällainen tutkimus tehtiin eräässä haastattelukierrokselle mukaan otetuista kunnista.
- ³ Ympäristösihteerin tuottamiksi palveluiksi voidaan katsoa esim. lupapäätökset, suunnitelmat, valvonta, tarkastukset, tiedottaminen, koulutus, lausunnot jne.

Kirjallisuus

- Bertilsson, Margareta. 1990. ”The Welfare State, the Professions and Citizens.” Teoksessa R. Torstendahl ja M. Burrage (toim.), *The Formation of Professions*, 114-133. Worcester: Sage.
- Brante, Thomas. 1990. ”Professional types as a Strategy of Analysis.” Teoksessa M. Burrage ja R. Torstendahl (toim.), *Professions in Theory and History*, 75-93. Worcester: Sage.
- Bärlund, Kaj. 1994. *Kansa haluaa radikaalimpaa ympäristöpolitiikkaa*. Helsingin Sanomat 25.4.1994.
- Halttunen-Keyriläinen, Liisa. 1988. *Ympäristöviranomaisten koulutus- ja pätevyysvaatimuksista kunnissa. Kuntakyselyn tulokset*. Jyväskylän yliopiston biologian laitoksen julkaisuja 52.
- Helander, Voitto. 1993. *Professiot ja julkisvalta*. Valtionhallinnon kehittämiskeskus. Helsinki: Painatuskeskus.
- Julkunen, Markku ja Nieminen, Matti. 1993. *Rantojensuojeluohjelman ja rantayleiskaavoituksen vaikutus maaseudun elinvoimaisuuteen*. Keski-

- Suomen lääninhallitus, ympäristöosaston julkaisuja 6. Jyväskylä.
- Juvonen, Leena. 1992. "Ympäristönsuojelun hallintojärjestelyt." *Ympäristö ja terveys* 10, 668-676.
- Kangas, Anita ja Pohjola, Kirsi. 1992. *Kulttuurisihteeri lähikuvassa*. Taiteen keskuustoimikunnan julkaisuja nro 14. Helsinki: VAPK-Kustannus.
- Konttinen, Esa ja Saaristo, Kimmo. 1993. "Puun ja kuoren välissä? Selvitys Keski-Suomen kuntien ympäristönsuojelusihteereistä." *Ympäristö ja terveys* 10, 646-649.
- Konttinen, Esa. 1994. "Päijänne puhtaaksi – reittivedet raikkaammiksi." Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 57.
- Palokangas, Risto, Tarukannel, Veijo ja Nuuja, Ismo. 1993. *Uusi ympäristönsuojelun hallinto ja lainsäädäntö*. Jyväskylä: Ympäristötieto ky.
- Rannikko, Pertti. 1994. "Ympäristökamppailujen aallot." Teoksessa A. Lehtinen ja P. Rannikko (toim.), *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rouhinen, Sauli. 1991. "Ympäristöpolitiikka Suomessa." Teoksessa J. Massa ja R. Sallinen (toim.) *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*, 219-247. Helsinki: Gaudeamus.
- Rönn, Riitta. 1993. "Kuntien ympäristönsuojelu jatkuvassa käymistilassa?" Pääkirjoitus. *Ympäristönsuojelu* 2.
- Saaristo, Kimmo. 1995. "Ympäristökysymys ja kunnan intressiryhmät." *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 1, 55-62.
- Sten, Ilkka. 1992. "Rantojensuojeluohjelman toteutus viranomaisen painajainen." *Ympäristö ja terveys* 10, 697-701.
- Valanta, José. 1992. "Kehittyvätkö kunnat kestävästi? Kestävän kehityksen aluepoliittista tarkastelua." Teoksessa P. Jokinen, I. Kantola ja K. Koskinen, *Myrkyä, rahastusta ja retoriikkaa*, 79-97. Turun yliopiston sosiologian tutkimuksia B 25.
- Valpasvuo, Vesa. 1993. "Kunnan ympäristötoimen uudet haasteet." *Ympäristö ja terveys* 2, 124-128.

Muut lähteet

- Muistio palaverista Keski-Suomen lääninhallituksen ympäristöosastolla 26.5.1993. Mukana tarkastaja Elina Linnove ja erikoistutkija Esa Konttinen.
- Keskustelu Keski-Suomen lääninhallituksen ympäristöosastolla 8.3.1994. Mukana lääninympäristöneuvos Risto Palokangas, tarkastaja Elina Linnove ja tutkija Kimmo Saaristo.

Ilkka Virmasalo

Uudistuvan luonnonsuojeluliikkeen suuntakamppailu 1970-luvun Keski-Suomessa

Metsänomistajien, taistolaisten vai luonnontieteilijöiden luonnonsuojelua?

Uudenlainen ympäristötietoisuus sai jalansijaa länsimaissa 1960-luvun lopulla – ensin tiedeyhteisöjen sisäisenä kriittisenä diskurssina, myöhemmin julkisessakin keskustelussa (Järvikoski 1994; Rannikko 1994, 11-12). Myös merkittävimmän suomalaisen luonnonsuojeluorganisaation, Suomen luonnonsuojeluliiton, sisällä käytiin tuolloin voimakasta kamppailua ympäristöä koskevan määrittelyvallan käytöstä. Suomalaisen luonnonsuojeluliikkeen kehitykselle olikin 1970-luvulla ominaista toiminnan suuntautuminen jo etabloituneeseen organisaatioon. Joitakin uusia, ”radikaalimpia”, järjestöjäkin (kuten esim. Ympäristökomitea 2000) toki perustettiin, mutta ne jäivät useimmiten lyhytikäisiksi.

Jyrkkien puoluepoliittisten vastakkainasettelujen 1970-luvun Suomessa myös muutostilassa ollut luonnonsuojelutoiminta joutui ajoittain suorastaan sekasortoiseen tilaan. Suomen luonnonsuojeluliitto on aina ollut jäsenistöltään sosiaalisesti laajapohjainen ja jouduttuaan vasemmistolaisen liikkeen vaikutuspiiriin sillä oli suuria

vaikeuksia sisäisen integraationsa ylläpitämisessä. Oman lisänsä vaikeaan tilanteeseen toi taloudelliset intressinsä uhatuksi kokenut suomalainen metsäelinkeino, jonka suhde luonnonsuojelutoimintaan on aina ollut jokseenkin ongelmallinen (Donner-Amnell 1991). Luonnonsuojeluväki nostatti kärkevällä arvostelulla takajaloilleen päästöillään luontoa kuormittavan metsäteollisuuden ja laajalti harjoitetuilla avohakkuilla ”alkuperäisluontoa” uhanneen metsätalouselinkeinon.

Vapaaehtoista luonnonsuojelutoimintaa harjoitettiin siis 1970-luvulla monenlaisten ristipaineiden alla: tietoisuuden lisääntyminen edellytti toiminnan modernisointia, taloudelliset mahdit puolestaan olisivat mielellään vaientaneet voimistuvan kritiikin tuotannon ympäristövaikutuksia kohtaan ja myös poliittiset ryhmittymät havittelivat valtaa yhä merkittävämmäksi yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi kehittyvällä alalla. Erityisen kärjekkäänä luonnonsuojelutoiminnan määrittelystä käyty kiista näkyi Keski-Suomen luonnonsuojeluyhdistyksessä, jossa eri osapuolten välinen valtakamppailu leimasi yhdistyksen toimintaa lähes vuosikymmenen ajan. Kärjekkyytensä takia tämä erityistapaus antaa hyvän mahdollisuuden yleisemminkin esiintyneiden ristiriitojen erittelylle.

Paikallisella tasolla toiminnan toteutus oli pitkälti riippuvainen yksittäisten toimijoiden halusta ja innosta olla mukana yhdistysten toiminnassa. Tämä näkyi hyvin Keski-Suomen luonnonsuojeluyhdistyksen¹ kohtalossa: kaikilla luonnonsuojelutoiminnan ympärillä käytyyn kiistaan osallistuneilla osapuolilla – perinteiset luonnonsuojelijat/biologit, vasemmistolaiset opiskelijat ja metsäalan ammattilaiset – oli vain muutamia aktiivisia toimijoita, jotka olivat paitsi tiettyjen, sosiaalisista asemista juontuvien ideaalien kantajia, myöskin henkilökohtaisesti kiinnostuneita luonnonsuojelusta. Se, miten hyvin kukin osapuoli onnistui rekrytoimaan kannattajia ja saamaan sitä myöten vaikutusvaltaa, oli puolestaan paljolti riippuvainen vallitsevista yhteiskunnallisista virtauksista.

Suurimman ja kauneimman kasvukipuja: Suomen luonnonsuojeluliitto 1938-1974

1938-69: Suomen luonnonsuojeluyhdistys

Suomen luonnonsuojeluliiton (SLL) edeltäjä, Suomen luonnonsuojeluyhdistys (SLY) perustettiin vuonna 1938, vaikka valtakunnallisen luonnonsuojelujärjestön perustamisesta oli puhuttu jo vuosisadan alusta asti. SLY:n perustivat muutama yksityinen akateeminen luonnonharrastaja sekä neljä tieteellistä yhdistystä. Yhdistyksellä oli lähinnä henkilöjäseniä: alkuvuosina n. 150, nousten kuitenkin tasaisesti aina yli viiden tuhannen (1969 n. 5500 jäsentä). (Järvikoski 1991b, 150; SLL 1986.)

Organisaation muoto on ollut kansallisen luonnonsuojelujärjestön ongelma lähes koko sen toiminnan ajan. SLY:llä oli yksiportainen organisaatio (yksi yhdistys, jonka toimialueena oli koko Suomi) ja toiminta oli keskittynyt pitkälti pääkaupunkiseudulle. Organisaation tehottomuus havaittiin jo varhain, mutta yhdistys jatkoi kuitenkin toimintaansa lähinnä akateemisenä herraklubina (johtokunnan jäsenet olivat lähes järjestään tohtoreita – ja yleensä luonnontieteilijöitä) aina 1960-luvun loppuun saakka, jolloin tapahtui ensimmäinen laajentunutta ympäristötietoisuutta ilmentäneistä ”vallankaappauksista”. Yhdistyksen johtoa nuoremmat luonnontieteilijät alkoivat keskustella kriittisesti paitsi organisaation puutteista, myös teollisen yhteiskunnan aiheuttamista uhista ihmisen olemassaololle ja vaatia ns. klassisen luonnonsuojelun *konservatismia*² radikaalimpia toimenpiteitä elinympäristön suojelemiseksi.

Nuoremmat luonnontietelijäsukupolven ”kapina” kanavoitui 1960-luvun lopulla pitkälti yhden henkilön, silloisen Suomen Luonto-lehden päätoimittajan *Pekka Nuortevan*, kautta. Nuortevan johdolla uusi polvi tunkeutui SLY:n johtopaikoille ja alkoi vaatia yhdistykselle yhteiskunnallisempaa linjaa ja suurempia vaikutuskanavia ympäristön tilaa koskevaan poliittiseen päätöksentekoon. Inhimillisen toiminnan aiheuttamiin ongelmiin, kuten saastuminen ja muut taloudellisen toiminnan aiheuttamat ympäristötuhot, alettiin kiinnittää enemmän huomiota. Klassisen luonnonsuojelun rajoittuneine ho-

risontteineen ei katsottu olevan enää vallitsevan tilanteen (tieteellisen-tekni-
s-kehityksen aikaan saama yhä enemmän ympäristöä kuormittava teollinen tuotanto) kannalta riittävä keino toimia luonnon puolesta. Suomessa keskeiseksi ongelmaksi koettiin juuri teollisen tuotannon, erityisesti metsäteollisuuden, kehitys sekä sen aiheuttamat ympäristöongelmat, eivätkä esim. Yhdysvalloissa suosittu väestölliseen kehitykseen liittyvät teemat saaneet juurikaan huomiota täällä, kuten ei juuri muissakaan pohjoismaissa. Vaikka tässä vaiheessa toiminnan uudistumisessa ei juurikaan voi katsoa olleen (puolue)poliittista sisältöä – kyse oli ennemminkin tematiikan ja metodien yleisestä modernisoinnista – herätti uusien toimijoiden tunkeilevaksi koettu aktiviteetti näree etenkin yhdistystä aiemmin hallinneiden vanhempien henkilöiden keskuudessa. (SLL 1986; Järvikoski 1984, 169-170 ja 1994; Leino-Kaukiainen 1994.)

Yhdistyksen vanha johto syytti jälkeinpäin nuorempaa toimijakaartia yhteistyöhaluttomuudesta ja tarkoituksellisesta vanhemman polven työntämisestä ulos yhdistyksen johdosta. Eräs syrjäytetyistä kommentoikin tapahtunutta seuraavasti: ”Yrittivät saada yhdistyksen haltuunsa. Kerran ne toivat kokoukseen semmosta porukkaa, joka ei ollut koskaan mitään luonnonsuojelun hyväksi tehnyt. Se oli helppo se valtaus, se oli tämmöstä kuohunaa (Järvikoski 1991b, 155)”. Uusi johto näki toimintansa kuitenkin vain korrektiksi tavaksi reagoida maatalousvaltaisesta teolliseksi muuttuneen yhteiskunnan oloihin (Nuorteva 1976, 60-61).

Yhdistyksestä liitoksi – luonnonsuojelusta ympäristönsuojeluun

Yhdistyksen uuden hallituksen linja alkoi näkyä hetimiten SLY:n toiminnassa. Paikallisen toiminnan kannalta tehottoman yksiportaisen organisaation tilalle luotiin uusi kaksiportainen organisaatiomalli, jossa valtakunnallisen katto-organisaation alaisuudessa toimivat maakunnalliset luonnonsuojeluyhdistykset. Vuonna 1969 perustettiin Suomen luonnonsuojeluliitto, johon liittyi jo saman vuoden aikana lähes koko maan kattava – ei kuitenkaan esim. Keski-Suomi ja Lappi – maakunnallisten luonnonsuojeluyhdistysten verkosto. SLY muuttui Helsingin alueen luonnonsuojelujärjestöksi

ja sen paikan valtakunnallisena organisaationa (kuten myös toimilat, henkilökunnan ja julkaisut) peri SLL, joka aloitti varsinaisen toimintansa vuonna 1970. Vuoden 1970 loppuun mennessä SLL:oon kuului 21 luonnonsuojeluyhdistystä, joiden toimialueet kattoivat koko maan lukuun ottamatta Loviisan ympäristöä, sekä valtakunnallinen nuorisjärjestö Luonto-Liitto. (SLL 1986.)

Uusi johto avasi luonnonsuojelun konseptia ideologisesti järjestämällä vuonna 1970 *"Sosiaalisen luonnonsuojelun päivät"* sekä aloitti kirjelmällään maatalousministeriölle useita vuosia kestäneen *"elohopeasodan"* (Järvikoski 1984, 169). Elohopeakamppailussa oli tarkoituksena kyseistä tapausta esimerkkinä käyttäen valaista yleisemminkin luontoon päästettyjen myrkkujen vaarallisuutta ja uhkaa ihmisten hyvinvoinnille (Nuorteva 1976). Oman asiantuntijamonopolinsa uhatuksi tuntenut lääkintöhallitus aloitti kampanjan SLL:a ja etenkin Nuortevaa vastaan säilyttääkseen asemansa ja kasvonsa (Järvikoski 1991b, 156-157). Myös SLL:n omasta piiristä kuului soraääniä: etenkin kalastaja Pentti Linkola arvosteli liiton hänen mielestään liiaksi saastumiseen keskittyvää linjaa vaatien ennen kaikkea metsäteollisuuden *"rationalisoinnin"* vastustamista (Linkola 1972, 50-53).

Elohopeasodan konkreettiset tulokset jäivät koko lailla laihoiksi, mutta se oli suuntaviitta luonnonsuojelun tulevalle linjalla. Paitsi että kyseessä oli symbolinen taistelu asiantuntijavallasta, on sen sanottu olleen myöskin ensimmäinen kerta kun luonnonsuojeluyhdistys selkeästi puuttui talouselämän ja teollisuuden intresseihin. Kaiken kaikkiaan yhdistys alkoi ottaa yhä laajemmin ja aktiivisemmin kantaa talouden ja tuotannon aiheuttamiin ongelmiin haluamatta kuitenkaan unohtaa perinteistäkään luonnonsuojelua. (Järvikoski 1991b, 157.)

1970-luvun alku toi paitsi yhä kasvavan suosion ja julkisuusarvon luonnonsuojelulle, myös yhä syvenevän ideologisen hajaannuksen alan keskeisessä organisaatiossa. Vasemmistolainen opiskelijaliike osana laajempaa ns. kulttuuriradikalismia ulotti vaikutuksensa myös SLL:oon (Järvikoski 1991b, 169). Luonnonsuojelun ja työväenliikkeen osittain ristiriitaisistakin tavoitteista (ekologia vs. marxilainen äärihumanismi) huolimatta vasemmistolaisesta opiskelijaliikkeestä löytyi aktiivisia ympäristöasioista kiinnostuneita

ihmisiä, jotka osallistuivat SLL:n toimintaan.

Järvikoski (1994) on kuvannut SLL:n sisäisiä ideologioita suuntauksia 70-luvun alussa kolmijaolla: 1) *Poliittinen ekologia*, joka näki ympäristöongelmat kapitalistisen tuotantomuodon synnyttämänä; 2) *Pragmaattinen environmentalismi* oli puolestaan poliittista ekologiaa teoreettisesti eklektisempi sekoitus yhteiskunnallista ja luonnontieteellistä arvotusta, ja näin ollen myös poliittisesti ”väritömpämpi” kuin poliittinen ekologia; ja 3) *Konservatismi* eli ”vanhan koulukunnan” alkuperäisluonnon suojelijat. Omana lukuna voidaan pitää kalastaja Pentti Linkolan linjaa, joka yhdisti konservationistisen näkemyksen militanttiin yhteiskunta- ja elämäntapakritiikkiin (Järvikoski 1994). Linkola oli 60-luvun alkupuolelta saakka propagoinut ”nykyaikaista länsimaista elämäntapaa” ja sen ominaispiirteitä – teollisuus, teknologia, ”esinekulttuuri”, jopa hyvinvointivaltio – vastaan (Linkola 1971, 24-37 ja 99-105).

1970-luvun alussa liiton vallitsevan linjan muodosti environmentalistien ja poliittisen ekologian kannattajien epävakaa koalitio, mistä oikeistolaiset, tuotantoelämän eduista huolestuneet piirit – etenkin metsäteollisuus – saivatkin aiheen leimata koko Suomen luonnonsuojeluliitto vasemmistolaiseksi järjestöksi. Vuosikymmenen loppua kohden, vasemmistolaisuuden menettäessä asemaansa yhteiskunnallisessa keskustelussa, myös luonnonsuojeluliiton linja palasi ”alkuperäiseen” poliittiseen neutraaliuteen.

Vilkkein linjakeskustelun ja sisäisen kuohunnan kausi SLL:ssa osui vuosiin 1971-73. Vuoden 1971 SLL:n vuosikokouksessa sekä poliittisen ekologian että environmentalistien kannattajat esittivät näkemyksiään luonnonsuojelun konseptin laajentamisesta. Keskustelu jatkui etenkin vuonna 1972 *Suomen Luonto* -lehden palstoilla vilkkaana ja kärkeväenä. Linkola (*Suomen Luonto* 1972 no.2-3, 50-53) suomi rajusti liiton uuden johdon saastumiseen ja muihin teollisen tuotannon aiheuttamiin haittoihin eläinlajien suojelun kustannuksella keskittyvää linjausta. Myös tuolloin ajankohtainen Suomen mahdollinen EEC-jäsenyys sekä luonnonsuojelun ja politiikan suhde puhuttivat SLL:n jäsenistöä (Salolainen 1972).

Nuoret johtajat pyrkivät ohjaamaan liiton linjaa yleisesti ottaen kohti kokonaisvaltaista luonnonsuojelun tematiikkaa – ympäristön-suojelua. Ajan henkeen vasemmistolaisuuskin korostui ja etenkin

uuden johdon vastustajat sekä SLL:n ulkopuolelta talouselämän edustajat takertuivat mielellään selkeisiin ideologisiin ylilyönteihin leimatakseen koko luonnonsuojeluliikkeen vasemmiston kätyriksi.

Vuonna 1974 pantiin Suomen luonnonsuojeluliitossa alulle jälleen organisaatiouudistus, jonka päämäärä oli luoda kolmiportainen organisaatio (paikallisyhdistykset → maakunnalliset luonnonsuojelupiirit → Suomen luonnonsuojeluliitto). Muodollista organisaatiotaan kehittämällä ja palkkaamalla enemmän kokopäiväisiä virkailijoita SLL valitsi kehitystiekseen konventionaalisen, luonnontuntemuksen ammattilaisuuteen suuntautuvan ja byrokraattisen tavan vaihtaa luonnon puolesta (Järvikoski 1994). Lopullisesti organisaatiouudistus saatiin päätökseen vasta vuonna 1982. Keski-Suomi oli viimeisiä maakuntia, jossa luonnonsuojelupiiri paikallisyhdistyksineen saatiin perustetuksi.

Suomen luonnonsuojeluliiton keskusorganisaation lisäksi valtaistelu ulottui myös joihinkin paikallisyhdistyksiin, joissa kiistat saivat omia erityispiirteitään alueellisista oloista riippuen. Konfliktien laukaiseva tekijä kuitenkin oli yleensä sama: vasemmistolaisten radikaalien tai sellaisina pidettyjen henkilöiden tuleminen mukaan luonnonsuojeluyhdistyksen toimintaan.

1970-luvun opiskelijaradikalismi ja luonnonsuojelu

Nykyään 1970-luvusta puhutaan ennen kaikkea politisoituneena vuosikymmenenä. Poliittisuus oli, tai ainakin näytti olevan, tietysissä vaiheissa oikeastaan ainoa hyväksyttävä julkisen toiminnan kriiteeri (Hyvärinen 1994; Siisiäinen 1990, 65). Erityisesti opiskelijaliikkeessä manifestoitui ajalle ominainen vasemmistolainen eetos. Vaikutusvaltaansa opiskelijaliike kartutti mm. ”valtaamalla” eri alojen sellaisia instansseja, joilla katsottiin olevan yhteiskunnallista relevanssia. Myös luonnonsuojelutoiminta sai tuta yhteiskunnassa valloilleen leimahtaneen poliittis-ideologisen vastakkainasettelun.

70-lukulaisen opiskelijaliikkeen ydin oli vuonna 1965 perustettu opiskelijajärjestö, Suomen kansandemokraattisen liiton yhteisöjä-

sen, *Sosialistinen opiskelijaliitto* (SOL). Suomalaisten kommunistien sisäisten erimielisyyksien seurauksena alkuaikoinaan lähellä SKDL:n sosialisteja ollut SOL jäi 1970-luvun alussa SKP:n ja etenkin sen vähemmistön, *taistolaisten*, vaikutuspiiriin. ”Enemmistö-kommunistien” järjestöjen jäätyä paitsioon SOL:n toiminnassa vuoden 1971 jälkeen, muodostui siitä tehokkaasti johdettu äärivasemmistolainen taistelujärjestö, joka toimi lähinnä korkeakoulujen piirissä. (Hyvärinen 1994, 29-30.)

SOL:n vaikutus tuntuikin suomalaisessa korkeakoululaitoksessa koko 1970-luvun alkupuolen. Se leimasi koko opiskelijasukupolven kohtalonomaisesti, vaikka kannattajia sillä oli parhaimmillaankin valtakunnallisesti vain noin viidennes opiskelijoista ja kaikkein taistolaisimmassakin yliopistossa, Tampereella, noin neljännes (Hyvärinen 1994, 31).

Vasemmisto-opiskelijoiden toiminnalle oli ominaista suoraan hektinen innostus ja siitä seurannut suhteellisen pieneen kannattaja- ja aktivistimäärän nähden suhteettoman suuri vaikutusvalta. Jäseniä järjestöllä oli 1970-luvun alkupuolella 3000-5000, mutta omalla väkevällä panoksellaan nämä saavuttivat vaikutusvaltaa opiskelijoiden keskuudessa ja sitä kautta laajemminkin yhteiskunnassa (Hyvärinen 1994, 31).

Jyväskylässä vaikutti aktiivinen SOL:lainen järjestö *Jyväskylän opiskelevat sosialistit* (JOS). Opiskelijaradikalismin vaikutukset näyttäytyivätkin selvästi *Keski-Suomen luonnonsuojeluyhdistyksen* (KSLY) alkutaipaleella. Liiton tasolla esiintyneet vastakkainasettelut saapuivat ”provinssiin” muutaman vuoden viiveellä, mutta toisaalta äityivät siellä harvinaisen kärkeväksi kamppailuksi luonnonsuojeluyhdistyksen – ja sitä kautta koko kentän määrittelyn – hallinnasta.

Työväenliike yleisesti tai opiskelijaliike sen osana eivät varsinaisesti missään vaiheessa olleet kokonaisvaltaisesti kiinnostuneita luonnonsuojelusta, mutta luonnonsuojelun kehitystä ja sen ympärillä käytyä keskustelua 1970-luvulla on mahdoton ymmärtää niistä erillään. Myöskään keskisuomalaisen luonnonsuojeluyhdistyksen hallintaan liittyvä tapahtumasarja ei aikakauden yleisestä järjestöllisen jyräämisen mentaliteetista huolimatta ollut suoranaisesti ylhäältä (SOL:sta) johdettu operaatio, vaikka aktiivisimmat tapah-

tumissa vaikuttaneet opiskelijat olivatkin myös aktiivisia SOL:laisia ja toimiminen ”vanhoissa” järjestöissä ja niiden ”valtaaminen” olivatkin opiskelijaliikkeen keskeisiä toimintamuotoja (Siisiäinen 1990, 142). Luonnonsuojelutoiminta oli yleensä asiasta muutoinkin kiinnostuneiden ihmisten harteilla, jotka edistivät henkilökohtaisella panoksellaan paitsi luonnonsuojelun myös yleisemmän vasemistolaisen projektin toteuttamista (esim. Järvikoski 1991a, 169). Tämän puolesta puhuu sekin, ettei Keski-Suomen lisäksi tämän kaltaisia luonnonsuojeluyhdistysten valtauksia tapahtunut oikeastaan missään muualla kuin Pirkanmaalla, missä opiskelijat suorittivat vastaavanlaisen operaation hieman toisenlaisin seurauksin (Virmasalo 1994, 19-21).

Metsätalouselinkeinot ja luonnonsuojelu

Metsäteollisuuselinkeino on liki kolmen vuosikymmenen ajan ollut suomalaisen luonnonsuojelun koetinkivi: taloudellisten etujen joutuminen uhatuksi luonnonsuojelijoiden toiminnan vuoksi on aina herättänyt voimakkaita tunteita metsäammattilaisten ja maanomistajien keskuudessa. Metsäteollisuuden keskeinen taloudellinen ja kulttuurillinen asema Suomessa yhdistettynä sen lähestulkoon tabuna pidettyyn omalakisuuuteen on muutoinkin luonut siitä yhteiskuntamme ”sokean pisteen”, johon kajoaminen herättää aina väistämättä suuria kuohuja (Donner-Amnell 1991, 265).

Vaikeneminen metsäteollisuuden vaikutuksista vallitsi pitkään myös yhteiskuntatieteiden piirissä. Vaikka suomalaisen yhteiskunnan kehitystä ei voi ymmärtää tyydyttävästi ilman metsäteollisuuden huomioon ottamista – tuskin missään muualla maailmassa kuin Suomessa metsäteollisuus on niin syvään juurtunut yhteiskunnan rakenteisiin – ei sitä yhteiskuntatieteellisesti problematisoitu juurikaan ennen 1980-lukua (Koskinen 1982, 63 ja 1986, 10-11). Paitsi aiheen sosiaalisen arkuuden, todennäköisesti sen ”luonnolainomaisuuden” ansiosta se jäi vähäiselle huomiolle yhteiskuntatieteissä: sen ainutkertaista vaikutusta ei kyetty hahmottamaan merkittäväksi koska se oli liian itsestään selvä (Koskinen 1982, 63-65).

Metsäteollisuuden harjoittaminen on luonut Suomeen paitsi run-

saasti vaurautta, myös monia ristiriitoja. ”Suomi elää metsästä” -mytologia (köyhän maan kipuaminen vaurauteen yhden teollisuudenalan varassa on tehnyt siitä ”yhteisen” asian) on ollut merkittävä sosiaalisen kehityksen determinantti: metsäteollisuuden etujen ja jatkuvuuden turvaamiseksi on maassamme tehty lukuisia suuria poliittisia ratkaisuja, joiden legitimitettä ei ole tarvinnut perustella – tai ollut soveliasta kyseenalaista – ”ulkopuolisilla” tekijöillä. Vaikka yhteiskunta näin onkin luonut kaikkein merkittävimmälle teollisuuden alallemme suotuisat toiminnan edellytykset, ei itse toiminta ole kuitenkaan koskaan ollut avoimen tai julkisen keskustelun kohteena – vastavuoroisena ”palkkioina” luomastaan vauraudesta on metsäteollisuus saanut päättää ”omista” asioistaan ilman julkisvallan interventioita. (Donner-Amnell 1991, 265-267.)

Metsäteollisuuden vallankäytöstä puhuttaessa voidaan ”metsäsektorin valtaeliitti” jakaa kahteen ryhmään: 1) yksityisten metsänomistajien maatalouteen kytkeytyvään ryhmään (*metsätalous*); ja 2) lähinnä muutaman suuren konsernin muodostamaan varsinaisen *metsäteollisuuden* ryhmään. Nämä yhteisiä intressejä omaavat blokit ovat perinteisesti kansantalouden vetureina muodostaneet Suomen talouden valtaeliitin ytimen, vaikka työllistäjänä – lähinnä koneellistumisen ansiosta – metsäteollisuus suoranaisesti ei ole ollut kovinkaan merkittävä enää pitkään aikaan. 1970-luvulla metsäteollisuudessa oli enimmilläänkin alle 100 000 työntekijää, tosin epäsuorat työllistämisvaikutukset ovat tietenkin huomattavasti suuremmat. ”Metsäsektori” tai ”eliitti” ei kuitenkaan toimijana ole mikään kiinteä kompleksiksi tai kulissien takainen konspiraatio, vaan ristiriitojen kautta syntynyt, mutta yhteisiä etuja ajava kompromissiliittouma. (Donner-Amnell 1991, 273-274; Koskinen 1982, 64 ja 1986, 12.)

Suomalaisen ympäristön kannalta metsäteollisuudella on ollut merkittäviä vaikutuksia. Metsäteollisuus on ollut tuotannon alana monin tavoin luontoa kuormittava ja muuttava. Puunjalostus vaatii suuren määrän energiaa ja kuormittaa ilmaa sekä vesistöjä; hakkuilla ja ojituksilla on tuhottu huomattavat määrät suomalaista alkuperäisluontoa. Kaikesta tästä huolimatta metsäteollisuus ei ole suinkaan aina ollut ympäristöpolitiikan ja -keskustelun keskeisiä teemoja (Donner-Amnell 1991, 289-270). Näistä lähtökohdista ei olekaan mikään ihme, että esimerkiksi keskisuomalaiset metsäalan

ammattilaiset (sekä metsätalouden että -teollisuuden edustajat) kokivat toisaalta radikalisoituvan ja toisaalta hyvinkin asiantuntevan luonnonsuojeluyhdistyksen 1970-luvulla niin suureksi uhaksi itselleen, että ryhtyivät toimiin sitä vastaan.

Metsäteollisuudessa oli 1970-luvulla meneillään voimakas murroskausi. Päätymässä oli voimakkaan kasvun ja tehometsätalouden kausi, joka oli alkanut 1950-luvulla. Alkamassa oli kustannusten kasvun sekä kasvavan ympäristötietoisuuden vauhdittama metsäteollisuuden alamäki.

Metsäteollisuus oli lähtenyt 1950-luvun lopun talouspoliittisten ratkaisujen (devalvaatio, EFTA-jäsenyys jne.) myötä ennennäkemättömään nousuun. Ekspansio oli kuitenkin jo 60-luvun alussa törmännyt metsävarojen rajallisuuteen ja kustannusten nousuun. Ratkaisuksi raaka-aineen niukkuuteen ei kuitenkaan lähdetty edes esittämään tuotannon sopeuttamista tai manipuloitua hintapolitiikkaa, vaan teollisuudenalan omnipotenssia heijastellen päädyttiin julkishallinnon tukemaan ”dynaamiseen kasvupolitiikkaan”, millä tarkoitettiin metsäteollisuuden kasvun tukemista energiapoliittisia keinoin, koko metsäluonnon alistamista teollisuuden tarpeisiin ja koneistetun puunhankinnan lisäämistä. (Donner-Amnell 1991, 282-283.)

Keskitetty energiantuotanto vähensikin puun käyttöä lämmitykseen ja yksityisten metsänomistajien puutavaran viennin lopettaminen toi kotimaisen teollisuuden käyttöön miljoonia lisäkuutiota vuosittain. Selluloosatehtaiden rakentaminen Karjalaan ja Lappiin laajensi metsäalueiden hyödyntämisen lähes puurajaan saakka. Avohakkuiden sanottiin nopeuttavan metsien uudistumista. Viljelymetsätalouteen (avohakkuiden lisäksi maanmuokkaukset, istutukset ja vesakkojen hävittäminen) siirtymisen luvattiin kasvattavan tuottoa entisestään. (Donner-Amnell 1991, 283.)

Puunhankinnan organisaatio uusittiin: kausityötä tehneet maanviljelijät työvoimaekstensiivisine metodeineen saivat väistyä ympärivuotisten ammattilaisten ja heidän koneidensa tieltä. Maa- ja metsätalouselinkeinot alkoivat erottua toisistaan ja toimeentulon kaventuminen sai Pohjois- ja Itä-Suomen periferisillä alueilla aikaiseksi voimakkaan poismuuton aallon.

1960-luvun loppu toi tullessaan tehometsätalousprojektin jul-

kisen arvostelun. Sosiaalisiin ja ympäristöhaittoihin alettiin puuttua yhä kärkevämmiin (tosin lähinnä yksittäisten tutkijoiden toimesta, eikä metsäteollisuuden asema ollut sen takia uhattuna). Suomen luonnonsuojeluliiton julkaisu Suomen Luonto omisti vuoden 1970 kolmannen numeronsa yksinomaan metsäteollisuudelle ja -taloudelle. Artikkeleiden otsikot olivat raflaavia: *"Metsähallitus raiskaa suojametsät"*, *"Metsähallitus tuhoaa porolaitumet"*, *"Metsähallitus tuhoaa elinmahdollisuudet"*, *"Metsähallitus kylvää myrkyä (I-II)"*, *"Metsäyhtiöt Etelä-Karjalan raiskaajina"* jne. Metsäteollisuus syytti kirjoittajia ja lehteä vasemmiston käytyreiksi ja valtiovalta puolestaan kiitti metsähallituksen saamasta huomiosta leikkaamalla vuoden 1971 budjetista vapaaehtoiselle luonnonsuojelulle osoitettuja määrärahoja.

1970-luvun puolenvälin tienoilla arvostelun lisääntyminen ja metsäsektorin sisäisestä hajaannuksesta (teollisuus vs. maanomistajat) johtunut hakkuiden vähentyminen (nuo haitalliset "hakkusäästöt") vaikeuttivat yleiseurooppalaisen matalasuhdanteen (öljykriisi) kanssa metsäteollisuuden taloudellista kehitystä. Metsäsektori joutui uusimaan strategiansa: tuottavuutta yritettiin nostaa jalostusastetta kasvattamalla ja kustannuksia laskemalla (teknologian uusiminen jne.); tuotantoa siirrettiin ulkomaille ja puun tuontia Neuvostoliitosta lisättiin. (Donner-Amnell 1991, 285-286.)

Metsäsektori joutui kaikin puolin orientoitumaan uudelleen metseen kohdistuvien entistä laajempien intressien (suojelu, matkailu, moninaiskäyttö) vuoksi. Tehometsätaloudella oli kuitenkin aiheutettu kauaskantoisia, jopa pysyviä, sosiaalisia ja ekologisia seurauksia (Donner-Amnell 1991, 287-289). "Metsänparannustoiminta" väheni huomattavasti vuoden 1975 jälkeen, mistä suurimman ansiota voinee vierittää yleiselle laskusuhdanteelle, joskin myös metsäteollisuuteen kohdistuneella arvostelulla saattaa olla osuutensa tapahtuneessa. Esimerkiksi vuodesta 1974 vuoteen 1975 puu- ja paperiteollisuuden koko vuoden tuotantoa kuvaava tunnusluku, volyyymi-indeksi, laski 24% (Tilastokeskus 1976).

Metsäteollisuus joutui itseensä kohdistuneen arvostelun vuoksi joksikin aikaa julkisuudessa puolustuskannalle. Lähinnä valtakunnallisella tasolla käydyssä debatissa metsäteollisuus otti pääasialliseksi strategiakseen vastapuolen motiivien ja asiantuntemuk-

sen kyseenalaistamisen. Paikallisella tasolla kaikkein kärkevin kamppailu käytiin todennäköisesti Keski-Suomessa, jossa lähinnä metsänomistajien organisoima ”vastarintaliike” kävi taistoon maakunnallisen luonnonsuojeluyhdistyksen hallinnasta luonnontieteellisesti orientoituneita ”perinteisiä” luonnonsuojelijoita ja vasemmistolaisia opiskelijoita vastaan.

Keski-Suomen luonnonsuojeluyhdistys

1970-72: Synty ja konsensuksen vuodet

Valtakunnallisen luonnonsuojelujärjestön uudistettua nimensä ja organisaationsa vuonna 1970 sai sen toiminta tuulta purjeisiinsa myös maakunnissa. Tähän buumiin ajoittuu myös Keski-Suomen luonnonsuojeluyhdistyksen perustaminen kesällä 1970. Perustamisen pääasiallisena moottorina toimi Jyväskylään vastikään perustetun yliopiston biologian laitoksen henkilökunta. Biologit miehittivät myös aluksi yhdistyksen johtopaikat.

Syntyajankohtaansa ja jäsenkuntansa ammatilliseen taustaan liittyen KSLY:n luonnonsuojelullinen eetos oli alusta saakka enemminkin environmentalistinen kuin ”puhtaan” konservationistinen. Tosin etenkin jäsenistöön suuntautuneen toiminnan käytännön toteutus ei ollut yhdistyksen alkuaikoina erityisen radikaalia tai edistykseellistä: sääntömääräisen vuosikokouksen lisäksi rivi-jäsenet saattoivat osallistua lähinnä perinteisiin retkiin ja luontoiltoihin. Yhdistyksen hallituksen sorvaamat julkilausumat ja muut kannanotot käsitelivät kuitenkin ahdasta konservationistista viitekehystä laajempaa ja yhteiskunnallisempaa aihepiiriä. Paitsi alueen runsaista vesistöistä ja näiden kehnosta kunnosta 1970-luvulla, myös biologien ”yliedustuksesta” KSLY:n jäsenistössä, etenkin johtotehtävissä, johtuen vesien tilaa käsiteltiin erityisen paljon yhdistyksessä. Myös kaavoitukseen ja yleensäkin ympäristöön ratkaisevasti vaikuttavaan rakentamiseen on kiinnitetty aina huomiota: edelleen ajankohtainen Vaarunvuoren pumppuvoimalahanke kirvoitti yhdistykseltä kannanoton jo vuonna 1972.

Jäsenistö oli tuolloin ilmeisen tyytyväinen hallituksen lähinnä julkilausumiin keskittyvään toimintaan. Vuonna 1972 tehtyyn jäsenkyselyyn vastanneista (joita tosin oli vain 28 niistä n. 200:sta, joille kysely lähetettiin) suurin osa oli sitä mieltä, että yhdistyksen toiminnan painopisteen tuleekin olla julkilausumissa ja muissa julkisissa kannanotoissa. Paikallisen (kunnallisen) tason toiminnassa lieinee jo tuolloin tosin ollut jonkin verran toivomisen varaa jäsenistön mielestä: 23 vastannutta 28:sta oli jonkin verran pettynyt yhdistyksen kykyyn välittää tiedotusvälineille ja viranomaisille tietoa paikallisista ympäristöongelmista. Muutoinkin toivottiin enemmän huomiota etenkin paikallisen tason vesistöjen ja maiseman suojeeluun. Vastaajista 27 kannatti kaikki toimialueen kunnat kattavan yhdysmiestieverkon luomista KSLY:n Jyväskylältä käsin toimivan organisaation jatkoksi.

1974: Vasemmistolaisten opiskelijoiden esiinmarssi

Vuonna 1973 KSLY:n sisäinen konsensus alkoi vähitellen murtua muutamien luonnonsuojelusta kiinnostuneiden – vasemmistolaisina tunnettujen – opiskelijoiden tultua aktiivisesti mukaan yhdistyksen toimintaan. Opiskelijoiden näkemyksen mukaan yhdistyksen toiminnan linja ja menetelmät eivät vastanneet tuolloin jo laajalti omaksettuja käsityksiä modernista ympäristönsuojelusta. He vaativat yhdistystä lisäämään ”ympäristöpoliittista toimintaa”. Toisaalta toiminta oli eräiden yhdistyksen jäsenten mielestä liiaksi keskittynyt saastumiseen ja muihin ”sekundäärisiin” teemoihin varsinaisten ”eläinsuojeluongelmien” kustannuksella. Liiton tasolta tuttu kolmijako poliittinen ekologia (opiskelijat) – environmentalismi (yhdistyksen vallitseva linja) – konservatismi (yksittäisten ”fundamentalistien” kannanotot) alkoi siis nostaa päätään myös maakunnallisessa luonnonsuojeluyhdistyksessä.

Kovin syväksi konfliktiksi eivät osapuolten mielipide-eroavaisuudet vielä vuonna 1973 puhjenneet, mutta seuraavana vuonna opiskelijat olivat jo tosimelellä liikkeellä. Vuosi 1974 oli KSLY:n toiminnassa ja koko keskisuomalaisessa vapaaehtoisessa luonnonsuojelutoiminnassa käännekohta ja radikaalien muutosten aikaa.

Yleensä yhdistyksen kotipaikalla Jyväskylässä pidetty vuosikokous järjestettiin nyt poikkeuksellisesti Keuruulla (n. 60 km Jyväskylästä), koska KSLY:n johto oli saanut vihiä opiskelijoiden aikomuksista kaapata yhdistyksen johtopaikat itselleen. Kokous päätettiin siirtää taktisesti kauemmaksi Jyväskylästä siinä toivossa, että opiskelijat eivät saisi kannattajiaan liikkeelle. Taktiikka ei onnistunut – päin vastoin, opiskelijoiden puolella moinen provokatiivinen yritys vain nostatti henkeä. Keuruulle saapuikin tehokkaan organisoinnin tuloksena kokouspäivänä varsin runsaslukuinen joukko eri alojen opiskelijoita. Osa heistä oli ollut yhdistyksen toiminnassa mukana jo aiemmin (ja olivat vastaisuudessakin), mutta suurin osa kuitenkin ensisijaisesti tätä tilaisuutta silmällä pitäen, lähinnä eri ainejärjestöjen tilaisuuksista värväytyjä ”tovereita”. Osa osallistujista maksoi jäsenmaksunsakin vasta matkalla kokouspaikalle tai vasta paikan päällä.

Opiskelijat juttasivat kokouksessa läpi kaikki haluamansa esitykset. Ensin he äänestyttivät läpi omat versionsa yhdistyksen toimintasuunnitelmaksi ja talousarvioksi. Opiskelijoiden esitykset näiden muutoinkin lähinnä viitteenomaisten paperien kohdalla eivät juurikaan poikenneet hallituksen esityksistä, joten kyseessä oli lähinnä opiskelijoiden voimannäyttö ja ”poliittinen peli” – ei niinkään todellinen asioihin vaikuttamisen tarve. Tämän käytännössä merkityksettömän ”alkuverryttelyn” jälkeen opiskelijat jatkoivat vastustamatonta vyörytystä puheenjohtajan vaalissa sekä hallituksen jäsenten valinnassa. He ajoivat ylivoimaisella äänen enemmistöllä puheenjohtajaehdokkaansa läpi ja valtasivat seitsemänjäsenisen hallituksen neljästä erovuoroisten paikasta kaksi.

Opiskelijoiden saatua näin jalkansa oven väliin KSLY:n toiminnassa tapahtui selkeitä uudelleenlinjauksia. Aiemmin torjuttuja ideoita toteutettiin innolla. Yhdistyksen kannanottojen aihepiiri laajeni ja toisaalta niiden yleisvire muokkautui vasemmistolaisen fraseologian mukaiseksi yhteiskunnallisen kantaaottavuuden ja muutoksen retoriikaksi. Siihen saakka lähinnä paikallisiin ongelmiin keskittyneen linjan tilalle omaksuttiin globaalimpi ideologinen, lähinnä kapitalistiseen tuotantotapaan kohdistuva kriittisyys. Paikallisia-kaan ympäristöongelmia ei yhdistyksessä unohdettu eikä niiden käsitelyssä ainakaan julkilausumatasolla ole löydetävissä kovinkaan suur-

ta epäjätkumoa aiemman linjan kanssa.

Myös toimintatavat uusiutuivat uusien toimijoiden myötä: opiskelijat pyrkivät omaksumaan ”suorempia” toimintamalleja sekä laajempien kansalaispiirien aktivointiin ympäristöasioissa. Julkilausemiin perustuvaa vaikuttamista ei opiskelijoiden piirissä pidetty riittävänä keinona tavoitteiden saavuttamiseksi. Toisaalta opiskelijoiden valtakaudella ei myöskään jätetty pois mitään perinteisimpiäkään – retket, luontoillat yms. – toimintoja.

Opiskelijavetoisen toiminnan kiihkein kausi ajoittuu vuoteen 1974 ja vuoden 1975 alkuun, jolloin KSLY:n puitteissa organisointiin eniten sellaisia kampanjoita ja tapahtumia, joista selvimminkin näkyy aikakauden opiskelijaliikkeelle tutut tavoitteet ja toimintamallit. Merkittävimpiä kampanjoita oli Seppälänkankaan teollisuusalueelle Jyväskylään suunnitellun *Scancompac Oy*:n tarra-paperitehtaan vastustaminen, johon liittyi uutena toimintamuotona laajamittaisen kansalaisadressin (n. 9 500 nimeä) kerääminen ja luovuttaminen Keski-Suomen maaherralle. Kampanja epäonnistui siinä mielessä, että tehdas perustettiin, eikä sillä ole havaittu olevan merkittäviä ympäristövaikutuksia. Kampanjaa oli kuitenkin julkiisuus- ja aktivointipyrkimyksineen pidettävä merkittävänä askeleena maakunnallisen luonnonsuojelutyön modernisoinnissa.

Jos em. kampanja hyväksyttiinkin yleisesti yhdistyksen jäsenistön piirissä, niin samaa ei voi sanoa muutamista muista uuden johdon tempauksista. Eniten vastustusta yhdistyksessä aiheutti hallituksen nimissä laadittu vuoden 1974 rauhanviikkoa koskenut kannanotto. Kiistelty julkilausuma käsitteli mm. asevarustelun äärimmäistä luonnonvaroja tuhlaavaa luonnetta (kuitenkin todettiin Neuvostoliiton olevan liennytyksen ja asevarusteluvarojen humanimpaa käyttöä ajavien ehdotusten edelläkävijä), sotien merkitystä ympäristön tuhoajina (etenkin USA:n Vietnamissa käyttämien biologisten sodankäyntimenetelmien haitallisuus), ilmakehässä suoritettujen ydinkokeiden haittavaikutuksia (ei osoitettu erityisesti länsivaltoja, mutta NL:oa ei mainittu ollenkaan) ja eläimien käyttöä sodankäynnin välineenä (etenkin USA). Lisäksi kehoitettiin luonnonsuojeluväkeä osallistumaan käynnissä olleeseen Chilen hyväksijärjestettyyn taksvärkki-keräykseen.

1970-luvun rauhanliikkeen yleisiä linjoja noudatellut julkilau-

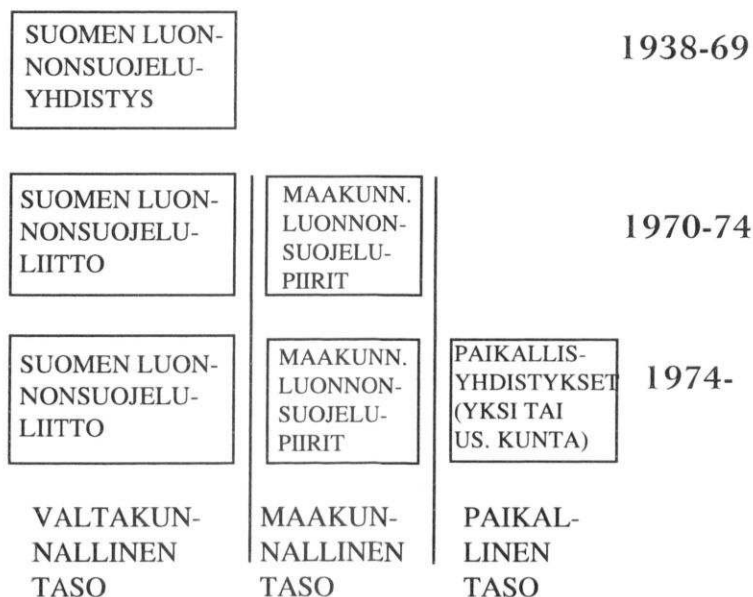
suma aiheutti yhdistyksen sisällä melkoisen kuohunnan. Keski-Suomen luonnonsuojeluyhdistyksen oikeistolaiset jäsenet, jotka eivät tietenkään ainakaan julkisuudessa kieltäneet rauhanasian yleistä positiivista merkitystä, arvostelivat voimakkaasti kannanottoa ”liian kaukana luonnonsuojelusta liikkuvana”. Yhdistyksen hallituksesta kesken kauden eronnut päämetsänhoitaja mainitsi juuri kyseisen julkilausuman erääksi syyksi eroonsa. Kaikki muutkin KSLY:n hallituksen jäsenet, joita ei oltu valittu Keuruun kokouksessa opiskelijoiden listalta, erosivat vuoden 1974 loppuun mennessä erilaisiin syihin vedoten. Useimmat eronneista kytkeytyivät ammatillisesti maa- ja metsätalouselinkeinoihin.

Vallan siirtyminen vasemmistolaisiksi leimautuneiden opiskelijoiden käsiin KSLY:ssä herätti siis voimakasta vastustusta yhdistyksen jäsenistössä. Pääasiallinen julkilausuttu argumentti opiskelijoita vastaan liittyikin juuri heidän poliittiseen sitoutuneisuuteensa. Yhdistyksen vanhemmat jäsenet kyseenalaistivat herkästi uusiin vallanpitäjien luonnonsuojelulliset motiivit ja pitivät opiskelijoiden voimakasta tarvetta toteuttaa omia näkemyksiään vain jatkeena heidän poliittiselle toiminnalleen.

Luonnonsuojelun ajanmukaisuuden kannalta opiskelijoiden pyrkimys globaalimpaan orientaatioon jopa maakunnallisessa yhdistyksessä ja suurempien ja aktiivisempien toimintatapojen kehittäminen implikoivat heidän asemaansa potentiaalisena modernisaation muutosagenttina. Näitä pyrkimyksiä ei voi johtaa heidän poliittisen orientaationsa pohjalta, mutta niiden voidaan katsoa olevan heidän toimintansa kannalta jopa merkittävämpiä motiiveja kuin poliittiset intohimot. Opiskelijoiden toiminnan merkitys luonnonsuojelun uudistajana, ja näin ollen sen elinvoiman lisääjänä, ei kuitenkaan saanut ymmärtämystä luonnontieteellisesti orientoituneiden, eikä etenkin maa- ja metsätalouteen kytkeytyneiden toimijoiden taholta. Opiskelijoiden tekemiset tulkittiin aina heidän poliittiseen taustansa kautta. Tämä ei sinänsä ole mikään ihme jos otetaan huomioon aikakaudelle ominainen vasemmiston – etenkin opiskelijaliikkeen – pyrkimys vallata eri alojen hallitsevia instansseja.

1975-79: Metsäalan interventio ja hajaannuksen vuodet

Suomen luonnonsuojeluliiton kaksiportaisen organisaation huono herkkyys paikallisten ympäristöongelmien esiin tuomisessa ja käsitellyssä oli käynyt jo muutaman vuoden kuluttua liiton perustamisesta niin ilmeiseksi, että se päätti siirtyä vuonna 1974 liittokouksen päätöksellä kolmiportaiseen organisaatioon (kuva 1.). Toiminnan operatiiviseksi elementiksi muodostuivat paikalliset yhdistykset. Organisaation uudistamista ei kuitenkaan koettu itseisarvoisen tärkeäksi, vaan uudet paikallisyhdistykset tuli perustaa sitä mukaa, kun niille ilmenee tarvetta (Järvikoski 1991, 158). Keski-Suomessa uudistus koitui kuitenkin kohtalokkaaksi.

Kuva 1. Suomen luonnonsuojeluliiton organisaation kehitys.

Muulla maassa suhteellisen jouhevasti edennyt – uusia yhdistyksiä syntyi ja SLL:n jäsenmäärä nousi – uudistus vaikeutti entisestäänkin sekavaa tilannetta Keski-Suomessa. Myös KSLY aloitti organisaation kehittämisen normaalisti ja ensimmäinen paikallisyhdistys saatiinkin perustetuksi läänin maaseutukunnista aiemminkin

toiminnassa aktiivisimmin mukana olleelle Keuruulle tammikuussa 1975.

Tämän jälkeen tilanne kuitenkin alkoi mutkistua, kun paikallisyhdistyksiä alkoi syntyä nopeaan tahtiin ympäri maakuntaa ilman KSLY:n myötävaikutusta. Vasemmistolaisten opiskelijoiden valta-asema yhdistyksessä sekä ”vajavaisen kokonaisnäkemysten omaavien radikaaliluonnonsuojelijoiden” harjoittama metsätaloussektorin – etenkin ns. ”tehometsätalouden” – kärjekäs arvostelu olivat metsäelinkeinonharjoittajien piirissä aiheuttaneet syvää huolestumista. Nämä katsoivat aiheelliseksi puuttua SLL:n järjestötoiminnan kehittämiseen ”valtakunnallisissa tiedotusvälineissä tapahtuvan panettelun ehkäisemiseksi”. Metsätalouteen ja -teollisuuteen läheisesti sitoutuneet tahot (järjestönä taustalla vaikuttamassa *Keski-Suomen metsäalan yhteistyötoimikunta* [KESMY]) organisoivat Keski-Suomessa vastaiskun metsätaloussuhteiden harjoittajien toimiin kriittisesti suhtautuvia luonnonsuojelijoita kohtaan (Virmasalo 1994).

Metsäammattilaisten muutaman päivän sisällä (27.2.-4.3.1975) organisoimien yhdentoista paikallisyhdistyksen uudet toimijat eivät pääosin olleet toimineet vapaaehtoisessa luonnonsuojelutyössä aikaisemmin. Paikallisyhdistysten nimissä SLL:lle lähetetyssä kirjeessä päinvastoin korostettiin KSLY:n osattomuutta yhdistysten perustamisessa. KSLY tosin sai jäseniltään joitakin ilmoituksia, joiden lähettäjät ilmaisivat aikomuksensa liittyä paikallisyhdistyksiin.

Metsäalan ammattilaisten organisoimien paikallisyhdistysten nimissä alettiin pian vaatia vanhan maakunnallisen yhdistyksen (KSLY:n) lakkauttamista tai jättäytymistä Jyväskylän paikalliseksi järjestöksi sekä luonnonsuojelupiirin perustamista. Edelleenkin koko läänin toimialueenaan kattava KSLY ei suostunut vaatimukseen, eikä luonnonsuojeluliitolla, jonka säännöt kieltävät ottamasta liiton jäseneksi kahta samalla alueella toimivaa yhdistystä, näin ollen ollut mahdollisuutta hyväksyä paikallisyhdistyksiä jäsenikseen, elleivät ne pystyisi sopimaan erimielisyyksiään KSLY:n kanssa. Paikallisyhdistykset perustivatkin oman luonnonsuojelupiirinsä ilman SLL:n hyväksyntää marraskuussa 1975. Suurin osa yhdistyksistä toimi kuitenkin ainoastaan paperilla, eikä Keski-Suomen luonnonsuojelupiirilläkään juuri muuta toimintaa ollut kuin KSLY:n

vastustaminen.

Uusien paikallisyhdistysten ja luonnonsuojelupiirin organisoijat eivät edes peitelleet inhoaan taistolaista opiskelijaliikettä ja sen eri aloille työntyviä rönsyjä kohtaan. Julkilausuttu vastenmielisyys kohdistui ensisijassa opiskelijoihin, vaikka KSLY:n puolella metsäammattilaisten toimia luonnonsuojelun kentällä kaikkein eniten karsastivatkin yhdistystä perustamassa olleet biologit, joiden mielestä metsäammattilaisten selkeän taloudellisen hyötyajattelun sotkeminen luonnonsuojeluun oli erittäin vastenmielistä. Opiskelijat olivat kuitenkin poliittisen leimautumisensa vuoksi helpoin ja ilmeisin maalitaulu arvostelulle.

Luonnonsuojelutoiminnan kannalta epäedullinen hajaannuksen tila jatkui Keski-Suomessa aina 1970-luvun lopulle saakka: osapuolten voimavarat kuuluivat luonnon hyväksi tehtävän työn sijasta keskinäiseen kahnaukseen ja syyttelyyn. Huolimatta Suomen luonnonsuojeluliiton sovittelupyrkimyksistä ja osapuolten ajoittaisesta yhteistyöstäkin jonkinlainen sovinto saatiin aikaiseksi vasta vuonna 1979. Varsinaisesti Suomen luonnonsuojeluliiton alainen Keski-Suomen luonnonsuojelupiiri aloitti toimintansa vasta vuonna 1981 viimeistenkin ideologisten ja henkilökohtaisten kiistojen lauettua.

Sukupolvet ja ideologiat vastakkain

Suomalainen luonnonsuojelu eli 1970-luvulla voimakasta murroskautta. Lähinnä yksittäisten luonnonalueiden suojeluun perustuvan ns. klassisen luonnonsuojelun riittämättömyys teollistuneen yhteiskunnan ympäristöongelmien käsittelyssä oli tiedostettu jo 1960-luvun lopulla. 1970-luvun poliittiset vastakkainasettelut, etenkin vasemmiston voimakas nousu ja sen herättämä levottomuus konservatiivisemmissä piireissä heijastuivat luonnonsuojelutoimintaan sekä sen ympärillä käytyyn kamppailuun vallasta määrittää toisaalta luonnonsuojelun – sen kohteen ja toimintatapojen – ja toisaalta laajemmin ympäristöongelmien itsensä luonne.

Suomen luonnonsuojeluliitolla ja sen alaisilla yhdistyksillä oli ennen ympäristöministeriön perustamista eräänlainen puolivirallinen

status suhteessa julkishallintoon luontoa ja ympäristöä koskevien asioiden määrittelyssä. Asemansa vuoksi se joutui monta kertaa voimakkaiden ristipaineiden alaiseksi, eikä luonnonsuojelun väistämätön modernisaatio sujunut aina kovinkaan tahdikkaasti. Uudet sukupolvet joutuivat väistämättä törmäyskurssille vanhempien kanssa. Tämän saivat kokea niin 1960-luvun lopulla environmentalistit, jotka astuivat tematiikan määrittelyssä konservationistien varpaille (ks. sivu 3), kuin vasemmistolaiset poliittisen ekologian kannattajatkin 1970-luvulla.

Keski-Suomen tapaus on kärjistyksineen monessa mielessä oiva esimerkki suomalaisen luonnonsuojelun kehityksestä 1970-luvulla: siinä näkyvät selkeästi niin ne luonnonsuojelutoiminnan sisäiset painotuserot, jotka ilmenivät myös valtakunnallisessa Suomen luonnonsuojeluliitossa, kuin myös kansallisesti merkittävän metsäteollisuuden voimakas yhteiskunnallinen merkitys ja tarve puolustaa asemaansa kasvavan ympäristötietoisuuden paineessa. Yksittäisen tapauksen kuvaaminen antaa myöskin paremman mahdollisuuden tarkastella yksittäisten toimijoiden merkitystä kokonaisuudelle.

Keskisuomalaisen luonnonsuojeluliikkeen hallintaa koskeneessa konfliktissa oli kolme selkeästi eriävää osapuolta: Keski-Suomen luonnonsuojeluyhdistyksen ”perinteiset” luonnonsuojelijat, joihin kuuluivat mm. yhdistystä perustamassa olleet vanhemman polven biologit ja muut yhdistyksessä vaikuttaneet poliittisesti neutraalit tai konservatiivisemmat henkilöt; vasemmistolaiset opiskelijat, joiden ydinjoukko oli Sosialistisessa opiskelijaliitossa aktiivisesti toimivia biologian opiskelijoita; ja metsäammattilaisten sekä joidenkin KSLY:stä eronneiden muodostama kilpaileva organisaatio.

Ajallisesti tarkasteltuna kiistaa käytiin alkuvuodesta 1974 alkuvuoteen 1975 ainoan silloin olemassa olevan järjestön, KSLY:n, sisäisenä valtataisteluna lähinnä linjalla konservationismi/environmentalismi vs. poliittinen ekologia. Keväällä 1975 konflikti suuntautui vanhan maakunnallisen yhdistyksen ja vasta perustettujen paikallisyhdistysten välille, jolloin KSLY:n sisäiset erimielisyydet muuttuivat toissijaisiksi.

Opiskelijat voidaan nähdä paitsi poliittisesti yleensä melko konservatiivisen luonnonsuojeluväen ideologisena vastapoolina, myös luonnonsuojelun kentän toiminnan uudistajina – uutena *sukupolve-*

na. Sosiaalisesti eriytyneenä ryhmänä opiskelijat erotti muista yhdistyksen jäsenistä poliittisen kannan lisäksi myös ”eriaikaisuus”: he edustivat nuorempana ikäluokkana luonnonsuojelussa selvästi modernimpaa toiminnan linjaa ja temaattista määrittelyä kuin vanha johto ja rivijäsenet yleensä.

”Opiskelijoilla” kollektiivina viittaa siihen ydinjoukoltaan suppeaan toimijoiden ryhmään, joka ajoi selkeitä muutoksia yhdistyksen toimintaan (kaikki luonnonsuojeluyhdistyksen toiminnassa mukana olleet, jotka ilmoittivat ammatikseen ”opiskelija”, eivät suinkaan olleet näiden ideaalien takana). Käsitteellistäessäni opiskelijat eriytyneeksi sukupolveksi luonnonsuojelun kentällä en siis tarkoita sukupolvella pelkästään kohorttia. Kronologinen samanaikaisuus muodostaa perustan sukupolven eksistenssille, mutta ei kuitenkaan konstituoi sen ydintä sosiaalisena ryhmänä (Mannheim 1959, 290).

Yhteiskunnassa vallitsee aina sosiaalisten asemien aikaansaama intellektuaalisen sitoutumisen eriaikaisuus, joka synnyttää kohortin sisällä eriytyneitä *sukupolviyksiköitä*. Samanaikaisista sukupolviyksiköistä jokin yleensä nousee aikakautta leimaavaksi liikkeeksi. Sukupolviyksikkö on samanaikaisten ihmisten ryhmä, jolla on a) yhteinen sijainti sosiaalisessa ja historiallisessa prosessissa; b) yhteiseksi koettu ”kohtalo” (destiny) tai intressi; ja joka c) osoittaa reaktioissaan sekä näkemyksiä muokkaavien kokemusten tulkinnassa samankaltaisuutta (Wuthnow 1976, 850-851). Sukupolviyksikkö on siis tarkemmin määritely kuin ainoastaan kronologisesti määrittyvä kohortti.

Eriytynyt sukupolviyksikkö voidaan nähdä teoreettisesti historiallisen muutoksen oleellisena dynaamisena elementtinä. Toisin kuin esim. funktionalistiset teorit, joissa sukupolvien välinen eroavaisuus tulkitaan puutteellisen integraation aiheuttamaksi vieraantumisen implikaatioksi, sukupolvien väliset konfliktit ilmenevät näin tulkittuna kehityksen ainutlaatuisina konfiguraatioina, jotka mahdollistavat sosiaaliset muutokset tietyllä toiminnan kentällä tai yhteiskunnassa yleensä (Braungart 1974, 39). Vaikka opiskelijoiden avoin vasemmistolaisuus ärsytti monia ja aiheutti yhdistyksen sisällä jakautumista, oli heidän toiminnassaan siis kuitenkin myös piirteitä, jotka todennäköisesti pitkällä tähtäimellä ovat vieneet luonnonsuojelutoimintaa eteenpäin. Luonnonsuojelu on sosiaalista toi-

mintaa, eikä ajoittaisia, muutoksia indikoivia sukupolvikonflikteja voida välttää jos toiminnan jatkuvuus halutaan turvata. Vanhoihin asemiin kangistuminen ja uusien vaikutteiden torjuminen johtaisi todennäköisesti ennen pitkää vain alan näivettymiseen (esim. Davis 1940, 523-534).

Tosin voi olla myös, että hallitsemattomat ja harkitsemattoman radikaalit muutokset, jotka eivät kylliksi kunnioita sukupolvittaisen kehityskulun kumuloituvaa kulttuurillista perintöä, aiheuttavat koko järjestelmän tuhoutumisen (Buss 1975, 434). Siitä huolimatta, että opiskelijat maailmankuvallisesta radikalismistaan huolimatta osoittivat myös kunnioittavansa alan traditiota ainakin siinä mielessä, etteivät halunneet hylätä perinteisiäkään toiminnan muotoja, oli heidän toimintansa välillä tuhota yhdistyksen olemassaolon. Luonnonsuojeluyhdistys on yhteisönä ”kevyt”: se ei ole yleensä jäsentensä merkittävin viiteryhmä, eikä ryhmän yhteisestä luontoharrastuksesta kumpuava sisäinen solidaarisuus kykene aina ylittämään heterogeenisen jäsenistön sitoutumista muihin sosiaalisesti eriytyneisiin ryhmiin ja positioihin. Opiskelijoiden ajamat muutokset liittyivät niin voimakkaasti tiettyyn sosio-historiallisen muutoksen synnyttämään yhteisöön (Braungart 1974, 43), että se oli käytännössä tuhota KSLY:n ainakin sen alkuperäisen idean (kaikkien luontoharrastajien yhteisö) mielessä.

Keskisuomalainen luonnonsuojelukiista muutti luonnettaan kun KSLY:lle ilmaantui kilpailija metsäalan ammattilaisten kokoamasta organisaatiosta. Kiistan vaa’an kielesi voidaan hahmottaa vanhemman polven biologit, jotka tässä tilanteessa valitsivat puolekseen KSLY:n ja opiskelijat, ei niinkään sympatioista näitä kohtaan vaan ennemminkin vastenmielisyydestä metsäammattilaisten taloudellista hyötyajattelua kohtaan. Paikallisyhdistyksiä perustettaessa ei KSLY:n biologeihin edes oltu yhteydessä, vaikka he tuskin olivat niitä ”radikaaleja häirikköluonnonsuojelijoita”, joiksi metsäalan ihmiset vastustajiaan nimittivät. Tämä kertoo omaa kieltään paikallisyhdistysten tarkoitushakuisuudesta. KSLY:n vanhempien jäsenen näkemys luonnonsuojelutoiminnasta tuskin oli kovinkaan radikaali – vasemmistolaisesta puhumattakaan. Biologien vesistöasian tuntemus ja heidän environmentalistinen perusvireensä kuitenkin olivat metsäteollisuuden ja -talouden näkökulmasta uhka, jota vas-

taan katsottiin aiheelliseksi puolustautua.

1970-luvulla Suomessa vallitsi vielä yleisesti ”metsäideologia”, joka tuomitsi kerettiläisiksi kaikki sitä vastaan suunnatut syytökset. Ideologialla tarkoitan mannheimilaista konseptia, joka kuvaa modernin maailman fragmentoitumista sosiaalisen aseman perusteella käsitteellisesti eriytyneiksi tiedon sfääreiksi (Mannheim 1976, 49-96; Scott 1987, 44). Haluttiin tai ei, poliittinen elementti on aina läsnä luonnonsuojelussa ja toisaalta ideologiat ovat osa politiikkaa. Näin ollen ”totuus” on aina ympäristöasioissa hyvin liukuva käsite: tieteellisiä raporttejakin pystytään haluttaessa manipuloimaan ja tulkitsemaan omia tarkoituksiperiä tukeviksi. Vaikka jo itse ”luonnon” käsite rakentuu sosiaalisista arvoasetelmista ja mielikuvista ja näin ollen sitä koskevien absolutismien esittäminen on aina arveluttavaa, voidaan metsäteollisuuden asenteissa luontoa ja luonnonsuojelua kohtaan havaita sellainen vääristymä, jota ei voi tulkitella kuin taloudellisista lähtökohdista. ”Metsäteollinen luonto” käsitteellistyy ”toimeentulon oikeutuksen” ja ”kansantalouden parhaan” ja sen oman jatkuvuuden kautta. Kiistan ydin ei siis ole se, että joku toteuttaa luonnonsuojelua ”epäasiallisesti”, joko tarkoituksella tai ”puutteellisesta kokonaisnäkemyksestä” johtuen, vaan se, että törmäyskurssilla olivat 1970-luvulla laajemmat ideologiset apparaatit: Suomessa siihen saakka lähes hegemonisena vallinnut ”metsäideologia” ja konservatismien rajoista ulos pullistautuvan luonnonsuojelutietoisuuden mahdollistama ”ympäristöideologia”.

Olen pyrkinyt osoittamaan miten toimijoiden viiteryhmät ja niiden institutionalisoituneet organisaatiot näyttelivät keskeistä osaa tapahtumien kulussa. Tiedonsosiologisesti opiskelijat jäsentyvät osaksi selkeää sukupolviyksikköä ja metsäalan ammattilaiset lomittuvat kansallisen metsäideologian apparaattiin. Ilman näitä vaikuttimia tapahtumia ei voi ymmärtää, mutta toisaalta ryhmäperustainen tarkastelu ei ole tyhjentävä. Koska kyseessä oli kuitenkin toiminnan kenttä, josta kummankaan osapuolen viiteryhmät eivät itseisarvoisesti olleet kiinnostuneita, tapahtumissa korostuu yksittäisten toimijoiden merkitys: ilman muutaman luonnonsuojelusta kiinnostuneen opiskelijan panosta ”vallankaappaus” Keski-Suomen luonnonsuojeluyhdistyksessä olisi hyvin todennäköisesti jäänyt tapahtumatta; jos metsäammattilaisten keskuudessa ei olisi löytynyt henki-

löö, joka oli aidosti huolissaan paitsi elinkeinostaan, myös luonnonsuojelun tilasta, ei KSLY:lle olisi varmastikaan ilmestynyt kilpailijaa tältä taholta. Vaikka toimijoiden viiteryhmät eivät siis organisatorisesti priorisoineet luonnonsuojelua kovinkaan korkealle, olivat ne kuitenkin konfliktin aiheuttajia siinä mielessä, että ne loivat fundamentaalisesti eriytyneet horisontit luonnon ja yhteiskunnan suhteiden tarkastelulle.

Vaikka kuvattujen tapahtumien kaltaisia vasemmistolaisia ”vallankaappauksia” tai muitakaan radikaaleja heilahduksia ei 1970-luvulla tapahtunut muissa SLL:n maakunnallisissa luonnonsuojeluyhdistyksissä kuin Keski-Suomessa ja Pirkanmaalla, kuvaavat ne kuitenkin SLL:n kaltaisen, jäsenistöltään sosiaalisesti heterogeenisen, laajan yleisjärjestön integraation vaikeutta etenkin murroskausien aikana. SLL:n toiminnan viimeiset vuosikymmenet – 1960-luvun lopulta – ovat olleet tasapainoilua luontoharrastajien yhdessäolojärjestön ja ympäristönsuojelijoiden painostusjärjestön välillä. Tämän päivän perspektiivistä katsottuna opiskelijoiden ”virhe” – jos nimittäin heidän tavoitteensa olivat ensisijaisesti luonnonsuojelullisia eivätkä poliittisia – oli liian radikaali ja junttamainen tunkeutuminen yhdistyksen toimintaan. Luonnonsuojelu tai luontoharrastus siinä mielessä kuin sitä on SLL:n alaisissa yhdistyksissä harjoitettu on kuitenkin suhteellisen väljä yhteisyyden luoja, eikä opiskelijoiden raju yhteiskunnallinen paradigma luonut konservatiivisen luonnonsuojeluväen keskuuteen tarvittavaa yhteistä eetosta. Koko toiminta olisikin ollut vähällä sammua, ellei yhteiseksi vastustajaksi koettu metsäammattilaisten organisaatio olisi yhdistänyt opiskelijoiden ja ”perinteisten” rintamaa.

Tapahtumiin itse osallistuneet henkilöt ovat esittäneet monenlaisia ja toisistaan selkeästi poikkeavia tulkintoja kiistan syistä ja seurauksista. Kaikille tulkinnoille on kuitenkin yhteistä sitoutuminen johonkin rajalliseen näkemykseen ja oman relativisoimattoman näkemyksen kanssa yhteensovittamattomien kantojen tuomitseminen valehteluksi tai vehkeilyksi: kaikki olivat omasta mielestään itse ”aidosti” luonnonsuojelun asialla, kun taas muut halusivat käyttää luonnonsuojelua keppihevosenä saadakseen sosiaalista arvostusta, poliittista meriittiä tai taloudellista hyötyä.

Eri osapuolilla näyttäisi olleen tarkoituksena paitsi tuoda esille

omia näkemyksiään tämän vaikutusvaltaisen organisaation kautta, myös selvästikin halua olla määrittelemässä legitiimiä tapaa käsitteellistää luonto ja ympäristöongelmat. Tämä määrittelyvalta oli etenkin metsäalan ammattilaisten toiminnassa merkittävä ja myös julkilausuttu motiivi. Toisaalta myös opiskelijat olivat oman ideologiansa pauloissa, eivätkä luonnontieteilijöinä ehkä omanneet parasta mahdollista analyttistä kykyä tehdä eroa viiteryhmänsä yhteiskunnallisten tavoitteiden ja luonnonsuojelun päämäärien välillä. Marxilaisuudelle tyypillinen tiede- ja valtiousko johtivat yhteiskunnallisen ohjelman suorasukaiseen yleistämiseen koskemaan myös ympäristöongelmaa: marxilaisuuden olennaisen elementin, humanismin, ja ekologian fundamentaalinen ristiriita ei ilmeisesti oikein valjennut opiskelijoille.

Myös itseään totaalisen epäpoliittisina pitäneiden vanhemman polven biologien asenteissa on oma piilevä vallankäytön aspektinsa, joka ei ole niin itsestään selvä kuin metsäalan ammattilaisilla ja opiskelijoilla, ja siksi myös vastustajien vaikeammin tavoitettavissa. Sen ideologinen lähtökohta on syvällä länsimaisen rationaalisuuden perustana pidetyssä positivistisessä tavassa hahmottaa ihmisen ja ympäristön suhdetta sekä liberaalissa uskossa tieteeseen ja ihmisen rationaalisuuteen: he korostivat luonnontieteellisen tiedon kautta määrittyvää asiantuntijuutta sulkeistaen näin yhteiskunnallisen analyysin problematiikan ulkopuolelle.

Minkälaiset käytännön vaikutukset kaikella tällä kuohunnalla sitten oli? Opiskelijat toivat uusia tuulia luonnonsuojeluyhdistyksen toimintaan uusien menetelmien ja teemojen kautta. Välitön vaikutus metsäammattilaisten interventiosta oli puoli vuosikymmentä jatkunut osapuolten välinen vääntö, jonka seurauksena maakunnallinen vapaaehtoinen luonnonsuojelutyö kärsi ainakin jossain määrin toiminnallisesta lamasta (ks. Lehtonen & Palokangas 1977). Kuohunnan jälkeen Suomen luonnonsuojeluliiton alainen luonnonsuojelutyö Keski-Suomessa palasi koko lailla vanhoihin uomiinsa, eli retki- ja lausuntopohjalle. Laajemmalla perspektiivillä opiskelijoiden ajamiin muutosten voidaan kuitenkin nähdä ennakoineen kentällä tapahtunutta muutosta kohti suurempaa toimintaa ja kulutusyhteiskuntakriittistä tematiikkaa (esim. Rannikko 1994, 12).

Viitteet

- ¹ Keski-Suomen luonnonsuojeluyhdistyksestä tarkemmin: Virmasalo 1994 (yhdistyksen historiasta) ja Virmasalo 1995 (laajempi teoreettinen tarkastelu).
- ² Konservatismilla tarkoitetaan kaikkein perinteisintä, 1800- ja 1900-lukujen taitteessa syntyynyttä toiminnan mallia, joka perustuu lähinnä alkuperäisluonnon – yksittäisten kohteiden – suojeeluun.

Kirjallisuus

- Braungart, R. 1974. "The Sociology of Generation and Student Politics: A Comparison of the Functionalist and Generational Unit models." *Journal of Social Issues* 30 (2), 31-54.
- Buss, Allan 1975. "Systems Theory, Generation, and the University: Some Predictions." *Higher Education* 4 (4), 429-445.
- Davis, K. 1940. "The Sociology of Parent-youth conflict." *American Sociological Review* 5, 523-534.
- Donner-Amnell, J. 1991. "Metsäteollisuus yhteiskunnallisena kysymyksenä Suomessa." Teoksessa I. Massa ja R. Sairinen (toim.), *Ympäristökysymys – Ympäristöuhkien haasta yhteiskunnalle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hyvärinen, Matti 1994. *Viimeiset taistot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Järvikoski, Timo 1984. "Luonnonsuojelu yhteiskunnallisena vaikuttajana Suomessa." *Politiikka* 2, 164-176.
- Järvikoski, Timo 1991a. "Ympäristöliike suomalaisessa politiikassa." Teoksessa I. Massa ja R. Sairinen (toim.), *Ympäristökysymys – Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Järvikoski, Timo 1991b. "Ympäristöliike Suomessa." *Historian ja yhteiskuntaopin opettajain vuosikirja* XX, 150-177.
- Järvikoski, Timo 1994. *The Finnish environmental movement: Between conservationism and environmentalism*. Julkaisematon, 13. sosiologiapäivillä Bielefeldissä, Saksassa pidetty esitelmä.
- Koskinen, Tarmo 1982. "Metsä sosiaalisena kysymyksenä Suomessa." *Silva Fennica* 1, 62-67.
- Koskinen, Tarmo 1986. "Miten Suomi elää metsästä eli metsäsektorin ja suomalaisen yhteiskunnan kosketuspintoja." *Yhteiskuntasuunnittelu* 2, 9-13.

- Lehtonen, Timo ja Palokangas, Risto. "Keski-Suomen luonnonsuojelun nykytilanne." *Suomen Luonto* 1, 9-10.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko 1994. "Luonnonsuojelusta ympäristökysymykseen." Teoksessa *IVO: Kestävän kehityksen edellytykset Suomessa – Imatran Voima OY:n 60-vuotisjuhla-julkaisu*. Helsinki: Tammi.
- Linkola, Pentti 1971. *Unelmat paremmasta maailmasta*. Juva: WSOY.
- Linkola, Pentti 1972. "Luonnonsuojelun linja." *Suomen Luonto* 2-3, 50-53.
- Mannheim, Karl 1959. *Essays on the Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Mannheim, Karl 1976. *Ideology and Utopia*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Nuorteva, Pekka 1976. *Elohopea Suomen luonnossa ja hallintokoneistossa*. Porvoo: WSOY.
- Rannikko, Pertti 1994. "Ympäristökamppailujen aallot." Teoksessa A. Lehtinen ja P. Rannikko (toim.), *Pasilasta vuotokselle – ympäristökamppailujen uudet aallot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Salolainen, Pertti 1972. "Jatkoa luonnonsuojelukeskusteluun." *Suomen Luonto* 4, 146-147.
- Scott, Alan 1987. "Politics and Method in Karl Mannheim's 'Ideology and Utopia'." *Sociology* 21 (1), 41-54.
- Siisiäinen, Martti 1990. *Suomalainen protesti*. Jyväskylä: Gummerus.
- SLL 1986. *SLL – historiaa*. SLL Helsinki.
- Tilastokeskus 1976. Tilastotiedostus TE 1976: 1-15. Tilastokeskus. Helsinki.
- Virmasalo, Ilkka 1994. *Olipa kerran 70-luku – Keski-suomalaisen vapaaehtoisen luonnonsuojelutoiminnan historiaa*. Julkaisematon harjoitteluraportti.
- Virmasalo, Ilkka 1995. *Keski-suomalaisen luonnonsuojelun traumaattinen 70-luku*. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Wuthnow, Robert 1976. "Recent Pattern of Secularization: A Problem of Generations?" *American Sociological Review* 41 (October), 850-867.

Tapio Litmanen

Ydinjätteet – kiitos, ei tänne!

Paikkakuntalaisten asennoituminen ydinjätteisiin Äänekoskella, Eurajoella ja Kuhmossa

Ydinvoimateollisuuden ja viranomaisten yritykset sijoittaa jollekin paikkakunnalle ydinjätelaitosta ovat synnyttäneet voimakkaita vastustusliikkeitä kaikissa teollistuneissa maissa. Tutkimus toisensa jälkeen on osoittanut, etteivät ihmiset halua ydinjätteitä takapihalleen. Eräissä ydinvoimavaltioissa paikalliset vastustusliikkeet ovat jopa pakottaneet hallitukset muuttamaan jätepolitiikkaansa. (Blowers, Lowry & Solomon, 1991, 25; Carter, 1987, 234; Percival, 1992, 211; Parker, Kaspersen, Andersson, & Parker, 1987, 5-18, 5-19). Ilmiötä, jossa paikallinen vastustusryhmä pyrkii estämään jonkin yhteiskunnallisesti tärkeän, mutta paikallisesti epätoivotun, hankkeen toteuttamisen, on kansainvälisessä keskustelussa kutsuttu NIMBY-ilmiöksi (not in my backyard). Ilmiö on tullut tutuksi erityisesti etsittäessä ydinjätteiden loppusijoituslaitoksen hyväksyvää paikkakuntaa.

Suomen ydinjätepolitiikka on muuttunut useita kertoja ennen nykyistä vaihetta, jossa molemmat ydinvoimalla sähköä tuottavat yhtiöt (Teollisuuden Voima Oy eli TVO ja Imatran Voima Oy eli IVO) etsivät yhteistä sijoituspaikkaa käytetylle ydinpolttoaineelleen. Ydinjätettä alkoi syntyä, kun 1970-luvun lopulla ensimmäiset TVO:n ja IVO:n ydinreaktorit otettiin käyttöön Eurajoella ja Lovii-

sassa. Ongelmallisen jätteen kerääntymisvauhti tuplaantui, kun yhtiöiden toiset ydinreaktorit valmistuivat 1980-luvun alussa. Ydinjätehuollon ensimmäiset suunnitelmat perustuivat ajatukseen, että kaikki käytetty ydinpolttoaine viedään ulkomaille. Näin on menetelty Imatran Voima Oy:n kahden ydinreaktorin tuottaman korkeaaktiivisen ydinjätteen osalta, sillä ydinvoimalan ostosopimuksen mukaisesti ydinjätettä vietiin entiseen Neuvostoliittoon ja sopimuksia jatkettiin myös Venäjän kanssa. Ulkomaisen ja kotimaisen painostuksen edessä Suomen hallitus kuitenkin kielsi ydinjäteviennin Venäjälle vuodesta 1996 alkaen. Myös Eurajoen ydinvoimalan valmistumisen aikoihin eläteltiin toiveita jätteviennistä. Hyvin pian 1970- ja 1980-luvun taitteessa havaittiin, ettei ydinjätettä kyetä järkevin kustannuksin toimittamaan pois Suomesta. Näin alkoi toden-teolla kotimaisen ydinjätehuollon suunnittelu, joka tähtäsi ydinjät-teiden sijoittamiseen syvälle kallioperään (Björklund, Westerholm & von Bonsdorff 1994, 17). Ydinjätteiden vientikielto Venäjälle aiheutti sen, että TVO ja IVO ryhtyivät yhteistyöhön. Vuoden 1995 lopussa perustettu POSIVA Oy huolehtii TVO:n reaktorien 40 käyt-tövuoden aikana tuottaman noin 1 700 tonnin ja IVO reaktorien tuottaman noin 740 tonnin suuruisista korkea-aktiivisista ydinjäte-määristä.

Koska ydinenergiain mukaan ydinjätteistä huolehtiminen on ydinenergian tuottajan vastuulla, on TVO kehittänyt käytetyn ydin-polttoaineen loppusijoitustekniikkaa yli 15 vuoden ajan. Yhtiön loppusijoituksen periaatteet ovat hyvin pitkälle samat kuin muissakin läntisissä ydinvoimavaltioissa. Suunnitelmien mukaan korkea-aktiivinen ydinjäte suljetaan kupariteräskapseleihin, jotka estävät pohjaveden pääsyn kosketuksiin radioaktiivisen aineen kanssa. Kapselit sijoitetaan syvälle peruskallioon rakennettujen tunnelien pohjaan porattuihin reikiin. Kapselin ja kallion välinen tila täy-tetään pohjaveden ja radioaktiivisten aineitten liikkumista estävällä bentoniittisavella. Vuosikymmeniä kestävä sijoitusprosessin lo-puksi tunnelit ja kuilut täytetään hiekan ja bentoniitin seoksella ja ne suljetaan useista kohdin tulpilla. (TVO 1992a).

Teollisuuden Voima Oy:n ydinjätteiden loppusijoitukseen täh-täävät tutkimukset ovat edenneet hallituksen asettaman ydin-jätehuollon aikataulun mukaisesti (Valtioneuvosto 1983). Alusta-

vien sijoituspaikkatutkimusten perusteella valittiin soveliaimmat alueet yksityiskohtaisiin tutkimuksiin vuoden 1992 lopulla. Seuraava vaihe on vuonna 2000, jolloin valitaan yksi turvallisuus- ja ympäristönsuojeluvaatimukset täyttävä loppusijoituspaikka. Paikalle laaditaan tekninen sijoitussuunnitelma ja kapselointi- ja loppusijoituslaitoksen rakentamislupaa varten tarvittavat suunnitelmat esitetään viranomaisille vuoteen 2010 mennessä, niin että loppusijoitustila on otettavissa käyttöön noin vuonna 2020. Kallioluolastot suljetaan arviolta vuonna 2055, minkä jälkeen yhtiön vastuu jätteistä loppuu. (TVO 1992b, 1).

Tutkimukset eivät ole kuitenkaan edenneet ilman ristiriitoja. Yhtiön johdolla kartoitettiin Suomen kallioperää vuosina 1983-1985 ja valittiin noin 102 aluetta geologisesti sopiviksi loppusijoituspaikoiksi. Viranomaisarvioinnin jälkeen, vuoden 1987 huhtikuussa, paikkojen määrä vähennettiin viiteen. Jo ennen tätä vaihetta oli eri paikkakunnilla noussut vastustusta, mutta tässä uudessa vaiheessa vastustus voimistui ja järjestäytyi Sievissä, Hyrynsalmella, Kuhmossa ja Konginkankaalla (ks. esim. Litmanen 1993; 1994a ja 1994b). Myös Eurajoella ydinvoiman vastustajat yrittivät muodostaa vastavoimaa TVO:lle (Litmanen 1994b). Viiden tutkimuskohteen valinta yli sadasta herätti vastalauseita, sillä geologisten tekijöiden lisäksi paikan valinnassa oli otettu huomioon asutus, suojelu- ja pohjavesialueet, maankäytön suunnitelmat ja kuljetustekijät (TVO 1992b, 21-22). Närkästäystä paikkakunnilla herätti myös tieto, että kaikilla viidellä alueella tutkimuksen kohteena olevan maan omisti valtio ja että TVO oli ollut yhteydessä kunnan päättäjiin. Ihmiset arvelivat, että ei-geologiset kriteerit olivat sittenkin olleet tärkeimpiä kuin geologiset, sillä tutkimuslupa heltisi maanomistajalta ja kunnan johto oli suhtautunut myönteisesti yhtiön tiedusteluihin tarkempien tutkimusten aloittamisesta. Vuoden 1992 lopussa yhtiö valitsi viiden paikkakunnan joukosta Kuhmon Romuvaaran, Äänekosken Kivetytyn ja Eurajoen Olkiluodon yksityiskohtaisiin kallioperätutkimuksiin. Tieto pääsystä ydinjätetutkimusten loppusuoralle otettiin kunnissa vastaan sekavin tuntein. Etenkin Kuhmossa ja Äänekoskella vastustajat olivat lisänneet toimintaansa ennen kyseistä valintaa.

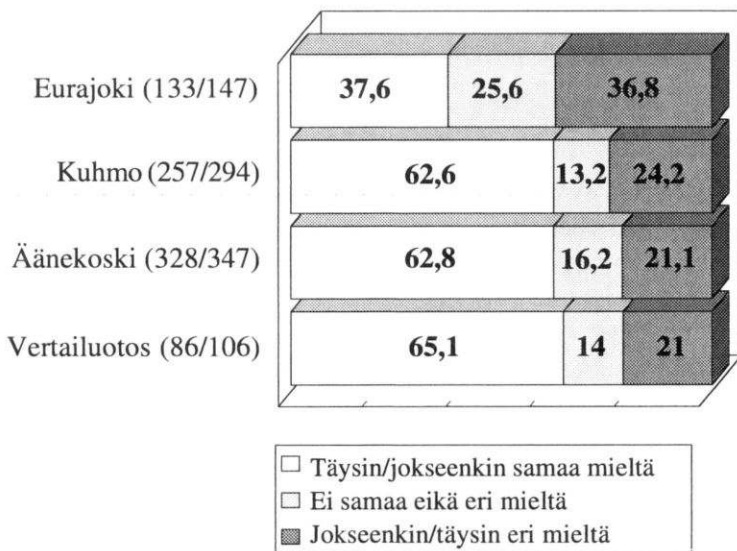
Artikkelissa esittelenkin, kuinka laajaa on ydinjätteiden kannan-

tus ja vastustus kyseisillä paikkakunnilla ja pohdin, mistä NIMBY-ilmiössä ja ydinjätteiden vastustuksessa on kyse. Vaikka sekä viranomaiset että tutkijat ovat vähitellen irtautuneet NIMBY-keskustelun alkuaikojen mustavalkoisista asetelmista, on ilmiön sosiologisessa kartoittamisessa vielä tehtävää. Näkemykseni on, että NIMBY-teoretisointi kaipaa vastustuksen ja kannatuksen erittelyn lisäksi ilmiön syvällisempää ymmärtämistä paikallisesta näkökulmasta. Paikkakuntalaisten ilmaisemat arviot ydinjätelaitoksen hyväksyttävyydestä on suhteutettava niihin paikallisiin erityisolosuhteisiin, joissa ne ovat muodostuneet ja ilmaistu. Artikkelissani tämä merkitsee sitä, että suhteutan Suomen ydinjätepaikkakuntien asukkaiden näkemykset ydinjätteiden loppusijoituksesta kunkin yhteisön ominaispiirteisiin.

Suomea koskevat tiedot perustuvat tutkimusaineistoon, joka kerättiin vuoden 1994 marras- ja joulukuussa. Eurajoen, Kuhmon ja Äänekosken asukkaista valittiin satunnaisotannalla edustava otos, johon kuului Kuhmossa ja Äänekoskella 600 paikkakuntalaista ja Eurajoella 300. Näille sekä 200 vertailuotokseen joutuneelle lähetettiin postikysely ydinjäteasenteista ja -tiedoista. Koko kyselyn palautusprosentti oli 52,4. Äänekoskella vastausprosentti oli 57,8 ja Eurajoella sekä Kuhmossa 49%. Vertailuotoksen vastausprosentti oli 51,5. Aineisto on POSIVA Oy:n viestintäpäällikkö Osmo Kurjen hallussa.

Kulttuurinen näkökulma NIMBY-ilmiöön

Ydinjäteasenteita selvitin esittämällä vastaajille asenneväittämiä, joista he ilmaisivat näkemyksensä valitsemalla yhden viidestä vaihtoehdosta. NIMBY-ilmiötä vastaava väittämä kuului ”Vaikka ydinjätteiden kallio-peräsijoitus olisikin turvallista, en halua niitä kotipaikkakunnalleni.” Kuten kuvioista 1 näkyy Eurajoella väittämä jakaa näkemykset kahteen yhtä suureen ryhmään, joiden lisäksi on merkittävä määrä epä tietoisia. Kuhmossa ja Äänekoskella suurin osa väestöstä ei halua ydinjätteitä paikkakunnalleen, vaikka kallio-peräsijoitus olisikin turvallista. Kuhmossa ja Äänekoskella 63 % vastaajista on täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa.

Kuvio 1. Vaikka ydinjätteiden loppusijoitus olisikin turvallista, en halua niitä kotipaikkakunnalleni. ($p < .001$)

Eri mieltä väitteestä on näillä paikkakunnilla noin 21-24 % ja kantaa ottamattomia 13-16 %:iin.

Aineisto näyttää vahvistavan Kuhmon ja Äänekosken osalta NIMBY-ilmion. Kuhmon ja Äänekosken asukkaiden enemmistön kielteiset näkemykset eivät poikkea muiden maiden vastaavien paikkakuntien asenteista. Kielteinen suhtautuminen on yleistä useimmilla ehdolla olevilla paikkakunnilla ja myönteiset mielipiteenilmaisut ovat harvinaisia (Slovic, Flynn & Layman 1991, 1604-1605; Vari, Kemp & Mumpower 1991, 84; Benford, Moore & Williams 1993, 36-41; Dunlap, Kraft & Rosa 1993; Brody & Fleishman 1993; Mushkatel et al. 1993; Krannich, Little & Cramer 1993; Kunreuther et al. 1988).

Sen sijaan eurajokilaisten vastaajien keskuudessa on sekä väitteen hyväksyjä, vastustajia että epätietoisia. Tämäkin havainto on samansuuntainen kuin kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa. Paikkakunnat, joilla ydinvoimateknologia on tuttua, suhtautuvat

myötämielisemmin esim. ydinjätelaitokseen kuin paikkakunnat ilman tällaista taustaa (Dunlap et al. 1993, 141; Krannich, Little & Cramer 1993, 273).

Mitä paikkakuntakuntalaisten kielteinen suhtautuminen sitten tarkoittaa? Tätä ilmiötä on yritetty selvittää jo 1970-luvun lopulta lähtien, kun havaittiin, että monet yhteiskunnan kannalta välttämättömät ratkaisut (kuten kaatopaikat, moottoritiet, lentokentät jne) herättivät voimakasta paikallista vastustusta. Ensimmäisissä NIMBY-tulkinnoissa 1970- ja 1980-lukujen taitteessa ajateltiin, että ihmiset vastustavat hankkeita, koska he eivät tiedä asioista tarpeeksi tai että ihmiset toimivat hyvin epärationaalisesti. Kuitenkin tutkimustiedon karttuessa havaittiin, ettei pelkästään tällaisiin oletuksiin ole syytä nojata. Seuraavassa vaiheessa pohdittiin, että kyse täytyy olla yleisön itsekkyydestä. Paikallisten ihmisten ajateltiin vastustavan jotain hanketta vain hyvin itsekkäistä syistä (esim. taloudellisten seikkojen takia). Uusimmassa vaiheessa suunnittelijat ja tutkijat eivät enää syyllistäkään uhreja, vaan paikkakuntalaisten näkemykset otetaan todesta ja nyt eritellään, millaisia huolia hankkeen vastustus sisältää ja millaisissa sosiaalisissa, kulttuurissa ja poliittisissa olosuhteissa erilaiset tulkinnat hankkeista syntyvät. (Freudenburg & Pastor, 1992).

Etenkin sosiologinen riskitutkimus on osoittanut, ettei korkean riskitason teknologisten hankkeiden arviointi perustu pelkästään itsekeskeiseen rationaaliseen laskelmointiin (Clarke 1991, 180). Rationaalisen valinnan teorioissa ihmisten reaktioiden on nähty pohjautuvan ainakin neljään tekijään: 1) tiedot tai uskomukset laitoksen vaikutuksista, 2) joidenkin vaikutusten arviointi hyödyiksi, 3) joidenkin vaikutusten arviointi riskeiksi ja kustannuksiksi ja 4) kaupankäynti hyötyjen ja haittojen välillä (esim. Eiser & van der Pligt 1993, 156; Brody & Fleishman 1993, 131; van der Pligt 1992, 61-65). Rationaalisen valinnan teorioiden edustajat ovat todenneet, että NIMBY-ilmiössä nämä kaikki tekijät ovat läsnä. Ihmiset tietävät tai ainakin uskovat tietävänsä loppusijoituksen vaikutukset ja tältä pohjalta päätyvät joko positiiviseen tai negatiiviseen arvioon hankkeesta. Ihmiset myös joutuvat pohdiskelemaan tietojensa ja uskomustensa pohjalta hankkeen hyötyjen ja haittojen suhdetta sekä tekemään tältä pohjalta johtopäätöksiä omasta suhtautumisestaan

ikäänkuin kyseessä olisi kaupankäynti hyödyistä ja haitoista. Kuitenkaan yksilöiden arviot eri asioiden vaarallisuudesta eivät perustu pelkästään kylmiin tosiasioihin, matemaattisiin todennäköisyyslaskelmiin ja teknisiin turvallisuusanalyysiin (Kunreuther et al. 1990; Rayner & Cantor 1987; Frey 1993; Slovic et al. 1993; Desvousges et al. 1993).

Riskiarviot eivät ole myöskään yksilöllisiä siinä mielessä, että riskiarvioita tehtäisiin vain henkilökohtaisten tietojen, ominaisuuksien ja kykyjen pohjalta. Edellä oleva tarkastelu paljasti eri paikkakuntien välillä olevan eroja asennoitumisessa ydinjätelaitokseen. Paikkakuntaikohtaiset arviot vaihtelevat, vaikka kyse on samasta hankkeesta, josta ainakin Kuhmossa ja Äänekoskella on tiedotettu samalla tavalla. Yksilöiden riskitulkintojen lisäksi onkin tärkeää huomata yhteisöllisten riskitulkintojen olemassaolo. Muun muassa Douglas (1992, 48) on todennut, että on väärin kohdella arvioita ydinvoiman riskeistä pelkästään yksilöllisinä reaktioina, sillä niissä on kyse myös yhteisöjen, ryhmien ja kollektiivien riskitulkintoista. Yksilö ei ole kulttuurisesti vapaa, vaan hän on tietyn kulttuurin jäsen ja jakaa jossain määrin sen arvoja. Täten yhteisö ja sen arvot sekä uskomukset on nähtävä tietynlaisena järjestelmänä, josta osittain määräytyy suhtautuminen tiettyjä energiamuotoja ja -teknologioita kohtaan. Kun yhteisöä tarkastellaan omana maailmanaan, erot riskien havaitsemisessa voivat selittyä paremmin kuin tarkastelemalla yksittäisten ihmisten riskitulkintoja. Tutkimuksen kohteena olevien paikkakuntien sosiaalinen rakenne, kulttuuriset mallit ja perinteet vaikuttavat yhteisön jäsenten arvioihin uusien teknologioiden riskeistä ja hyväksyttävyydestä.

Tämä ei suinkaan tarkoita sitä, että yksilöiden arviot vaikkapa ydinjätteiden vaaroista olisivat historiallisesti, kulttuurisesti tai taloudellisesti täydellisen determinoituneita. Kun jatkossa tarkastelen paikkakuntien ominaispiirteitä, on tarkoitukseni luoda kulttuurinen kehys, minkä kautta yksilölliset valinnat kyseisillä paikkakunnilla tulevat ymmärrettäviksi ja kytketyiksi niihin kulttuuriin yhteyksiin, joissa ne ovat kehittyneet. Näillä kulttuurisilla olosuhteilla on oma vaikutuksensa siihen, kuinka yksilöt muodostavat henkilökohtaisia riskiarvioitaan. NIMBY-ilmiössä tämä yksilöllinen ja yhteisöllinen arvio ydinjätteiden loppusijoituslaitoksessa on

etupäässä kielteinen, joten esiteltävät asiat ovat lähinnä hankkeeseen liittyviä huolia ja pelkoja.

Ydinjäte – NIMBY:n sisältö

NIMBY-tutkimusten nykyisessä vaiheessa tutkijat ovat luopuneet ilmiötä yksinkertaistavista selitysmalleista ja pyrkimyksenä on ollut kartoittaa ihmisten asennoitumista kulloisiinkin ristiriitoja herättäviin asioihin. Esimerkiksi sosiologisissa tutkimuksissa on osoitettu, että kansalaiset liittävät ydinvoimaan ja ydinjätteiden loppusijoitukseen erilaisia näkemyksiä (ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Kansalaisten ydinvoimaan ja ydinjätteisiin liittämien näkemysten tyypittelyä eri tutkimuksissa.

Sänkiäho & Rantala 1987	Kemp 1990	Vari et al. 1991	Litmanen 1990
1) ekologinen	1) havaittu riski ja turvallisuus	1) terveys- ja turvallisuus-huolet	1) epäluottamus TVO:aan
2) tekninen	2) paikalliset	2) taloudelliset huolet	2) ydinjätteiden riskit
3) taloudellinen	talousvaikutukset ja/tai vahingot	3) ympäristö-huolet	3) Sievi kokeilu-paikkakuntana
4) yhteiskunta-poliittinen	3) terveys ja ympäristö	4) sosiaaliset huolet	4) ydinjätehuollon nurinkurisuus
5) kansainvälis-poliittinen	4) yleinen epäluottamus	5) teknis-proseduraaliset huolet	5) vaikutukset elinoloihin
6) moraalinen		6) vaihtoehdot nykyiselle sijoitukselle	6) aluepolitiikka
			7) perusturvallisuuden järkkäminen

Sänkiäho & Rantala (1987, 91-98) erittelivät ydinvoima-argumentaatiota ja päätyivät analyysissään suomalaisesta ydinvoimakas-

kustelusta kuuteen ulottuvuuteen. He selvittivät tutkimuksessaan, millaisia perusteluja on esitetty komiteamietinnöissä ja Vaihtoehto Ydinvoimalle -lehdessä kyseisen energiamuodon puolesta ja sitä vastaan. Koska tarkastelun aikajänne ulottui 1950-luvulta 1980-luvulle, he kykenivät myös erittelemään, miten erilaiset perustelut ovat vaihdelleet eri aikoina. Kemp (1990, 1254) puolestaan tutki ydinjätteiden loppusijoituksen vastustajien tyypillistä sanastoa ja tiivistä tulokset neljään luokkaan. Vuosina 1987 ja 1988 Ison-Britannian ydinjäteyhtiö tiedotti ja valisti suurta yleisöä matala- ja keskiaktiivisten ydinjätteiden loppusijoitussuunnitelmista. Tiedotuskampanjan yhtenä tavoitteena oli saada yleisöltä palautetta yhtiön suunnitelmista. Kemp analysoi 1 714 yksilön tai ryhmän antaman palautteen sisällön ja havaitsi, että eri alueilla painottuvat erilaiset tekijät. Hänen johtopäätöksensä oli, että yleisön vastaukset ovat pitkälti riippuvaisia paikallisesta tiedosta ja paikallisista olosuhteista. Esimerkiksi Pohjois-Walesista tulleissa vastauksissa kerrottiin maanjäristyskokemuksista ja Pohjois-Skotlannin asukkaiden vastauksissa painotettiin merikuljetuksen vaarallisuutta vaikeissa sääolosuhteissa.

Itse (Litmanen 1990; 1993; 1994a) analysoin Keski-Pohjanmaalla syntyneiden ydinjätteiden vastustusliikkeiden aktivistien perusteluja, jotka kiteytin seitsemään ulottuvuuteen. Aktivistit painottivat eri asioita, mutta monet totesivat perusmotiivinaan olevan epäluottamuksen tutkimuksia johtavaan yhtiöön sekä ydinjätteiden suuret riskit. Näiden lisäksi haastateltavat esittivät kansallisen, paikallisen ja henkilökohtaisen tason vastustusperusteluja.

Vari et al. (1991, 88) keräsivät kolmen maan kansalaisten huolenaiheet matala-aktiivisten ydinjätteiden sijoitussuunnitelmista ja tiivistivät ne viiteen luokkaan. Vertailevassa tutkimuksessa selvitettiin, millaisia pelkoja ja epäilyjä mahdollisten sijoituspaikkojen asukkaat ilmaisivat Yhdysvaltain New Yorkin osavaltiossa, Isossa-Britanniassa ja Unkarissa. Tutkijat havaitsivat, että viisitoista kahdestakymmenestä huolenaiheesta esiintyi kaikissa kolmessa maassa ja kaksi huolenaihetta esiintyi kahdessa maassa kolmesta. Kuitenkin huolenaiheiden lukumäärä vaihteli merkittävästi maasta toiseen. New Yorkin osavaltiossa painotettiin ympäristötuhoja, taloudellista taantumista ja terveystriskejä. Isossa-Britanniassa huoli kohdistettiin terveydellisiin ja sosiaalisiin kysymyksiin ja Unkaris-

sa hallitsivat terveydelliset, teknis-proseduraaliset ja sosiaaliset huolet. Tästä huolimatta tutkijat pitävät kehittämäänsä jaottelua suhteellisen käyttökelpoisena erilaisissa olosuhteissa (ks. taulukko 2).

Taulukko 2. Unkarin, Yhdysvaltain ja Ison-Britannian kansalaisten ydinjätteisiin liittämien näkemysten eri ulottuvuudet (Vari et al. 1991, 88).

Terveys- ja turvallisuushuolet	Taloudelliset huolet	Ympäristöhuolet	Sosiaaliset huolet	Teknis-produraaliset huolet	Vaihtoehdot nykyiselle sijoitukselle
Terveysriskit (esim. syöpä, leukemia)	Vahingot yksit. omaisuudelle (kiinteistöjen ja maaomaisuuden arvo)	Vahingot ympäristölle (vesi, maa, erämaat)	Tasa-arvon puute (mm. maaseutukuntien hyväksikäyttö)	Paikan luonnonolosuhteet sopimattomat (geologia, hydrologia, jne.)	Sijoittaminen toiseen paikkaan (alueelle, jossa ei lainkaan asustusta)
Kuljetusriskit	maaomaisuuden arvo)	Vahingot historiall. paikoille	Alueen väestökato	Korkea väestötiheys läh. sijointupaikkaa	Jätteiden varastointi reaktorien läheisyyteen
Olemassaolevat riskit muista aktiviteeteista (teollisuus, armeijan tukikohta)	Vahingot turismille ja virkistämiseksi (teollisuus, armeijan tukikohta)	Vahingollisuus elämän laadulle	Vahingollisuus kansalliselle kulttuurille	Sijoitusteknologia ei turvallista	Kehitettävä turvallisempi teknologia
Terveysriskit tuleville sukupolville (tahaton tunkeutuminen tiloihin)	Vahingot maataloudelle (maanviljely, kaivostointu)	Häiriöt muulle toiminnalle (kaivostointu)	Kansainväliset konfliktit	Epäluottamus sijointu- ja käyttöprosessiin	Pidennetään käsittelyaikaa tai suljetaan ydinvoimalat
	Leimaantumisenesta johtuva yleinen taantuminen			(luottamuspula toimijoiden julkiseen kontrolliin)	

Koska peruskartoitukset kansalaisten ydinvoima- ja ydinjätehuolista osoittavat, että kansalaisten näkemyksistä löydettävissä samankaltaisuutta, esittelen seuraavassa Eurajoen, Äänekosken ja Kuhmon asukkaiden ilmaisemia huolia Varin ja hänen tutkijakollegojensa kehittämisen jaottelun pohjalta. Se perustuu laajaan kansainväliseen vertailuun ja on siten käyttökelpoinen eri kulttuureissa. Asukkaiden ilmaisemat huolet on silti suhteuttava paikallisiin erityisolosuhteisiin, joten ennen tulosten esittelyä lyhyt luonnehdinta paikkakunnista.

Tutkimuksen kohteena olevien kolmen paikkakunnan omaleimaisuus on kiteytettävissä sanoihin erämaakaupunki Kuhmo, metsäteollisuuskaupunki Äänekoski ja ydinkeidas Eurajoki (Litmanen 1994b). Maa- ja metsätalousvaltaisesta Kuhmosta on vuosien kuluessa muovautunut kaupunki, jossa suurin osa väestöstä saa elantonsa palvelusektorilta. Kuitenkin kaupungin ongelma on elinkeinorakenteen yksipuolisuus, joka nojaa julkisen sektorin työpaikkoihin sekä maa- ja metsätalouteen. Teollisten työpaikkojen osuus on vähäinen, mutta maa- ja metsätalouden työpaikkojen osuus on selvästi yli maan keskiarvon. Koska Kuhmon kaupunkia ympäröivät laajat erämaat ja lukuisat vesistöt, on kaupunki valjastanut tätä luonnonvaraansa matkailijamäärien kasvattamiseen ja markkinoinut itseään erämaakaupunkina.

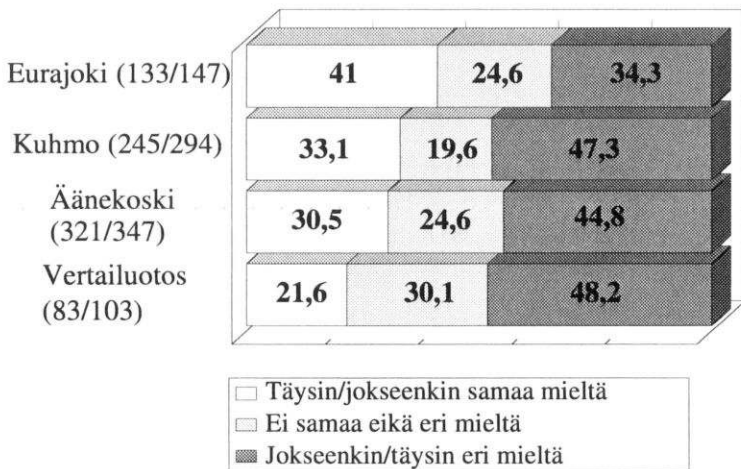
Äänekosken leimaaminen metsäteollisuuskaupungiksi perustuu siihen, että elinkeinorakenne painottuu paperi- ja kemialliseen puunjalostusteollisuuteen. Tämän suurteollisuuden varjopuolena on elinkeinorakenteen yksipuolisuus, sillä muuta teollista tuotantoa ja erilaisia pienyrityksiä on paikkakunnalla vähän. Uutena teollisuudenalana paikkakunnalle on kehittynyt elektroniikkateollisuutta, mutta vuonna 1992 Nokia lakkautti matkapuhelintehtaansa Äänekoskelta, mikä merkitsi 240 työpaikan menetystä. Tälle alalle oli korvaavia työpaikkoja syntynyt vuoteen 1994 mennessä noin 90. Koska teollisuus on nostanut tuottavuuttaan automatisoimalla tuotantoa ja rationalisoimalla toimintoja, ovat tehtaiden työntekijämäärät vähentyneet. Tähän yhdistyneenä 1990-luvun taloudellisen taantumän vuodet nostivat kaupungin työttömyyden vuoden 1994 loppuun mennessä lähelle 30 prosenttia. (Äänekosken kaupunki 1994, 2-4).

Eurajokea voi pitää suomalaisena ydinkeitaana, koska ydinvoimalapäätöksestä lähtien TVO on hallinnut paikkakunnan elinkeinoelämää ja kunnallistaloutta. TVO:n alkoi maksaa veroja kunnalle vuonna 1984, minkä jälkeen yhtiön kunnalle maksamat verot ovat muodostaneet jopa yhden kolmasosan kunnan vuotuisista verotuloista. Esimerkiksi vuonna 1989 TVO maksoi kunnalle veroja yhteensä lähes 15,3 miljoonaa markkaa. (Älli 1993). Ydinvoimala on myös taannut kuntalaisille hyviä työpaikkoja, sillä vuonna 1992 Olkiluodon voimala-alueella työskenteli noin 600 ihmistä, joista 130 on eurajokilaisia.

Terveys- ja turvallisuushuolet

Terveys- ja turvallisuushuolet ovat kaikkein merkittävin tekijä ihmisten arvioissa ydinjätelaitoksista (Vari et al. 1991; van der Pligt 1992, 14-15). Suomalaisten mahdollisten sijoituspaikkakuntien asukkaiden terveys- ja turvallisuushuolia selvitimme mm. asenneväittämällä ”Korkea-aktiivisen ydinjätteen hautaamisesta ihmisille ja elolliselle luonnolle aiheutuva haitta on vähäinen” (Kuvio 2, ks. seuraava sivu). Eurajoella luotetaan eniten TVO:n esittämiin suunnitelmiin. Siellä 41 prosenttia vastaajista oli samaa mieltä väittämästä ja 34 % ilmaisi olevansa eri mieltä. Kuhmon, Äänekosken ja vertailuotoksen vastaajista enemmistö ilmaisi huolensa ydinjätteen hautaamista ja teknisiä suunnitelmia kohtaan. Näillä paikkakunnilla noin 47 ja 45 prosenttia vastanneista ei pitänyt haittaa vähäisenä. Vertailuotokseen vastanneista lähes puolet oli eri mieltä väitteestä ja vain n. 21 % oli samaa mieltä. Kuhmossa ja Äänekoskella hie-man yli 30 % oli samaa mieltä. Kysymyksen pohjalta nähdään, että näkemykset laitoksen vaaroista koetaan suurimmiksi paikkakunnilla, joissa ei ole ydinvoimateollisuutta. Vastaavanlaisia havain-toja ovat tehneet mm. Krannich et al (1993, 273) ja Dunlap et al. (1993, 155).

Eurajoella kyse on pitkälti siitä, että ydinvoimateollisuuden häiriötön toiminta on lisännyt asukkaiden luottamusta kyseistä teknologiaa ja sen hoitajia kohtaan. Asukkaiden ajattelussa ydinvoimalan toiminta rinnastuu ydinjätelaitoksen toimintaan, koska

Kuvio 2. Korkea-aktiivisen ydinjätteen hautaamisesta ihmisille ja elolliselle luonnoille aiheutuva haitta on vähäinen. ($p < .05$).

samat insinöörit, suunnittelijat ja johtajat ovat edistämässä ydinjätelaitoksen rakentamista. Toisaalta ydinvoimapaikkakuntien myönteisempi suhtautuminen selittyy myös sillä, että ihmiset ovat lojaaleja suurta työnantajaa kohtaan. Kansainvälisessä kirjallisuudessa puhutaan ydinkeitaista, jotka ovat taloudellisesti riippuvaisia ydinvoimateollisuudesta (Blowers, Lowry & Solomon 1991, xviii). Ydinkeitailla lähes ainoat työpaikat ovat ydinvoimateollisuudessa, yhteisön ja laajemman maakunnan talous on riippuvainen tästä teollisuudenalasta ja asukkaiden hyvinvoinnin lisääntyminen kytkeytyy ydinvoimateollisuuden toimintaan.

Vaikka Eurajoki ei ole saman mittakaavan ydinkeidas kuin Ison-Britannian Sellafield ja Yhdysvaltain Hanford, joita ydinvoimateollisuus on hallinnut vuosikymmeniä, niin Eurajoki on kuitenkin ydinkeidas suomalaisessa mittakaavassa. Kaksi Suomen neljästä kaupallisesta ydinreaktorista sijaitsee siellä, kuten myös maan toinen matala- ja keskiaktiivisen ydinjätteen loppusijoitusluola. TVO:n palveluksessa oli vuonna 1992 yhteensä 514 henkilöä, joista 483 työskenteli Olkiluodossa ja loput 31 pääkaupunkiseudulla. Tämän lisäksi Olkiluodon ydinvoimalaitoksilla työskentelee muiden työn-

antajien palkkalistoilla n. 100 henkilöä, jotka huolehtivat mm. kiinteistöjen hoidosta ja siivouksesta, alueen vartioinnista sekä ruoka-huollosta. Olkiluodon voimalaitosalueella käy vakituisesti töissä siis lähes 600 henkeä, mikä on noin 10 prosenttia kunnan väkiluvusta. Tosin TVO:n henkilökunnasta asuu Eurajoella vain 130 henkilöä. Työntekijöistä suurimman osan eli lähes 2/3:n (298 henkilöä) koti-paikka on Rauman kaupunki. Toiseksi eniten TVO:laisista on aset-tunut asumaan Poriin.

Kuhmossa ja Äänekoskella ydinvoimateknologia on outoa ja suhde ydinvoimaan on etäisempi kuin Eurajoella. Kuitenkin ydin-voiman haitallisista terveysvaikutuksista kuhmolaisilla on tietoa. Kuhmon sijainti lähellä itärajaa on merkinnyt sitä, että jo 1950-luvulta lähtien paikkakuntalaiset olivat seuranneet, kuinka kylmän sodan toinen osapuoli, Neuvostoliitto, kehitti ydinvoimateknologi-aansa sekä sotilaalliseen että siviilikäyttöön. Uusien ydinaseiden testaukset ilmakehässä 1960-luvulla levittivät radioaktiivisia saas-teita Pohjois-Suomeen ja Kainuuseen. Näiden seurauksena radio-aktiivisia aineita kerääntyi pohjoisen ihmisiin, eläimiin ja luontoon.

Vuoden 1986 Tshernobylin ydinvoimaonnettomuuden laskeu-mat havaittiin ensimmäisenä Kajaanissa, sillä tuulen mukana ra-dioaktiivisia aineita levisi myös Kainuuseen. Keski-Suomi oli toi-nen keskeinen alue Suomessa, joka sai osakseen Tshernobylin on-nettomuuden saasteita merkittävässä määrin. Onnettomuuden jäl-keen kyseisten maakuntien ihmiset seurasivat huolestuneina tiedo-tusvälineiden raportteja radioaktiivisuuden tason vaihtelusta. Lisäksi kylmän sodan jälkeiset paljastukset itänaapurimme ydinjätehuollon rappioutilasta ovat varmasti osaltaan vaikuttamassa ainakin kuhmo-laisten asennoitumiseen, sillä Suomen takapihalla, Kuolan niemi-maalla, on suuri ydinaseiden ja ydinjätteiden keskittymä. Murmans-kin ja Arkangelin alueella sijaitsevalla ydinjätteen ”kaatopaikoil-la” on enemmän ydinreaktoreita, hylättyjä ydinsukellusveneitä ja hylättyä ydinjätettä kuin missään muualla maailmassa.

van der Pligt (1992, 17) onkin osoittanut, että ydinvoima-alan kielteisillä tapahtumilla on pitkäaikaista vaikutusta ihmisten asen-teisiin erityisesti silloin kun ne tapahtuvat maantieteellisesti suh-teellisen lähellä. Suomi kuului niihin Euroopan maihin, joihin levi-si Tshernobylistä radioaktiivista saastetta tuulen mukana ja meillä,

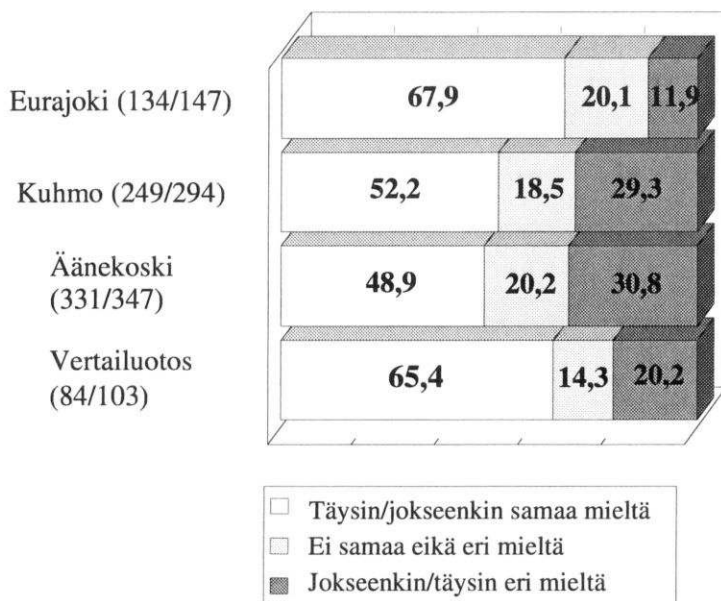
kuten myös Jugoslaviassa ja Kreikassa, ydinvoiman vastainen mieliala nousi kaikkein eniten (van der Pligt 1992, 8).

Taloudelliset huolet/toiveet

Ydinjätelaitosten sijoittamisen yhteydessä puhutaan paljon rahasta ja työpaikoista. Kuhmossa ja Äänekoskella taloudellinen taantuma on kaatanut yrityksiä, vienyt työpaikkoja ja nostanut työttömyysprosentit korkeiksi. Tällaisten kehityskulkujen valossa ydinjätteiden loppusijoituslaitoksen tuoma teollinen aktiviteetti, työpaikat ja verotulot näyttävät keinoilta kehittää kaupunkia. Kuhmossa ja Äänekoskella sekä erityisesti Eurajoella tiedetään hankkeen suuret taloudelliset mahdollisuudet, sillä melkein joka toinen näkee hankkeen lisäävän työtä ja toimeentuloa sijoituskuntaan (ks. Kuvio 3 seuraavalla sivulla). Teollisuuden Voima Oy onkin tiedottanut eri tilanteissa laitoksen rakentamisen ja käyttämisen aikana liikuteltavista rahamääristä ja syntyvistä työpaikoista.

TVO:n edustajat ovat kertoneet, että sijaintikunnan saamat verotulot loppusijoituslaitoksesta koostuvat kahdesta osasta, työntekijöiden palkoistaan maksamista veroista ja laitoksen kiinteistöveroista. Loppusijoituslaitoksen rakentamisen on laskettu työllistävän enimmillään 200 henkilöä 10 vuoden aikana ja varsinaisen loppusijoitustoiminnan yli 100 henkilöä. Kiinteistöveron määrä on arvioitu käyttäen ydinvoimalaitoksiin sovellettavaa prosenttia. Vuosina 2000-2010 nousee verotulojen määrää 500 000-700 000 markkaan vuodessa sijaintikuntavaihtoehdosta riippuen. Laitoksen valmistuessa 2010-luvun lopulla ovat arvioidut verotulot 7-9 miljoonaa markkaa vuodessa. Lisäksi työntekijöiden palvelujen kysyntä sekä hankinnat ja ostot vilkastuttavat paikkakunnan elinkeinoelämää. (TVO:n jaospäällikkö Jukka-Pekka Salo, Kainuun Sanomat 31.12.1992).

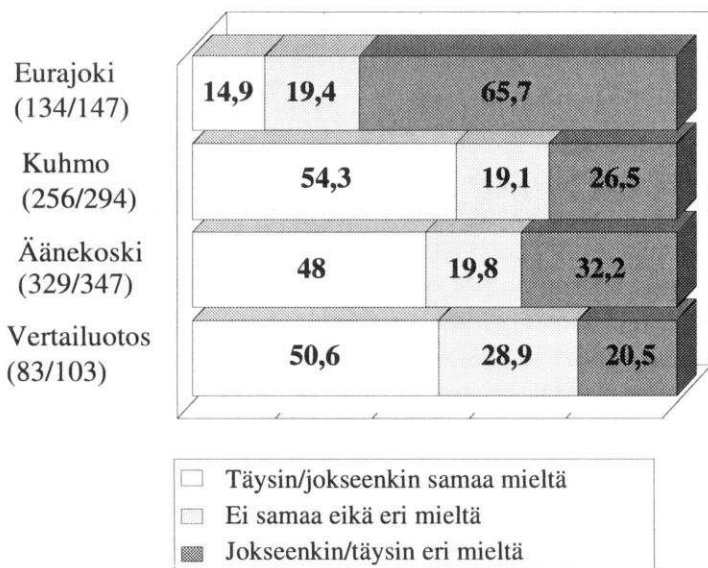
Paikalliset hankkeen puolustajat painottavat juuri tällaisia seikkoja. Vastustajat tietävät tämän, mutta osoittavat puolestaan, että hanke saattaa sisältää myös kielteisiä taloudellisia vaikutuksia, kuten matkailutulojen vähenemisen tai maataloustuotteiden markkinoinnin vaikeutumisen. Selvitimme paikkakuntalaisten näkemyksiä näistä kysymyksistä ja esimerkiksi matkailutulojen suhteen tu-

Kuvio 3. Ydinjätteen loppusijoitus toisi mukanaan lisää työtä ja toimeentuloa paikkakunnalle, jonne se rakennetaan. ($p < .01$).

lokset ovat yllättävän ristiriitaiset (kuvio 4, ks. seuraava sivu). Siinä missä eurajokilaisten enemmistö (66 %) ei näe laitoksen uhkaavan turismia, kuhmolaisten ja äänekoskelaisten enemmistö (54 ja 48 %) on aivan toista mieltä.

Kuhmolaisten pelot ovat ymmärrettäviä, sillä työttömyyden vaivaama 13 000 asukkaan kaupunki on panostanut viime vuosina kulttuuriin ja matkailuun. Kaupunki on vasta rakentanut Kalevalakylän ja isohkon hotellin lisääntyvää turismia varten. Kaupunki on myös palkannut henkilökuntaa matkailuneuvontaan ja -tiedottamiseen sekä markkinoinut itseään kotimaassa ja ulkomailla. Kulttuuri-kaupungin perustoja on luotu vuodesta 1970, jolloin Kuhmon kamarimusiikkifestivaalit pidettiin ensimmäisen kerran. Tapahtuman maineen levitessä on festivaaliturismi tuonut vuosittain yhä enemmän rahaa kaupunkiin. Esimerkiksi vuonna 1987 turistit toivat Kuhmoon 12 miljoonaa markkaa, josta summasta festivaalivie-

Kuvio 4. Kunta, johon rakennetaan ydinjätteen loppusijoituslaitos, menettää paljon matkailutuloja. ($p < .001$).

raiden osuus oli noin 4,3-4,5 miljoonaa (Karjalainen 1991). Mainittakoon, että kulttuurimatkailun käynnisti jo 1890-luvulla Akseli Gallen-Kallela, joka saapui Kuhmonniemen pappilaan tekemään tutkimuksia kalevalaisen kansan keskuuteen (Komulainen & Vaninen 1979, 94-95). Koska kaupunki on pinta-alaltaan laaja ja siellä sijaitsee suuret luonnonvaraiset erämaat ja vesistöt, on kaupungissa panostettu myös luonto- ja erämaamatkailuun, minkä on nähty olevan yksi merkittävä elinkeino Kuhmon tulevaisuudessa.

Samoin Äänekoskella pelot turismin vähenemisestä liittyvät osittain uusiin investointeihin. Kanavayhteyden avaaminen Päijänteeltä Keiteleelle sai monet Keiteleen rantakunnat ja -kaupungit odottelemaan lisääntyvää veneilijöiden määrää. Ydinjätelaitokseen kytkeytyvien kielteisten mielikuvien epäillään karkoittavan matkailijoita muille alueille.

Eurajoen elinkeinoelämässä turismia ei pidetä yhtä tärkeänä taloudellisen toiminnan sektorina kuin Kuhmossa ja Äänekoskella.

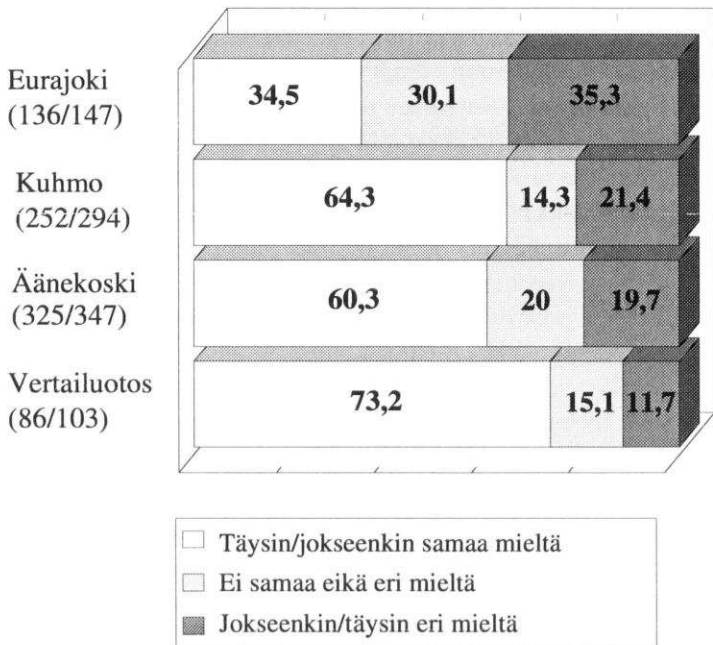
Naapurikaupungeista etenkin Rauma palveluineen ja nähtävyyksiineen kerää alueelle saapuvia matkailijoita siitä huolimatta, että kaupungin läheisyydessä sijaitsee Olkiluodon ydinvoimala. Eurajoen matkailullinen valtti on juuri ydinvoimala, sillä Olkiluodossa sijaitsevassa vierailukeskuksessa kerrotaan ihmisille ydinvoimatekniologiasta. TVO:n edustajien vastaväite matkailullisten haittojen esittäjille Kuhmossa ja Äänekoskella onkin ollut, että jos Eurajoella pelkästään ydinvoimalaitos vetää kuukausittain bussilasteittain väkeä, niin miksei sitten paljon harvinaislaatusempi ydinjätelaitos kiinnostaisi ihmisiä. Yhtiön edustajat näkevät Eurajoen 10 000-15 000 vuotuisen ydinvoimaturistin olevan näyttö siitä, että loppusijoituslaitos voisi synnyttää uudenlaisen turismin muodon, ydinjäteturismin, kuten on käynyt Englannin ydinjätteiden jälleenkäsittelylaitoksen kohdalla Sellafielidissa. Hankkeen puolustajien mukaan laitos olisi paikakunnalla yksi uusi kohde muiden kohteiden rinnalla.

Kuhmossa ja Äänekoskella ydinjätelaitos olisi matkailullisena kohteena kuitenkin toisentyöppisessä kulttuurisessa yhteydessä kuin Eurajoella, missä kunta muun muassa mainostaa voimalansa avulla kuntaansa Suomen sähköisimmäksi ja energisimmäksi kunnaksi. Tällaisten positiivisten merkitysten liittäminen laitokseen Kuhmossa ja Äänekoskella olisi vaikeampi tehtävä markkinoijille. Erittain vaarallisten radioaktiivisten aineiden sijoitus kallioperään tuhansiksi vuosiksi on synnyttänyt ristiriitoja ja kielteisiä mielikuvia niin paljon, että tällaisen asian kääntäminen myönteiseksi saattaa osoittautua työlääksi. Ongelmallista on myös se, kuinka laitos voidaan yhdistää muuhun luontoturismiin. Tosin tehtävä ei liene mahdotonkaan, jos jätehuolto toimii onnistuneesti.

Ydinjätelaitoksen ja turismin yhteensopivuutta on tarkasteltu muutamissa tutkimuksissa. Muun muassa Craft & Klary (1992, 105) tutkivat, millaisia huolia otettiin esiin ydinjätelaitoksen sijoittamista koskevissa julkisissa kuulemistilaisuuksissa neljässä Yhdysvaltain osavaltiossa. Heidän kymmenen kärjessä listallaan turismi tuli neljäntenä. Kaikkein eniten ihmiset olivat huolissaan vesiresurseista sekä taloudellisista ja terveydellisistä seikoista. Easterling & Kunreuther (1992) selvittivät puolestaan, kuinka kongressien ja suurten huvitilaisuuksien järjestäjät suhtautuisivat, jos Las Vegasin lähelle Yucca-vuoren uumeniin loppusijoitettaisiin maan kaikki korkea-

aktiiviset ydinjätteet. Heidän johtopäätöksensä kahden kyselyn perusteella oli, että laitos saattaisi aiheuttaa Las Vegasin ja lähialueiden karsastusta, sillä Yucca-vuori sijaitsee noin 160 kilometrin päässä. Toisaalta he myös totesivat, että jätelaitoksen haitat turismille riippuvat hyvin paljon siitä, millaisen yleisen vastaanoton laitos saa ja saadaanko laitos toimimaan häiriöttä ja ilman kielteistä julkisuutta.

Vaikka Suomessa hankkeen tiedetään tuovan työtä ja toimeentuloa (kuvio 4), pelko ydinjätelaitoksen kielteisistä taloudellisista vaikutuksista kytee epäilyinä ihmisten mielissä. Kuviosta 5 näkee, että maatalouden epäillään kärsivän ydinjätelaitoksen sijoituksesta.

Kuvio 5. Loppusijoituslaitoksen rakentaminen kotikuntaani vaikeuttaisi alueella tuotettujen maataloustuotteiden markkinointia. ($p < .001$).

Kuhmossa ja Äänekoskella ydinjätelaitoksen taloudelliset riskit maataloudelle tulkitaan suhteellisen samansuuntaisesti. Yli 60 prosenttia näiden kaupunkien vastaajista hyväksyy väitteen.

Vaikka Kuhmo on muuttunut muutamassa vuosikymmenessä maatalousvaltaisesta kunnasta palveluja tarjoavaksi kaupungiksi, on maa- ja metsätalouden merkitys edelleen niin suuri, että osa väestöstä arvioi ydinjätelaitosta tästä näkökulmasta. Vielä vuonna 1970 maataloudessa työskenteli reilusti yli puolet työikäisistä. Tuolloin teollisuudessa ja rakentamisessa oli työpaikoista 11 prosenttia ja palveluissa 31 prosenttia. Nytemmin palveluammatit ovat yleistyneet, sillä vuoden 1992 lopussa 55 % työssäkävystä väestöstä toimi palveluelinkeinoissa, 25 % maa- ja metsätaloudessa ja 14 % jalostuselinkeinoissa (eli teollisuudessa ja rakennustoiminnassa). Kuhmolaisen maatalouden perusta on karjassa, sillä lypsykarjatiloja on 210 ja lihakarjatiloja noin 50. Kilpailun kiristyessä, elintarvikkeiden hintojen laskiessa ja avustuksien vähentyessä Kuhmossa riittääkin työsarkaa maatalouden kehittämisessä. Yhtenä kaupunkia uhkaavana tekijänä on pidetty maatalouden alasajoa ja tätä kautta työttömien määrän kasvua. Vuodesta 1959 lähtien suunta on ollut selvä: pienet tilat ovat luopuneet maataloudesta, toimiviksi jääneiden tilojen peltoalat ja karjakoot ovat suurentuneet ja lypsykarjataloudesta on tullut tärkein maatalouden tuotantosuunta (Kinnunen, Häkkinen & Korhonen 1988). Pelot ydinjätelaitoksen kielteisistä vaikutuksista maataloustuotteiden ja etenkin maidon markkinointiin tuovat yhden uuden uhkakuvan muutenkin vaikeuksissa oleville maanviljelijöille ja heitä ymmärtäville kaupunkilaisille.

Maa- ja metsätalous työllistää Äänekoskella prosentuaalisesti tarkasteltuna vähiten väkeä vertailtavista kolmesta yhteisöstä. Vuonna 1992 enää 11 prosenttia työssäkävivistä äänekoskelaisista sai elantonsa maa- tai metsätaloudesta. Kuitenkin vuonna 1992 tapahtuneen kuntaliitoksen myötä maatalouden osuus kunnan elinkeinorakenteesta vahvistui. Kun Konginkangas liittyi kaupungin osaksi, tuli Äänekoskesta Keski-Suomen kymmeneksi suurin maatalouspitäjä tilojen lukumäärällä tai peltopinta-alalla mitaten. Toimivien noin 300 maatilan koko on pieni, sillä keskipinta-ala on noin 13 hehtaaria. Yli 20 peltohehtaarin tiloja on vain 68 kappaletta ja yli 40 hehtaarin tiloja vain yhdeksän.

Heikkoa maataloustaustaa vasten tarkasteltuna vaikuttavat äänekoskelaisten ydinjätelaitoksen maatalouden harjoittamisen vaikeutumisesta hieman liioitelluilta. Äänekoskelaisten ja kuhmolaisten sa-

maa suuruusluokkaa olevat pelot ydinjätelaitoksen vaikutuksista elintarvikkeiden myyntiin eivät ole suorassa suhteessa paikkakunnilla harjoitettavan maatalouden merkittävyyteen. Vastaajien ilmaisemat pelot ovat tietysti vakavasti otettavia pelkoja hankkeen eri ulottuvuuksia kohtaan, mutta lienee myös niin, että eri osa-alueiden arvioinnissa taustalla vaikuttavat perustavanlaatuiset asenteet ja maailmankuvat. Eiser ja van der Pligt (1993,173) ovatkin todenneet, että yksilöiden mielipiteet ydinjätehuollosta ovat yhteydessä yleisempiin asenteisiin ydinenergian hyväksyttävyydestä sekä esim. näkemyksiin talouskasvun, teknologian ja keskusjohtoisuuden arvosta (van der Pligt 1993, 51).

Eurajoen vastaajien keskuudessa kysymys maataloustuotteiden markkinoinnista jakoi mielipiteet. Maatalouden ja ydinjäteteknologian yhteensovittaminen Vakka-Suomessa sijaitsevassa kunnassa on joillekin mahdoton yhtälö, vaikka kunnassa jo tuotetaan ydinenergiaa. Osa väestöstä (n. 34 %) pitää ydinjätteitä vaarana maataloudelle. Toinen osa väestöstä (36 %) ei koe kunnan maataloustuotannon ja -perinteiden häiriytyvän ydinjätteiden sijoittamisesta. Lisäksi Eurajoella 30 prosenttia vastaajista ei osannut sanoa näkemystään asiasta tai ottanut kantaa. Lukujen voi olettaa kertovan yhteisön kaksinaisesta luonteesta, sillä samaan aikaan kun suurin osa väestöstä saa palkkansa palveluista, teollisuudesta tai rakentamisesta niin neljännes on edelleen kiinni maassa.

Eurajoki onkin mielenkiintoinen sekoitus maatalousperinteitä ja korkean riskitason huipputeknologiaa. Ennen ydinvoimapäätöstä hallitsi eurajokilaisten arkipäivää maataloustyöt. Sotien välinen aika oli yksipuolistanut entisestään elinkeinoelämää ja vahvistanut maatalouden asemaa keskeisenä elinkeinona. Sotien jälkeen alkoivat kuitenkin maatalouden muutokset. Vuoteen 1980 mennessä oli alkutuotannon työpaikkojen osuus kaikista työpaikoista pudonnut 27 prosenttiin (590 työpaikkaa), kun se kymmenen vuotta aikaisemmin oli ollut noin 52 prosenttia (845 työpaikkaa) (ks. taulukko 2). Maataloudesta kadonneet työpaikat yritettiin korvata panostamalla teollisuuteen, mutta sitä mukaan kun uusia teollisia työpaikkoja syntyi, supisti vanha teollisuus toimintaansa. Lisäksi kunnassa toimivan teollisuuden jalostusaste oli alhainen. (Heino 1992, 378-379). Edelleen tänä päivänä alkutuotannossa on neljännes Eurajoen työ-

paikoista. Irtiotosta entiseen tuli melkoinen harppaus, kun kuntaan päätettiin rakentaa ydinvoimalaitos. Olkiluodon voimalaitoksen toiminta kasvatti teollisten työpaikkojen määrän yli kolminkertaiseksi ja nosti niiden osuuden vuoden 1975 15:sta prosentista vuoden 1980 yli 40 prosenttiin.

Yhden suuren työnantajan tulo kuntaan teollisti maatalouspitäjän, vaikka voimalla ei tuonut kuntaan merkittävästi muita uusia korkeaan teknologiaan ja tieto-taitoon pohjautuvia teollisia yrityksiä kuten päättäjät olivat toivoneet (Älli 1993, 45). Esimerkiksi vuonna 1980 TVO:ssa työskenteli 360 henkeä ja seitsemän muun teollisen yrityksen työpaikkojen määrä vaihteli 20:stä 60:een. Vuoden 1991 tilanne oli melkein samanlainen: voimalaitoksessa oli työpaikkoja 465 ja muiden yhdeksän teollista toimintaa harjoittavien yritysten työpaikkojen määrä vaihteli 20:stä 65:een.

Maatalousyhteisöjen kielteisistä reaktioista on raportoitu eri asennetutkimuksissa. Brody & Fleishman (1992) selvittivät Yhdysvaltain Texasin osavaltion maatalousyhteisöjen näkemyksiä ydinjätelaitoksesta. Maanviljelijöiden ja muiden paikkallisten asukkaiden vastaukset olivat hyvin yhdensuuntaisia, sillä senhetkiset ydinjätesuunnitelmat tyrmättiin täysin yhteensopimattomiksi maatalousyhteisöjen luonteeseen. Itsenäiset ja ylpeät maalaiset eivät kyenneet ymmärtämään, miksei heidän näkemyksiään oltu kysytty paikkaa valittaessa. Kempin (1990) tulosten mukaan eri alueiden asukkaat ovat huolissaan radioaktiivisten jätteiden hautaamisen kielteisistä taloudellisista vaikutuksista turismille, maataloudelle ja kalastukselle. Vari ja hänen tutkijatoverinsa (ks. taulukko 2) havaitsivat, että etenkin New Yorkin osavaltiossa pelättiin maatalouden harjoittamisen ja kalastamisen vaikeutuvan ydinjätelaitoksen myötä. Pelon ilmaiseminen perustui siihen tosiasiaan, että mahdollisen sijoituspaikan keskeiset elinkeinot olivat maatalous ja kalastus. Sen sijaan Unkarissa ja Isossa-Britanniassa oli turismi merkittävin taloudellisen toiminnan sektori ehdotetuilla alueilla, joten pelot liittyivät näihin elinkeinoihin, kuten myös alueella vähäisemmässä määrin harjoitettuun maatalouteen.

Yllättävä havainto meidän Suomea koskevassa tutkimuksessa oli, että vertailuotoksen vastaajista peräti 73 % yhti väitteeseen maataloustuotteiden markkinoinnin vaikeutumisesta. Jos vertailu-

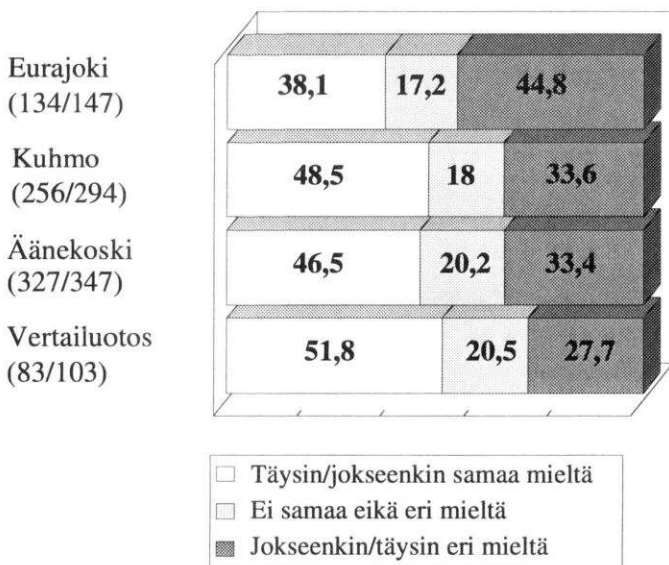
otokseen vastanneiden, kuhmolaisten ja äänekoskelaisten ajatellaan edes jonkin verran kuvaavan yleistä suomalaista asennoitumista, tietää tämä lisähaasteita TVO:lle. Suomalaiset kuluttajat on saattava vakuuttumaan, että ydinjätepaikkakunnalla tuotetut elintarvikkeet ovat puhtaita, jotta maatalouden harjoittaminen loppusijoituspaikkakunnalla voisi jatkua. Toisaalta tutkimalla kuluttajien asenteita perusteellisemmin olisi selvitettävä ilmentävätkö vertailuotokseen vastanneiden näkemykset koko väestön näkemyksiä. Asiaa voisi selvittää ensimmäisessä vaiheessa vaikkapa siten, että kartoitettaisiin, mitä Eurajoen ja Loviisan ympäristössä asuvat ihmiset ajattelevat ydinvoimaloiden läheisyydessä tuotetuista elintarvikkeista sekä sitä, onko ydinvoimalapaikkakuntien maataloustuottajilla ja kalastajilla ollut vaikeuksia tuotteiden myynnissä.

Ympäristöhuolet

Ydinjätelaitos koetaan ympäristöuhkaksi ja jotkut pelkäävät, että se saattaa aiheuttaa ympäristövaurioita. Varin ja kumppaneiden (ks. taulukko 2) sekä Kempin (1992) tutkimuksissa ympäristöhuolia olivat mm. pelko vesistöjen, maa-alueiden, erämaiden ja historiallisten paikkojen tuhoutumisesta sekä radioaktiivisen saastumisen tuntemattomista pitkäaikaisvaikutuksista. Lisäksi ihmiset pelkäsivät, että hanke rapauttaa paikallista elämisen laatua. Kraftin & Claryn (1992) keräämän aineiston keskeinen huolenaihe oli jätelaitoksen vaikutus vesistöihin. Heidän tutkimissaan kuulemis-tilaisuuksissa vesiasiat mainittiin kaikkein useimmin.

Väittämällä ”Pelkään, että ydinjätteen loppusijoituslaitos aiheuttaa vakavia ongelmia laitoksen sijaintipaikan luonnolle” (kuvio 6, ks. seuraava sivu; ks. myös kuvio 2), selvitimme tätä asiaa. Kuvio 6 näkyy, että Eurajoella enemmistö vastanneista ei usko tällaiseen kehitykseen: 44,8 % oli eri mieltä väitteestä ja väitteen hyväksyi 38,1 %. Sen sijaan Kuhmossa ja Äänekoskella suhteet ovat toisinpäin. Siellä väite saa melkein joka toiselta hyväksynnän, kun taas kolmasosa oli eri mieltä väitteestä.

Suomalaisilla tutkimuspaikkakunnilla huolet ympäristövaurioista on hyvä suhteuttaa paikallisiin erityispiirteisiin. Eurajoella

Kuvio 6. Pelkään, että ydinjätteen loppusijoituslaitos aiheuttaa vakavia ongelmia laitoksen sijaintikunnan luonnolle.

enemmistö vastaajista ilmaisi luottavansa ydinjäteteknologiaan ja siihen, ettei laitos saastuta luonnonympäristöä. Kunnassa toimivan ydinvoimalaitoksen vaikutuksia ympäröivään luontoon seurataan jatkuvasti ja niistä tiedotetaan yleisölle. Laitoksen säteilyturvallisuuksiohjelmalla selvitetään ydinvoimalaitoksen ympäristölle aiheuttamia säteilyrasituksia. Siinä seurataan laitoksen nestemäisten ja kaasumaisten radioaktiivisten aineiden päästöjä ja niiden mahdollista leviämistä. Koska laitos käyttää merivettä lauhdevetenään, otetaan läheltä laitosta vesinäytteitä neljä kertaa vuodessa. Näytteistä tutkitaan meriveden fysikaalis-kemiallisia muutoksia. Vesistön biologista tilaa tarkkaillaan 6-8 kertaa vuodessa ja alueen kalataloutta seurataan tutkimuksilla joka toinen vuosi. Näytteitä kerää ja analysoi yhtiön lisäksi Säteilyturvakeskus. Tällaisten seurantajärjestelmien olemassaololla ja niiden tuottamalla tiedolla on oma vaikutuksensa luottamuksen syntyyn. (Björklund, Westerholm & von Bonsdorff 1994, 117-123).

Siitä huolimatta, että Olkiluodon ja koko Eurajoen ympäristön tilaa tutkitaan jatkuvasti, ilmaisi merkittävä osa (38 %) vastaajista epäluottamuksen turvallisuusjärjestelmien kykyyn estää vauriot. Näinkin suuri epäilijöiden joukko saattaa olla ilmaus jostain piilevästä epävarmuudesta. Ilman tarkempaa erittelyä on kuitenkin vaikea sanoa, mistä ilmiössä on kyse ja miten pelot kytkeytyvät paikakunnalla jo olemassaolevaan ydinvoimalaan sekä matala- ja keskiaktiivisen ydinjätteen loppusijoituslaitokseen.

Kuhmossa ja Äänekoskella lupaukset turvallisuudesta eivät vielä ole konkreettisia eikä erilaisten seurantajärjestelmien toiminnasta ole näyttöä. Kuhmolaisien pelot ympäristövaurioista liittyvät kaupunkia ympäröiviin laajoihin erämaa-alueisiin, joita sekä kaupunkilaiset että luontoturistit käyttävät virkistytymiseen. Kuhmoon on rakennettu noin 300 kilometriä retkeilyreittejä, saman verran melontareittejä, 150 kilometriä hoidettuja latuja sekä moottorikelkkailijoille uria lähes 400 kilometriä. Kalastuksen ja metsästyksen avulla houkuttelevat matkailijoita, sillä Kuhmon 5 500 neliökilometrin pinta-alasta on suurin osa erämaata – metsiä, järviä ja jokia.

Kuhmon toimintaohjelma vuosille 1996-1998 paljastaa, että kaupungin kehittäminen nojaa jatkossakin maahan ja metsään. Kaupungin neljästä vahvuusalueesta maa- ja metsätalous ovat perinteisiä. Sen sijaan uusia ovat kulttuuri- ja luontomatkailu sekä yhteistyö itärajan yli Venäjälle. Kahden jälkimmäisen merkitys on selvästi vähäisempi, sillä kaupunki jatkaa metsäperinteitään. Metsän asema on ollut keskeinen kuhmolaisessa elämäntavassa 1500-luvulta lähtien. Eräkalastajien ja -metsästäjien jälkiä seurasivat kaskenpolttajat 1600- ja 1700-luvuilla, tervanpolttajat 1800-luvulla ja metsurit 1900-luvulla. (Komulainen & Vanninen 1979, 8-17). Vielä nykyäänkin kaupungin tuotannollinen perusta on metsässä ja puunjalostuksessa. Kainuun sisäisessä työnjaossa Kuhmon rooli on mekaaninen puuala, jonka tietojen ja taitojen kehittämistä vastaa Kainuun Puualan kehittämiskeskus. Puunkorjuun ja jalostamisen lisäksi alueen metsät ovat monipuolisessa käytössä, sillä paikallinen väestö metsästää, marjastaa ja sienestää.

Kuten Kuhmosta, niin myös Äänekoskelta löytyy erämaita. Luonto- ja maisemaselvitys Konginkankaan etelä- ja länsiosien rannoista paljasti, että esimerkiksi ydinjätteiden loppusijoituspaikaksi

suunniteltu Kivetyn alue muodostaa erämaisen kokonaisuuden. Alueella on paljon pieniä järviä ja lampia sekä luonnontilaista aarnimetsää, joiden muodostama kokonaisuus olisi kyseisen tutkijan (joka on myös ydinjätteiden loppusijoitusta vastustavan Kivettyliikkeen yksi keskushahmo) mielestä hyvä säilyttää rakentamattomana (SSL 22.1.1995). Laajoilla luontoalueilla on merkitystä paikkakuntalaisten virkistäytymiselle, ja vähitellen myös paikallisen luonnon erityispiirteitä hyödyntävää erämatkailua on ryhdytty kehittämään Ääneseudun kunnissa.

Äänekosken luonnon ja maiseman erityispiirteitä ovat myös runsaat vesistöt. Usean kunnan alueelle ulottuvan Keitele-vesistön ja lukuisten pienten järvien rannoille on vuosien kuluessa rakennettu paljon kesämökkejä ja teitä. Lisäksi uuden Keitele-Päijänne -kanavan avaaminen yhdisti kaksi suurta vesistöä ja lisäsi veneturismia. Ydinjätteiden loppusijoituksen vastustajat pelkäävätkin laitoksen rakentamisen ja käyttämisen saastuttavan luontoa ja tekevän paikkakunnasta vähemmän houkuttelevan kyseisille ryhmille.

Sosiaaliset huolet

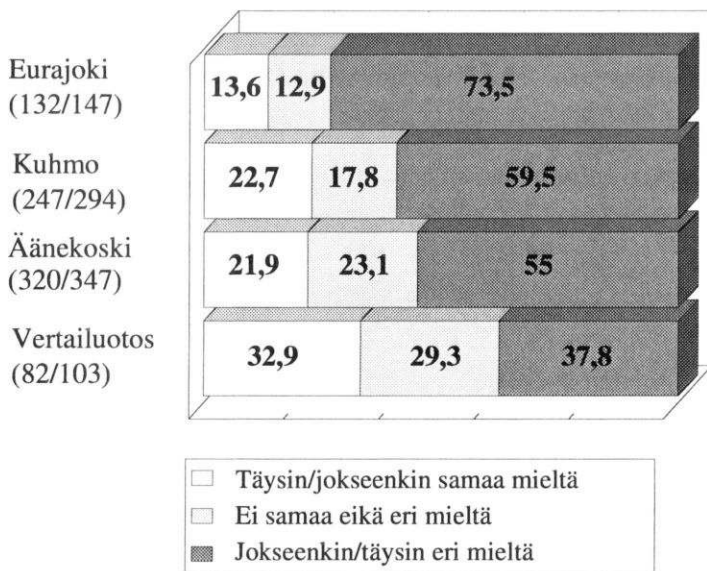
Paikkakuntalaisten ilmaisemia sosiaalisia huolia ovat mm. alueellinen epätasa-arvo, väestömäärän vähentyminen ja paikkakunnan leimaantuminen (ks. taulukko 2). Erityisesti kuhmolaiset ovat kritisoineet ydinjätetutkimuksia siitä, että niissä kuvastuu edelleen Kainuun alistaminen etelä-Suomen siirtomaaksi (Litmanen 1994). Tällöin vedotaan Kainuun historiaan ja todetaan, että hyvinvoiva etelä on käyttänyt syrjäalueita hyväkseen jo pitkään. Koska toimeentulo on ollut niukkaa, on työn perään lähdetty etelään. Jotkut paikkakuntalaiset näkevätkin, että ydinjätelaitoksen tulo kuntaan käynnistää uuden muuttoliikkeen ja tekee Kuhmon vähemmän houkuttelevaksi uusille asukkaille. Tämän ajattelun mukaan väestönkehitys kääntyy entistä kiivaampaan laskuun, sillä viime vuosinakin väkiluku on laskenut noin 100 hengellä vuodessa. Vuonna 1980 kuhmolaisia oli 14 039, mutta vuoden 1992 lopussa asukasluku oli pudonnut 12 746:een (Kuhmon kunnalliskertomus 1992).

Vastaavasti toisten mielissä laitoksen käynnistävä taloudelli-

nen toimeliaisuus tuo paikkakunnalle lisää asukkaita ja katkaisee väestökadon. Vaikka harva hankkeen kannattajista on tehnyt suoraan rinnastusta huomattavasti suurempaan Kostamus-projektiin, se tarjoaa kuitenkin paikalliselle väestölle esimerkitapauksen, johon ydinjätelaitoksen rakentaminen voidaan rinnastaa. Tuo Kainuun lähihistorian todellinen suurhanke käynnistyi vuonna 1973 Suomen ja Neuvostoliiton hallitusten välisellä sopimuksella kaivoskombinaatin rakentamisesta. Kostamuksessa työskenteli vuonna 1979 enimmillään 3 500 suomalaista työntekijää. Kainuulaisia työntekijöitä siellä oli 2 300, joista kuhmolaisia oli noin kolmannes. Jatkorakennusvaiheessa vuonna 1983 Kostamus työllisti yli 3 000 henkilöä, minkä jälkeen työntekijöiden määrä väheni siten, että vuonna 1985 siellä työskenteli enää 148 suomalaista. Kainuulaisten osuus Kostamus-projektin suomalaisista työntekijöistä oli lähes jatkuvasti yli 60 prosenttia työvoimasta ja kuhmolaisten osuus kainuulaisista työntekijöistä liikkui 35 ja 45 prosentin välillä. (Kinnunen, Häkkilä & Korhonen 1988, 30-31).

Kostamus-projektin merkitys koko Kainuulle oli melkoinen. Se nopeutti maatalousväestön siirtymistä pois maatiloilta työmarkkinoille ja lisäsi Kainuun työvoiman määrää. Projektin aikana työikäistä väestöä muutti jonkin verran takaisin Kuhmoon, sillä rakennushankkeen työllistävä vaikutus ulottui Kainuun kunnista voimakkaimmin alueen itäosiin: Suomussalmelle, Hyrynsalmelle ja Kuhmoon (Kinnunen, Häkkilä & Korhonen 1988, 31). Kuitenkaan Kostamus-hanke ei kyennyt paljon laskemaan Kainuun kuntien työttömyyttä (Siuruainen 1981, 289). Kainuussa työttömyysaste onkin viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana ollut korkea. Jalostus- ja palvelusektorille syntyneet uudet työpaikat eivät ole kyenneet kokonaan korvaamaan niitä, jotka ovat poistuneet maa- ja metsätaloudesta. Kuhmossa ei edes 1980-luvun lopun voimakkaan taloudellisen kasvun vuosina työttömyys laskenut alle kymmenen prosentin. Esimerkiksi vuonna 1989 työttömyysaste oli 12,4 prosenttia. Taloudellisen laskusuhdanteen alkaessa 1990-luvun alussa nousivat työttömyysluvut nousemistaan ja vuonna 1993 Kuhmon työttömyysaste olikin 30 prosenttia.

Kartoitimme ihmisten muuttovalmiutta esittämällä vastaajille väitteen ”Jos kotikuntaani rakennetaan ydinjätteen loppusijoitus-

Kuvio 7. Jos kotikuntaani rakennetaan ydinjätteen loppusijoituslaitos, on mahdollista että muutan sen takia kunnasta pois. ($p < .001$).

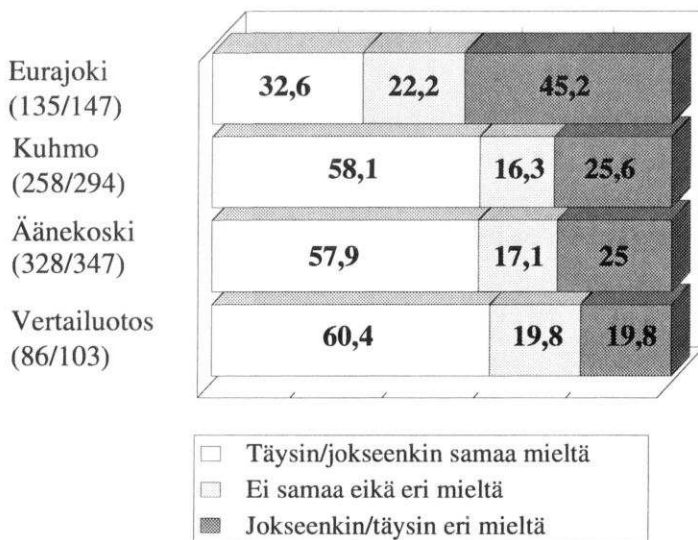
laitos on mahdollista, että muutan sen takia kunnasta pois.” Kuvio 7 selviää, että enemmistö asukkaista ei koe uhkaa niin suurena, että he ryhtyisivät etsimään uutta kotiseutua. Vain vähemmistö kyselyn vastaajista harkitsee muuttoa, mikäli laitos tulisi kotikuntaan. Eurajokilaisista noin 73 prosenttia tyrmää väitteen ja kuhmolaisista sekä äänekoskelaisistakin reilusti yli puolet oli eri mieltä väittämästä. Kuhmon ja Äänekosken vastaajista reilun kahdenkymmenen prosentin ilmaiseva muuttovalmius kertoo sen, että ainakin ajatusleikkinä he hyväksyvät väitteen. Toinen asia on siten todellinen tilanne, jossa ajatus olisi toteutettava.

Eurajoki tarjoaa esimerkin siitä, mitä tapahtui maatalousyhteisössä kun korkean riskitason teknologinen järjestelmä otettiin käyttöön. Ällin (1993) mukaan ydinvoimayhtiön tulo Eurajoelle mitä ilmeisimmin sysäsi väkiluvun kasvuun. Vaikka ydinvoimalan ja muiden tekijöiden vaikutusta asukasmäärän lisääntymiseen on jälkikäteen hankala eritellä, se on kuitenkin selvää, että kunnan

väkiluku on kasvanut vuodesta 1970 (5 273 asukasta) vuoteen 1990 (6 134 asukasta) yli 860 hengellä. 1970-luvun alussa väkiluku laski lievästi, mutta ydinvoimalan rakentamisen vuosina kunnan väestömäärä lisääntyi voimakkaasti ja 1980-luvullakin asukasmäärä on ollut kasvamaan päin. Maalaispitäjä on kyennyt estämään monia kuntia pitkään vaivanneen muuttoliikkeen isompiin kaupunkeihin ydinvoimalasta huolimatta tai juuri sen avulla.

Ydinvoimalan rinnastaminen ydinjätelaitokseen on tietysti ongelmallista, sillä kyse on kahdesta eri tyyppisestä toiminnasta. Vaikka molemmissa on omat riskinsä, saattaa korkea-aktiivisten ydinjätteen loppusijoitus leimata paikkakunnan huomattavasti voimakkaammin. Entisaikoina tällaisesta kielteisestä leimautumisesta käytettiin nimitystä stigma ja sillä tarkoitettiin eräänlaista häpeällistä polttomerkkiä kehossa, joka osoitti sen kantajan orjaksi tai rikolliseksi. Nykyään stigman saattaa saada paitsi vähemmistöryhmät, kuten huumeiden käyttäjät, myös jokin fyysinen alue. Muun muassa myrkyllisten aineiden saastuttamat alueet saavat helposti stigman suuren yleisen silmissä ja paikkaa ryhdytään karttamaan. (Slovic et al.1991, 686). Kuhmolaisista ja äänekoskelaisista vastaajista oli huolissaan stigmasta lähes 60 % ja neljännes ei (kuvio 8, ks. seuraava sivu). Eurajoella leimaantumista pelkäsi kolmannes ja 45 % taas ei pelännyt. Eurajoen lukuja tarkasteltaessa on muistettava, että jo nyt korkea-aktiivista ydinjätettä säilytetään voimalaitosalueella ja matala- ja keskiaktiivisen jätteen loppusijoitus on käynnissä. Mitä ilmeisemmin enemmistö eurajokilaisista suhtautuu tämän takia leimautumiseen rauhallisesti. Vähemmistö puolestaan pohtii sitä, kuinka korkea-aktiivisen ydinjätteen lopullinen kallioperäsijoitus saattaisi tuottaa paikkakunnan päälle ydinjätestigman.

Dunlap ja hänen tutkijakollegansa (1993) selvittivät paikallisten asukkaiden asenteita ydinjätelaitoksen sijoittamiseen Washingtonin osavaltion Hanfordissa. He havaitsivat, että pelko stigmasta on yhteydessä kielteisiin ydinjäteasenteisiin. Vaikka muiden huolenaiheiden, kuten terveys- ja ympäristövaikutuksien sekä talousvaikutuksien, rinnalla stigman merkitys on vähäisempi, on stigma otettava vakavasti. Kielteisten mielikuvien leviäminen jostain paikkakunnasta saattaa aiheuttaa suoranaisia taloudellisia menetyksiä (ks. Slovic et al 1991). Osa sijoituspaikkakunnan ihmisistä epäileekin

Kuvio 8. Loppusijoituslaitos vaurioittaisi pahoin sijaintikunnan mainetta. ($p < .001$).

maataloustuotteiden menekien heikkenevän, matkailijavirtojen ehtyvän ja väestömäärän vähenevän nimenomaan stigman vaikutuksesta (ks. kuvat 3, 5 ja 7). Kuvion 8 vertailuotosta koskevia tuloksia tarkastelemalla havaitaan, että myös muualla kuin tutkimuspaikkakunnilla arvellaan laitoksen vaurioittavan sijaintikunnan mainetta.

On toki mahdollista, että paikallinen yhteisö kykenee kääntämään stigman myönteiseksi. Esimerkiksi Hanfordissa on ollut ydinvoima-aktiiviteettia aina toisesta maailmansodasta lähtien ja siellä tuotettiin ensimmäisiin ydinpommeihin tarvittava plutonium. Siitä huolimatta, että näillä pommeilla tuotettiin tuhoa ja kärsimystä, käyttää paikallisen koulun jalkapallojoukkue itsestään nimeä Bombers ja sen symboli on nouseva sienipilvi. Näin stigmalla on vahvistettu yhteisöllisyyttä, vaikka ulkopuolisten silmissä atomipommin räjäytyksellä ei välttämättä pitäisi ylpeillä. (Dunlap et al 1993, 160-163).

Eurajoen mainoslause Suomen sähköisimmästä kunnasta on myös esimerkki siitä, kuinka ristiriitaisia näkemyksiä herättävästä energian tuotantomuodosta on muokattu koko kuntaa luonnehtiva positiivinen mainoslause. Ydinjätteiden päätyminen Eurajoelle ei

välttämättä tuottaisi yhtä paljon ongelmia leimaantumisesta kuin Kuhmossa tai Äänekoskella. Ydinjäteteknologian yhdistäminen Äänekosken teollisiin perinteisiin saattaa kuitenkin olla helpompaa kuin Kuhmossa. Muutamat äänekoskelaiset ammattiyhdistysaktivistit ja vasemmistolaispoliitikot ovatkin todenneet, että yhteisön jäsenet ovat jo pitkään saaneet leivän teollisuudesta ja että nykyisen paperi- ja kemianteollisuuden joukkoon sopisi myös ydinvoimateollisuus ja ydinjäteteknologia (Litmanen 1994). Heidän mielestään Äänekoski on jo leimaantunut teolliseksi paikkakunnaksi eivätkä ydinjätteet muuttaisi syntyneitä mielikuvia lainkaan. Koko 1900-luvun ajan on Äänekosken kaupungin elämä kulkenut rinnan metsäteollisuuden kanssa. Suomen sahateollisuuden suuren rakentamiskauden, 1870-luvun, jälkeen syntyi ryntäys Sisä-Suomen järvi-alueille. 1890-luvun lopulla tuhatpäinen rakennusmiesten joukko rakensi Äänekoski Oy:n sahaa, puuhiomoa ja kartonkikonetta Äänekosken kauppalassa. Tuolloin kauppalan alueella asui vain 800 henkeä, mutta paperitehtaan käynnistämisen aikoihin vuonna 1907 paikkakuntalaisia oli jo 1 500 henkeä. Hiljaisesta ja eristetyistä maa-laiskunnasta muotoutui tehdasyhdyskunta. Tehtaan ympärille syntyi kauppapuoteja ja paikkakunnalle muutti väkeä lähipitäjistä ja kauempaakin. Yhtiö rakennutti työntekijöilleen asuntoja, perusti koulun, tuki terveydenhuollon järjestämistä, edisti palokunta-aa-tetta ja kulttuuritoimintaa. Myös paikkakunnan ensimmäisen raha-laitoksen synty kytkeytyy tehtaan käynnistämään taloudelliseen toimeliaisuuteen. (Auer 1971, Wilmi 1991, 91). Muutenkin Ääne-kosken ja Suolahden alueesta kehittyi pohjoisen Keski-Suomen teol-lisuuskeskus (Wilmi 1991, 169-180), jossa yhteisöjen kehitys on kytkeytynyt metsäteollisuuden toimintaan. Pääoman omistajien li-säksi vahvoja yhteiskunnallisia vaikuttajia ovat perinteisesti olleet paitsi metsänomistajat myös työväenliike. Vuosisadan alussa Ää-nekoskelle perustetut työväen- ja ammattiyhdistykset loivat perus-tan liikkeen vaikutusvallalle (Wilmi 1991, 235).

Ydinjätteiden kallioperäsijoituksen tuottamia mielikuvia ovat tutkineet Slovic, Layman & Flynn (1991). Heidän tekemässään sana-assosiaatiotutkimuksessa havaittiin, kuinka voimakkaan kielteisesti ihmiset mieltävät ydinjätelaitoksen. Kuitenkaan tästä ei voi päätel-lä sitä, että ydinjätelaitos ilman muuta tuottaa stigman jollekin paik-

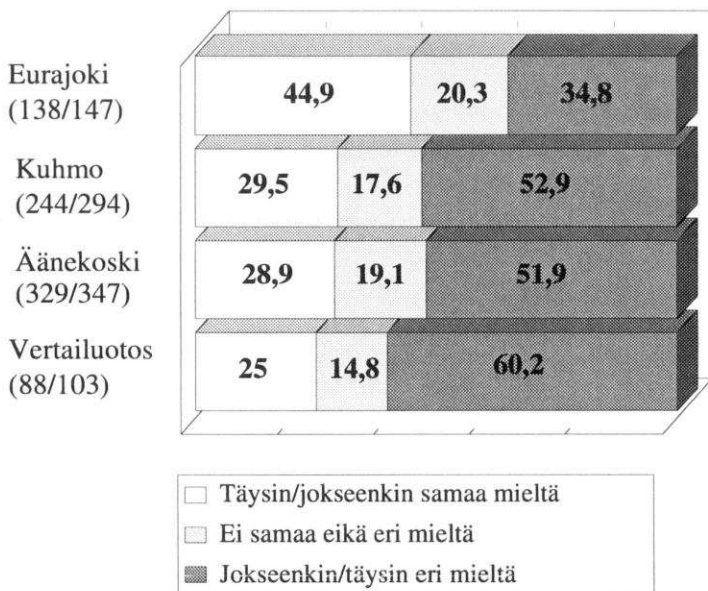
kakunnalle. Stigman syntyminen tapahtuu sosiaalisissa prosesseissa, joihin vaikuttavia kaikkia tekijöitä ei voi varmuudella ennalta tunnistaa. Muutokset maailmanpolitiikassa voivat aivan yhtä hyvin kuin jokin paikallinen tapahtumakin edesauttaa stigman syntymistä tai syntymättä jäämistä. Selvää on vain se, että stigman syntymiseen tarvittavat edellytykset ovat olemassa sijoitettaessa erittäin vaarallisia ja kielteisiä mielikuvia herättäviä aineita kallioluolastoihin tuhansiksi vuosiksi.

Tekniset ja menettelytapahuolet

Loppusijoitushankkeessa on perimmältään kysymys siitä, toimiiko luotu teknologia sillä tavalla kuin sen on suunniteltu toimivan ja onko teknologia turvallista. Koska kyseessä on ainutlaatuinen hanke, jonka toimivuus testataan lopullisesti käytännössä, ovat epäilyt turvallisuudesta aina olemassa. Saadaksemme kuvan ihmisten luottamuksesta ydinjäteteknologiaan esitimme vastaajille väittämän ”Suuria vahinkoja aiheuttavan ydinjäteonnettomuuden tapahtuminen on niin epätodennäköistä, ettei sellaisesta ole syytä huolestua” (Kuvio 9, ks. seuraava sivu).

Eurajoen vastaajien näkemykset poikkesivat jälleen Äänekosken ja Kuhmon vastaajien näkemyksistä. Äänekoskelaisista ja kuhmolaisista kolmannes ei nähnyt syytä huoleen (28,9 % ja 29,5 %) kun taas Eurajoella prosenttiluku oli 44,9 %. Kuhmosta ja Äänekoskelta kyselyyn osallistuneista joka toinen sekä vertailuryhmän vastaajista n. 60 % ilmaisi epäluottamuksen ydinjäteteknologiaan. Eurajokilaisten epäilijöiden vastaava prosenttiosuus oli 34,8 %.

Äänekosken historiaa tarkastelemalla voisi luulla, että kaupunkilaisten olevan vähemmän kriittisiä uutta teknisteollista projektia kohtaan, sillä koko tehtaan lähes satavuotinen taival on teknologista uudistamista ja kehittymistä. Itse tuotantoteknologian lisäksi yhtiön omistajat ovat joutuneet kehittämään energiateknologiaa. Tämä kehitystyö alkoi kun viime vuosisadan lopulla samaan aikaan tehtaan kanssa rakennettiin voimalaitosta tuottamaan höyryä ja sähköä. Voimalaitos kykeni laajennusten jälkeen 1900-luvun alussa jakelemaan sähkövirtaa lähiympäristöön, mikä mahdollisti sen,

Kuvio 9. Suuria vahinkoja aiheuttavan ydinjäteonnettomuuden tapahtuminen on niin epätodennäköistä, ettei sellaisesta ole syytä huolestua. ($p < .001$).

että Keski-Suomen maaseutupaikkakunnista Äänekosken kylä sähköistettiin ensimmäisenä. (Auer 1971, 84). Aina uusien teollisuusinvestointien myötä on energian tarve lisääntynyt. Esimerkiksi selluloosatehtaan rakentaminen vuonna 1937 lähes kolminkertaisti tehdaslaitosten siihenastisen höyryntarpeen. Uutta energiakapasiteettia on rakennettu siten, että tehtaat ovat olleet historiansa aikana niin sähkövoiman kuin höyrynkkin suhteen täysin omavaraisia ja välittäneet sähköä myös muihin alueen jakeluverkkoihin. (Auer 1971, 87, 158). Kuitenkin yllättävää on se, että äänekoskelaisten näkemykset ydinjäteteknologiasta ovat yhtä kriittisiä kuin kuhmolaisienkin. Kuten edellä todettiin ovat eräät metsäteollisuudessa työskentelevät kaupunkilaiset ilmaisseet julkisuudessa myönteisiä näkemyksiä ydinjätelaitoksesta. Jatkossa voisikin selvittää ammatillisen taustan ja koulutusalan yhteyttä ydinjätelaitoksiin, sillä esimerkiksi teknisen koulutuksen saaneiden on todettu olevan myönteisempiä ydinvoimaa kohtaan kuin vaikkapa humanistisen koulu-

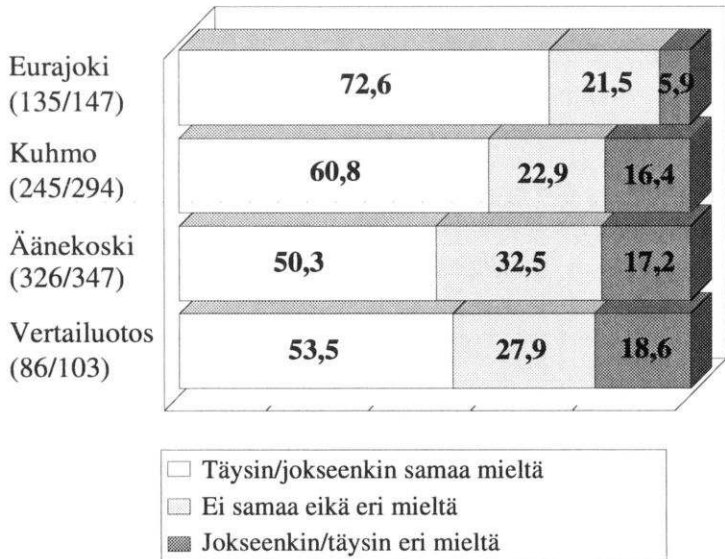
tuksen saaneiden (Sänkiaho & Rantala 1988, 130-131).

Pitkin matkaa, TVO:n tehdessä kallioperätutkimuksia, ovat jotkut paikkakuntalaiset ilmaisseet epäluottamuksensa yhtiön tapaan etsiä sopivaa paikkakuntaa. Ovatko nyt tutkimusten kohteina olevat alueet geologisesti parhaita mahdollisia vai onko valinnassa käytetty muita, julkilausumattomia kriteerejä? Kuten Raivola ja Kampinen (1994) ovat todenneet, ihmiset arvioivat suuria energiantuotannollisia hankkeita kahdella toisiinsa kietoutuvalla, mutta erillisellä ulottuvuudella. Yhtäältä sijoituspaikkakunnan ihmiset esittävät näkemyksiä itse laitoksesta ja sen vaikutuksesta elinympäristöön. Toisaalta arvioinnin kohteena on myös se tapa, jolla hanke toteutetaan. Analysoidessani paikallisia ydinjätekonflikteja havaitsin, kuinka paitsi loppusijoituslaitos myös suunnittelu- ja toteutusprosessi itsessään on yksi ristiriitojen lähde (Litmanen 1994b, 138). Asukkaat esittävät kysymyksiä siitä, onko sijoituspaikan valinnassa geologisten tekijöiden kustannuksella painotettu paikkakunnan päättäjien myötämielisyyttä hankkeelle ja miksi he saavat ilmaista mieliteensä hankkeesta vasta vuonna 2000 kun merkittävä osa tutkimuksista ja suunnittelusta on tehty.

Vaihtoehdot nykyiselle sijoitukselle

Nykyisen ydinjätehuollon mallin vaihtoehdot ovat vähissä: ydinjätevientä Suomesta ulkomaille kiellettiin ja jätettä ei voi tehdä käsittelyillä täydellisen vaarattomaksi. Vastustajat ovat esittäneet vaihtoehtoina mm. jätteiden loppusijoitusta ydinreaktoreiden lähelle, maanpäällistä valvottua varastointia, ydinjätteiden määrän minimoimista estämällä ydinvoiman lisärakentaminen sekä jätteiden määrän lisääntymisen estämistä sulkemalla reaktoreita.

Kysyttäessä ovatko ydinjätteiden vastustajat esittäneet mitään toteuttamiskelpoista vaihtoehtoa nykyisen ydinjätteen kallioon sijoittamisen tilalle (kuvio 10, ks. seuraava sivu), vastaajat näkivät, etteivät vastustajat ole esittäneet kunnollisia vaihtoehtoja. Kuitenkin vastaajien keskuudessa sai suhteellisen suuren hyväksynnän vastustajien esittämä näkemys, että olisi parempi odottaa uusia ratkaisuja, kuin sijoittaa jätteet kallioperään (Kuvio 11, ks. sivu 183). Väes-

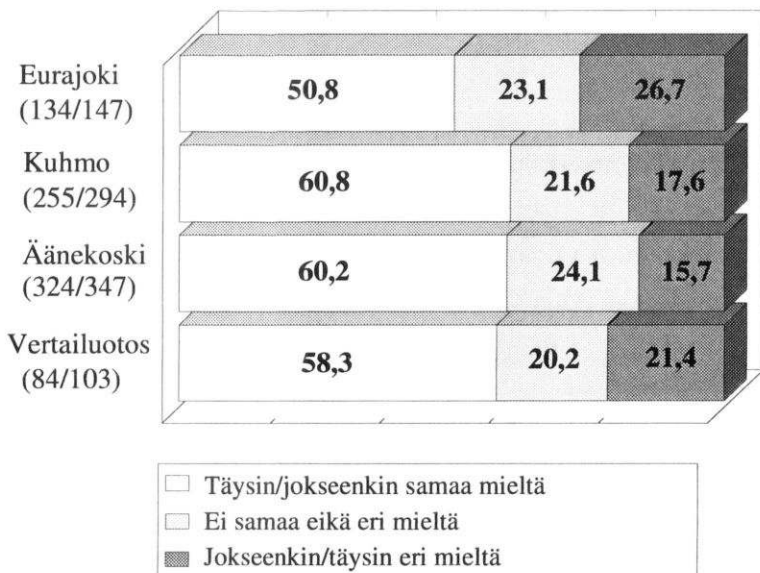

Kuvio 10. Ydinjätteiden vastustajat eivät ole esittäneet mitään toteuttamiskelpoista vaihtoehtoa nykyisen ydinjätteen kallioon sijoittamisen tilalle. ($p < .001$).

tö etenkin Kuhmossa ja Äänekoskella (60,7 ja 60,2 %) olisi varovainen ja odottaisi uusia ratkaisuja. Myös Eurajoella kyselyyn vastajista noin puolet (50,8 %) epäilee lopullisen ratkaisun järkevyyttä. Kuitenkin Eurajoella on myös vastustusta väitteelle (26,2 %) ja niitä, jotka eivät ota tai osaa ottaa kantaa asiaan (23,1 %).

Suomen ydinjäte-NIMBY:t

NIMBY-keskustelussa on havaittu, että maallikoiden ja asiantuntijoiden välisen luottamuskuilun umpeen kurominen on vaikeaa (Petts 1994). Tulosten perusteella näyttää, että tämänhetkisistä tutkimuspaikkakunnista luottamuskuilu on syvin Kuhmossa ja Äänekoskella. Eurajoella usko yhtiön asiantuntijuuteen ja asiantuntijajärjestelmiin on huomattavasti vahvempaa ja siellä on asukkaiden keskuudessa enemmän myönteistä suhtautumista korkea-aktiivisen ydin-

Kuvio 11. Ydinjätteet olisi parempi pitää nykyisissä väli-varastoissaan Olkiluodossa ja odottaa uusia ratkaisuja, kuin sijoittaa ne lopullisesti Suomen kallioperään.

jätteen loppusijoitukseen kuin Äänekoskella ja Kuhmossa. Hanke kohtaa eniten vastustusta Kuhmossa, mutta myös Äänekoskelta ja Eurajoelta löytyy kansalaisia, jotka suhtautuvat epäillen laitoksen rakentamiseen paikkakunnan kallioperään.

Yleisellä tasolla tarkasteltuna ydinjätelaitoksen hyväksyttävyydessä on kyse kolmesta osatekijästä (Petts 1994, 212). Ensinnäkin yleisö ei luota siihen, että yksityinen yhtiö huolehtii turvallisuudesta ja ympäristöstä yhtä antaumuksellisesti kuin taloudellisen voiton tekemisestä. Toiseksi yleisö näkee, että fragmentaarinen politiikka ja valvontajärjestelmät eivät kykene tuottamaan koordinoituja ja yhtenäisiä strategioita riskien hallintaan. Kolmanneksi ihmiset eivät luota erilaisten valvontainstituutioiden ja laitoksien käyttöhenkilökunnan kykyihin valvoa laitoksia tehokkaasti. Ydinjätelaitoksen hyväksyttävyys ja NIMBY-reaktioiden vähentäminen vaatiikin sitä, että asiantuntijat saavuttavat yleisön luottamuksen jätehuollon valvontaan ja toimintaan.

Yleisen tason arvioinnin rinnalla kulkevat paikkakuntaokohtaiset arvoinnit hankkeen hyväksyttävyydestä. Arviointeja värittävät paikkakunnittain vaihtelevat sosiaaliset, kulttuuriset ja maantieteelliset tekijät, jotka on otettava huomioon pyrittäessä lisäämään ydinjätehuollon luotettavuutta paikallisella tasolla.

Eurajoella ydinjätelaitoksen kulttuurisessa vastaanotossa merkittävin seikka on Olkiluodossa sijaitseva TVO:n ydinvoimala, joka on kunnan suurin yksityinen työllistäjä. Kuntalaiset ovat havainneet ydinvoimateknologian toimivuuden sekä sen tuoman taloudellisen hyödyn, joten kallioperätutkimukset eivät ole tuottaneet yhtä suurta vastustusta kuin Kuhmossa ja Äänekoskella. On myös muistettava, että pienellä paikkakunnalla 1970-luvulta asti jatkunut keskustelu ydinvoimasta on saattanut tehdä osan ihmisistä välinpitämättömiksi asialle (Litmanen 1994, 103). Tulokset osoittavat, että Eurajoella on hankkeen vastaistakin mielialaa sekä niitä, jotka eivät halunneet tai kyenneet muodostamaan näkemystä asiasta. Läpi esittelemäni aineiston jakaantuivat Eurajoen vastaajien näkemykset suurinpiirtein suhteessa 45-50 % puolesta, 30-35 % vastaan ja 15-20 % ei osaa sanoa (muutamia poikkeuksia lukuunottamatta). Koska ryhmien koko eri kysymysten kohdalla vastaa kutakuinkin NIMBY-kuvion 1 suhteita, olisi jatkotarkasteluun hyvä ottaa ryhmien sosiaaliset taustat. Onko esimerkiksi valtaosa Eurajoen vastustajista alkutuotannossa työskenteleviä vai keskiluokkaisiin ryhmiin kuuluvia? Tai yhdistääkö vastustajien joukkoa kokonaan toisenlaiset tekijät?

Äänekoskella on ydinjäteteknologian kulttuurinen resonanssipohja hieman parempi kuin Kuhmossa, sillä perinteisellä metsäteollisuuspaikkakunnalla suuret teknologiset järjestelmät ovat osalle väestöstä tuttuja. Teollisuusrakentaminen on jatkunut kaupungissa koko vuosisadan ja yhteisön kehitys on kietoutunut metsäteollisuuden toimintaan. Vaikka viime vuosien talouden laskukausi on merkinnyt työttömyyden kasvua, ei ainakaan esiteltyjen tulosten pohjalta näytä, että kaupunkilaiset olisivat valmiita ottamaan vastaan millaiset teolliset hankkeet hyvänsä. Ydinjäteteknologian hyväksyttävyyteen vaikuttavat paikkakunnalla paitsi kaupunkimainen kulttuuri ja teollisuuslaitokset myös maatalous ja taajamia ympäröivä maaseutu. Kahdesta erilaisesta elementistä muotoutuvassa kulttuu-

risessa kokonaisuudessa yksilöt omine henkilökohtaisine taustoineen ja sosiaalisen verkostoineen muodostavat käsityksiä korkean riskitason teknologiasta. Kysyttäessä suoraan hankkeen hyväksyttävyyttä (kuvio 1) äänekoskelaiset olivat vastaan, mutta muiden kysymysten pohjalta näyttää siltä, että myönteisyys vaihtelee 20-30 %:iin, vastustus 40-65 %:iin ja ei osaa sanoa/ei kommentoi -ryhmän suuruus 15-20 %:iin.

Erämaakaupunki-imagoa itselleen ja varsinkin turisteille rakentaneessa Kuhmossa ydinjätetietous lankeaa kulttuurisesti hedelmätömämpään maaperään, sillä osa kulttuurista identiteettiä perustuu eränkäyntiin sekä maa- ja metsätalouteen. Tällaisten tekijöiden osuutta esimerkiksi palvelusektorilla työskentelevien, koulutettujen ja keskiluokkaisten ihmisten ajattelussa ei kuitenkaan pidä ylikorostaa. Kansainvälisessä ympäristöliikkeessä juuri keskiluokkaiset henkilöt ovat olleet pitkään merkittävä voima ja saattaa olla, että kuhmolaisen keskiluokan huoli ympäristöstä kanavoituu ydinjätelaitoksen vastustukseen. Tällöin kuvaamani vastustus ei olisikaan ilmaus paikallisesta kulttuurisesta taustasta nousevasta huolesta, vaan yleisemmästä kasvaneesta ympäristötietoisuudesta, joka nousee esiin kysyttäessä näkemyksiä ydinjätelaitoksesta.

Kainuun pitkään jatkunut korkea työttömyysaste ja vähäiset työmahdollisuudet alueella muodostavat toisen ulottuvuuden, mikä on hankkeen vastaanotossa huomioitava. Kuhmolaiset ovat edellisten vuosikymmenten aikana kokeneet, kuinka suuri taloudellinen ja henkinen vaikutus on isolla rakentamisurakalla. Uusi pienoiskokoinen Kostamus-projekti kangasteleekin hankkeen kannattajien mielissä pakettiratkaisuna kaupunkia ja kaupunkilaisia vaivaaviin taloudellisiin ongelmiin. Kyselyn tekemisen jälkeen on tullut selväksi, että kaupunki olisi saamassa ydinjätelaitoksesta todella suuren veronmaksajan. Yhtiön laitoksesta maksamien verojen on arvioitu lähentelevän vuositasolla noin 10 miljoonaa markkaa, koska Imatran Voiman korkea-aktiiviset jätteet varastoidaan TVO:n jätteiden kanssa samaan paikkaan. Kun vuoden 2000 sijoituspaikan valinta lähestyy ja jos työttömyys jatkuu yhtä suurena läpi vuosikymmen, tällaisilla lupauksilla taloudellisesta hyvinvoinnista nakerretaan vastustukselta pohjaa pois.

Artikkelini tavoitteeksi asetin aikaisemman tutkimuksen ja

empiirisen Suomea koskevan aineiston pohjalta pohtia, mistä NIMBY-ilmiössä on kyse. NIMBY-tutkimuksen varhaisen vaiheen jälkeen on hylätty yksinkertaistavat selitysmallit, jotka leimasivat uhrin syyllisiksi itsekkyyteen. Uusin NIMBY-tutkimus lähtee siitä, että paikallisten asukkaiden ilmaisemat huolet esimerkiksi tietylle alueelle sijoitettavasta vaarallisten aineiden käsittelylaitoksesta ovat oikeutettuja. Niitä pitää eritellä, jotta saadaan selville mitä pelätään. Ilmiön taustalla ovat pelot hankkeen sisältämisestä terveydellisistä, taloudellisista, ympäristöllisistä, teknisistä ja sosiaalisista ongelmista. Ydinjätehuoltoa toteutettaessa on tällaisen asian hyväksyminen omiaan purkamaan lukkiutunutta asetelmaa, missä paikallisille asukkaille tarjoillaan valtakunnallisesti merkittävää hanketta niin sanotusti 'ylhäältä alas'. Kuitenkaan tämä ei vielä riitä tutkimuksen ja suunnittelun lähtökohdaksi, sillä kuten Vari et al. (1991) ja Kemp (1990) ovat osoittaneet täytyy yksittäisten ihmisten, ryhmien ja yhteisöjen ilmaisemat huolet suhteuttaa niiden kulttuuriseen taustaan. Nähdäkseni NIMBY-tutkimusta olisikin kehitettävä vielä tietoisemmin tähän suuntaan. On lähdeittävä etsimään vastauksia kysymyksiin, miksi paikkakuntalaiset pelkäävät ydinjätteiden loppusijoitusta, mistä pelot juontavat juurensa. Näin toimien saadaan ydinjätehuollon toteuttajille tuotettua tietoa, miltä hanke näyttää tarkasteltuna 'alhaalta ylös'.

Vaikka viranomaiset, ydinvoimayhtiöt ja yhteiskuntatieteilijät ovat nyt ryhtyneet kartoittamaan hanketta paikallisesta näkökulmasta, jää perustavanlaatuisiin sosiaalisiin kysymyksiin vastaaminen paikallisille ihmisille. Koska ydinenergiain mukaan kunnan kantaa hankkeeseen kysytään, joutuvat asukkaat pohtimaan sosiaalisia arvostuksiaan: miten me haluamme paikkakuntaamme kehitettävän ja millaisella paikkakunnalla haluamme elää?

Kirjallisuus

- Auer, Jaakko. 1971. *Äänekosken tehtaat 75 vuotta*. Tapiola: Metsäliiton Selluloosa Oy.
- Benford, Robert, D., Moore, Helen, A. ja Williams, Allen, Jr. 1993. "In Whose Backyard?: Concern about Siting a Nuclear Waste Facility."

- Sociological Inquiry* 63 (1), 30-48.
- Björklund, Nils, G., Westerholm, Wolter ja von Bonsdorf, Magnus. 1994. *Ydinsähhkää. Teollisuuden Voima Oy 1969-1994*. Rauma: Teollisuuden Voima Oy.
- Blowers, Andrew, Lowry, David ja Solomon, Barry D. 1991. *The International Politics of Nuclear Waste*. London: Macmillian.
- Brody, Julia, G. ja Fleishman, Judy, K. 1993. "Sources of Public Concern About Nuclear Waste Disposal in Texas Agricultural Communities." Teoksessa R.E. Dunlap, M.E. Kraft ja E.A. Rosa, *Public Reactions to Nuclear Waste*, 115-135. Durham and London: Duke University Press.
- Carter, Luther, J. 1987. *Nuclear Imperatives and Public Trust: Dealing with Radioactive Waste*. USA: Resources for the Future, Inc.
- Clarke, Lee. 1991. *Acceptable Risk. Making Decisions in a Toxic Environment*. Berkley, Los Angeles: University of California Press.
- Desvousges, William, H., Kunreuther, Howard, Slovic, Paul ja Rosa, Eugene, A. 1993. "Perceived Risk and Attitudes Toward Nuclear Wastes: National and Nevada Perspectives." Teoksessa R.E. Dunlap, M.E. Kraft ja E.A. Rosa, *Public Reactions to Nuclear Waste*, 175-208. Durham and London: Duke University Press.
- Douglas, Mary. 1992. *Risk and Blame. Essays in cultural theory*. Kent: Routledge.
- Dunlap, R.E., Kraft, M.E. ja Rosa, E.A. 1993. *Public Reactions to Nuclear Waste*. Durham and London: Duke University Press.
- Dunlap, Riley, E., Rosa, Eugene, A., Baxter, Rodney, K. ja Mitchell, Robert Cameron. 1993. "Local Attitudes Toward Siting a High-Level Nuclear Waste Repository at Hanford, Washington." Teoksessa R.E. Dunlap, M.E. Kraft ja E.A. Rosa, *Public Reactions to Nuclear Waste*, 136-172. Durham and London: Duke University Press.
- Easterling, Douglas ja Kunreuther, Howard. 1993. "The Vulnerability of the Convention Industry to the Siting of a High-level Nuclear Waste Repository." Teoksessa R.E. Dunlap, M.E. Kraft ja E.A. Rosa, *Public Reactions to Nuclear Waste*, 209-238. Durham and London: Duke University Press.
- Eiser, Richard, J. ja van der Pligt, Joop. 1993. *Attitudes and Decisions*. Guernsey: Routledge.
- Freudenburg, William ja Pastor, Susan, K. 1992. "NIMBYs and LULUs: Stalking the syndromes." *Journal of Social Issues* 48 (4), 39-61.
- Frey, James, H. 1993. "Risk Perceptions Associated with a High-Level Nuclear Waste Repository." *Sociological Spectrum* 13, 139-151.
- Heino, Ulla. 1993. *Eurajoen historia 3*. Eurajoen kunta ja seurakunta. Kokemäki.

- Karjalainen, Tuulikki. *Kuhmo Chamber Music Festival. The structure of the festival's economy and the economic impact of festival*. Arts Council of Finland. Research and Publication Unit, Working papers No 3. Helsinki.
- Kemp, Ray. 1990. "Why Not in My Backyard?: A Radical Interpretation of Public Opposition to the Deep Disposal of Radioactive Waste in the United Kingdom." *Environment and Planning A* 22, 1239-1258.
- Kinnunen, Jukka, Häkkinen, Matti ja Korhonen, Sirpa. 1988. *Kuhmon maatalouden rakennekehitys*. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos.
- Komulainen, Jorma ja Vanninen, Erkki. 1979. *Kuhmo. Rajapitäjä Kainuussa*.
- Kraft, Michael, E. ja Clary, Bruce, B. 1993. "Public Testimony in Nuclear Waste Repository Hearings: A Content Analysis." Teoksessa R.E. Dunlap, M.E. Kraft ja E.A. Rosa, *Public Reactions to Nuclear Waste*, 89-114. Durham and London: Duke University Press.
- Krannich, Richard, S., Little, Ronald, L. ja Cramer, Lori, A. 1993. "Rural Community Residents' Views of Nuclear Waste Repository Siting in Nevada." Teoksessa R.E. Dunlap, M.E. Kraft ja E.A. Rosa, *Public Reactions to Nuclear Waste*, 263-287. Durham and London: Duke University Press.
- Kunreuther, Howard, Desvousges, William, H. ja Slovic, Paul. 1988. "Nevada's Predicament: Public Perceptions of Risk from the Proposed Nuclear Waste Repository." *Environment* 30 (8), 16-20, 30-38.
- Kunreuther, Howard, Easterling, Douglas, Desvousges, William ja Slovic, Paul. 1990. "Public Attitudes Toward Siting a High-Level Nuclear Waste Repository in Nevada." *Risk Analysis* 10 (4), 469-484.
- Litmanen, Tapio. 1990. *Kansalaisaloite ympäristökampailuna. Sievin, Nivalan ja Reisjärven suojelijoiden tarkastelua kansalaisaloitteina*. Sosiologian laitoksen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Litmanen, Tapio. 1993. "Kerättiin voimarippeet yhteen ja pistettiin tuulemaan." Teoksessa A. Ruuttula-Vasari (toim.), *Sievistä sommaan näköön*, 336-344. Sievin kunta, Sievin Seurakunta, Sievi-seura ry. Ylivieska.
- Litmanen, Tapio. 1994a. "Sievin suojelijat ydinjätteitä vastaan." Teoksessa A. Lehtinen ja P. Rannikko (toim.), *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökampailujen uusi aalto*, 238-256. Helsinki: Gaudeamus.
- Litmanen, Tapio. 1994b. *Kallion uumenissa, satojen metrien syvyydessä. Paikalliset ydinjätekonfliktit Suomessa*. Sosiologian lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto.
- Mushkatel, Alvin, H., Nigg, Joanne, M. ja Pijawka, David, K. 1993. "Nevada Urban Residents' Attitudes Toward a Nuclear Waste Repository." Teoksessa R.E. Dunlap, M.E. Kraft ja E.A. Rosa, *Public Reactions to Nuclear*

- Waste, 239-262. Durham and London: Duke University Press.
- Parker, Frank, L., Kaspersen, Roger, E., Andersson, Tor Leif ja Parker, Stephan, A. 1987. *Technical and Sosio-Political Issues in Radioactive Waste Disposal*. Vol. I, Safety, Siting and Interim Storage, SKN-Report 17. Stockholm: Statens Kärnbränsle Nämnd.
- Percival, Robert, V. 1992. "The Ecology of Environmental Conflict: Risk, Uncertainty and the Transformation of Environmental Policy Disputes." *Studies in Law, Politics, and Society* 12, 209-246.
- Petts, Judith. 1994. "Effective Waste Management: Understanding and Dealing with Public Concerns." *Waste Management & Research* 12, 207-222.
- van der Pligt, Joop. 1992. *Nuclear Energy and The Public*. Padstow, Cornwall: Blackwell.
- Raivola, Petri & Kamppinen, Matti. 1994. *Kannattiko vauhkoontua? Hii- livoimalan sijoituksen sosiokulttuurisia vaikutuksia*. Sykesarja A5. Turun yliopisto Satakunnan ympäristöntutkimuskeskus. Pori.
- Rayner, Steve ja Cantor, Robin. 1987. "How Fair is Safe Enough? The Cultural Approach to Societal Technology Choose." *Risk Analysis* 7 (1), 3-9.
- Siuruainen, Eino. 1981. *Kostamus-projektin ja Tornion jaloterästehtaan taloudelliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset Pohjois-Suomessa*. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, C 35.
- Slovic, Paul, Flynn, James, H. ja Layman, Mark. 1991. "Perceived Risk, Trust, and the Politics of Nuclear Waste." *Science* 254 (13), 1603-1607.
- Slovic, Paul, Layman, Mark ja Flynn, James, H. 1993. "Perceived Risk, Trust, and Nuclear Waste." Teoksessa R.E. Dunlap, M.E. Kraft ja E.A. Rosa, *Public Reactions to Nuclear Waste*, 64-86. Durham and London: Duke University Press.
- Sänkiaho, Risto ja Rantala, Harri. 1987. *Ydinvoima-argumentaatio. Analyysi suomalaisesta ydinvoimakeskustelusta*. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, sarja B 47.
- Sänkiaho, Risto ja Rantala, Harri. 1988. *Ydinvoima ja yhteiskunta*. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, sarja A 57.
- TVO. 1992a. *Käytetyn ydinpolttoaineen loppusijoitus Suomen kallio- perään. Tekniset suunnitelmat ja turvallisuusarvio*. Raportti YJT-92-31. Voimayhtiöiden ydinjätetoimikunta, Teollisuuden Voima Oy.
- TVO 1992b. *Käytetyn ydinpolttoaineen loppusijoituksen turvallisuus- analyysi*. Raportti YJT-92-33. Voimayhtiöiden ydinjätetoimikunta.
- Vari, Anna, Kemp, Ray ja Mumpower, Jeryl, L. 1991. "Public Concerns about LLWR Facility Siting: A Comparative Study." *Journal of Cross-Cultural Psychology* 22 (1), 83-102.

- Wilmi, Jorma. 1991. *Äänekosken-Suolahden historia vuoteen 1932*. Suolahden kaupunki ja Äänekosken kaupunki. Pieksämäki.
- Älli, Erkki. 1993. *Olkiluodon ydinvoimalaitosten vaikutuksista aluerakenteen ja aluetalouden näkökulmasta*. Satakuntaliitto, sarja A:209.

Muut lähteet

- Eurajoen kunnalliskertomukset vuosilta 1988-1991.
- Kuhmon kunnalliskertomukset vuosilta 1992-1993, Kuhmon kaupungin kuntasuunnitelma vuosille 1994-1998, toimintaohjelma vuosille 1996-1998.
- Äänekosken kaupungin kehittämisstrategia. Kuntasuunnitelma vuosille 1995-1999.
- Äänekosken kaupungin kunnalliskertomukset vuosilta 1992-1993 sekä erikseen tilattua tilastotietoa kaupungista ja kaupunkilaisista.

Esa Konttinen

Taistelu vuoresta

Kiista pumppuvoimalasta

*Vaarunvuori-kysymys ympäristöajattelun
muutoksen näkökulmasta*

Vaarunvuori on Päijänteestä jyrkästi nouseva mäki Korpilahden Korospohjassa Jyväskylästä noin 30 kilometriä etelään, korkeimmillaan 122 metriä Päijänteen pinnan yläpuolella. Alue edustaa Pohjois-Päijänteen karuja kalliorantoja ja niiden rakentamattomina säilyneitä metsäalueita. Lähellä Korospohjassa on kyläasutusta ja lahden rantatörmällä Vaarunvuorta vastapäätä on kesäasutusta.

Vaarunvuoren alue on ollut ympäristökamppailun kohteena neljännesvuosisadan ajan. Kiista puhkesi 1970-luvun taitteessa, kun Imatran Voima Osakeyhtiö julkisti suunnitelmansa rakentaa alueelle maan ensimmäinen pumppuvoimalaitos. Suunnitelma perustui ajatukseen käyttää halpaa yösähköä vesimassojen pumppaamiseen yläaltaaseen ja laskea vesi suuren kulutuksen ja korkeamman sähkönhinnan vallitessa päivällä sähköä tuottavien turpiinien kautta takaisin Päijänteeseen. Suunnitelman julkistaminen herätti välittömästi vastustuksen. Eräät paikalliset asukkaat ja luonnonsuojelijat vetosivat alueen luonnonarvoihin ja voimalan kesäasuk-

kaille tuomiin haittoihin. Kehkeytyi monivaiheinen kamppailu voimayhtiön suunnitelmia vastaan. Vuoren kohtalo on edelleen ratkaisematta.

Kiistan pitkäaikaisuus on kirjoituksen eräs ponnike. Kauan kestänyt kamppailu mahdollistaa kiistakysymyksen peilaamisen yhteiskunnallista ja paikallista muotoutumista. Voi näet tiivistää, että suomalaisten suhde luontoon ja ympäristöön on muokkautunut uudelleenlaiseksi kuluneen neljännesvuosisadan aikana. Vaikka jo 1960-luvun loppuvuosina myös Suomessa ilmeni uudenlaista ympäristöhuolta (Järvikoski 1991), ei laajamittaista ympäristötietoisuuden murrosta vielä tapahtunut. Maa oli kokenut poikkeuksellisen voimakkaan teollistumisen kauden, joka oli täyttänyt lupauksensa laajojen väestöpiirien elintason noususta. Kansa eli edelleen teollistumisen huumassa. Yleinen ajattelutapa oli, että teollisuuden aiheuttamia ympäristöongelmia oli siedettävä välttämättömänä maksuna lisääntyvästä hyvinvoinnista.

Tilanne on tänään toisenlainen. Luonnosta ja ympäristöstä on tullut yksi perustava näkökulma, josta käsin myös teollista ja taloudellista toimintaa arvioidaan. Teollisen toiminnan oikeuttamisen yhtenä mittapuuna käytetään sen vaikutuksia ympäristöön. Uusi suhtautumistapa on saanut ilmauksensa muun muassa lukuisissa suoje-luohjelmissa ja vaatimusliikkeissä. Ympäristökehitys on noussut kilpailevaksi näkökulmaksi talous- ja teollisuuskehitykseen nähden.

Vaarunvuori-kiista soveltuu hyvin peilaamaan ympäristösuhteemme muutosta. Konfliktissa asetuvat selkeään vastakkaisasetelmaan modernisaation ydintekijä, teollistuminen, ja ihmisen ympäristösuhteen keskeiset ulottuvuudet. Vastakkain ovat suurteollisuuden energiatarpeita varten kehitelty voimalahanke ja kansalaisten suhde arvokkaaseen luontoesiintymään. Konfliktien puhkeamiset Vaarunvuori-kysymyksessä sattuvat selkeästi erilaisiin kausiin suomalaisen ympäristöliikkeen kehityksessä.

Timo Järvikoski (1991) on jakanut suomalaisen ympäristöliikkeen kehityksen seuraaviin jaksoihin. Perinteiseksi luonnonsuojeluksi hän kutsuu aikaa ennen 1960-luvun loppua. Sille oli ominaista luonnon säilyttämisen tavoite, ”sen itsensä kannalta ja tieteellistä tutkimusta varten ja toiselta puolen luonnon kauneuden säilyttäminen, maise-man kauneuden ja niin pois päin”, ilmaisi tämän vaiheen keskeisen

sisällön professori Niilo Söyrinki (ks. Järvikoski 1991, 151). Luonnon suojelu oli siis ns. alkuperäisen luonnon suojelua perustamalla erityisiä suojelualueita. Yhdysvalloissa ja monissa Länsi-Euroopan maissa ympäristönsuojelu laajeni nopeasti 1960-luvun puolivälin tienoilla. Luonnonsuojelun tilalle alkoi vakiintua käsite ympäristönsuojelu. Ympäristönsuojelu liittyi läheisemmin ekologiseen tietämykseen ja kohdentui ihmisten kannalta uhkaaviin kehitystendensseihin, kuten saastumiseen ja luonnonvarojen ehtymiseen. Tämä näkemystapa sai jalansijaa luontoaktivistien keskuudessa myös Suomessa 1960-luvun loppuvuosina, vuosina 1967-68. Syntyi uusia ympäristöryhmiä ja keskustelu muuttui sävyltään aiempaa selvästi yhteiskunnallisemmaksi. Arvosteltiin yritysmaailmaa ja teollisia rakenteita, jotka tuottavat uhkia terveydelle. Uusi murros ympäristöajattelussa tapahtui Suomessa 1970-luvun lopussa. 1970-luvun kuluessa läntisissä yhteiskunnissa oli vahvistunut kulttuurinen suhdanne (Brand 1990), joka arvosteli entistä kärkevämmiin jatkuvaa teollistumista, sen uhkia *elämän laadulle*. Elämän laadun näkökulma oli vahvistuvan ympäristökritiikin ja protestimielialan yhteinen nimittäjä. Suomessa puhkesi protestiaalto, joka toteutui lukuisten paikallisten ympäristökamppailujen muodossa. Vuonna 1979 käytiin Forssan Kojjärven ympäristökamppailu, Lappajärvi-kiista sekä Kemijoen kalakorvausprotesti. Nämä yhdes- sä useiden muiden kamppailujen kanssa loivat yhteisen kulttuurisen kamppailuilmaston (Konttinen 1996), josta suomalainen vihreä liike sai varsinaisesti alkunsa. 1980-luvun taitteen tapahtumia seurasi intensiivinen valtiollisen ympäristöpolitiikan ja hallinnon kehittämisen kausi, jota johtamaan perustettiin ympäristöministeriö vuonna 1983. Ympäristöministeriö saattoi alulle useiden suojeluohjelmien suunnittelun ja kehitti alue- ja paikallistason ympäristöhallintoa.

Vapaaehtoinen ympäristöliike hiipui niin meillä kuin muuallakin 1980-luvun alun korkean aktiivisuuden jälkeen (Litmanen 1990), mutta nousi uudelleen 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa. Pertti rannikko (1995) katsoo tämän viimeisimmän kamppailuaallon ilmentävän puhtaasti kansallisia tekijöitä, toisin kuin aikaisempi protestisykli, joka oli yhteistä useille länsimaille.

Vaarun suojelupyrkimysten historia kattaa maan ympäristöliikkeen kaikki vaiheet. Ensimmäisten suojelualueiden perustamiseen johtaneet ehdotukset tehtiin 1940-luvulla puhtaasti perinteistä

luonnonsuojelujattelu ilmentäen. Vaarun ensimmäinen varsinainen konfliktivaihe toteutui 1970-luvun alussa, toinen kymmenisen vuotta myöhemmin ja kolmas 1990-luvun alkuvuosina jatkuen edelleenkin. Ensimmäinen konfliktikausi ilmensi sekin vielä melko perinteistä ympäristökamppailua. Sen sijaan kiistan toinen tihentymävaihe 1980-luvun alussa heijasteli vahvasti tuon kauden uutta radikaalia vaatimusliikettä. Viime vuodet edustavat kautta, jolloin environmentalismin murroksen monet vaikutukset ovat vakiintuneet ja vaikuttavat ajattelutapojen muutoksena sekä murroksen seurauksena vahvistuneiden ympäristönsuojelusta vastaavien hallinnollisten koneistojen toiminnan kautta.

Sen ohella, että Vaarunvuori-kysymys heijastaa ympäristösuhdettamme yleisesti, kiista on olennaisesti myös paikallinen ilmiö. Se on sitä ensinnäkin kiistaa koskevan virallisen päätöksenteon kysymyksenä. Suomessa kunnilla on keskeinen asema maankäytön suunnittelussa, niillä on kaavoitusmonopoli alueillaan. Kunta voi merkittävästi vaikuttaa alueidensa käyttöön myös ottamalla kantaa suojeluhankkeisiin. Kaavojen vahvistamatta jättämisen ja muutoksenteon oikeus on tosin lääninhallituksella ja valtakunnantason viranomaisorganisaatioilla, mutta paikallinen hallintotaso on aloitteentekijänä ja suunnittelijana keskeinen. Vaarunvuori-kiista avaa näkymiä siihen, millaiseksi päätöksentekoasetelma voi muokkautua merkittävässä ympäristökysymyksessä, jossa on mukana useita voimakkaita intressiosapuolia. Viime vuosina on vahvistunut pyrkimys siirtää päätöksenteon tasoa alaspäin kuntatasolle. Siitä on kysymys myös käynnissä olevassa rakennuslakiuudistuksessa ja sitä koskevassa kiistassa.

Vaarunvuori-kiistan paikallinen ulottuvuus ei rajoitu viralliseen päätöksentekoon. Se heijastelee osaltaan ympäristökysymyksen rakentumista paikkakunnan väestön keskuudessa (tietenkin myös toisin päin: kunnan viralliset edustajat ja paikallinen lehdistö vaikuttavat asukkaiden tilanteenmäärittäisiin). Kiistan kohteena olevan hankkeen, kuten sitä koskevan vaatimusliikkeenkin paikalliseen vastaanottoon vaikuttavat asujaimiston perinteistä ja nykypäivän jännitteistä kumpuava, muuttuva näkemys luonnosta ja ympäristöstä sekä toisaalta hankkeen lupaukset väestön ajankohtaisiin tarpeisiin nähden. Näistä asetelmista määritellään myös hankkeen vastustajapuolta. Määrit-

telyissä kohtaavat yleinen ja erityinen, valtakunnallinen ja paikallinen. Tähän kompleksiseen suhteeseen pureudutaan tutkielmassa.

Vaarun alue on määritelty Keski-Suomen tärkeimmäksi suojeltavaksi luontokohteeksi, jonka luokitus on kansainvälisesti arvokas. Pumpputaivon rakentamista suunnittelee valtakunnallinen energiayhtiö Imatran Voima. Luonnonarvot ja taloudelliset seikat ovat kytkeneet kiistaan tiiviisti myös alueelliset hallinto-organisaatiot, kuten maakuntaliiton ja lääninhallituksen.

Empiirinen lähdeaineisto koostuu toisiaan täydentävistä materiaaleista. Käytössäni on ollut osin itse keräämäni, mutta pääosin Vaarunvuori-liikkeen johdossa kauan olleen Juhani Paavolan käyttööni antama lehtileikekokoelma kiistakysymyksen alusta tähän päivään. Kokoelma sisältää maakunnan valtalehden Keskisuomalaisen, paikallislehden Korpilahden ja epäsystemaattisemman kokoelman muiden lehtien kirjoituksia kiistakysymyksestä. Erityisesti virallisten elinten kannanotoista, niissä käydystä julkisesta keskustelusta sekä päätöksistä saadaan lehtikirjoitusten avulla pätevää tietoa.

Vaarunvuori-liikkeestä on ollut käytettävissä seikkaperäinen aineisto. Kansalaisliike on hyvin järjestäytynyt 1980-luvun alusta saakka ja se on laatinut kehityksestään historiikinomaisia katsauksia. Liike on julkaissut tiedotuslehteä ja liikkeen tiedotustoiminta on kaiken kaikkiaan ollut kiistakysymyksen tihentymäkausi varsinkin aktiivista. Juhani Paavola on koonnut liikkeen käyttöön kattavan asiakirjakokoelman eri viranomaisten päätöksistä, joka myös on ollut käytettävissäni. Olen lisäksi haastatellut häntä ja muita liikkeen toimijoita sekä myös eräitä viranomaispuolen edustajia.

Aineisto antaa yleiskuvan lisäksi pätevää tietoa monista kiistan erityispiirteistä. Varmaa myös on, että erinäiset tärkeätkin seikat ovat tältä tutkimukselta jääneet saavuttamatta. Kiistassa on käyty monenlaisia epävirallisia neuvotteluja, lobbauskierroksia ja tehty muunlaisia vaikutusyrityksiä kysymyksen eri osapuoliin, joista tutkijalle ei juuri voi – etenkin kysymyksen ollessa vailla lopullista ratkaisuaan – kulkeutua tietoa. Intiimien vaikutusyritysten eteen vedetty verho on siis jäänyt paljolti paikoilleen. Muilta osin Vaarunvuori-kamppailusta on ollut mahdollista piirtää monivivahteista ja täsmällistäkin kuvaa. – Tutkielman tekijä on itsekin osallistunut

Vaarunvuoren kohtalosta käytävään julkiseen keskusteluun, joka osaltaan tuottanut tietoa tutkielmaa varten (eri osapuolten nykyisiä näkökantoja selventävät kirjoitukset syksyllä 1995 sanomalehti Keski-suomalaisessa tutkielman kirjoittajan laatimaan mielipidekirjoitukseen elokuussa).

Näkökulma on sosiologinen, mikä merkitsee pyrkimystä kiistakysymyksen muotoutumiseen vaikuttaneiden yhteiskunnallisten ja paikallisten prosessien ja rakenteiden analysointiin. Empiiristä aiheistoa, kuten kannanottoja, lehtikirjoituksia ja viranomaispäätöksiä tutkitaan tästä näkökulmasta.

Vaarunvuoren luontokeidas

Vaarunvuoren erikoiseen luontoon kiinnitettiin huomiota jo vuosisadan alussa. Myöhemmin 1940-luvulla alueen luontoarvojen puolesta otti voimakkaasti kantaa kasvitieteen professori Niilo Söyrinki, joka oli Suomen luonnonsuojeluyhdistyksen pitkäaikainen sihteeri ja puheenjohtaja. Emeritus-professori Söyrinki kirjoitti vuonna 1946: ”Tämä hämäläis-keskisuomalaisen luonnon alkupe räisen rikkauden ja rehevyyden ainutlaatuinen näyte on pikimmiten saatava suojatuksi. Niin suuri ei maan ja puun nälkä voi vielä Suomessa olla, ettei tällaisen luonnonmuistomerkin säästämiseen olisi varaa”. (Söyrinki 1945-46.) Samana vuonna alueen puronvarren jalavalehto rauhoitettiin. Seuraavana vuonna (1947) rauhoitettiin neljän hehtaarin suuruinen alue Vaarunvuoren kylkeä luonnonsuojelualueeksi. Kolmas luonnonsuojelualue perustettiin vuonna 1949 ja se koski jalopuiden ja eräiden muiden harvinaisten lehtokasvien kasvupaikkaa. 1960-luvulta lähtien Vaarunvuoren alue on ollut Jyväskylän yliopiston opetus- ja tutkimuskohteena. Keski-Suomen seutukaavaliiton muistiossa vuodelta 1970 kiinnitetään huomiota paitsi alueen kasvillisuuteen myös sen maisemalliseen arvoon.

Söyringin kiinnostus Vaarunvuoren alueeseen ilmensi perinteistä luonnonsuojelullista viitekehystä. Hän ja muut tuon ajan johtavat luonnonsuojelijat, monet heistä luonnontieteen edustajia, puolustivat luonnon suojelua kansallisen kulttuuriperustan säilyttämi-

sellä, kauneusarvoilla ja tieteellisen tutkimuksen tarpeilla. Heidän mielestään luonnon suojeleminen oli käynyt mahdolliseksi, koska Suomi oli vaurastunut taloudellisesti. Se oli myös välttämätöntä, jos Suomi halusi käydä sivistysmaasta. (Järvikoski 1991, 166) Tämän näkemyksen perustalta arvosteltiin luonnonerikoisuuksien uuraamista talouden alttarille. Näkemys tuli esille Vaarun lehtoalueiden suojeluhankkeessa 1940-luvulla, ja sama ”yksipuolisen taloudellisen näkemyksen” kritiikki oli 1950- ja 1960-luvuilla voimistuneen koskiensuojeluliikkeen näkökulmana.

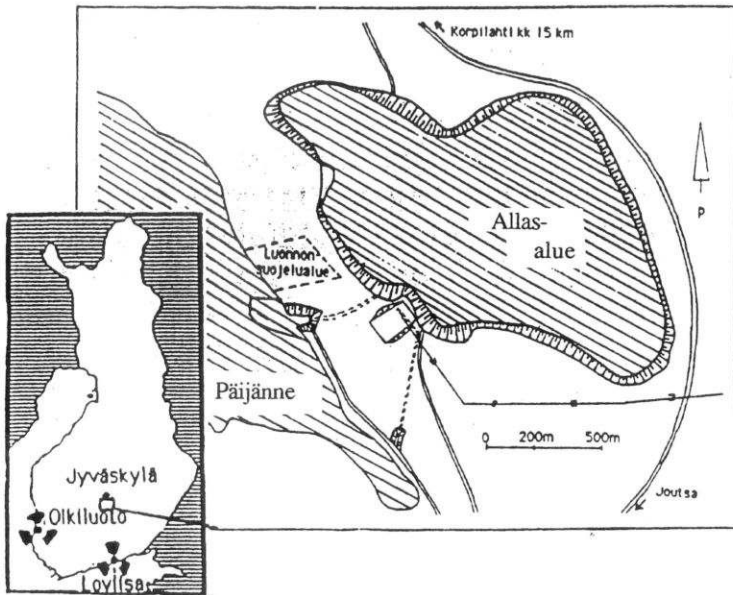
Myöhemmät selvitykset ja tutkimukset ovat entisestään vahvistaneet Söyringin käsitystä Vaarunvuoren erikoislaadusta. Aluetta pidetään arvokkaana muun muassa harvinaislaatuisten kallio- ja lehtokasvustonsa vuoksi. Alueella esiintyvistä eliölajeista on tätä nykyä 63 määritelty uhanalaiseksi (Rautanen 1995), ja niistä viisi alueellisesti tai valtakunnallisesti erittäin uhanalaiseksi tai harvinaisiksi. Kasvilajeja niistä on 55 ja eläinlajeja kahdeksan. Siellä on Suomen eteläisimmät pahtarikot, pahtanurmikat ja pohjoisimmat pähkinäpensaat. Vaarunvuori on Suomen ainoa etelänlimijäkälän kasvupaikka. Alueella kasvaa mm. vuorimunkki, ketokäenminttu, lituruoho, mäkivirvilä, lehtoneidonvaippa ja kesämaksaruoho. Viime vuosien selvitystyö on osoittanut, että Vaarun luonto ei ole erikoista vain kasvistoltaan, vaan myös pieneläimistöstä löytyy lukuisia harvinaisuuksia. Alueelta on löydetty kymmenkunta perhoslajia, joita ei tavata muualla Keski-Suomessa (Pylvänäinen 1994). Alueen linnustoon kuuluvat muun muassa huuhkaja, kuikka, pikkutikka ja kuhankeittäjä.

Harvinaiset kasvi- ja pieneläinasiintymät perustuvat paikan pienilmastoon ja maaperään. Vaarunjyrkän lounaaseen laskeva rinne on saanut aikaan ns. etelävuori-pienilmaston. Amfibilootti-kallio-perä antaa hyvän kasvupaikan muun muassa kalkinsuosijoille. Alueella viihtyvät poikkeuksellisesti sekä eteläiset että pohjoiset lajit. Lajeista noin 5/6, kuten Suomen ainoan tunnetun etelänlimijäkälän, kasvupaikat sijaitsevat voimalarakenteille kaavaillulla alueella tai hankkeen välittömällä vaikutusalueella. Viranomaiset ja tutkijat pitävät mahdollisena, että Vaarun pumppuvoimalahanke on eniten uhanalaisia eliölajeja uhkaava hanke, ei vain Keski-Suomessa, vaan myös koko maata ajatellen.

Pumppuvoimalahanke

Varsinaisen ympäristökonfliktin alkuna oli *Imatran Voima Osa-
keyhtiön* kiinnostuminen alueesta 1960-luvulla. Yhtiö oli tehnyt sel-
vityksiä sähköntuotannon vuorokausi- ja viikkovaihtelujen tasauk-
seen soveltuvista mahdollisista pumppuvoimala-alueista. Ajatuk-
sena oli, että suuritehoisilla pumpuilla siirrettäisiin vettä halvalla
yö- ja viikonloppusähköllä alhaalla sijaitsevasta vesialtaasta ylä-
puoliseen altaaseen, josta veden annettaisiin korkean kulutuksen
(ja korkean sähkönhinnan) aikana päiväsaikaan pudota takaisin.
Putousreitille rakennettaisiin veden putousvoimaa hyödyntävä
voimalaitos sähköntuotantoon. Voimalan turpiinit toimisivat samalla
veden ylös nostavina pumppuina. Pumppuvoimalaitos toimisi myös
sähkön taajuudensäätölaitoksena ja sähköntuotannon häiriötilan-
teissa nopeasti käynnistettävänä, suuren tehon saavuttavana varavoi-
malaitoksena. Yhtiön mukaan voimalan tekisi kannattavaksi yö- ja
päiväsähkön hinnan huomattava erotus. Erään laskelman (Keski-
suomalainen 19.10.1995) mukaan tuotto olisi noin 300-400 miljoo-
naa markkaa vuodessa.

Imatran Voima Oy tutki tarkoitusta varten noin 200 km levää
vyöhykettä Kokemäenjokivarresta Pielisen rannoille. Yhtiö löysi
Pohjois-Päijänteeltä kuusi pumppuvoimalan rakentamiseen soveli-
asta paikkaa. Niistä Vaaru on lähinnä järveä ja alue osoittautui muu-
toinkin soveliaimmaksi paikaksi pumppuvoimalalle. Veden putous-
korkeus on suuri – korkein erotus Päijänteen pintaan on 122 metriä
– ja mäen laella sijaitsee alue, joka on suhteellisen helposti raken-
nettavissa tarkoitukseen soveltuvaksi täyttöaltaaksi. Lisäksi voima-
lan aiheuttamat virtaukset eivät yhtiön mukaan vaikuttaisi suuresti
Päijänteeseen ja sen Korospohjan lahteen, josta mäki nousee. IVO
perusteli myöhemmin, että Vaarunvuori osoittautui sekä rakennus-
teknisesti että säätömahdollisuuksiensa vuoksi ylivoimaiseksi ja
siksi jatkotutkimukset keskitettiin sinne. Seuraavaksi edullisin vaih-
toehto olisi sekin Pohjois-Päijänteen rannalla, melko lähellä Vaarun-
vuorta sijaitsevassa Heinosiemessä, joka myös kuuluu Korpilah-
den kuntaan.

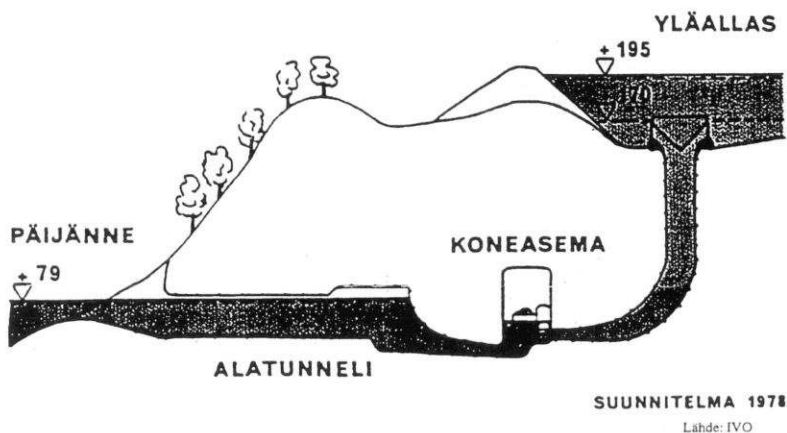

Kaavio 1. Suunniteltu pumppuvoimala-alue Korospohjan Vaarunvuoressa.

Voimalan maksimitehoksi on kaavailtu 540 megawattia, joka saatettaisiin kolmen turpiinin yhteistehona. Teholtaan voimala vastaisi siis keskisuurta voimalaitosta. Itse turpiinit rakennettaisiin noin 15 metrin läpimittaisen pystytunnelin jälkeisiin vaakasuorassa oleviin tuloputkiin kallon sisään. Voimalaitoksen koneyksiköt sijoitettaisiin kallon sisään louhittavaan noin 100 000 kuutiometrin suuruiseen konesalionkaloon.

Yläpuolisen ”sykkivän” yhden neliökilometrin laajuisen järven reunoille olisi rakennettava noin viiden kilometrin pituinen patopenger. Altaan tilavuus olisi noin 17 miljoonaa kuutiometriä, pinta-ala noin 94 hehtaaria ja patoreunaman korkeus suurimmillaan 30 metriä ympäröivän maaston yläpuolella. Maapatojen rakentamiseen tarvittaisiin lähes kolme miljoonaa kuutiometriä eli noin 300 000 autokuormallista maata. Patoaltaan ja Päijänteen vedenpintojen

korkeusero olisi 92-117 metriä. Vaarunjyrkän kupeeseen louhittaisiin parin hehtaarin laajuinen kallioleikkaus. Osa leikkauksista ja maansiirtotöistä tehtäisiin 400 m pitkän ja noin 20 m korkean työmaapadon turvin Päijänteen pohjassa.

Kaavio 2. Vaarunvuoreen suunniteltu pumppuvoimalaitos.

Imatran Voima osti vuosina 1969-72 Korospohjan Vaarunjyrkän alueet ja yhtiön omistuksessa oleva alue on nykyisin 230 hehtaaria. Hankkeen kustannusarvio oli keväällä 1993 hieman alle puolitoista miljardia markkaa.

Voimalan tarve perustui sähkönkulutuksen voimakkaaseen kasvuun 1950- ja 1960-luvun nopean teollistumisen seurauksena. Suunnitelma on viime kädessä ymmärrettävä osaksi laajaa energiantuotannon ohjelmaa, jonka muita osia olivat pohjoisen Suomen ja Pohjanmaan jokien valjastaminen tehokkaaseen sähköntuotantoon, jokien virtauksen säännöstely sähköntuotannon kannalta mahdollisimman edullisesti sekä 1960-luvulla laaditut ydinenergian tuotanto-suunnitelmat. Vuonna 1957 säädettiin ydinenergialaki, joka mahdollisti ydinenergialla toimivien voimaloiden rakentamisen. Ydin-

voiman tuotantoon pumppuvoimalaitos kytkeytyy sen kautta, että ydinenergian tuotantoa ei ole mahdollista säädellä kulutuksen vuorokausi- ja viikkorytmin mukaan.

Näin Vaarunvuori-kysymys piirryy osaksi laajempaa ympäristökysymystä. Voimantuotantoa koskenut ensimmäinen laaja julkinen ympäristökamppailu käytiin jo 1960-luvun alussa, jolloin paikallinen ympäristöliike protestoi voimakkaasti Kuusamon erämaajokien valjastamista sähköntuotantoon, jota koskeva hanke oli pantu alkuun. Tornionjoen suojeluliike ja Kuusamon koskisodat jäivät tuolloin yksittäiseksi protestiksi, ja seuraavat vesistöjä koskevat paljon valtakunnallista julkisuutta saaneet kamppailut, kuten Pohjanmaan koskisodat ja Vuotos-kamppailu, syttyivät vasta 1970-luvun lopulla.

Huuto korvesta

”Päijännettä uhkaa uusi vaara”

Imatran Voiman pumppuvoimalasuunnitelma herätti välittömästi julkisuuteen tultuaan reaktioita lähiympäristössä. Keski-Suomen seutukaavaliitto julkaisi muistion ”Korpilahden Vaarunvuori – helmi Keski-Suomen luonnossa” (1970). Myöhemmin laatimassaan suojelalueiden vaihekaavassa seutukaavaliitto sijoitti Vaarunvuoren Päijänteeseen laskevan kalliorinteen, Vaarunjyrkän, neliasteisessa luokituksessa arvokkaimpaan ryhmään eli se määriteltiin kansainvälisesti merkittäväksi suojelukohteeksi.

Myös yksittäiset kansalaiset lähtivät asiassa liikkeelle. Kansalaisliikkeen puuhamieheksi ryhtyi alueen läheisyydessä kesämökin omistanut kiinteistöneuvos Birger Lindberg, joka kirjoitti Aamulehteen (19.11.1970) asiasta kirjoituksen ”Päijännettä uhkaa uusi vaara”. Hän sanoi, että IVO:n suunnitelma suuritehoisen voimalaitoksen rakentamiseksi Vaarunmäkeen ”herättää paikkakunnan maa- ja vesialueen omistajien keskuudessa sekä laajoissa kalastusta ja luonnonsuojelua harrastavissa piireissä paikkakunnan ulkopuolellakin oikeutettua, yhä kasvavaa levottomuutta.” Kansalaisliikkeen ensimmäisiin aktivisteihin kuului myös alueen läheisyydessä ateljee-

taan pitänyt taiteilija Helmer Selin.

Protestin heräämisen yhtenä motiiviperustana oli paikallisten asukkaiden ja kesämökkiläisten huoli välittömästä ympäristöstään. Muutamat paikalliset aktivistit toimivat protestin organisaattoreina, mutta kampanjaan osallistui muitakin, muun muassa seutukaavaliitto.

Vastustuksen peruskehikseksi, johon paikallisten asukkaiden motiiviperusta ("elämäntapakehys") nivoutui ja jonka kautta se artikuloitui, muotoutui 1970-luvun alussa alueen *luontoarvot*. Tämän varhaisen toiminnallisuuden merkittävimmäksi tapahtumaksi muodostui lähiseudun asukkaista koostuneen Putkilahden maisematoimikunnan, erityisesti taiteilija Helmer Selinin aloitteesta ja toimesta vuonna 1972 Selinin ateljeen pihamaalla järjestämät Vaarunkäräjät. Selin (1993) muistelee, että "kun alkoi tulla tietoja IVO:n suunnitelmista, otettiin minuun parin vuoden ajan jatkuvasti yhteyksiä. Kyseltiin, miksi en kirjoita. En kirjoittanut, koska omasin kylliksi kokemuksia siitä, miten kevyt painoarvo jonkun taiteilijan tai runoilijan mielipiteillä on kylmien realiteettien maailmassa. Kutsuin kokoon Vaarunkäräjät". Paikalle saapui noin 40 käräjäjää, lehdistö ja televisio. Käräjille haastettiin myös Imatran Voima Oy. Käräjäväki vastusti voimakkaasti voimalaa, jonka katsottiin erityisesti rakennusvaiheessa uhkaavan alueen kasvustoa. Pelättiin, että voimala aiheuttaisi Vaarunjyrkän rinteen vettymistä. Kasvustoa uhkaisi lisäksi voimalan aiheuttama tärinä, huurtuminen ja jääeroosio. Suuritehoisen voimalan vedenlaskun Päijänteeseen pelättiin aiheuttavan huomattavia ympäristövaurioita Korospohjan lahdessa. Virtaus möyhentäisi pohjan 26 metrin paksuista mutakerrosta. Osa lahdesta, kuten yläallaskin pysyisivät sulana kautta vuoden, mikä voisi muuttaa huomattavasti Vaarunjyrkän ilmasto-olosuhteita. Paikalliset asukkaat olivat huolissaan kotimaisemastaan ja kesämökkiläiset voimalan rannoille aiheuttamista haitoista.

Leimaa antavaa tilanteelle oli tuolloin Vaarunkäräjien osanottajien yleinen uskomus, että voimala joka tapauksessa kuitenkin rakennettaisiin vastustuksesta huolimatta. Hankkeen takana oli voimakas talouden vaikuttaja ja voimalaa perusteltiin talouselämän perustavanlaatuisella energiatarpeella. Niihin nähden ympäristöarvot olivat yleensä saaneet väistyä, eikä ympäristötietoisuus vielä ollut

saanut sellaista asemaa kansalaisten ja viranomaisten keskuudessa kuin myöhemmin. Vaarunvuori-liikkeen tiedotteen (toukokuu 1993) mukaan vuoden 1972 Vaarunkäräjät päätyivätkin lähes yhteisymmärryksessä vain vähentämään ”joka tapauksessa ja pian rakennettavan pumppulan ympäristöhaittoja”.

Vaarunkäräjät johti yhteen konkreettiseen muutokseen Imatran Voiman suunnitelmissa. Suunnitellun voimalinjan reittiä muutettiin Vaarunkäräjien vaatimusten mukaisesti. Muutoin yhtiö pitäytyi hankkeessaan ja jatkoi pumppuvoimalan rakentamisen suunnittelua ja valmistelua. Vaarunkäräjien tulokseksi nähtiin lisäksi ”ainakin se, että IVO ryhtyi asiassa parivuotisiin lisätutkimuksiin” (Selin 1993).

Hanketta vastustaneiden paikkakuntalaisten joukko oli varsin pieni. Kuntalaiset olivat yleisesti hankkeen kannalla, kuten kuntaorganisaatiokin. Korpilahden kunta edusti melko tyypillistä keski-suomalaista väestötappiomaalaiskuntaa. Asukasmäärä väheni vuoden 1950 lähes kahdeksasta tuhannesta noin 5 900:aan vuonna 1970 ja lasku jatkui voimakkaana 1980-luvun taitteeseen saakka. Kunta oli kärsinyt kauan vaikeasta työttömyystilanteesta, johon ei löytynyt tilannetta olennaisesti helpottavia ratkaisuja. Voimayhtiö antoi mielellään kuvan hankkeensa suuresta työllistävästä vaikutuksesta. Kunnanjohtaja sanoi kunnan olevan tyytyväinen, mikäli hanke toisi kuntaan 40-50 työpaikkaa. Vähenevien työpaikkojen ongelma oli Korpilahden ohella monen maalais- ja myös kaupunkikunnan polttava rakenteellinen lähtökohta toiminnassaan. Sen mukaisesti orientoituvat niin asukkaat kuin kunnan virallinen organisaatiokin.

Imatran Voiman alkuperäisenä tarkoituksena oli edetä hankkeessa viivyttämättä. Voimayhtiö oli hankkinut omistukseensa alueen kokonaisuudessaan vuoteen 1972 mennessä. Kuitenkin yhtiö luopui pian alkuperäisistä suunnitelmistaan aloittaa rakentaminen vuonna 1975. Myöhemmän lehti uutisen (*Korpilahti* 22.10.81) mukaan IVO:n johtokunta lykkäsi rakennuspäätöstä valtioneuvoston asettamien rajoitusten ja vaikean rahoitustilanteen vuoksi. Keskustelu asiasta laantui. Sitten IVO jätti syyskuussa vuonna 1974 Itä-Suomen vesioikeudelle hakemuksen pumppuvoimalan rakentamiseksi Vaarunvuorelle. Tämä toimenpide aktivoi jälleen vastustajat. Suoritettun katselmustoimituksen lausuntoon jätettiin 13 muistutusta

ja huomautusta, joiden tekijöitä olivat vesihallitus, maa- ja metsätalousministeriö, Veijon kalastuskunta, Keski-Suomen lääninhallitus sekä joukko yksityishenkilöitä. Vesioikeuden vaatimuksesta yhtiö aloitti alueen maaperän ja luonnon tutkimukset, joita tehtiin useita vuonna 1975.¹

Kiinteistöneuvos Lindberg jatkoi hankkeen vastustusta. Hän kävi Yhdysvalloissa tutkimassa kahden vastaavanlaisen pumppuvoimalan toimintaa ja niiden aiheuttamia mahdollisia haittoja ympäristölle. Maakuntalehti *Keskisuomalainen* kirjoitti asiasta laajan artikkelin (10.1.1976) otsikoiden, että ”Maailman suurin pumppuvoimala varoittaa Vaarunvuorta tärinästä ja pumppausveden virtauksesta.” Oli käynyt ilmi, että kyseisessä voimalassa ongelmana ei niinkään ollut laitoksen aiheuttama melu, mutta tärinä kylläkin. Myös veden sameus alapuolisessa vesistössä oli pumppuvoimalan käynnistyttyä lisääntynyt.

Erillinen ympäristökonflikti

Vaarunvuori-konfliktin puhkeaminen edustaa vaihetta, jolloin ympäristö ei vielä ollut muodostunut laajaksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi maassamme. Vaarunvuorella toimittiin perinteiselle luonnonsuojelulle ominaisen konservationistisen kehysten perustalta, jonka mukaisesti luonnonsuojelu ja ympäristötoiminta olivat ennen muuta paikallisen faunan ja floran sekä maisemallisten arvojen suojelua. Tätä kehystä käyttivät kaikki protestiosapuolen edustajat, myös ne joiden motiiviperustassa ympäristön laatu henkilökohtaisen elinympäristön näkökulmasta oli tärkeällä sijalla. Kuitenkin toiminnassa oli uuden ympäristötoiminnan ituja. Sitä edustaa paikallisen ympäristöryhmän muodostuminen.

Eri puolella Suomea oli syntynyt kysymyskohtaisia paikallisia ryhmiä (Sinko 1976). Pumppuvoimalan rakentamista vastustanut kansalaistoiminta oli silti 1970-luvulla luonteeltaan yksittäinen, erillinen protesti. Ympäristökamppailuilla ei ollut myöhemmälle vaiheelle ominaista yhtenäistä kamppailukulttuurin kehystä. Vaarunvuoren puolustajat eivät esimerkiksi viittaneet ajankohdan muihin ympäristökiistoihin. Yhteys luonnonsuojeluliikkeeseen toteutui Suo-

men Luonnonsuojeluliiton välityksellä, jonka Keski-Suomen maakuntajärjestö antoi voimalan rakentamista vastustaneen julkilausuman vuonna 1972. (Virmasalo 1995, 21). Luonnonsuojeluliitto ja sen edeltäjäjärjestöt ovat esittäneet Suomessa merkittävää osaa ympäristöliikkeessä. Vaarunvuoren tapauksessa sen osuus ei ole kuitenkaan ollut luonteeltaan organisoiva, vaan lähinnä tukeva.

Muutamien paikallisten asukkaiden ja kesämökkiläisten lisäksi protestirintamaan kuuluivat siis Luonnonsuojeluliiton Keski-Suomen piirijärjestö, Jyväskylän yliopiston kasvitieteilijöitä sekä viranomaispuolelta Keski-Suomen Seutukaavaliitto ja lääninhallitus. Huuto korvesta osoittautuu osittain urbaaniksi huudoksi. Myös protestin paikalliset keulakuvat edustivat ammatillisesti ja elämäntavaltaan pikemminkin urbaania kuin maalaiskulttuuria. Konfliktin toisen osapuolen keskeinen edustaja oli luonnollisesti hankkeen ajaja Imatran Voima. Sen liittolainen oli Korpilahden kunta, joka toivoi pumppuvoimalan tuovan vaikealle työttömyysalueelle työpaikkoja ja verotuloja. Kunnan luottamusmieselimet tukivat yksimielisesti hanketta voimakkaasti puoltavaa kunnanjohtajaa. Yleinen kansalaismielipide kunnassa puolsi varauksetta pumppuvoimalan rakentamista.

Vaarunvuori-liikkeen alkuvaiheen perinteinen luonnonsuojelun viitekehys ja epäusko suojelumahdollisuuksiin näyttäytyy jopa eräänlaisena kontrastina 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun voimakkaalle ympäristöliikehännän murrokselle. Tuossa murroksessa kysymys Vaarunvuoresta rakentui uudella tavalla.

1980-luvun taitteen murros: vaatimuksia ja toimintaa

1980-luvun taitteen protestiaalto

Uudenlainen ympäristöajattelu, environmentalismi, nosti päätään kaikkialla läntisessä maailmassa 1970-luvulla. Perinteisen luonnonsuojelukehityksen rinnalle astui ja merkitysasteikossa sen syrjäytti uusi kehys, *ympäristön elinkelpoisuuden ja elämän laadun kehys*.

Ympäristöajattelun keskiöön nousi entistä voimakkaammin ihminen. Muutos oli osa laajempaa länsimaisen kulttuuri-ilmaston muutosta (ks. Brand 1990), uudenlaista modernisaatiokritiikkiä, joka otti arvostelunsa kohteeksi modernin länsimaisen yhteiskunnan keskeisten kehitystendenssien vaikutukset ihmisten elinympäristöön, kuten jatkuvan taloudellisen kasvun, teollistumisen ja keskitettyjen järjestelmien byrokratisoitumisen. Arvostelun kohteeksi joutui kova teknologia ja erityisesti ydinenergian tuotannon riskit ympäristölle. Elämän laatua korostanut sivilisaatiokritiikki (Järvikoski 1991) ilmeni erilaisina sosiaalisina liikkeinä ja uuden elämänmuodon etsimisinä. Naisliike, ympäristöliike, ydinvoiman vastainen liike ja ns. oman avun liikkeet antoivat leimansa ajanjakson yhteiskunnalliselle keskustelulle.

Yhteisten piirteiden ohella environmentalismin esiinmurtautumisessa ja kehityksessä esiintyi myös selviä eroavuuksia yhteiskuntien välillä. Suomessa environmentalismin varsinainen murros tapahtui jonkin verran myöhemmin kuin useissa muissa Euroopan maissa. Perinteiseen luonnonsuojelukehykseen nähden uudenlaista ympäristöajattelua tosin kehkeytyi luonnonsuojeluliikkeessä (Suomen Luonnonsuojeluliitossa) jo 1960-luvun lopulla osana ajankohdan kulttuuriradikalismia (ks. Järvikoski 1994). Se ei kuitenkaan vielä kyennyt asettamaan laajassa mitassa kyseenalaiseksi länsimaista modernisaatioprosessia.

Osaltaan perinteiseen elämäntapaan kohdistuneet uhat kasvativat jännitettä, joka Suomessa purkautui voimakkaina paikallisina ympäristökonflikteina 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun alussa. Monet tuon ajankohdan ympäristökiistoista koskivat *vesistöjä* (Rannikko 1995; Konttinen 1994a). Monessa niistä oli kysymys paikallisten ihmisten elämiseen ja asumiseen kohdistuvista uhista. Elämäntapakehyksestä kummunnut paikallinen ympäristökritiikki saattoi hyvin yhdistyä niin ikään siihen elämän laatua tähdentäneeseen (ks. Järvikoski 1994, 28-29) environmentalismiin, joka kehkeytyi opiskelija- ja tutkijapiireissä. Siellä uusi ympäristöajattelu järjestäytyi Energiapoliittiseen Yhdistykseen ja Pehmeän Teknologian Seuraan vuonna 1977. Samoihin aikoihin perustettiin uusia vaihtoehtokulttuuria ilmentäneitä lehtiä. Ympäristöliikkeen tämä sektio organisoit myös ajankohdan tunnetuimman paikallisen ympäristö-

kamppailun, Koijärvi-liikkeen keväällä 1979.

Environmentalismien murros osoittautuu uuden toiminnallisuuden lähteeksi myös Vaarunvuorella. Tämä ei merkinnyt luopumista perinteisestä luonnonsuojelukehyksestä – alueen luonnonsuojeluarvojen korostamisesta, vaan se sai rinnalleen uusia kehyksiä, jotka kuuluvat olennaisesti laajempaan ympäristöliikkeen nousuun Suomessa. Kuten monissa ympäristökonflikteissa, uuden toiminnallisuuden laukaisi tässäkin tapauksessa konkreetit toimenpiteet ja niitä koskevat päätökset.

Vaarunvuori-kamppailu osana 1980-luvun taitteen protestiaalto

1970-luvun puolivälissä käynnistetyn prosessin tuloksena Itä-Suomen vesioikeus myönsi 19.11.1981 Imatran Voima Oy:lle luvan pumppuvoimalaitoksen rakentamiseen ja käyttämiseen. Rakennustyö olisi tehtävä kymmenen vuoden kuluessa siitä, kun päätös on saanut lain voiman eli 15.3.1993 mennessä. Vesioikeus sanoi kantanaan, että ”hanke ei aiheuta huomattavia ja laajalle ulottuvia vahingollisia muutoksia ympäristön luonnonsuhteissa.” (Itä-Suomen vesioikeuden päätös 1981 n:o 104/Ym). Imatran Voiman edustaja vahvisti rakentamissuunnitelmien ajankohtaisuuden ”siinä tapauksessa, jos uuden 1000 megawatin ydinvoimalan rakentamisesta tehdään myönteinen päätös” (*Korpilahti* 22.10.81). Pumppuvoimalaa tarvittaisiin tasaamaan ydinvoimalan kuormitusvaihteluita.

Lupapäätös laukaisi uuden voimalaa vastustaneen toiminnallisuuden. Päätöksestä valittivat Keski-Suomen Luonnonsuojelupiiri, Luonto-Liiton Keski-Suomen piiri, Energiapoliittinen yhdistys – Vaihtoehto ydinvoimalle ry., Vanhan Korpilahden Luonnonsuojeluyhdistys, Vesihallitus, paikallisia kalastajia sekä muita yksityisiä henkilöitä. Jo kymmenkunta vuotta aikaisemmin hankkeeseen kielteisesti suhtautuneet olivat edelleen mukana. Heihin kuului kiinteistöneuvos Birger Lindberg, joka muiden ohella jätti valituksen vesioikeuden päätöksestä. Heihin kuului edelleen myös Vaarunkäräjien puuhämies Helmer Selin, joka paikallislehden haastattelussa antoi hankkeesta yhtä kirpeitä lausuntoja kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. Jyväskylän yliopistossa alueen kasvillisuutta tutkinut Veli

Saari kirjoitti maakunnan valtalehteen joulukuussa laajan artikkelin alueen kasvustosta (*Keskisuomalainen* 27.12.1981). Valituskierroksen oikeuskäsittely päättyi, kun korkein hallinto-oikeus 15.3.1983 antamallaan päätöksellä päätti vain vähäisin muutoksin pitää Itä-Suomen vesioikeuden päätöksen voimassa.

Maaliskuussa (20.3.) 1982 pidettiin Jyväskylässä ensimmäinen Vaarunvuori -yleisötilaisuus, johon saapui kolmisenkymmentä ihmistä. Pian sen jälkeen Vaarunvuori-liike järjestäytyi uudella tavalla. Perustettiin *Vaarunvuori*-ryhmä maakuntalehdessä olleen kutsun jälkeen pidetyssä tilaisuudessa 14 hengen voimin. Tässä uudelleenjärjestäytymisessä luontokehityksen rinnalle tuotiin toinen kehys: *energiapoliittinen kehys*. Luontokehitys koettiin nyt riittämättömäksi kamppailussa voimayhtiötä vastaan. Vaarunvuori-liikkeen johtoon astuneen Juhani Paavolan mukaan kokemus oli siihen mennessä osoittanut, ettei ”tällaisia suuria luonnontuhohankkeita voida estää pelkällä luonnonharrastuksella, puuttumatta aktiivisesti tuohon aiheuttajaan” (Vaarunvuori-liikkeen tiedote 5.9.1993). Ryhmän perustaminen oli Paavolan mukaan tarpeen, ”koska silloin Suomen Luonnonsuojeluliiton ja muidenkin tahojen toiminta oli näivettynyt kokoon ja näytti jättävän liian vähälle huomiolle itse uhan aiheuttajan, pumppuvoimalahankkeen.” Ryhmä perustettiin erityisesti pumppuvoimala-hankkeen laajojen energiapoliittisten yhteyksien vuoksi.

Muuttunut yhteiskunnallinen tilanne heijastui myös vaatimuksissa. Kun kymmenen vuotta aikaisemmin pumppuvoimalahankkeen arvostelijoista useimmat olivat Vaarunkäräjillä vielä uskoneet hankkeen toteutuvan ”joka tapauksessa”, ja keskittäneet päävaatimuksensa voimalan haittojen minimointiin, nyt asetettiin tiukka vaatimus koko hankkeesta luopumiseksi. (Paavolan haastattelu.)

Energiapoliittinen kehys yhdessä uusien toimijoiden viiteryhmäyhteyksien kanssa laajensi kysymyksen luonnetta paikallisesta valtakunnalliseen suuntaan. Nuorten esiinmarssi Vaarunvuori-liikkeeseen ilmentää uuden ympäristöliikkeen radikaalimpaa toimintakehystä ja sen mukaista perinteisen luonnonsuojeluideologian avointa kritiikkiä. Nuorten syytös aiheutti myös jonkinasteista hämmennystä vanhempien aktivistien keskuudessa, jotka eivät kokeneet sitä oikeutetuksi.²

Luonnonsuojelukehys ja energiapoliittinen kehys olivat vastustuksen perustelukehyyksiä. *Toimintaa* määritti kolmas kehys, uusiutunut *ympäristökamppailun* kehys (ks. Konttinen 1996), mitä lisääntynyt radikaalius ja aikaisempien toimintamuotojen arvostelu hyvin ilmentävät. Toiminnallisina ideaaleina tai ainakin mittoina olivat paljon julkisuutta saavuttaneet protestitapahtumat. Vaarunvuori-ryhmä viittasi toistuvasti tuon ajan muihin ympäristökamppailuihin todeten, että Vuotoksen säästäminen ja Ounasjoen rauhoitus ovat luonnonsuojeluliikkeen suurimpia voittoja Suomessa (Vaarunvuoriryhmän tiedote 21.9.1982). Vaikka toiminnallisuutta korostettiin, väkivallattoman vastarinnan perinteelle uskollisesti väkivallan käytöstä pidättäydyttiin ehdottomasti. Paavola sanoo useiden ystäviensä lailla tutustuneensa perusteellisesti Gandhin oppeihin. Väkivallattoman vastarinnan mallia sovelsivat monet muutkin ajankohdan ympäristöprotestit. Malli kiteytyi vuoden 1979 Kojjärvikamppailussa (Konttinen 1996).

Uudenlainen ympäristöliikehdintä loi Suomessa environmentalismin murroskulttuurin 1980-luvun taitteessa ja Vaarunvuori-liike aktivoitui nyt osana tuota murrosta. Tähdennettiin jatkuvaa aktiivisuutta, radikaalia tuomiota ydinvoimakeskiselle energiapolitiikalle ja toiminnan monimuotoisuutta. Vaarunvuori-ryhmän aloitteellisuuden tuloksena voimalan ympäristövaikutuksista tehtiin eduskuntakysely vuonna 1982. Myös paikan päällä toimittiin. Vaarunvuori-ryhmä järjesti (22.5.82) Vaarunvuori-pyöräilyn. Kourallinen retkeläisiä yöpyi vuorella ja pystytti vuorelle IVO:n hankkeesta kertovan tiedotustauluparin. Samalla kertaa Jyväskylän Seudun Luonnonsuojeluyhdistys järjesti bussimatkan alueeseen tutustumista varten. Kesän mittaan luonnonvartiota jatkettiin käymällä silloin tällöin paikalla. Alueelle merkittiin polkuja ja pystytettiin kylttejä. Paikalle tuotuun vieraskirjaan kertyi parissa kuukaudessa viitisen sataa nimeä, ennen kuin se katosi syyskuun lopulla. Luonnonsuojelijat epäilivät energiayhtiön poistaneen sen ja osan kylteistä. Vaarunvuori-ryhmä vastasi kiinnittämällä banderolleja ja kylttejä korkealle puiden väliin. Ryhmän kokouksessa syyskuussa, johon osallistui lehtien ja sähköisten viestimien toimittajia, saatettiin alulle vuoren suojelua vaatinut adressi, jonka palautuspäiväksi sovittiin 20.5.1983. Mutta kun Imatran Voima ilmoitti hankkeen lyk-

kääntymisestä ja mahdollisesta hautaamisesta kokonaan, adressia ei luovutettu päätöksentekijöille.

Pumppuvoimalan nuoret vastustajat orientoituivat kamppailuun tiedollis-tutkimuksellisesti. Monet heistä olivat opiskelijoita; koulutukselliset kvalifikaatiot suuntasivat aktivisteja systemaattiseen tiedonhankintaan ja siihen perustuvaan argumentaatioon. Tuota orientaatiota ilmentää hyvin Juhani Paavolan (1983) laatima yksityiskohtainen muistio ”Kolmetoista väitettä Vaarunvuoren tuhoamiseksi”. Muistiossa esitetään voimalan puoltajien kannanottoja huolellisesti dokumentoiden samoin kuin vasta-argumentit laajaan lehtikirjoitus-, radiohaastattelu- ja muuhun aineistoon tukeutuen. Sama tarkka dokumentointi on luonteenomaista Vaarunlehti-tiedotteen kirjoittelulle, josta Paavola on vastannut. Vuonna 1992 Vaarunvuoriryhmän laatima vihkonen ”Vaarunvuoren pumppuvoimala – luonnonlahja Suomen sähkölämmitykselle?” on suoranainen tutkielma pumppuvoimalasta ja maan energiatilanteesta kymmenine lähteineen ja tarkkoine dokumentointeineen. Samantyyppistä tutkivaa aktiivisuutta ilmentävät toisen Vaarunvuori-liikkeen aktivistin, Pertti Olkinuoran Vaarunvuoren luonnosta tekemät televisio-ohjelmat.

Liikkeen toiminta edellytti uusia taloudellisia resursseja. Päätettiin perustaa oma tili ja kerätä sille rahaa lahjoituksin. Tämä toiminta sai alkunsa, kun paikalliset kalastajat olivat kokoontuneet eräseuran kalamajalle iltaa viettämään. Kalassakäynnin jälkeen saunottiin ja pelattiin korttia. Kalastajien pottilahjoitus, 37 markkaa, oli tilin ensimmäinen pano. Varainhankintaa toteutettiin muun muassa neliömetrin maapalstojen symbolisella myynnillä.

Monipuolinen toiminnallisuus piti sisällään myös vaihtoehtoisen työllisyysohjelman laatimisen kunnalle. Valmistauduttiin myös ”nykyistä suurempaan kansalaistottelemattomuuteen”, mikäli Imatran Voima joskus tekisi voimalan rakentamispäätöksen (tiedote 3.10.1982). Vaarunvuori-liikkeen nuorten aktivistien energiapoliittinen suuntautuminen näkyi vahvasti liikkeen 12.12. 1982 järjestämässä paneelissa, johon oli kutsuttu Energiapoliittisen yhdistyksen, IVO:n ja kunnat edustajat. Tilaisuudesta muodostui paljolti energiapoliittinen keskustelu, vaikka Vaarunvuori-liike toisaalta tähdensi luonnonsuojellisten näkökohtien olevan tärkeimpiä syi-

tä siihen, miksi pumppuvoimalaa ei pitäisi rakentaa. Tilaisuudessa esitettiin Pertti Olkinuoran valmistama lyhytfilmi Vaarunvuoren alueesta.

Kun valtakunnallinen protestiaalto vaikutti ratkaisevasti vaatimusliikkeen muotoutumiseen, sen vaikutus ei juuri ulottunut paikalliseen väestöön. Korpilahden muuttotappiokunnan asujaimiston arkitodellisuutta määritti edelleen laajamittainen työttömyys. Kun urbaaneissa keskuksissa syntyi 1980-luvun taitteessa ja alussa ensimmäisiä vihreiden ryhmittymiä, niistä tiedettiin Korpilahdella lähinnä vain julkisuuteen ryöpsähtäneiden ympäristökonfliktien kautta. Hyvinvointia lupaavan voimalan näkökulmasta nuo konfliktit näyttäytyivät Korpilahdella pikemminkin uhkana kuin uuden ajattelun aiheina.

Pumppuvoimalan vastustajien kannatus ei siis paikkakunnalla edelleenkään ollut laajaa. Paikallislehti *Korpilahden* (16.12.82) mukaan erään tilaisuuden perusteella näytti siltä, että ”paikalle tulleet korpilahtelaisista aniharva näki asian kuten Vaarunvuori-liikkeen edustajat”. Kunnanvaltuuston puheenjohtaja kärjisti vielä vastakohtaisuutta sanomalla, ettei pumppuvoimalahankkeelle ollut vastustajia paikkakunnalla, vaan vastustajat ovat muualla kirjoilla olevia. Lehden toimittaja oli kuitenkin saanut selville, että vastustajia löytyi myös paikkakunnalla nuorempien joukosta.

1970-lukuun verrattuna uusi toiminnallisuus oli monipuolista, organisoitunutta ja sängen varma tavoitteistaan. Siihen osallistui myös aikaisempaa laajempi aktivistiryhmä. Kun 1970-luvun alun toiminnan ydinhenkilöt olivat lähinnä paikallisia tai vakinaisia kesäasukkaita, niin nyt toimintaan tuli mukaan myös Jyväskylässä asuvia opiskelijoita. Paikalliset aktivistit eivät syrjäytyneet, vaan osallistuivat valitusten tekoon eri oikeusasteisiin. Myös luonnonsuojelukehys pysyi edelleen toiminnan keskeisenä motiivina. Tätä kehystä ylläpitivät erityisesti alan tutkijat sekä alueen suunnittelun kanssa tekemisissä olleet viranomaisinstituutiot (lääninhallitus, seutukaavaliitto) sekä yksittäiset Vaarunvuori-liikkeen jäsenet.

Juhani Paavola tähdentää liikkeen ja toiminnan tiettyä epämääräisyyttä. On vaikeaa käydä rajanvetoa siitä, kuka oikeastaan kuului liikkeeseen ja kuka ei. ”Siis että liike on semmosta liikehdintää, joka ei ole hallittavissa tai meillä ei ollut sellaista organisaatiota,

jossa tämä olisi meidän puolueen jäsen” (Paavolan haastattelu).

Vaarunvuori-liikkeen uuden toiminnallisuuden suhdetta ajan-
kohdan protestiaaltoon voidaan edelleen täsmentää. Uudella Vaarun-
vuori-ryhmällä oli näet välittömät yhteytensä ympäristöliikchedinnän
valtakunnalliseen ydinryhmään. Ryhmän vetäjä Juhani Paavola oli
itse ympäristöliikkeen murroksen valtakunnallisia aktivisteja. Hän
oli ottanut osaa vuoden 1979 Kojjärvi-protestiin ja osallistunut myös
Altajoen voimalaitosta vastustaneeseen kamppailuun Pohjois-Nor-
jassa. Paavola joutui painumaan maan alle kansalaistottelematto-
muutensa aiheuttamien oikeustoimien vuoksi. Hän sanoo sen ta-
pahtuneen protestina epäoikeudenmukaiseksi kokemalleen poliisin
toimintatavalle tuossa vangitsemisasiassa.

Paavola oli toiminut Energiapoliittisessa Yhdistyksessä, ja tun-
si tietenkin hyvin sen muita jäseniä. Yhdistyksen tuonaikainen pu-
heenjohtaja Olli Tammilehto oli uuden ympäristöliikchedinnän kärki-
hahmoja. Hän osaltaan vaikutti Juhani Paavolan mukaantuloon
Vaarunvuori-kamppailuun. Paavolan ystävä ja tuttu Tammilehto
soitti Keski-Suomeen muuttaneelle Paavolalle kysyen, voisiko tämä
penkoa ”tätä Vaarunvuoren asiaa”. Paavola, joka jo toimi keski-
suomalaisessa luontoliikkeessä, otti tutustuakseen asiaan. Hän sa-
noo, että aikaisempi mukanaolo Alta-liikkeessä ”vaikutti myöskin
siihen, että oli sellaisia ihmisiä, jotka näki, että me ollaan tosissaan.
Nuoria lähinnä. Tällasten kanssa pidettiin muutamia yleisötilaisuuksia,
pienehköjä, mutta kuitenkin ja siinä sitten syntyi, nähtiin toisia
ja siinä sitten se eteni” (Paavolan haastattelu). Paavola sanoo, että
monet tuolloin mukaan tulleista oli opiskelijoita, mutta täsmentää,
että ”lähes kaikki, jotka todella aktiivisesti toimi eivät olleet opiske-
lijoita, eivätkä asuneet kaupungissa” (haastattelu).

Korkean aktiivisuuden, uudenlaisen aktionismin virein kausi
kesti pari kolme vuotta. Yhtiö ei kuitenkaan tähännyt hankkeen
nopeaan toteuttamiseen.

Hankkeen ”hautaaminen”

Imatran Voima ei oikeuden päätöksen jälkeen näytä erityisesti
kiirehtineen hanketta. Monelle yllättäen yhtiö ilmoitti loppusyksyllä

1983 hankkeen paketoinnista aina vuoteen 1995 saakka. Jo vuodenvaihteessa 1982/83 Imatran Voiman rakennussuunnitteluosasto ilmoitti, ettei ”päättöksen tekeminen huippu- ja säätövoiman tarpeellisuudesta ole tällä hetkellä ajankohtaista sähköjärjestelmän tarpeiden kannalta varsinkaan kun ratkaisut perusvoimankin osalta ovat tekemättä” (IVO:n rakennussuunnitteluosaston muistio 7.12.1982, 6). Silti osasto huomautti, että ”on kuitenkin tarpeellista varautua pumppuvoimalan rakentamiseen, kun valintojen teko tulevaisuudessa on esillä. Pumppuvoimalaitoksen rakentamisaika on suhteellisen pitkä, jolloin oikea-aikaisen toteuttamisen mahdollistuminen edellyttää pitkälle vietyä teknillistä ja maankäytöllistä valmiutta.” Tie- ja vesirakennushallitus oli aloittanut jo syyskuussa 1982 voimalasuunnitelman vaatiman tiensiirtotyön Vaarunvuorella. Viisikilometrinen tielinja oli jo hakattu metsään. Luonnonsuojelijoiden pysyttämät, voimalasuunnitelmista kertovat banderollit oli poistettu vuorelta. Tie avattiin liikenteelle lokakuussa 1984. Imatran Voima osallistui rakennuskustannuksiin noin 40 %:n osuudella. (*Korpilahti* 18.10.84). Uusi tie korvasi vanhan maantien, joka kulki suunnitellun pumppuvoimalan allasalueen halki. Vuoden 1985 alussa IVO hakkautti noin 10 hehtaarin aukon allasalueelle.

Imatran Voiman toimitusjohtaja Kalevi Numminen palasi asiaan huhtikuussa 1985 (*Keskisuomalainen* 30.4.1985) sanoen, että yösähkön käytön lisääntymisen ansiosta energiakulutuksen tasaimiseen ei ole niin suurta painetta kuin aikaisemmin. Hän arveli, ettei pumppuvoimalaa tarvitsisi rakentaa Korpilahdelle ollenkaan, ja sanoi, että ”varmasti voi sanoa, että ainakaan kymmeneen vuoteen sitä ei tarvita” (*Keskisuomalainen* 14.12.1984).

Hankkeen vastustajat saivat sopeutua pitkäjänteiseen toimintaan. Vuoden 1985 pääsiäisen tienoilla vuorelle tehdyllä retkellä päätettiin perustaa kiertokirje (Vaarunviesti 1/1985). ”Tuossa tapaamisessa päätimme lähettää vähitellen tietoa Vaarunvuoren tilanteesta, josta jotakin tiedämme, myös teille, jotka ette ehkä niitä tietoja ole aiemmin saaneet. Tällainen kiertokirje voisi olla paikallaan pari kertaa vuodessa.” Ensimmäisessä kiertokirjeessä todettiin IVO:n tehneen käytännössä kaiken tarvittavan ennakkovalmistelun pumppuvoimalan rakentamiseksi.

Suivantvaihe antoi myös Vaarunvuori-liikkeelle aikaa perus-

teellisiin selvityksiin hankkeen vaikutuksista. Kun Korpilahden kunta alunperin otti 1970-luvun alussa myönteisen kannan Imatran Voiman pumppuvoimalahankkeeseen, se uskoi hankkeen suureen taloudelliseen merkitykseen tilanteessa, jota kunnassa leimasi korkea työttömyys ja krooninen muuttotappio. Kunnanjohtaja oli arvioinut voimalan tuovan kuntaan useita kymmeniä uusia työpaikkoja. Tämä käsitys osoittautui ylioptimistiseksi. Ilmeni, että voimala toisi enintään muutamia pysyviä uusia työpaikkoja. Tämän vahvisti myös voimayhtiö, jonka mukaan voimala tarjoaisi kolme vakituisia työpaikkaa. Työllisyysvaikutuksia merkittävämpi pysyväisluonteinen hyöty kunnalle saattaisi olla voimalakiinteistöjen verotuotto. Yhtiön edustajan mukaan hyöty olisi vuosittain noin kolme miljoonaa markkaa. Vaarunvuori-ryhmä on kyseenalaistanut myös tämän argumentin. Se huomauttaa voimalan olevan tässä suhteessa ennakkotapaus: malliesimerkkiä verotulojen suuruudesta ja perimisestä ei sen mukaan ole ja yritysten kiinteistövero näyttäisi olevan laskussa. Liikkeen edustajat arvioivat verotuotot huomattavasti yhtiön arvioita pienemmiksi.

Vaarunvuori-ryhmän toiminta siirtyi käytännössä entistä selvemmin Juhani Paavolan vastuulle, joka oli jo aikaisemmin asettunut asumaan Korpilahden kuntaan Vaarunvuoren läheisyyteen. Paavola toimitti kiertokirjettä, antoi haastatteluja ja esiintyi julkisuudessa liikkeen edustajana. Hän yhdessä vaimonsa Heljä Taavitsaisen kanssa oli ja on tiedotusvälineiden ja muiden asiasta kiinnostuneiden yhdyshenkilö.

Viranomaisinstituutiot kamppailun areenana

Vaarunvuori-kamppailu siirtyi jälleen uuteen vaiheeseen 1990-luvun alkuvuosina. Uuden tilanteen osatekijöitä olivat kansalaisten ympäristötietoisuuden vahvistuminen, uusien ympäristöviranomaisinstituutioiden perustaminen paikallistasolla sekä lukuisten rinnakkaisten suojeluohjelmien valmistelu maakunnallisella ja valtakunnallisella tasolla. Kiistan varsinaisesti uusi rakenne-elementti oli luottamusmies- ja viranomaiselinten kärkevoitynyt sisäinen ja keskinäinen vastakkaisasetelma. Nyt mittaa toisistaan ottivat viran-

omaisnormistot ja -elimet. Samanlaisen tilanteen mahdollisuus kasvoi tuona kautena muuallakin. Vaarunvuori-kysymys tuo hyvin esiin mutkikkuuden ja sekavuudenkin, mihin ympäristökysymyksissä voidaan tänään joutua.

Suojeluohjelmien laatiminen ja Vaarunvuoren sisällyttäminen niihin vahvisti uudelleen pumppuvoimalan vastustuksen *luonnonsuojelukehystä*. Vaarunvuori-kiistan uusiin vaihe edustaa jälleen yleisempää kehityskulkua. Pertti Rannikko (1995, 74) sanoo 1990-luvun taitteen ja alun ympäristökamppailujen aallon ilmentäneen alkuperäisen luonnon ja kansallisten kulttuuriarvojen uutta esiinnousua. Vaarunvuoren tapauksessa tämä tapahtui kiinteässä yhteydessä viranomaistoimintaan, kansallisiin suojeluohjelmiin ja uusiin paikallisiin viranomaiselimiin. Ne loivat pumppuvoimalahankkeen vastustuksen uusia keskittyimiä. Vastustusliikkeestä muodostui aiempaa selvemmin moninapainen, joskin sen aloitteellisin osapuoli oli edelleen selvästi Vaarunvuori-ryhmä. Seuraavassa luodaan katsauksia erityisesti Korpilahden kunnan virallisten elinten toimintaan. Tarkastelu aloitetaan kunnassa 1980-luvun puolivälissä ja sen jälkeen tapahtuneista muutoksista.

Ympäristöajattelun murros saapuu Korpilahden kuntaorganisaatioon

Hankkeen hautaaminen tiedettiin väliaikaiseksi toimenpiteeksi. IVO valmistautui jäädytetyn suunnitelman nopeaan käyttöönottoon tarvittaessa. Yhtiö odotti tulevan energiatuotannon poliittisia perusratkaisuja, jotka tultaisiin tekemään 1990-luvun alkuvuosiin mennessä. Vaarunvuori-kysymys tulisi ajankohtaiseksi myös siksi, että yhtiön saama voimalan rakennus- ja käyttöluva umpeutuisi vuonna 1993.

Tuleviin ratkaisumittelöihin mennessä rintama-asetelma koki eräitä olennaisia muutoksia. Ne voidaan tulkita 1980-luvun taitteen murrosta seuranneeksi kehityskuluksi. Muutokset olivat sekä institutionaalisia että kansalaisten arvostuksissa tapahtuneita siirtymiä.

Pumppuvoimalan rakentamista vastustanut kansalaisliike privatisoitui 1980-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Samanaikaisesti kui-

tenkin kehkeytyi toisensuuntainen tendenssi. Liike sai uusia kannattajia ja pumppuvoimala vastustajia usealla taholla. Tehdyt kartoitukset (mm. Tulokas 1990) osoittavat ympäristöhuolen nousseen kansalaisten arvostuksissa kärkitiloille. Myös ympäristöhallinnossa aloitettiin kehittelytyö ympäristöhallinnon tehostamiseksi paikallistasolla sen jälkeen kun ympäristöministeriö oli perustettu vuonna 1983. Ministeriö pani alulle lukuisia suojeleohjelmia.

Paikallisella tasolla tärkeimpiä muutoksia oli, että *Korpilahden kunnan* virallisissa organisaatioissa alkoi kehkeytyä sympatiaa Vaarunvuoren suojeleua kohtaan. Kun kunnan päättävät elimet olivat olleet 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa ilman säröjä voimalan rakentamisen kannalla, niin suhtautuminen alkoi muuttua noin 1980-luvun puolivälissä. Ensimmäinen osoitus muutoksesta saatiin vuonna 1985, kun SKDL:n valtuustoryhmä ilmoitti muuttaneensa kantansa Vaarunvuoren kysymyksessä ja vastustavansa nyt hanketta. Siihen saakka kunnanvaltuuston kaikki poliittiset ryhmät olivat kannattaneet pumppuvoimalan rakentamista.

Näkökantojen muutosta Vaarunvuori-kiistassa saattaa selittää osaltaan kunnassa tapahtunut väestöllinen muutos: kun 1960- ja 1970-luku olivat olleet voimakasta muuttotappiokautta, niin 1980-luvun alussa tilanne tasaantui ja myöhemmin 1980-luvulla kunta muuttui selkeästi muuttovoittokunnaksi. Tulevaisuus ei näyttänyt enää yhtä synkältä kuin aikaisemmin, vaikka työttömyysaste olikin edelleen korkea. Muuttaneista moni oli hyvin koulutettu, niinpä 1990-luvun taitteessa noin 15 prosenttia kunnan aikuisväestöstä oli suorittanut korkea-asteisen tutkinnon. Paikkakunnan ulkopuolinen työssäkäynti oli lisääntynyt ja riippuvuus kunnan sisäisestä työllistämiskyvystä jonkin verran laskenut. Tärkein asukkaiden suhtautumista voimalaan muuttanut seikka lienee kuitenkin ollut se, että hankkeen työllistämislupaukset osoittautuivat katteettomiksi.

Vuoden 1985 lokakuussa Korpilahteen perustettiin viisijäseninen lakisääteinen ympäristönsuojelelautakunta ja syksyllä 1988 kunnassa aloitti toimintansa ympäristönsuojeleusihteeri. Uusien virallisten elinten perustaminen toi uuden ympäristöajattelun Korpilahden kunnan virkamiesorganisaation sisään. Pumppuvoimalayksimielisyys särkyi: lautakunta ja sen sihteeri ryhtyivät antamaan Vaarunvuoren suojeleua koskevia kannanottoja ja voimalaa avoimesti

vastustavia lausuntoja. Tämä linja vahvistui seuraavina vuosina.

Voi myös arvella, että yhtenä tekijänä taustalla vaikutti Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus vuonna 1986; kytkeytyihän pumppuvoimalan rakentaminen ydinvoiman lisärakentamista koskeviin suunnitelmiin.

Paikallislehti *Korpilahti* nosti Vaarun kysymyksen aikaisempaa näkyvämmiin paikalliseen julkisuuteen 1990-luvulla antaen tilaa myös hanketta vastustaneille. Kuntalaisten mielipidejakaumaa Vaarunvuori-kysymyksessä ei ole tosin koskaan tarkoin selvitetty, mutta kysymys on niin keskeinen kunnassa, että syksyllä 1992 vihreän ehdokkaan saama yllättävän suuri äänimäärä ja läpimeno kunnallisvaaleissa voitaneen tulkita paljolti seuraukseksi Vaarunvuoren voimalahankkeesta.

Kaavio 3. Korpilahden kunnan jakautuminen Vaarunvuori-kysymyksessä 1990-luvun alussa.

Pumppuvoimalan rakentamisen kannalla	Suojelun kannalla
Valtuuston selvä enemmistö	Valtuuston vähemmistö (lähinnä vasemmisto ja vihreät)
Kunnanjohtaja	Ympäristönsuojelulautakunnan enemmistö Kunnanhallituksen niukka enemmistö

Kuntaorganisaatio jakautui kysymyksessä kahtia: ympäristönsuojelulautakunta ja ympäristönsuojelusihteeri luottamusmiesten osan tukemana vastustivat voimalan rakentamista, kun taas kunnanvaltuuston selvä enemmistö ja kunnanjohtaja olivat voimalan kannalla. Kunnanhallituksessa muodostui päätöksenteon kannalta vaikea tasapainotilanne. Sen enemmistö asettui vastustamaan hanketta, mutta yksi vastustajista oli asianosaisena (vaikutusalueen yhtenä maanomistajana) jäävi. Tästä syystä puheenjohtajan äänen ratkais-

nessa kunnanhallituksen kanta saattoi muodostua konkreettisissa päätöksentekotilanteissa hankkeelle myönteiseksi. Tilannetta mutkisti edelleen se, että päätösvalta hanketta koskevissa eri kysymyksissä kuuluu eri viranomaisorganisaatioille. Kokonaistilanne kunnassa muodostui varsin pulmalliseksi, kuten jäljempänä nähdään.

Kuntahallinnon lisäksi ympäristökysymykset nousivat 1980-luvulla aikaisempaa voimakkaammin esille myös aluehallinnossa. Vaarunvuoren kannalta ohjelmilla oli tärkeä merkitys, alue näet todettiin arvokkaaksi useankin suojeluohjelman osalta. Kyseiset ohjelmat etenivät valmistumisvaiheeseen 1980-luvun lopulta lähtien.

Kiista jatkoluvasta

Konfliktitilanteen intensivoi uudelleen vuoden 1991 alussa julkisuuteen saatettu tieto, jonka mukaan voimayhtiöt olivat saaneet tarjouspyynnöt viidennen ydinvoimalan rakentamisesta. IVO, TVO ja Perusvoima jättäisivät saman vuoden huhtikuussa periaatepäätöshakemuksen uudesta ydinvoimalasta. Pumpuvoimala tuli jälleen ajankohtaiseksi. IVO oli pakotettu ottamaan virallisesti kantaa kysymykseen myös siksi, että vanha rakentamislupa umpeutuisi vuoden 1993 kesällä. Loka-marraskuussa 1992 Imatran Voima ilmoitti päättäneensä jättää voimalahankkeesta uuden rakennuslupa-anomuksen. Tämä tapahtui samaan aikaan, kun kunnassa valmisteltiin ensimmäistä rantaosayleiskaavaa, johon myös Vaarunvuoren alue sisältyi.

Uusi anomus jätettiin 4.2.1993 ja siinä yhtiö anoi luvan pidentämistä kymmenellä vuodella. Imatran Voima tukeutui jatkolupa-anomuksessaan 1970-luvulla teettämiinsä luontoselvityksiin ja katsoi, ettei niiden perusteella ole estettä jatkoluvan myöntämiselle. Lupa-anomus laukaisi konfliktin uudelleen avoimeksi kamppailuksi.

Useat kansalaisjärjestöt ja viranomaisorganisaatiot päättivät jättää muistutuksen Imatran Voiman anomukseen. Korpilahden kunnan ympäristönsuojelulautakunta, jolle päätös valituksesta kuului kuntaorganisaatiossa, antoi huhtikuun taitteessa julkisuuteen lausuntonsa, jossa se ilmoitti, ettei ”edellytyksiä Vaarun rakentamisen

jatkoajalle kuitenkin ole” (*Korpilahti* 1.4.93). Voimalan rakentaminen rikkoisi laadittuja suojeleohjelmia ja kansainvälisiä sitoumuksia. Lautakunnan kanta oli lähes yksimielinen yhden jäsenen esittäessä, ettei muistutusta tehtäisi. Lautakunnan mielestä osa aikaisemmin laadituista ympäristöselvityksistä oli vanhentunut ja niinpä se vaati uusia ympäristö- ja talousvaikutusselvityksiä. Vanhan Korpilahden luonnonsuojeluyhdistys jätti Itä-Suomen vesioikeudelle muistutuksen voimalaa vastaan yhtyen lautakunnan kantaan siitä, että ei ole olemassa riittäviä selvityksiä siitä miten voimala vaikuttaisi ympäristöön.³

Voimalasuunnitelmasta valittaneet järjestöt ja viranomaisorganisaatiot vetosivat tietämyksen Vaarun luonnosta olennaisesti kasvaneen sen jälkeen, kun rakennuslupa oli myönnetty 1980-luvun alkuvuosina. Alueella oli Imatran Voiman 1970-luvulla teettämien selvitysten jälkeen tehty uusia luontoinventointeja⁴, jotka olivat paljastaneet lukuisia ennen tuntemattomia kasvi- ja pieneläinharvinaisuuksia. Vastikään tehdyn yhteenvedon (Rautanen 1995) mukaan Vaarunvuoren alueelta on tavattu 63 Keski-Suomessa uhanalaista eliölajia. Valtakunnallisesti uhanalaisia lajeja niistä oli 17. Niistä lähes puolet on löydetty alkuperäisen lupapäätöksen jälkeen. Vuorelta on viime vuosina tavattu kymmenkunta perhoslajia ainoana Keski-Suomessa. Toisaalta vedottiin yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin: 1980-luvun alun jälkeen luonnonsuojelullinen näkökulma on korostunut kansallisissa ja kansainvälisissä virallisissa asiakirjoissa. Ehkä tärkeimmän ilmauksensa muuttanut suhtautumistapa sai vuonna 1994 voimaan tullessa Ympäristön vaikutusten arviointi (YVA) -laissa, jossa luontoon vaikuttavien suurten hankkeiden suunnittelussa on laadittava arvio hankkeen ympäristövaikutuksista.

Vaarun alue on alkuperäisen lupapäätöksen jälkeen sisällytetty moneen suojeleohjelmaan. Valtakunnalliseen *lehtojensuojeleohjelmaan* varattiin vuonna 1989 lisäalue Vaarunjyrkän vanhan luonnonsuojelun alueen vierestä. Osa Korospohjan lahdesta ja yli puolet Vaarunvuoren suunnitellusta allasalueesta sijoitettiin kesällä 1990 ehdotukseen valtakunnalliseksi *rantojensuojeleohjelmaksi*. Päijänteen rantamaisemaan liittyvä osa alueesta sisällytettiin valtakunnallisesti arvokkaaseen Putkilahden *kulttuurimaisemakokonaisuuteen* (1980

ja 1993). Vesi- ja ympäristöhallituksessa valmisteltavaan *soiden-suojelun täydennysohjelmaan* on sisällytetty osia allasalueesta. Vaarunvuoren Hietajärven alue otettiin vesi- ja ympäristöhallituksen valmistelemaan *pienvesi-inventointiin*. Vaarunvuorelta varattiin kesällä 1994 *vanhojen metsien suojeluohjelmaan* 59 hehtaarin alue. Parhaillaan on käynnissä Keski-Suomen läänin *kalliokartoitus*, joka liittää Vaarunvuoren jälleen uuteen suojeluohjelmaan.

Keski-Suomen Vesi- ja ympäristöpiiri vetosi alueen uusiin varauksiin suojeluohjelmissa sekä löydettyihin uusiin harvinaisiin kasveihin ja eliöihin. Maaseutuelinkeinopiiri sanoi aikaisemmin tehdyn kalatalousarvion vanhentuneen.

Perusteellisimman lausunnon vesioikeudelle jätti Keski-Suomen lääninhallitus, joka muistutti, että "Vaarunvuoren aluetta voidaan kiistatta pitää luonnon biologisen monimuotoisuuden kannalta arvokkaimpana luonnonalueena Keski-Suomessa, sen arvon ollessa kansainvälistä tasoa". Imatran Voiman 1970-luvulla teettämän selvityksen jälkeen oli löydetty 17 (nykyisen tiedon mukaan 24) uutta uhanalaista kasvilajia. Alueelta oli lisäksi vastikään löydetty kahden Keski-Suomesta hävinneeksi luokitellun perhoslajin runsaat esiintymät. Lääninhallitus vetosi vesilaisissa tapahtuneisiin "varsin merkittäviin muutoksiin" ja vaati niiden huomioon ottamista päätöstä tehtäessä. Se huomautti alueen liitetyn mukaan useisiin suojeluohjelmiin, jotka oli valmisteltu alkuperäisen rakennusluvan jälkeen. Alue oli saanut erityiskohtelun myös kaavasuunnitelmissa.⁵ Lääninhallitus muistutti Korpilahden kunnan laativan parhaillaan Päijänteen ranta-alueiden yleiskaavaa ja huomautti sen esittävän kaavan luonnosvaiheessa Korospohjan aluetta rantojensuojeluohjelman laajuudelta erityisselvitysalueeksi. Edelleen muistutettiin siitä, että Suomessa on "varsin pitkälle valmisteltu lainsäädäntöä, joka koskee ympäristövaikutusten arviointia. Korospohjan pumppuvoimalahanke on ympäristövaikutuksiltaan epäilemättä niin merkittävä, että sen käsittelyssä tulisi soveltaa YVA-lainsäädännön menettelytapoja hankkeesta kuulemisen ja vaikutusselvitysten suhteen". (YVA-laki tuli voimaan syyskuussa 1994, mutta koska hanke oli käynnistetty ja sille saatu lupa ennen lain voimaantuloa, ei YVA-laki muodollisesti koske Vaarunvuoren pumppuvoimalakysymystä.)

Korpilahden kunnan ympäristönsuojelulautakunta vetosi samankaltaisiin argumentteihin ja vaati, kuten lääninhallitus, kattavan yhteiskuntataloudellisen selvityksen laatimista ennen päätöksen tekoa.

Itä-Suomen vesioikeus antoi päätöksensä kesäkuussa 1993. Vesioikeus katsoi, että päätöksenteossa tulee ottaa huomioon ainoastaan se, onko olemassa jokin erityinen syy pidentää rakennustyön tekemiselle varattua lupa-aikaa. Sen tulkinnan mukaan kysymys ei ole luvan myöntämisestä hankkeelle, koska uusi hakemus oli tehty ennen lupa-ajan raukeamista. Näin ollen ei ole edellytyksiä uuden katselmustoimituksen pitämiselle eikä ylipäätään yhtiön anomusta lupa-ajan pidentämiseksi tule tarkastella hanketta koskevana lupa-asiana, jota koskeva aikaisempi päätös siis on voimassa, vaan ainoastaan määräaikaa koskevana asiana. Oikeus katsoi voimayhtiön esittäneen vesiluvan tarkoittamia erityisiä syitä ja jatkoi lupaa kuuden vuoden jatkoajalla. Voimayhtiö oli anonut kymmenen vuoden jatkoaikaa.

Vesi- ja ympäristöpiiri, maaseutuelinkeinopiiri, lääninhallitus, kunnan ympäristölautakunta, Suomen Luonnonsuojeluliiton K-S:n piirijärjestö ja Vaarunvuori-liike valittivat päätöksestä vesiylioikeudelle samoin argumentein kuin aikaisemmin. IVO vetosi edelleen Korpilahden kunnanvaltuuston 28.3.1977 päättämään maankäytön yleissuunnitelmaan, jossa 184 hehtaarin alue on varattu pumppuvoimalalle.

Vesiylioikeus yhtyi (28.3.1994) Itä-Suomen vesioikeuden päätökseen. Päätös ei kuitenkaan ollut yksimielinen, vaan siitä jouduttiin äänestämään ja ylioikeuden jäsen jätti eriävän mielipiteensä päätöspöytäkirjaan. Vesiylioikeuden päätöksestä on edelleen mahdollista pyytää muutoksenhakuoikeutta korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Useat vesiylioikeudelle valituksen tehneet pyysivätkin muutoksenhakuoikeutta. KHO otti asian ratkaistavakseen ja piti huhtikuussa 1995 antamassaan ratkaisussa vesiylioikeuden päätöksen voimassa. Myös KHO:n päätös tapahtui äänestyspäätöksenä niukasti äänin 4-3 vastoin esittelijän kantaa.

Pian alimman oikeusasteen lupapäätöksen jälkeen syksyllä 1993 tapahtui valtakunnanpolitiikan tasolla käänne. Sekä voimayhtiö että suojelijat olivat jo pitkään odottaneet maan hallituksen päätöstä vii-

dennen ydinvoimalan kohtalosta. Vaarun voimalahanke oli kauan sitten kytketty tähän energiaratkaisuun. 1990-luvun alkuvuosina kysymys ajankohtaistui ja siitä käytiin vilkasta julkista keskustelua. Ydinvoiman kannattajat ja vastustajat organisoivat asiassa ennennäkemättömän lobbauskierroksen, joka kulminoitui eduskunnan käytävillä ratkaisupäivinä.

Lobbaus- ja tiedotuskamppailu koveni myös paikallistasolla. IVO lähestyi kunnan päätöksentekijöitä. Korpilahden paikallislehti (1.9.1993) sanoi, että tiedotuspeli ei ollut vain teollisuuden hallitsemmaa, vaikka sillä olikin lobbaukseen parhaat taloudelliset edellytykset. Myös luonnonsuojelijat ovat oppineet käyttämään julkisuutta hyväkseen. Jopa paikallislehtiä lähestytään molemmilta puolilta varsin aktiivisesti, arvioi lehti.

Maan hallitus teki kielteisen ydinvoimapäätöksen lokakuussa 1993. Vaarunvuori-liike riemuitsi ratkaisusta. Mutta toisin kuin monet ehkä olivat odottaneet, Imatran Voima ei luopunut hankkeesta. Yhtiön suunnittelupäällikkö Juhani Seppälä ilmoitti välittömästi, ettei ydinvoimapäätös vesitä Vaarun voimalahanketta (*Korpilahti* 20.10.1993). Hänen mukaansa pumppuvoimalaa tarvittaisiin joka tapauksessa tasausvoimalana, sen jälkeen kun sähkövoiman tuontisopimukset Ruotsin ja Norjan kanssa umpeutuvat vuosituhanen vaihtuessa. Hän ilmoitti, että toimenpiteet Vaarunvuorella aloitettaisiin seuraavan vuoden alkupuolella. Hiukan myöhemmin yhtiön ympäristönsuojeluyksikön edustaja kuitenkin sanoi, ettei rakentamisesta ole varmuutta, vaan asiaan vaikuttaa moni seikka. "Yksi on se, kasvaako sähköntarve Suomessa".

Kunta ristipaineiden kiirastulessa

Kiistan kaikki osapuolet aktivoituivat Vaarunvuori-kysymyksessä uuden vuosikymmenen taitteessa. Juhani Paavolan ja Heljä Taavitsaisen personoimana Vaarunvuori-liike tehosti tiedotustoimintansa vieläkin aktiivisemmaksi kuin 1980-luvun huippuvuosina. He jakoivat liikkeen tiedotteita ja antoivat haastatteluita tiedotusvälineille. Toimintaan aktivoitiin mukaan vapaehtoisen luonnonsuojeluliikkeen jäsenorganisaatioita. Korpilahden luonnonsuojeluyhdistys

heräsi asiassa. Luontoliitto piti syyskokouksensa Korpilahdella kiistan kulminaatiokohdan lähentyessä syksyllä 1994. Kokous vetosi Imatran Voimaan Keski-Suomen arvokkaimpiin kuuluvan luontoalueen säästämiseksi. Vaarunvuoresta kertovien lehtikirjoitusten otsikot kasvoivat jälleen.

Vuosiin 1993 ja 1994 mennessä oli jouduttu tilanteeseen, jossa viralliset päätökset löivät toisiaan korville. Pumppuvoimalan rakentamista vastaan puhuivat varhaiset luonnonsuojelualueet ja vasta laaditut tai suunnitteilla olevat suojeluohjelmat sekä useiden viranomaisorganisaatioiden päätökset ja valitukset oikeuden päätöksistä. Toiselta puolen oikeus oli myöntänyt luvan pumppuvoimalan rakentamiseen, ja myös kunnanvaltuuston selvän enemmistön kanta oli myönteinen voimalalle. Tuo kanta oli 1970-luvulla kirjattu kunnanvaltuuston hyväksymään maankäytön yleissuunnitelmaan, joka oli edelleen voimassa. Se oli 1990-luvulle tultaessa kunnan ainoa virallinen kannanmääritys asiassa, ja siihen Imatran Voima vetosi jatkolupaa anoessaan voimalan rakentamiselle.

Korpilahden kunnanhallitus esitti lausuntonsa rantojensuojeluohjelman kuntaa koskevaan osaan. Se vetosi kunnanvaltuuston aikaisemmin hyväksymään maankäytön yleissuunnitelmaan ja esitti, ettei mahdollinen suojelupäätös saa olla ristiriidassa päätetyn suunnitelman kanssa.

Vaarunvuori-kysymys on ollut kuntaorganisaation käsiteltävänä useana erillisenä asiana. Yllä sitä on tarkasteltu *pumppuvoimalan lupa-asiana*, jossa virallisena asian käsittelijänä on ympäristönsojeluautakunta ja esittelijänä ympäristönsuojelusihteeri. Toiseksi, kunta antaa lausuntonsa erillisiin *suojeluohjelmiin*, joista moneen on tehty ehdotuksia ja varauksia Vaarunvuoren alueelta. Kolmas ja kunnan ratkaisuvallan kannalta keskeisin kysymys koskee *maankäytön suunnittelua kaavoituksen* avulla. Kunnanvaltuusto päättää kaavoja laatiessaan maankäytön suunnittelusta. Lääninhallitus hyväksyy kaavan sellaisenaan, tekee siihen muutoksia tai hylkää sen. Ellei kunta tyydy lääninhallituksen päätökseen siirtyvät kaavan kiistanalaiset kohdat oikeuskäsittelyyn Korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Vaarunvuori-kiista ajankohtaistui maankäytön suunnittelun kysymyksenä, sillä 1990-luvun alkuvuosina valmisteltiin Päijänteen osayleiskaava I:tä. Voimassa olevassa seutukaavassa Vaarunvuori-

relta on varattu alue pumppuvoimalan rakentamista varten. Kunnan kanta ei enää kuitenkaan ollut itsestäänselvästi seutukaavan mukainen.

Rantayleiskaavan luonnosvaiheessa Vaarunvuoren alueelle esitettiin erityisselvitysvarausta eli alueen tuleva käyttötarkoitus jätettäisiin ratkaisematta. Lausuntokierroksella Imatran Voima reagoi heti ilmoittaen, ettei se hyväksy erityisselvitysvarausta ja vaati alueen kaavoittamista voimalalle. Yhtiö vetosi aikaisemmin laadittuun seutukaavaan. Kunta pyysi lausunnot Keski-Suomen liitolta ja ympäristöministeriöltä. Ympäristöministeriö vetosi kunnan kantaan.

Vuoden 1993 helmikuussa Korpilahden kunnanhallitus toisti kantansa, että alue olisi määriteltävä erityisselvitysalueeksi, jonka käyttötarkoitusta ei suoraan määriteltäisi rantayleiskaavassa. Kaavan laatija tulkitsi paikallislehden (*Korpilahti* 11.2.93) mukaan kunnan olleen pikemminkin voimalahanketta vastaan kuin sen puolesta.

Kamppailu siis kiihtyi. Paikallislehti julkaisi kunnanhallituksen jäsenen Pirkko Weijon laajan kirjoituksen Vaarunvuoren kysymyksestä, jossa tämä asettui vastustamaan hanketta. Lehti kirjoitti, että pumppuvoimalahankkeen vastustus on laajenemassa Korpilahdella. Keski-Suomen Luonnonsuojelupiiri järjesti (15.3.93) Jyväskylän kaupunginkirjastossa Vaarunvuori-illan, johon kutsuttiin eri osapuolia perustelemaan näkemyksiään.

Kysymys jakoi kuntaorganisaation elimiä. Hanketta puolsivat edelleen kunnanvaltuusto ja kunnanjohtaja, sitä vastusti ympäristösuojelulautakunnan enemmistö ja ympäristönsuojelusihteeri. Kunnanhallituksessa oli niukka enemmistö vastustajilla, joista yksi oli kuitenkin kysymyksessä jäävi. Hänen varamiehensä puolestaan kannattaa hanketta. Kunnan päättäjät joutuivat myös voimakkaiden ulkopuolisten vaikutusyritysten kohteeksi. Ratkaisun vaikeudesta kertoo sekin, että päätöksiä saatettiin muuttaa lyhyen ajan sisällä. Tämä tuli esiin jo lupakysymyksessä. Kun ympäristölautakunta oli vain vähää aikaisemmin tehnyt yksimielisen muistutuksen pumppuvoimalasta Itä-Suomen vesioikeudelle esittäen rakennuslupa-anomuksen hylkäämistä, valitus vesiylioikeudelle ei enää ollut ollenkaan itsestäänselvyys. Valituspäätös syntyi elokuussa 1993 äänin neljä puolesta kolme vastaan.

Kunnanhallitus puolestaan pyörsi muutamaa viikkoa myö-

hemmin aikaisemman kantansa Vaarunvuoren alueen määrittämisestä erityisselvitysalueeksi valmisteilla olleessa rantayleiskaavassa ja päätyi voimassa olevan seutukaavan kannalle. Päätös kunnanhallituksessa tehtiin äänestysluvuin kolme puolesta kolme vastaan (hanketta vastustanut kunnanhallituksen jäsen oli asiassa jäävi) puheenjohtajan äänen ratkaistessa kannan voimalan rakentamisen eduksi.

Asia ei ollut läpihuutojuttu myöskään kunnanvaltuustossa. Valtuuston kokouksessa vuoden 1993 lopussa asia siirrettiin yli vuodenvaihteen. Valtuusto teki päätöksen 17.1.1994 ja äänestysluvut olivat kunnanhallitusta selvemmat, 18-7 Vaarun erityisselvitysalueetta vastaan. Pumppuvoimalahankkeen kannalla kunnanvaltuustossa on selvimmin ollut keskustapuolueen valtuustoryhmä, ja voimakkaimmin sitä vastusti vihreiden kunnanvaltuutettu. Rintamat eivät kuitenkaan kulkeneet puolueyhmiön välitse, vaan niiden sisältä.

Kunnan rantayleiskaavaesityksestä Vaarun alueen osalta valitti Keski-Suomen lääninhallituksen 21 kuntalaista sekä Korpilahden luonnonsuojeluyhdistys. Lääninhallitus antoi päätöksensä 21.11.1994 ja hyväksyi valituksen. Perusteluissa sanotaan kunnan esityksen vahvistamatta jättämisen syyksi alueeseen kohdistuvat jyrkän vastakkaiset maankäyttöintressit. Lääninhallitus sanoi voimassa olevan seutukaavan pumppuvoimalavarauksen perustuneen vanhentuneeseen alueen luontoselvitykseen. Se ei katsonut kunnan vuonna 1978 päättämää maankäyttösuunnitelmaa asiassa oikeudellisesti sitovaksi. Muina argumentteina käytettiin löydettyjä uusia harvinaisia kasvi- ja eläinlajeja (kuten uhanalaiset perhoslajit).

Kunnan päättävissä elimissä tapahtui jälleen käänne joulukuussa 1994. Kunnanhallituksessa oli 12.12. päätettävänä kysymys mahdollisesta valituksesta Korkeimpaan hallinto-oikeuteen lääninhallituksen vahvistamasta Vaarunvuoren alueen rantayleiskaavasta. Lääninhallitushan jätti vahvistamatta Korpilahden kunnanvaltuuston esityksen rantayleiskaavaksi Vaarun osalta. Jotta kunnanvaltuuston esitys, jonka mukaan erityisselvitysalueetta ei perustettaisi, voisi toteutua, kunnan olisi pitänyt tehdä lääninhallituksen päätöstä koskeva valitus Korkeimpaan hallinto-oikeuteen, jossa asia sitten lopullisesti ratkaistaisiin. Kunnanhallitus päätti kuitenkin äänin 4-3 olla valittamasta eli se tyytyi päätökseen erityisselvitysalueen

Kaavio 4. Vaarunvuori-kysymyksen oikeusvaiheet 1990-luvulla.

1992 marraskuu	Vesialueiden lohkominen käynnistyi IVO:n aloitteesta.
1993 helmikuu	Imatran Voima jätti jatkolupa-anomuksen Vaarunvuoren pumppuvoimalahankkeesta. Lupa-anomuksesta jätettiin 22 muistutusta.
1993 alku	Korpilahden kunnan ehdotus Päijänteen osayleiskaavaksi valmistui. Siihen jätettiin 37 muistutusta, joissa esitettiin Vaarun aluetta erityisselvitysalueeksi.
1993 kesäkuu	Itä-Suomen vesioikeus myönsi 6 vuoden jatkoluvan IVO:lle pumppuvoimalan rakentamiseksi. Useat hanketta vastustaneet organisaatiot ja yhdistykset valittivat päätöksestä Vesiylίοikeuteen.
1994 tammikuu	Korpilahden kunnanvaltuusto palautti äänin 18-7 rantaosayleiskaavan seutukaavan mukaiseksi, jossa alue on varattu pumppuvoimalalle. Lääninhallitukseen tehtiin 17 valitusta, joissa vaadittiin alueen varaamista erityisselvitysalueeksi.
1994 maaliskuu	Vesiylioikeus piti voimassa Itä-Suomen vesioikeuden päätöksen. Keski-Suomen vesi- ja ympäristöpiiri, lääninhallitus, Korpilahden ympäristönsuojelulautakunta ja Vaarunvuori-liike pyysivät valitusoikeutta Korkeimmalta hallinto-oikeudelta, joka otti asian ratkaistavakseen.
1994 marraskuu	Lääninhallitus päätti olla vahvistamatta Korpilahden kunnan esitystä rantaosayleiskaavaksi Vaarun alueen osalta ja varasi alueen erityisselvitysalueeksi.
1994 joulukuu	Korpilahden kunnanhallitus päätti valittaa lääninhallituksen kaavapäätöksestä Korkeimmalle hallinto-oikeudelle.
1995 huhtikuu	Korkein hallinto-oikeus antoi ratkaisunsa, jossa se piti voimassa alempien oikeusasteiden päätökset kuuden vuoden jatkoajan myöntämiseksi Imatran Voimalle.
1996 huhtikuu	Keski-Suomen maakuntavaltuusto päätti sisällyttää aluevarauksen pumppuvoimalalle 5. vaihekaavaan.

(Yksityiskohtaisemmin, ks. Vaarunvuori-liikkeen tiedotusjulkaisua Vaarunfaktat, 1995).

perustamiseksi. Asian ratkaissut enemmistö koostui kahdesta sosiaalidemokraatista, yhdestä vasemmistoliiton ja yhdestä keskustan edustajasta. Mutta tämäkään käänne ei jäänyt valitusasiassa viimeiseksi. Vain viikon kuluttua pidetyn kunnanvaltuuston kokouksen yhteydessä kokoontui uudelleen myös kunnanhallitus. Tuossa kokouksessa valittamista vastaan äänestänyt kunnanhallituksen jäsen jääväsi tällä kertaa itsensä asianosaisena. Hänen varamiehensä kannatti kunnanjohtajan esitystä valituksen jättämisestä Korkeimpaan Hallinto-oikeuteen. Niin Korpilahden kunta päätti lopulta äänin 4-3 valittaa lääninhallituksen vahvistamasta rantayleiskaavasta.

Keski-Suomen Liitto, joka edustaa osalliskuntiensa poliittisia voimasuhteita, puolestaan päätti asettaa tukemaan Vaarun voimalan rakentamista. Liiton kehittämisjohtaja asetti kuitenkin pienen varauksen. Hän sanoi liiton kannan voivan muuttua, jos mahdolliset ympäristöselvitykset tuovat uutta asiaan. Pumppuvoimalamyönteisestä kannastaan huolimatta Keski-Suomen liitto suositteli YVA-lain tarkoittaman arviointimenettelyn soveltamista Vaarun kysymykseen. Vaarunvuoren kysymys on pysynyt vaikeana ongelmana liitolle. Asia nousi jälleen esille lokakuussa 1995, kun Keski-Suomen maakuntahallitus käsitteli ehdotusta Keski-Suomen seutukaavaksi (viides vaihekaava). Maakuntahallitus poisti äänin 5-4 kaavaesityksestä aluevarauksen pumppuvoimalalle. Tilanmäärittelyn nykyistä ristiriitaisuutta kuvastaen maakuntavaltuusto kuitenkin päätti huhtikuussa 1996 palauttaa aluevarauksen (äänin 47-24). Voimalan kannalla oli etenkin keskustaan ja kokoomukseen kuuluvia. Lopullisesti kaavaesityksestä päättää ympäristöministeriö.

Vaarunvuori-liike – kouliintunutta ympäristövaikuttamista

Tarkastelu on yllä kohdennettu Vaarunvuoren konfliktin uusiin osatekijöihin, ja Vaarunvuori-liike on jätetty taustalle. Koko 1990-luku on kuitenkin ollut liikkeen toiminnallista huippukautta. Vaarunvuori-ryhmän ydinhenkilöt Juhani Paavola ja Heljä Taavitsainen kiihdyttivät tiedotustoimintaa uusien ratkaisujen lähestyessä. Tiedotteita liike on julkaissut kymmenittäin viime vuosina, lehdille ja sähköisille viestimille on annettu lukuisia haastatteluja. Ryhmän tiedo-

tustoiminnan yhtenä huipentumana voidaan pitää keväällä 1995 levi-tykseen saatettua 37-sivuista tietopakettia ”Vaarunfaktat – eväitä Vaarunkeskusteluun”. Siinä annetaan perusteellinen katsaus Vaarunvuori-kysymyksen historiaan, voimalahankkeeseen, alueen luontoon ja viranomaisten päätöksiin kiistassa. Julkaisu osoittaa, että energiapoliittinen aspekti on edelleen keskeisellä sijalla ryhmän toiminnassa luontonäkökohtien ohella.

Vaarunvuori-liike voidaan osaltaan löytää kuntaorganisaatiossa tapahtuneiden muutosten taustalta. Liike vaikutti aloitteentekijänä ja tukena kuntaorganisaatiossa tapahtuneisiin asennemuutoksiin vetoamalla toistuvasti kunnan päättäjiin Vaarun säästämiseksi. Esimerkiksi kunnanhallituksen 8.2.1993 tekemää esitystä Vaarun alueen julistamiseksi Päijänteen osayleiskaavassa erityisselvitysalueeksi edelsivät Vaarun-liikkeen vetoamukset. Liike toimi aloitteellisesti myös valitusten laatimiseksi tehdyistä viranomaispäätöksistä. Aktivistit avustivat kansalaisjärjestöjä ja asukkaita tehtäessä muistutuksia osayleiskaavaesityksiin. Esimerkiksi Korpilahden kunnanvaltuuston päätettyä, ettei Vaarunvuoren aluetta varattaisi Päijänteen rantaosayleiskaavassa erityisselvitysalueeksi, Vaarunvuori-liikkeen aloitteesta ja avustamana lääninhallitukseen tehtiin asiasta 17 valitusta. Valitukset lienevät osaltaan vaikuttaneet myös siihen, että lääninhallitus päätti olla vahvistamatta Päijänteen rantaosayleiskaavaa Vaarun osalta, kuten edellä kerrottiin.

Syyskesällä 1993 Vaarunvuori-ryhmä teki aloitteen pumppuvoimalan yhteiskuntataloudellisesta selvityksestä, jonka tekisi puolueeton tutkimuslaitos. Ryhmä vetosi Norjan kuuluisaan Altan voimalahankkeeseen, joka oli osoittautunut tappiolliseksi.

Vaarunvuori-ryhmä osallistui ydinvoimakeskusteluun ennen eduskunnan päätöstä luopua lisäydinvoiman rakentamisesta. Paavola lähetti kansanedustajille tietopaketin, jossa hän selvitti kantansa asiaan. Se ei jäänyt vaille vaikutuksia; päätöksen jälkeen Paavola sai kahdelta kansanedustajalta kirjeen, jossa nämä kiittivät saamastaan informaatiosta ja sanoivat sen osaltaan ratkaisseensa heidän kantansa ydinvoimakysymyksessä.

Vaarunvuori-ryhmän toimintaa voi luonnehtia ammattimaiseksi. Viidentoista vuoden kokemus on koulunut Paavolasta energiapoliitiikan asiantuntijan, luontoasiantuntijan ja tehokkaan informaation.

Paavolalla ja Heljä Taavitsaisella on tiiviit yhteydet tiedotusvälineisiin, energiapolitiikan asiantuntijoihin, luonnonsuojelujärjestöihin ja muihin voimantuotannon rakentamisen ympärille syntyneisiin kansalaisliikkeisiin, kuten Vuotos-liikkeeseen.

Vaatimusliike – uhkatekijästä vaihtoehdoksi

Historiallisessa katsannossa korpilahtelaisten suhdetta kiistakysymykseen ovat leimanneet hankkeen haitalliseksi määritelleiden pieni määrä paikkakunnalla ja erityisesti hankkeen alkuvaiheissa annetut lupaukset paikkakunnan työllisyysongelmien helpottumisesta.

Korpilahtelaista tulkintaa kiistasta leimasi pitkään käytännöllisesti katsoen yksimielinen pumppuvoimalamyönteisyys. Sitä voi nimittää myös ”itsestäänselväksi” pumppuvoimalamyönteisyydeksi. Pumppuvoimalahanke esiintyi paikallisväestön mielissä työtä ja hyvinvointia lisäävänä teollistamisprojektina. Tulkinta ilmensi suomalaisen yhteiskunnan teollista ideologiaa, jonka juuret ovat yhteiskuntakehityksen siinä vaiheessa, jossa teollistuminen näyttäytyi väestölle ratkaisevana lupauksena paremmasta elämästä. Tuon lupauksen pohjalta määrittäneessä tulkintakehyksessä teollistumisen haitat ymmärrettiin toisinaan kiusallisiksi, mutta väistämättömiksi. Tämä malli sisäistettiin voimakkaasti kaikissa teollistuvissa maissa. Siksi sitä koskeva subjektiivinen kokemus esiintyi itsestäänselvyytenä. Paikallisesti tuntemusta vahvisti yhtäältä paikkakunnan työllisyysongelmat ja toisaalta se, että haittojen uhat omalle arkipäiväiselle elämäntavalle olivat vähäisiä tai kaukaisia.

Aina 1980-luvun puoliväliin saakka haittojen kokeminen on paikallisesti vain hyvin vähäisessä määrin rakentunut sellaisen elinympäristön määrittelyn näkökulmasta, jossa luontoarvot olisivat olleet tärkeässä asemassa. Tällaista näkökulmaa paikkakunnalla edustivat varhain lähinnä vain pumppuvoimala-alueen välittömässä läheisyydessä asuneet paikkakuntalaiset, kesämökkiläiset ja kalastajat. Heille haitat olivat välittömiä, jokapäiväiseen elämään kouriintuntuvasti vaikuttavia pulmia. Moni heistäkin lienee kokenut hankkeen ristiriitaisesti.

Teollistumisella oli vielä 1970-luvulla vahva hegemoninen ase-

ma suomalaisten ajattelussa. Vaarunvuori-kiistan alkuvaiheessa ei uskottu voimalasuunnitelmasta luopumiseen. Tämä ajatustapa muutui vasta 1980-luvun taitteen ympäristöliikehännän vaikutuksesta.

Korkea työttömyys ja muuttopaot merkitsivät teollisuusmyönteisen tulkintakehyksen lujutta ja pysyvyyttä Korpilahdella. Sitä tuki myös voimayhtiö, joka piti huolta siitä, että hanke näyttäytyi ihmisille taloudellista hyvinvointia lupaavan tulkintakehyksen mukaisena. Hankkeen suunnittelun alkuvaiheissa yhtiö esitteli julkisuudessa mielellään voimalan työllisyysvaikutuksia. Puhuttiin kymmenistä vakituisista työpaikoista rakennusvaiheen satojen työpaikkojen lisäksi. Näiden lupauksen mukaisesti orientoituivat myös kunnan virkakoneisto ja luottamusmieselimet. Myöhemmin Imatran Voima on noudattanut matalan profiilin strategiaa, Vaarunvuori-kysymyksessä on tultu julkisuuteen aikaisempaa säästeliäämmiin.

Koska voimalahanke uhkasi vain pienen ihmisryhmän tulkintakehyksen mukaista arkipäiväistä ”hyvää elämää”, paikkakunnalla ei ollut luonnollista perustaa laajalle vastustusliikkeelle. Vaarunvuori-kysymys poikkeaaakin oleellisesti esimerkiksi vuosien 1982-85 Äänekosken tehtaiden vesistö päästökysymyksestä, jossa Päijänne puhtaaksi -liike hankki voimansa laajoilta haitankärsijäryhmiltä (ks. Kontinen 1994a). Äänekosken päästöjen haitat olivat alapuolisen vesistön varren asuville välittömiä ja konkreettisia, Vaarunvuoren osalta haittoja ei tässä vaiheessa edes esiinny. Paikkakunnan väestörakenne ei sekään ollut edullinen hankkeen vastustajille. Paikkakunnalla on ollut suhteellisen vähän sen kaltaista ei-tuotannollisilla sektoreilla työskentelevää keskiluokkaista asujaimistoa, joka on toiminut ympäristöä koskevissa vaatimusliikkeissä usein aloitteentekijöinä ja aktiivisina toimijoina.

Vastustusliikkeen suhdetta paikkakuntalaisiin määritti myös sen näkyvimpien aktivistien ulkopaikkakuntalaisuus. Vuodesta 1982 voimalaa vastustanutta ryhmää johti etelästä Jyvässeudulle tullut opiskelija, ja monet ryhmäläiset olivat jyväskyläläisiä nuoria. Ryhmään kuului myös paikkakuntalaisia, jotka Paavolan mukaan edustivat yleensä suurempaa jatkuvuutta.

Vaatimusliikkeen voi siis ymmärtää paljolti paikalliselle ajattelutavalle vieraana *interventiona paikallisyhteisöön*. Paikalliselle asujaimistolle esitettiin ulkoa päin ehdotuksia uusiksi kannanmää-

rityksiksi, uusi vaihtoehto. Interventioon oli pakko ottaa kantaa, tulkita sitä ja suhtautua siihen. Monelle paikalliselle nämä ympäristönsuojelijat vastasivat melko täsmälleen maakunnan valtalehden pilapiirroksissaan hellimää stereotyyppistä kuvaa epäilyttävistä radikaaleista, jotka naurettavinakin muodostavat uhan tavallisen rehellisen maalaismiehen ja -naisen elämäntavalle. Tämänkaltainen määrittely kehotti eristämään aktivistiryhmän ja suhtautumaan vihamielisesti sen edustajiin. Melko yleistä oli aktivistien määrittäminen kommunisteiksi, millä pyrittiin kytkemään luontoaktivistit 1970-luvun radikaaliin vasemmistolaiseen opiskelijaliikkeeseen. Tätä tapahtui aina 1980-luvun puoleenväliin saakka. Vaarunvuoriliikkeessä olikin mukana myös vasemmistolaisesti suuntautuneita henkilöitä. Paavola kertoo tämän tilanteen koetun ryhmässä ongelmalliseksi ja johtaneen varjelutoimenpiteisiin liikkeen valtaamisen estämiseksi.

Vaarunvuori-ryhmän sosiaalinen koostumus ja sen näkyvimpien aktivistien ulkopaikkakuntalaisuus yhdessä radikaaleista luodun julkisuuskuvan kanssa saattoivat osaltaan jonkin aikaa ylläpitää muuria paikallisen väestön ja vastustusliikkeen välillä. Asetelma alkoi purkautua noin vuosina 1984-1985 – osaltaan Vaarunvuori-ryhmän toiminnan tuloksena. Ryhmän vetäjä oli vaimonsa kanssa asettunut asumaan paikkakunnalle noin kymmenen kilometrin päähän suunnitellusta voimala-alueesta. Viittaukset hanketta vastustavien aktivistien korpilahtelaisen arkitodellisuuden huonoon tunteemukseen menettivät ainakin hiukan voimaansa. Paljon merkittävämpää oli ilmeisesti kuitenkin se, että Paavola kykeni horjuttamaan voimayhtiön ylivoima-asemaa paikkakuntalaisten keskeisimmän tulkintakehyksen alueella. Paavola osoitti edellisellä vuosikymmenellä esitetyt työllistämislupaukset liian optimistisiksi ja yhtiön oli myönnettävä hänen väitteensä oikeiksi. Se muutti asukkaiden osan suhtautumista paitsi voimalahankkeeseen, myös Vaarunvuori-ryhmään. Ryhmä osoitti pätevyytensä paikkakuntalaisille tärkeässä asiassa.

Vaarunvuori-ryhmä oli usean vuoden ajan ainoa paikallinen vastaosapuoli voimalahankkeelle. 1980-luvun hiljaisina vuosina se pysyi paikkakunnan yhteisöllisyydestä erillisenä toimijana, mutta harjoitti aktiivista tiedotustoimintaa kiistakäsityksen päätöksen-

tekijöille paikallisesti, maakunnallisesti ja valtakunnallisesti. Erityisesti 1980-luvun puolivälistä lähtien se on kyennyt julkisella toiminnallaan hankkimaan myös monien paikkakuntalaisten silmissä hyväksytyin, jopa arvostetun toimijan aseman.

Ryhmän vetäjä kuvaa tiedotteessaan (5.9.1993) Vaarun suojelu-liikettä sanoen sen olevan puolueista riippumaton, autonomisista osista koostuvan verkoston liikettä, jolla ei ole virallisia elimiä – joten sitä esimerkiksi ei voi vallata. Postituslista käsitti tuolloin lähes 300 yksityisten ja yhteisöjen osoitetta, joista noin kolmasosa on Keski-Suomen ulkopuolelta.

Tukiverkoston jäsenet antavat säännöllistä taloudellista tukea, jonka turvin laaja tiedotustoiminta on ollut mahdollista. Paavolan mukaan pullonkaulaksi on viime vuosina muodostunut viranomaisen asiakirjojen lunastuksista vaatimat maksut sekä kasvaneet oikeuskäsittelymaksut. Vuoden 1995 syksyllä ryhmän aktivistit jättivät taloudellisista syistä lähettämättä laatimansa muistutuksen Keski-Suomen seutukaavan viidenteen vaihekaavaan.

Ongelmallinen päätöksenteko

Vaarunvuori-kiistan viime vaiheilla voi havainnollisesti peilata paikallista ympäristöä koskevan päätöksenteon nykyongelmia. Kysymystä lähestytään seuraavassa päätöksentekokäytännön näkökulmasta ja pohditaan sitä, millaiset konkreettiset tekijät siihen vaikuttavat. Erityisesti koetan paikallistaa siinä esiintyneitä ongelma-kohtia.

Toimijaosapuolet ilmentävät kannanmäärittelyissään väistämättä jonkinlaista näkökulmaa tai tulkintakehystä, josta käsin he suuntautuvat ongelmaan, ymmärtävät ja määrittelevät sen. Tulkintakehys perustuu valikoivaan havaitsemiseen (Peräkylä 1990, 158), tulkit-tavan ilmiön joidenkin piirteiden huomioimiseen toisten jäädessä huomion ulkopuolelle. Tulkinta on aina subjektiivinen, se on henkilön itsensä omaksuma ja rakentama todellisuuden jäsennys, joka toimii perustana sille, miten hän arvioi ja millaisen merkityksen hän antaa käytännön elämässä kohtaamille asiantiloille. Tulkinta-kehys muodostuu arvojen, asenteiden, tarpeiden ja tiedon elemen-

teistä ja vaikka kehukset ovat aina subjektiivisesti rakennettuja, tuohon rakentamiseen vaikuttavat monenlaiset tekijät, kuten ajankohdista vallitsevat yleiset uskomukset ja arvostukset, ajanhenki, henkilön sosiaalinen asema ja elämänhistoria, kulloinkin havainnoinnin ja tarkastelun kohteena olevan asiantilan suhde henkilökohtaiseen elämään jne.

Tulkintakehukset ruumiillistuvat paitsi yksilöiden toimintana myös ryhmien ja instituutioiden kannanmäärittelyissä ja lausumisissa. Niillä puolestaan on useinkin keskeinen merkitys yksilöiden tulkinnoille. Matti Niemisen (1994, 21) tavoin onkin hyödyllistä tehdä ero kehysten ja kehysten avulla tuotetun tulkinnan välillä. Tällöin kehys viittaa johonkin perustavanlaatuisen, jonkin kollektiivin tai instituution yleiseen tulkintamalliin, jota tuohon kollektiiviin tai instituutioon kuuluva yksilö käyttää hyväkseen rakentaessaan omakohtaista näkemystään jostakin asiantilasta. Tällaisia laajempia tulkintakehymiä ovat esimerkiksi kulttuurinen ymmärrys, lakinormisto ja muut viralliset säännökset, vallitsevat poliittiset tulkinnat tai esimerkiksi välittömien taloudellisten intressien muokkaamat mallit. Eräissä tapauksissa jokin tietty kehys saattaa esiintyä korostuneesti kannanmäärittelyn taustana, kuten Vaarunvuori-liikkeen tapauksessa luonto- ja ympäristökehys sekä energiapolitiittinen kehys; Imatran Voiman toiminnassa taas taloudellisen intressin kehys. Useimpien osapuolten kannanmäärittelykset ilmentävät monien tulkintakehysten sekoitelmaa, jossa kuitenkin jokin näkökulma saattaa muodostua muita keskeisemmäksi.

Kehukset voivat saada suoran ja siinä mielessä aidon ilmauksensa toimijoiden toimissa ja julkisissa kannanilmaisuuksissa. Tällaiselle toiminnalle on ominaista päämäärien ja keskeisten sisältöjen peittelemätön esiintuonti samoin kuin niistä johdettujen keinojen avoin ilmaiseminen. Tämänkaltaista toimintaa kutsutaan *kommunikatiiviseksi* toiminnaksi. Kommunikatiivisen toiminnan ja keskustelun tavoitteena on yhteisymmärryksen saavuttaminen avoimessa neuvotteluprosessissa. Mutta usein jonkin kehysten mukaista tavoitteellista viestintää muokataan laskelmoidusti siltä kannalta kuin vallitsevassa sosiaalisessa ympäristössä arvioidaan tehokkaaksi päämäärän saavuttamisen näkökulmasta. Tällaista vaikuttamista voi kutsua *strategiseksi* toiminnaksi. Strateginen toimija käyttää infor-

maatiovirtoja laskelmoidusti hyväkseen, hän suunnittelee huolellisesti informaation sisällön kulloisenkin kohteen mukaan, välttää päämäärän kannalta kielteisten puolien esiintuontia ja esittää korostaen päämäärän kannalta myönteiseksi arvioimansa asiatilat. Strateginen toiminta voi sisältää vastaosapuolen tai suuren yleisön tietoista harhaanjohtamista. – Useimmiten konkreettisessa viestinnässä on mukana myös jonkinlaisia strategisia aineksia, joskin myös puhdas kommunikatiivinen toiminta on mahdollista.

Perustavanlaatuiset kehykset eivät ole tässä ja nyt muotoiltuja kehyksiä. Ne eivät ilmennä ihmisten ”absoluuttisen vapaata” tahtoa tai mielikuvitusta, vaikka ovatkin enemmän tai vähemmän luovan toiminnan tulosta (kehyksiä ei luoda ihmisten päiden ulkopuolella, vaikka ulkoiset asiatilat vaikuttavat luomisprosessiin). Juuri perustavanlaatuisuuttaan kuvastaen peruskehykset ovat historiallisen kehityksen tuotteita. Ne ilmentävät keskeisten yhteiskunnallisten rakenteiden ja prosessien kehitystä ja ihmisryhmien sekä instituutioiden suhdetta niihin. Perustavat kehykset luodaan yhteiskunnallisissa murrosvaiheissa. Sen jälkeen ne useinkin vakiintuvat itsestäänselviksi käsityskannoiksi, joiden alkuperää ei kysytä, ja jotka tietoisuudessa esiintyvät ainoanaoikeina tapoina hahmottaa todellisuutta. Perustavanlaatuisista käsityskannoista luopuminen merkitsee ihmisten mielissä, jopa maailmankuvassa enemmän tai vähemmän kriisiytymisen tilaa, kunnes uusi kehys täyttää syntyneen tyhjiön.

Juridinen prosessi ja muutoksen ongelma

Virallinen päätöksenteko tapahtuu Vaarunvuoren kaltaisessa kiistakysymyksessä viime kädessä *juridisen* tulkintakehyksen puitteissa: riitakysymyksessä ratkaisu tehdään oikeusistuimissa. Imatran Voiman jatkolupahakemuksen oikeuskäsittely tapahtui vuosina 1993-1995. Itä-Suomen vesioikeus myönsi energiayhtiölle kuuden vuoden jatkoluvan voimalan rakentamiseen, kuten myös seuraava oikeusaste vesiylioikeus. Korkein hallinto-oikeus piti maaliskuussa 1995 alempien oikeusasteiden päätöksen voimassa.

Juridinen prosessi käytti jatkoluvasta päättäessään yksinomaise-

na perustelunaan oikeuden aikaisempaa, vuonna 1983 tekemää myönteistä lupapäätöstä ja tutki onko voimayhtiön näkökulmasta olemassa erityisiä syitä luvan jatkamiseen. Asia käsiteltiin aloitetun hankkeen jatkotapauksena. Oikeusasteet poistivat tarkastelusta kysymyksen siitä, onko Vaarunvuoren osalta tapahtunut suojelunäkökulmasta muutoksia. Korpilahden ympäristönsuojelulautakunta arvosteli kirpeästi Itä-Suomen vesioikeuden ratkaisua sanoen sen tällä tavoin kieltäytyneen tutkimasta Vaarunvuoren luonnon-suojelunäkökulmaa. Lisäksi lautakunta kritisoi oikeuden tulkintaa yhtiön esittämistä erityisistä syistä. Yhtiö oli sen mielestä perustanut hakemuksensa olettamuksiin sanoen esimerkiksi, että ”säättö- ja varatehon tuonti ulkomailta saattaa vaikeutua ja sähkön kulutuksen ennusteiden mukaan kasvaessa sen vuorokausivaihtelu tulee nousemaan”. Yhtiö ei esittänyt oikeudelle laskelmia väitteidensä tueksi. (Lautakunnan valitus vesiylioikeudelle 16.8.1993). Itä-Suomen vesioikeus sanoi päätöksessään, että ”erityisen syyn selvittämiseksi ei ole tarpeen hankkia lisäselvityksiä eikä määrätä hakemusta käsiteltäväksi katselmustoimituksessa” ja vesiylioikeus piti alemman oikeusasteen päätöksen voimassa. Päinvastaista kantaa edusti muun muassa päätöksestä valittanut Keski-Suomen vesi- ja ympäristöpiiri. Sen mukaan kenelläkään ei pitäisi olla oikeutta saada rakennusaikaa pidennetyksi seurauksista riippumatta, mitä oikeuden kanta asiassa merkitsee. Vesi- ja ympäristöpiirin mielestä seurauksia koskevat näkökohdat olivat muuttuneet Imatran Voiman 1970-luvun puolessavälissä teettämien selvitysten ja alkuperäisen lupapäätöksen jälkeen. (Muotovirheen takia vesi- ja ympäristöpiirin valitus jätettiin tutkimatta vesiylioikeudessa)

Kaksi näkökohtaa jäi oikeuskäsittelyssä siis tarkastelun ulkopuolelle: kysymys siitä, (1) onko Vaarua koskeva 1980-luvun alun jälkeinen tietämys oleellisesti muuttanut Vaarun alueen asetelmaa suojelunäkökulmasta ja (2), onko yhteiskunta sopimuksillaan tai hankkeillaan muuttanut olennaisesti suhtautumistaan Vaarun kaltaiseen suojelukysymykseen. Jälkimmäinen näkökulma ei koske vain aluevarauksia suojeluohjelmiin. Lääninhallitus (valitus vesiylioikeudelle) kiinnitti huomiota vesilaissa tehtyihin periaatteellisiin muutoksiin sanoen, että vesiluonto, luonnonarvot ja luonnon virkistyskäyttö ovat korostuneet lupaharkinnassa. Yhteiskunnassa tapah-

tuneet muutokset koskevat myös Suomen solmimia kansainvälisiä sopimuksia, joissa luonnon suojelun näkökulmaa korostetaan. Tunnetuin niistä lienee vuoden 1993 lopussa voimaan astunut Rion sopimus, joka tähdentää muun muassa luonnon monimuotoisuuden säilyttämisen näkökulmaa.

Juridinen prosessi ei siis ole ollut herkkä ympäristö- ja luontonäkökohdille. Se ei ole tässä tapauksessa ollut herkkä myöskään yhteiskunnan muutokselle, vaan on pitänyt yksinomaisena lähtökohdanaan luvanhakijan tilanteen mahdollista muutosta oikeuden aikaisemman päätöksen jälkeen.

Olenainen, joskin varsinaisesti tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäävä kysymys on juridisen prosessin sosiaalinen määräytyminen, toisin sanoen kysymys muiden tulkintakehysten asemasta muodoltaan juridisessa päätöksenteossa. Vaarunvuoren tapauksessa kysymys on oikeutettu, koska oikeusnormi ei ole yksiselitteinen, vaan on jättänyt tilaa eroaville tulkinnoille – oikeusistuinten päätökset olivat äänestyspäätöksiä (niinpä Korkeimman hallinto-oikeuden voimalla rakennuslupaa koskeva päätös toteutui pienimmällä mahdollisella äänierolla esittelijän kannan vastaisesti). Oikeuksien jäsenten kannanmääritysten ristikkäisyys tässä ja eräissä muissakin viimeaikaisia ympäristökysymyksiä koskevissa ratkaisuissa voidaan tulkita heijastavan paitsi oikeusnormiston sisäisiä ongelmia myös ympäristökysymyksiä koskevaa murroskulttuuria asianomaisissa virkakunnissa. Osa tuomarikunnasta näyttää ilmentävän perinteistä ajattelutapaa tai tulkintakehystä, jossa kauan sitten juurtuneet totuudet ja niiden mukaiset käytännöt merkitsevät oikeaa menetelytapaa. Tällainen perinteinen tulkintakehys mittaa ratkaisun pätevyyttä ennen muuta suhteessa siihen, miten vastaavanlaisissa tapauksissa on ollut, ehkä varsin kauan, tapana menetellä.

Nykyisissä ympäristökiistoissa juridinen ongelma on paljon syvempi kuin tavanomaisessa juridisessä ennakkotapausmenettelyssä. Kysymys on ennemminkin sisäistetyistä peruskehyksistä tai paradigmaista, joista käsin todellisuutta arvioidaan. Nuo perustavat tulkintakehykset ovat juridisen kehyksen metakehyksiä, joiden vaikutukselle jää enemmän tai vähemmän tilaa riippuen oikeusnormiston selkeydestä tai sekavuudesta. Tässä tapauksessa vastakkain ovat perinteinen, teollistumista ja sen mukaista modernisaatiota

edustava kehys sekä sen mukainen kiinnittyminen yritystoiminnan tavoitteisiin ja toimijoihin sekä toisella puolella ympäristöajattelun kehys, josta käsin myös teollisuutta ja yritystoimintaa arvioidaan.

Paikallisen päätöksenteon ambivalensseja

Juridista prosessia ovat edeltäneet kiistakysymyksen moninkertainen käsittely paikallis- ja aluetason hallinnollisissa elimissä. Niissä tehdyt ratkaisut ovat muodostaneet tärkeän lähtökohdan oikeuskäsittelylle.

Alueellisen ja paikallisen tason viranomais- ja luottamusmieselinkäsittelylle on ollut luonteenomaista Vaarunvuorta koskevien näkemysten ja määrittelyjen erisuuntaisuus ja ristikkäisyys. Päätöksenteon sosiaalisessa määräytymisessä kuntatasolla on syytä kiinnittää huomiota muutamaan erityisseikkaan. Erityisesti aikaisemmin asukkaiden kannanmäärityksiin ovat vaikuttaneet välittömät hyötynäkökohdat laajassa teollisen edistyksen tulkintakehyksessä, jota on vahvistanut paikallinen ulottuvuus: voimalan hyöty vaikean työttömyystilanteen kunnalle. Voimalan kannattajien argumentit ovat keskittyneet taloudellisiin seikkoihin (jotkut ovat nähneet voimalassa matkailuvaltin, mutta tässäkin tapauksessa perustelu on taloudellinen). Myös luottamusmiehet ja kunnan virkamiehet ovat puolustaneet voimalaa yksimielisesti 1980-luvun puoliväliin saakka taloudellisten näkökohtien perusteella.

Talousnäkökulman painottuminen paikallisella tasolla Vaarunvuoren kaltaisessa kysymyksessä ei ole yllättävää. Taloudellinen merkitys on konkreettinen ja paikallisesti tietyissä rajoissa arvioitavissa. Niihin verrattuna suojelunäkökulman monet ulottuvuudet (kuten biodiversiteetti tai energiapoliittinen näkökulma) ovat monelle kaukaisia näkökohtia ja edellyttävät paljon enemmän myös tiedollista asiantuntemusta.

Kuntaorganisaatioiden edustamat näkökannat ympäristökysymyksissä ovat tyypillisiä institutionaalisia kehyksiä. Tämän päivän Suomessa, erityisesti monissa maalaiskunnissa, nuo näkökannat ilmentävät tavanomaisesti edelleenkin kauan sitten vakiintuneita ajattelutapoja, ennen muuta teollisen edistyksen ja yksinkertaista

luonnon hyväksikäytön taloudellista paradigmaa. Ympäristökysymysten ja luonnon vahva esilläolo yhteiskunnallisessa keskustelussa on vaikuttanut tämän peruskehysten mukaiseen tavoitteenasetteluun useinkin siten, että kuntien kehittämissuunnitelmissa luontonäkökohdat ilmaistaan tärkeänä resurssina ja paikkakunnan houkuttelevuutta lisäävänä tekijänä. Sen jälkeen kuitenkin toimitaan vanhalla perinteisellä tavalla. Perustavassa tulkintakehyksessä ei ole tapahtunut muutosta ja yhteiskunnassa vahvistunut luontonäkökohta on saanut lähinnä strategisen aseman entisessä kehityksessä.

Korpilahden kuntaorganisaatio edustaa ilmeisesti melko tyyppillistä suomalaista maalaiskuntaa ympäristökysymysten käsittelyssä. Sairinen (1995, 261) huomauttaa, että ympäristöasiat on ymmärretty usein kapeana sektorikysymyksenä. Ne eivät ole yleensä kulkeneet läpäisyperiaatteena läpi koko kunnallishallinnon. Sektoroituminen onkin suomalaisen paikallishallinnon ominaispiirre (Haveri 1994, 122). Viranomaiset suuntautuvat ongelmiin voimakkaasti edustamansa sektorin mukaisesti, suunnitelmat tehdään ja rahoitetaan sektoraalisesti. Korpilahdellahan kunnallinen ympäristönsuojelutoimi on voimakkaasti vaatinut Vaarun suojelua, kun taas esimerkiksi kunnanjohtajat (vuonna 1994 Korpilahti sai uuden kunnanjohtajan edellisen jäätyä eläkkeelle) ovat olleet johdonmukaisesti voimalan rakentamisen kannalla.

Virkamiesten asema on suomalaisessa kunnallishallinnossa arvioitu suureksi (mm. Saarela & Sainio 1991, 41-42), ja erityisen vahva on kunnanjohtajan asema paljolti poliittisin perustein valittuna virkamiehenä. Tästä näkökulmasta näyttäytyy ymmärrettävältä, että vasta ympäristösuojelusihteerin virkojen perustaminen kuntiin 1980-luvun puolivälistä lähtien on laajemmin merkinnyt ympäristönäkökulman esiinastumista ja vahvistumista kuntahallinnossa. Myös Korpilahdella uusi toimiala on haastanut perinteisen talousnäkökulman. Ympäristönsuojelusihteerien virat ja ympäristölautakunnat voidaan arvioida tärkeiksi muun muassa juuri siksi, että ne ovat tuoneet uuden, aikaisemmin heikkona esiintyneen näkökulman kuntien sisäiseen hallintoon (Konttinen & Saaristo 1994).

Vaarunvuorta koskevan yhteiskunnallisen päätöksenteon yksi merkittävä pulma seuraa päätöksenteon paikallisuuden ja kysymyksen laajemman ulottuvuuden välisestä jännitteestä. Vaarunvuoren

alue on määritelty arvoltaan kansainväliseksi luonnonsuojelukoh- teeksi. Kuitenkin maankäyttöä koskevan yhteiskunnallisen päätök- senteön keskeisiä ratkaisuja tehdään paikallisella tasolla. Ongel- mallista on, että paikallinen päätöksenteko, jonka asema päätök- senteön kokonaisuudessa on vahva, näyttää kiistassa tapahtuneen *vain* paikallisin perustein. Päätöksentekoprosessista saa vaikutel- man, että käsite ”kansainvälisesti arvokas luonnonsuojelukohde” on jäänyt tyystin vieraaksi useimmille päättäjille ja enemmistölle kunnan asukkaista. Samanlaisia ongelmia on havainnut Matti Niemi- nen rantojensuojeluohjelmasta päätettäessä paikallisella tasolla (ks. Niemisen artikkeli tässä kokoelmassa).

Eräs tähän liittyvä viime vuosina korostunut, mutta käytännön päätöksenteossa paikallistasolla vähän huomioitu näkökulma on *biodiversiteetti*, elämän monimuotoisuuden säilymisen näkökulma. Tässä on Vaarunvuoren konfliktikysymystä koskevan paikallisen (samoin kuin juridisen) päätöksenteon yksi ongelmakohta. Harvi- naisten eliölajikkeiden esiintymät ovat aina yksittäistapauksia, joi- den kunkin merkitys elämän monimuotoisuuden säilymiselle on vaikeasti hahmotettava kysymys. Ainakaan nykytietämyksen pe- rusteella yksittäisten esiintymien monimuotoisuusarvo ei liene tar- koin määritettävissä. Sen lisäksi se on vieras ja ristikkäinen näkö- kulma perinteiselle luonnon teollisen ja taloudellisen hyödyntämisen näkökulmalle ja jää edelleen usein siihen nähden alakyntein.

Näin on tapahtunut Vaarun luontoa koskevan tiedon tulkin- nalle ja käytölle paikallisen päätöksenteon yhteydessä. Korpilahden kun- nan päättävissä elimissä luonnollisesti tunnetaan hyvin Vaarun luon- toa koskevan tiedon karttuminen 1980-luvulta lähtien. Uusi tieto kuitenkin pyritään mitätöimään tai sen olemassaolo jopa kieltämään päätöksenteossa. Näin kävi kunnanhallituksen Korkeimmalle hal- linto-oikeudelle lähettämässä valituksessa, jonka se teki lääninhal- lituksen Vaarun aluetta koskevaan muutokseen rantaosayleiskaavan käsittelyssä. Kunnanhallitus perusteli kantaansa vuodelta 1991 pe- räisin olevalla seutukaavalla, jonka mukaisesti alue on varattu pumppuvoimalalle. ”Nykyinen seutukaava on ikänsä puolesta niin tuore, että sen laatimisessa huomioon otetut luontoselvitykset eivät voi olla vanhentuneita”, sanotaan valituksessa. Kuitenkin kyseinen seutukaavan kohta osoittautuu kopioiduksi seutukaavan 2. vaihe-

kaavasta, jonka perustana puolestaan on kunnan oma kannanotto vuodelta 1977. Uudet kasvi- ja eläinesintymät ovat löytyneet sen jälkeen ja arvokkaita löytöjä on tehty myös vuoden 1991 seutu-kaavan jälkeen. Kunnanhallituksen toimintaa voidaan luonnehtia strategiseksi.

Vaarunvuoren kiistassa kulminoituvat monet paikallisen tason päätöksenteon ongelmat. Kysymys on osaltaan siitä sosiaalisesta, kulttuurisesta ja intressiympäristöstä, jossa kunnan virkamies- ja luottamusmieselimet toimivat suuria taloudellisia ja luontoarvoja koskevasta ympäristökysymyksestä päättäessään.⁶

Kunnallisten luottamusmiesten suuntautuminen ja toiminta määräytyvät virkamieselimä monitahoisemmin ja epämääräisemmin. Heidän keskuudestaan löytyy yhtäältä sektoriorientoituneita (kuten talouselämän edustajat ja luonnonsuojelijat), mutta useimmat edustavat kuitenkin ympäristökysymyksissä väljempää määräytymistä. Poliittinen viiteryhmä suuntaa Korpilahdella edelleen kunnanvaltuutettujen kannanmäärityksiä suuressa ympäristökysymyksessä, vaikkakaan ei enää yksiviivaisesti. Tärkeää osaa käytännön päätöksenteossa esittävät monessa paikallisyhdyskunnassa harvat kunnallispolitiikan vaikuttajat, paikalliset voimamiehet, jotka käytännössä kykenevät hallitsemaan ainakin ryhmänsä enemmistöä ja sen yleistä mielipidettä. Arto Haveri (1994, 170-171) kiinnittää huomiota siihen, että tosiasiallisesti paljon valtaa paikallisyhteisöissä käyttävät ns. ydinverkostoon (core network) kuuluvat henkilöt. Kysymys on pienestä joukosta henkilöitä, joilla on keskeiset asemat useassa paikallisessa organisaatiossa. He ovat kunnan avainhenkilöitä paikallisine ja alueellisine suhteineen. Haveri katsoo, että tämä epävirallinen ryhmä kykenee suuntaamaan suuressa määrin paikallisyhteisön tavoitteenasettelua ja julkista toimintaa. Ryhmä ei ole muodostunut ensisijaisesti poliittisesti, vaan se koostuu eri poliittisia suuntauksia ja keskeisiä organisaatioita edustavasta muutamasta vaikuttajasta, jotka kokevat itse olevansa politiikanteon yläpuolella.

Suuria taloudellisia intressejä sisältävässä kysymyksessä yksittäisiin kunnanvaltuutettuihin suunnataan voimakkaita paineita ydinverkoston kautta, omasta poliittisesta ryhmästä, kunnan virkamiesten taholta sekä niiden viiteryhmien taloudellisten intressiosapuolten keskuudesta, joita kysymys välittömästi koskee. Luottamusmies voi

lisäksi kytkeytyä siviilielämänsä siteidensä kautta paikallisten intressitahojen toimintaan tavalla, joka merkitsee ettei voida puhua vapaan artikulaation ja kommunikatiivisen toiminnan kautta tapahtuvasta päätöksenteosta. Tärkeänä puolena asiaan vaikuttavat tiedolliset pulmat. Tavanomaiselle valtuutetulle on usein vaikea tehtävä hankkia riittävän pätevää tietoa päätöksentekonsa perustaksi Vaarunvuoren kaltaisessa ympäristökysymyksessä. Hän jääkin liian usein pelkästään intressiosapuolten jakaman tiedon vangiksi. Tähän viittaa asian käsittelyn monet käänneet Korpilahdella, nopeasti vaihtuneet kannanmääritykset.

Voisi siis päättyä johtopäätökseen, että paljolti tavanomaisesta arkimaailmasta erillisessä ympäristökysymyksessä yksittäiselle kuntalaisten edustajalle asetetut vaatimukset ovat varsin suuria vastattaviksi. Kannanmääritysten taustalta voi yhtäältä löytyä voimakkaiden intressien painostusta. Toisaalta epävakaa tilanne heijastaa myös asukkaiden tietoisuuden yleisempää murrosta suhteessa ympäristökysymyksiin. Vasta suhteellisen vähän on aikaa kulunut siitä kuin korpilahtelaiden keskuudessa vallitsi lähes rikkumaton pumppuvoimalamayönteisyys. Ollaan ehkä edelleen epätietoisia siitä, mille kannalle asiassa sitouduttaisiin.

Millainen suositus paikallisen päätöksenteon asemasta merkittävässä luontokysymyksessä sanotun perusteella pitäisi antaa? Kysymykseen ei näytä olevan helppoja ratkaisuja. Voidaan joka tapauksessa esittää painavia argumentteja sen puolesta, että paikallista tasoa ei pidä irrottaa itseään koskevasta päätöksenteosta. Ensinnäkin, sellaista johtopäätöstä ei ole lupa tehdä minkään yksittäisen kysymyksen perusteella. Kuten Raivola ja Kamppinen (1994, 18) toteavat, maallikkous ja asiantuntemus ovat kuvattavissa vain suhteessa kulloiseenkin tehtävään erikseen. Ihmiset ovat maallikoita ja asiantuntijoita vaihtelevasti ja tilannesidonnaisesti. Olisi erittäin hankalaa luoda normisto, joka säätelisi pätevästi asukkaiden osallistumisoikeutta heidän asiantuntemuksensa mukaan. Toiseksi, paikalliset asukkaat ja heidän suhteensa ympäristöönsä on joka tapauksessa empiirinen tosiasia. He ovat osa toimintaympäristöä, jota ympäristöpoliittiset päätökset koskevat (sama, 18). Tavalla tai toisella he joka tapauksessa ottavat vastaan päätökset, reagoivat niihin ja niiden valmisteluun. Heitä ei siis voi sivuuttaa myöskään käytän-

nön päätöksenteon näkökulmasta. Kolmanneksi, kansalaisten mukanaolo välitöntä ympäristöään koskevassa päätöksenteossa on yhteiskunnassamme yleisesti hyväksytty tärkeä eettinen arvo.

Yhtä vähän perusteltua olisi paikallisen asujaimiston päätöksenteoaseman kritiikitön romantisoiminen, paikallisdemokratian absolutisoiminen koskemattomaksi arvoksi sinänsä. Paikallisuus muodostuu aikaisempaa suuremmaksi ongelmaksi siitä syystä, että maailman globaalistuminen ja tietoisuus siitä merkitsevät, että paikallisuus menettää osan itsestään. Paikallisuus ei häviä, mutta aiempaakin suuremmassa määrin se yhteiskunnallistuu. Vaarunvuoren kysymys on oiva esimerkki siitä, miten moderni tieto (eliöstöä koskeva tieto, tieto luonnon monimuotoisuuden merkityksestä ja energiopoliittinen tieto) on muuntanut Vaarunvuoren suojelukehystä alkuperäisestä puhtaasta konservationistisesta kehuksesta paljon moniulotteisemmaksi. Suojelukehys on nykyisin moniulotteinen ja yhteiskunnallisempi, eri tavoilla ”meitä kaikkia” koskeva. Onko siis löydettävissä päätöksenteon näkökulmasta minkäänlaista ratkaisua, joka ottaisi huomioon paikallisen ja yhteiskunnallisen samanaikaisesti? Kysymykseen palataan tutkielman lopuksi.

Imatran Voiman strateginen määrittelytapa

Imatran Voima edustaa Vaarunvuoren kysymyksessä taloudellista intressiä, jonka kannanmääritykset ovat artikuloituneet välittömästi tai välillisesti taloudellisen hyödyn näkökulmasta. Yhtiön suuntautuminen paikalliseen ympäristökysymykseen on ollut *strategista* näistä lähtökohdista. Sen on ollut voitettava puolelleen myös hankkeen paikallinen kannatus. 1970-luvulla tehtävä oli helppo. Teollinen hegemonia oli suomalaisessa yhteiskunnassa vankka ja takasi pumppuvoimalan kaltaiselle hankkeelle itsestäänselvän kannatuksen, olivathan mahdolliset haitat tavallisen kuntalaisen arkielämään pieniä tai olemattomia. Luonnonsuojelullinen näkökulma oli peruskuntalaiselle kaukainen kehys eikä kritiikin energiopoliittinen kehys sekään ollut noussut vielä laajasti esille edes valtakunnallisesti. Paikkakuntaokohtaiset olosuhteet helpottivat valtuutuksen saamista kunnalta ja kuntalaisilta. Tätä korttia *Imatran Voima* käytti lupauk-

sineen uusista työpaikoista. Yhtiö teetti oikeuden vaatimat ympäristöselvitykset, jotka eivät asettaneet estettä hankkeelle.

Tilanne muuttui ympäristötietoisuuden vahvistumisen seurauksena 1980-luvulta lähtien hankkeelle epäedulliseen suuntaan. Paikalliseen yksimielisyyteen syntyi säröjä ja riittävän kannatuksen säilyminen ei enää ollut itsestään selvää. Vaarunvuoren uudet luontoselvitykset osoittivat alueen luultua arvokkaammaksi.

Tässä tilanteessa energiayhtiö on toiminut julkisuuteen päin ikään kuin tilanne ja Vaarunvuorta koskeva luontotietämys olisivat käytännöllisesti katsoen vain 1970-luvun selvitysten varassa. Jatkolupahakemuksessa (29.1.1993) yhtiön ympäristösuojeluyksikön edustaja sanoo, ettei voimalaitoksen ympäristö- ynnä muissa teki- jöissä ole tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka olisivat muuttaneet aikaisempia luvan myöntämisen edellytyksiä. Yhtiön vesistöpäällikkö ilmoitti mielipidekirjoitukseen kirjoittamassaan vastineessa (*Keskisuomalainen* 16.8.1995) alueen luontonäkökohtien tulleen huomioon otetuiksi. Hän vetosi yhtiön 1970-luvulla teettämiin luontoselvityksiin ja perustettuihin suojelualueisiin sivuuttaen mainin- natta myöhempien selvitysten löydökset.

Vaarunvuorta koskevan tietämyksen kasvu 1980- ja 1990-lu- vulla on kuitenkin ollut merkittävää. Vesistöpäällikön vastine sai- kin pian purevan vastavastineen (*Keskisuomalainen* 22.8.1995) Vaarunvuori-ryhmän johtohenkilöiltä. Juhani Paavola ja Heljä Taa- vitsainen kirjoittivat alueen tunnetuista 63 uhanalaisesta kasvista lähes puolen löytyneen vesistöpäällikön tarkoittamien selvitysten jälkeen. Uhanalaisten suurperhoslajien esiintymät on löydetty vas- ta 1980-luvulta lähtien tehdyissä kartoituksissa. 1980-luvun suoje- luohjelmista monet koskevat aluetta kokonaisuudessaan. Viime vuosina on ylipäätään tähdennetty entistä voimakkaammin alueko- konaisuutta ja sen erityistä pienilmastoa sekä voimalan sille aiheutta- mia uhkia. Useat paikalliset ja alueelliset ympäristönsuojelun viran- omaiset korostivat eri oikeusasteisiin tekemissään muistutuksissa ja valituksissa IVO:n lupahakemuksesta juuri 1970-luvun selvitysten vanhentuneisuutta.

Myös Keski-Suomen ympäristökeskuksen luonnonsuojelu- päällikkö Päivi Halinen torjui vastineessaan (*Keskisuomalainen* 24.8.1995) Imatran Voiman esittämät perustelut. Halinen katsoi

yhtiön edustajan ymmärtäneen luonnon monimuotoisuuden käsitteen kuin myös voimalan ympäristövaikutuksetkin varsin suppeasti. Halinen sanoi Imatran Voiman 1970-luvulla tekemien selvitysten jälkeisen tietämyksen lisänsen Vaarunvuoren arvoa suhteessa Keski-Suomen muihin luonnonalueisiin. Hän totesi juuri tehtyjen ja tekeillä olevien luontoinventointien edelleen vahvistaneen Vaarunvuoren arvoa kokonaisuutena. Alue edustaa sellaista kasvupaikkatekijöiden, lajiston ja luontotyypin muodostamaa ekologista kokonaisuutta, jolle ei ole löydettävissä veroista Keski-Suomessa. – Imatran Voiman kantaa vastaan sotii edelleen kesällä 1995 valmistunut Keski-Suomen viides vaihekaava, jossa (s. 77-78) todetaan pumppuvoimalan sijoituspaikan ongelmalliseksi luonnonsuojelulliselta kannalta ja arvioidaan, että voimala-altaan ja muiden rakennelmien vaikutukset ulottuisivat merkittäväällä tavalla sen ulkopuoliseen uhanalaiseen kasvustoon.

Pumppuvoimalahankkeen kannalta kiusallinen Vaarunvuoren luontoa koskeva usin tietämys on kuin poispyyhittyä Imatran Voimalle. Tätä linjaa näytetään toteutettavan johdonmukaisesti. Kesäkuussa (16.6.) 1994 päivätyssä Imatran Voiman johtajan Klaus A. Ranisen allekirjoittamassa kirjeessä Vaarunvuori-liikkeelle ei huomioida 1970-luvun jälkeen muuttunutta luontotietämystä ja arvioidaan vähäisiksi voimalahankkeen aiheuttama uhka luonnolle. Raniinen sanoo yleisarviona, että pumppuvoimalahankkeen vaikutukset jäävät ”käsityksemme mukaan YVA-lain soveltamisen edellyttämää tasoa huomattavasti pienemmiksi. Tuon lakiehdotuksen mukaanhan arviointimenettelyä sovelletaan hankkeisiin, joilla saattaa olla merkittäviä ympäristövaikutuksia”. Kirjeessä katsotaan kuitenkin, että yhtiö on kaikesta huolimatta hoitanut hanketta YVA-lain tavoitteiden mukaisesti. Ympäristökeskuksen luonnonsuojelupäällikkö Päivi Halisen näkemys asiassa on päinvastainen. Hän toteaa (*Keskisuomalainen* 24.8.1995), ettei yhtiö ole lähtenyt ympäristövaikutusten arvioinnista annetun lain mukaiseen prosessiin vedoten lain siirtymäsääntöön, jonka mukaan näin pitkälle edennyttä hanketta prosessi ei koskisi.

Imatran Voima näyttää Vaarunvuori-kysymyksessä edustavan edelleen sen kaltaista toimintatapaa, josta erityisesti monet suuryhtiöt (ks. Peltomäki & Kamppinen 1995) ovat jo luopuneet tai luopu-

massa. Jotkut suuryhtiöt (kuten Veitsiluoto Oy) ovat esimerkiksi halunneet turvautua YVA-lain mukaiseen menettelyyn, vaikka laki ei muodollisesti koskisikaan kyseistä hanketta. Vapaaehtoisen YVA-menettelyn avulla on haluttu taata toiminnan legitimiisyys tulevaisuuden näkökulmasta. Taustalla on ennen muuta taloudelliseen ajatteluun perustuva näkemys ympäristökysymysten entistä suuremmasta vaikutuksesta yhtiön imagoon ja maineeseen ympäristötietoisilla markkinoilla. YVA-lain mukainen menettely on yhtiölle riskintorjuntaa tulevaisuutta silmällä pitäen. Yritystoiminnan alueista näyttää metalliteollisuus suhtautuvan ympäristötekniikan nopeisiin käyttöönottomahdollisuuksiin kaikkein optimistisimmin, kaupan ala taas on pessimistisin (Peltomäki & Kamppinen 1995, 29 – energiatuotantoa ei vertailussa esiinny).

Stegerin asetelmaa (ks. Roome 1992, 15; Peltomäki & Kamppinen 1995, 22-23) kehitellen Peltomäki ja Kamppinen ovat tyypitelleet yritysten suhtautumistapaa ympäristöasioihin ja erottavat viisi suhtautumisen tyyppiä: reaktiivinen, proaktiivinen, defensiivinen, offensiivinen ja välinpitämätön. Kaksi ensimmäistä muotoa ilmentävät ympäristökysymysten tiedostamista ja hyväksikäyttöä yritystoiminnassa, esimerkiksi kehittelemällä ympäristönsuojelun teknologiaa tai koettamalla vahvistaa tuotteidensa markkina-asemaa niiden ympäristöystävällisyyden avulla. Defensiivinen yritys katsoo mm. tiukentuneen ympäristölainsäädännön ja valvonnan uhkaavan omia totuttuja toimintamalleja. Defensiivinen yritys pitää ympäristöasioita uhkana omalle toiminnalleen. Välinpitämätön tai passiivinen yritys taas suhtautuu ympäristökysymyksiin kuin niitä ei olisi-kaan tai reagoi ainoastaan pakon edessä.

Vaarunvuori-kysymyksessä Imatran Voimaa ei ole vaikeata sijoittaa defensiivisesti suuntautuvien yritysten tyyppiin. Ympäristöliike ja monet viranomaiset ovat saattaneet yhtiön puolustuskannalle – IVO:n kohdalla kysymys ei ole vain passiivisesta asenteesta, vaan aktiivisesta puolustuksellisesta asenteesta, johon luonteeltaan strateginen toiminta perustuu. Suuryhtiön taloudelliset resurssit ja kehit-tyntyt strategiasuunnittelu ovat antaneet mahdollisuuden tehokkaaseen viestintään ja yhteydenpitoon päättäjiin. Aikaisempien vuosien impulsiiviseen tiedotustoimintaan verrattuna IVO on Vaarunvuori-kysymyksessä kehittänyt julkisuuteen päin harkitun taktiikan,

matalan profiilin ja julkisen keskustelun rauhoittamisen taktiikan. Viime vuosien aikana yhtiö on tuonut kysymyksen julkisuuteen sääs-
teliäästi ja koettanut, jos mahdollista, välttää kielteisiä reaktioita
aiheuttavia kannanmäärityksiä.⁷

Refleksiivisesti, entä reflektiivisesti?

Miksi Vaarunvuori ja vastaavanlaiset ympäristökysymykset ovat tänä päivänä niin hankalia kysymyksiä? Uskoakseni vaikeuden perimmäinen syy on siinä, että ongelma koskee läheisesti maailman-
kuvaamme ja sen yleistä murrosvaihetta. Ongelman luonteen kokonaisvaltainen ymmärtäminen onkin sen mielekkään käsittelytavan, ”politiikan”, kannalta olennainen kysymys. Esimerkiksi viittaaminen intressiristiriitoihin ei avaa kysymyksen koko laajuutta. Myös uuden tiedon näkökulma sinänsä kykenee avaamaan vain osan kokonaisuudesta. Kysymys täytyy asettaa laajempaan todellisuuden hahmottamisen kysymykseenä, joka intressin ja jopa tiedon näkökulmaan nähden on eräänlainen metakehys, ei kuitenkaan niistä riippumaton. Laajasta metakehyksestä käsin on mahdollista ymmärtää esimerkiksi intressien määräytymisperusteiden kokemia suuria muutoksia. Intressien tai tiedon näkökulmaa parempi ote ongelmasta saadaan siis turvautumalla tulkintakehysten (tai perustavan tulkintakehysten) käsitteeseen.

Kiista Vaarunvuoren kohtalosta on kärkevoitynyt 1980-luvun taitteessa ja siitä lähtien perimmiltään siitä syystä, että lujaksi vakiintuneen teollistumisen paradigman rinnalle vahvistui ympäristöajattelun tai environmentalismin peruskehys. Jo 1970-luvun alun protesti edusti edellisinä vuosikymmeninä kiteytyneen maailman-
kuvan haastamista ja sen säröytymisen esivaihetta. Vanhan ja uuden katsantokannan tuolloista voimasuhdetta kuvaa hyvin se, ettei protestiryhmä oikeastaan itsekään uskonut Imatran Voiman hankkeen kaatumiseen.

Jamison, Eyerman ja Cramer (1990, 5) nostavat esiin tietoisuutemme kosmologisen ulottuvuuden, jolla he viittaavat todellisuuden järjestämisen tapaan ihmisten mielissä. Kysymys on useinkin enemmän tai vähemmän itsestään selvänä esiintyvä perusta-

vanlaatuinen kehys, josta käsin maailman ilmiöille annetaan merkityksiä – todellisuuden empiiriset ilmiöt konstruoidaan, rakennetaan tuossa kehyksessä. Ympäristöajattelun näkökulma on noussut yhdeksi kilpailevaksi kosmologiseksi malliksi. Sille on ominaista valitsevan modernistisen maailmankuvan kyseenalaistaminen, samalla kun tilalle tarjotaan omaa ekologista vaihtoehtoa. Environmentalistinen kosmologia on määritellyt itsensä paljolti juuri modernistisen kehyksen kritiikkinä. Suomessa uusi kosmologia löi itsenä varsinaisesti läpi 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun taitteessa ja siitä muodostui perustavanlaatuinen vaihtoehto modernistiselle maailmankuvalle, jolla siis tarkoitetaan 1900-luvun kuluessa vakiintunutta maailmankuvaa, joka luottaa teollistumisen paradigmaan ja sellaisiin moderneihin instituutioihin kuten teknologia ja keskitetyt järjestelmät (byrokraatit).

Perustavanlaatuisen tulkintakehyksen tai kosmologian näkökulma auttaa ymmärtämään Vaarunvuoren kiistan muotoutumista. Kiista on itsepintaisen pitkäaikainen osaltaan tietenkin Vaarunvuoren taloudellisten hyötynäkökohtien vuoksi, mutta niitäkin koskevien määrittelyjen taustalla ovat perustavanlaatuiset tulkintakehykset. Taloudelliset hyöty- kuten myös ympäristö- ja luontonäkökohdat ”sijoitetaan” laajempaan merkityksenantoavaruuteen, jossa ne siis ”lopullisesti” määritellään. Intressit artikuloituvat, ankuroituvat ja saavat voimansa tuossa laajemmassa tulkintakehyksissä.

Imatran Voiman suhtautuminen Vaarunvuori-kysymykseen ilmentää sitoutumista perinteiseen modernistiseen tulkintakehykseen. Yhtiön toiminta, esimerkiksi viestintätavat oikeutetaan tuossa tulkintakehyksessä. Kun oman toiminnan tavoitteet on yrityksen johdossa sisäistetty ja vakiinnutettu (lähes) *a priori* -asetelmaan, muunlaiset näkökannat voivat näyttäytyä vain esteinä, jotka tulee ylittää. Resursseja mobilisoidaan tähän tehtävään. – Yhtä hyvin kosmologinen näkökulma auttaa ymmärtämään yhtiön vastapuolta, ympäristöliikettä. Vaarunvuori-liikkeen johtohenkilöiden 15 vuotta kestänyt periksiantamattomuus, tiedollinen ja toiminnallinen aktiivisuus voivat tulla ymmärrettäviksi vain syvästi sisäistetyistä environmentalistisesta maailmankuvasta ja sen ihanteista käsin. Jos nämä vastaosapuolet toimivat sisäistetyn perustulkintakehyksen perustalta

ja johtavat Vaarunvuorta koskevat määrittelynsä siitä käsin, monet muut osapuolet ilmentävät enemmän tai vähemmän hämmennyksen tilaan joutunutta kosmologiaa. Osa Korpilahden kunnan viranomaisista ja poliittisista päättäjistä voidaan paikallistaa tällaiseen tilanteeseen. On ennakoitavissa, että murroskulttuuri jatkuu ja etenee.

Esitetyllä näkökulmalla on myös poliittiset seurauksensa. Kaikki merkit näet viittaavat siihen, että environmentalismi tulee kosmologisena maailmankuvana edelleen vahvistumaan ja modernistinen maailmankuva on entistä useammin pakotettu kompromisseihin sen mukaisten näkökohtien kanssa. Environmentalismi on ensinnäkin vahvistunut yksiselitteisesti ja trendinomaisesti noin 1970-luvun taitteesta lähtien. Kehitys ei ole ollut tasaista, lineaarista, vaan se on tapahtunut murrosten kautta. Environmentalismi on erityisesti 1980-luvun aikana institutionaalistunut lukuisiin yhteiskunnan toimintajärjestelmiin. Laajojen väestökerrosten toimeentulohuolet tosin muodostavat lamavuosina vastatendenssin ympäristöajattelun vahvistumiselle ja vastaavasti tukevat modernistista paradigmaa – paine uusien työpaikkojen luomiseen on kova myös ympäristöarvojen kustannuksella. Environmentalistit vastaavat puolestaan tähän haasteeseen sanoen ympäristöarvojen puolustamisen päin vastoin tarjoavan mahdollisuuden uusille työpaikoille (Portney 1992, 17) – mikäli vihreät arvot halutaan ottaa vakavasti. Environmentalismin perustekijät ovat hyvin todennäköisesti pitemmällä tähtäimellä vastavoimia vahvempia. Luonnontieteellinen tieto, laajojen ympäristöuhkien potentiaalisuus ja myös aktuaalistuminen sekä ympäristöliike raivaavat perustaa ympäristökehityksen vahvistumiselle kosmologisena peruskehityksenä. Osaltaan kysymys asettuu siis tulevaisuuden huomioon ottamisen kysymyksenä nykyhetken päätöksenteossa.

Laajan sosiologisen tarkastelun avulla on mahdollista tunkeutua vieläpä kosmologisen näkökulman ”taakse”. Sosiologit ovat koettaneet hahmottaa meneillään olevaa yhteiskunnallista muutosta reflektiivisyyden ja refleksiivisyyden käsitteillä (johdatus käsitteisiin – Beck, Giddens ja Lash 1994). Kehittelyt ovat (selvimmin Beckillä) perustuneet ekologisen kriisin paradigmaan ja ovat siksi-kin relevantteja tässä. Yhteiskunta on tämän näkemystavan mukaan

siirtymässä yksinkertaisesta modernista (*simple modernity*) refleksiivisen modernin (*reflexive modernity*) tilaan. Perusajatuksena Beckillä on, että modernisaatioprosessin eteneminen – ennen muuta teollistuminen ja talouden kasvu – merkitsee uhkaa itselleen teollisen yhteiskunnan perustuksille, kuluttaa noita perustuksia ja kriisiyttää ne. Ennen muuta ekologiset suurvaarat, kuten ilmaston lämpenemisen uhka, ydinsaasteiden uhka, otsonikato ja luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen, saattavat kyseenalaiseksi teollisen yhteiskunnan perustukset ja ”alkuperäisen” toimintatavan. Beckin mielestä tämä kehityskulku on objektiivinen prosessi eikä välttämättä johda edes syvään tietoisuuteen siitä mitä on tapahtumassa. Refleksiivisyys, joka viittaa objektiivisiin prosesseihin, onkin eri asia kuin reflektiivisyys, tapahtumassa olevan tiedostaminen ja pyrkimys käsitellä sitä tietoisesti. Refleksiivisyys voi sisältää tietoisuuselementin, mutta ei välttämättä.

Ekologisella kriisillä on useita ulottuvuuksia, mutta Beckin (mt, 177) mielestä sen tuottaa yksi tekijä, hillitsemätön ja sääntelemätön taloudellinen kasvu. Tämä teollisen yhteiskunnan periaate puhtaimmillaan tuottaa ei-aiotun seurauksen, ekologisen kriisin, joka väistämättä muokkaa perinteisen teollisen yhteiskunnan toimintatapaa ei-tietoisesti, mutta mahdollisesti myös tietoisesti. Ympäristöajattelun kosmologinen ulottuvuus tarjoaa beckiläisittäin ilmaisten reflektiivisen tien edetä refleksiiviseen moderniin.

Yleisesti tarkastellen voidaan päätyä käsityskantaan, että (myös) reflektiiviset elementit ovat länsimaissa ja myös Suomessa viime vuosien kuluessa jonkin verran vahvistuneet. Sitä edustaa esimerkiksi nykyisen hallituksen ympäristöohjelmaan kirjoitetut ympäristön kannalta parhaan mahdollisen teknologian, varovaisuuden sekä aiheuttaja maksaa -periaatteet. Varovaisuuden periaate tarkoittaa näkökantaa, että jokin hanke jätetään toteuttamatta, mikäli ei olla varmoja sen ongelmattomuudesta.

Viitteet

- ¹ Korospohjan lahden syvyyttutkimukset (IVO, 1975), geologiset tutkimukset (IVO, 1971 ja 1976), Korospohjan lahden sedimenttitutkimus, veden laatu- ja perustuotantotutkimus (Jyväskylän hydrobiologinen tutkimuslaitos, 1975), hydrologiset tutkimukset (vesihallitus, 1977), voimalaitoksen vaikutus vedenkorkeuteen ja virtauksiin, mallikoe ja laskelmat (IVO, 1975), kalataloudelliset selvitykset (Kala- ja vesitutkimus Oy, 1975), Voimalaitosalueen metsänhoitosuunnitelma (Helsingin yliopisto, metsähoitotieteen laitos, 1975), Kasviston ja eläimistön perusselvitys (Jyväskylän yliopiston biologian laitos, 1975), Voimalaitoksen vaikutus maisemaan Korospohjan lahden suunnasta, pienoismalli (IVO), Maankäytön yleissuunnitelma (Arkkitehtitoimistot Kauko Lahti Ky ja Olavi Noronen Ky, 1977).
- ² Helmer Selin sanoi *Korpilahti*-lehden haastattelussa (26.8.82), että ”nämä tämän hetken nuoret pumppuvoimalan vastustajat luulevat, ettei kukaan uskaltanut asiasta inahaakaan saati sitten sanoa vastaan. Näin ei kuitenkaan missään tapauksessa ollut, tästä on osoituksena muun muassa tämä tapahtuma”. (Vaarunkäräjät). Selin huomautti kysymystä valotetun jo tuolloin ”varsin monelta kannalta”, ei vain paikallisen kasvuston ja eläimistön, vaan myös ympäristön näkökulmasta.
- ³ Muistutuksia jätettiin kaikkiaan 22: Keski-Suomen vesi- ja ympäristöpiiri, Keski-Suomen maaseutu- ja elinkeinopiiri, Keski-Suomen lääninhallitus, Korpilahden ympäristölautakunta, Veijon kalastuskunta, Putkilahden-Ruotsulan kalastuskunta, Vanhan Korpilahden luonnonsuojeluyhdistys, Vaarunvuori-liike sekä yksityishenkilöt.
- ⁴ Vuoden 1977 jälkeisiä selvityksiä: Päijänteen luonto-, maisema-, ja luonnon virkistyskäyttöselvitys. (Luontotutkimus ENVIRO Oy, Timo Martikainen); Korpilahden maisema- ja maa-ainesselvitys. (Ympäristöinstituutti, Sakari Rehell, raportti 5/1992); Valtakunnallisesti arvokkaat Keski-Suomen kulttuurimaisemakokonaisuudet. (Keski-Suomen Seutukaavaliitto, maisemaselvitys); Korospohjan lahden pumppuvoimalaitoksen alueen ympäristösuojelullisesta arvosta. (Keski-Suomen vesi- ja ympäristöpiiri, Sirpa Vaittinen, 1993); Vaarun eliöstön lajiluettelo (Keski-Suomen lääninhallitus, selvitys vesioikeudelle, 1993); Korpilahden Vaarunvuoren suurperhoslajisto (Timo Pylvänäinen, 1994); Yhteenveto Vaarunvuoren tutkimuksista (Sari Rautanen, Keski-Suomen liitto).
- ⁵ Keski-Suomen seutukaavan 1. vaihekaavaan Vaarunjyrkän suojelualue on merkitty SU1-aluevarauksena. Vaarunvuorten Päijänteenpuoleinen alarinne on merkitty erityisselvitysalueeksi ja pumppuvoimala-alue ET-varauksella pumppuvoimalan rakentamisalueeksi.

⁶ Vaarunvuoren ympäristökonfliktilla on tiettyä samankaltaisuutta Kolin aluetta koskevaan konfliktiin (ks. Sankari 1994). 1960-luvun lopulta lähtien kehiteltiin suunnitelmia Kolin arvokkaan luonto- ja kulttuuri- maisema-alueen taloudelliseksi hyödyntämiseksi. Nykyisen kansallispuiston alueelle laadittiin mittavia lomakohteiden rakentamissuunnitelmia, joita Lieksan kaupungin lisäksi tuki Suomen Matkailuliitto. Vastustus alueen intensiivisen hyödyntämisen suunnitelmia vastaan heräsi 1980-luvun alkuvuosina. Siitä lähtien Kolin kysymys on ollut vaikea kysymys paikallisille asukkaille ja päättäjille toisten tähdentäessä alueen taloudellisen hyödyntämisen näkökohtia, toisten taas luonto- ja kulttuurikehityksen perusteella. Suojelua vaatinut ryhmä organisoitui 1980-luvun lopulla, ja keskeisesti sen toiminnan tuloksena maan hallitus päätti kesällä 1990 perustaa alueelle kansallispuiston. Kolin kulttuurihistoriallinen merkitys ja luontoarvot ovat kansallisesti tunnettuja, mihin laaja ja tuloksekas vaatimusliike perustui.

⁷ Näytteen taktiikasta tarjooa yhtiön vesistöpäällikön kirjoitus sanomalehti *Keskisuomalaisessa* 7.6.1995. Kirjoitus on otsikoitu rauhoittavasti ”Pumppuvoimalasta ei vielä päätöstä”, ja otsikon sanoma kerrataan myös tekstissä. Keskustelua halutaan rauhoittaa ja viestittää, ettei asian julkinen pohtiminen oikeastaan ole ajankohtaista, sillä päätös voidaan tehdä noin 2-3 vuoden kuluttua. Kirjoituksessa esitellään selkein faktatiedoin voimalkäsymyksen tilanne, voimalan tarkoitukset ja tarve sekä toimintaperiaate.

Kirjallisuus

- Amnell-Donner, Jakob. 1991. ”Metsäteollisuus yhteiskunnallisena kysymyksenä Suomessa”. Teoksessa I. Massa ja R. Sairinen (toim.), *Ympäristökysymys*, 265-306. Helsinki: Gaudeamus.
- Beck, Ulrich, Giddens, Anthony ja Lash, Scott. 1994. ”Replies and Critiques.” Teoksessa U. Beck, A. Giddens ja S. Lash, *Reflexive Modernization*, 174-215. Cambridge: Polity Press.
- Brand, Karl-Werner. 1990. ”Cyclical Aspects on New Social Movements: Waves of Cultural Criticism and Mobilization Cycles of Middle-Class Radicalism.” Teoksessa R. J. Dalton ja M. Kuechler (toim.), *Challenging the Political Order*, 23-42. Cambridge: Polity Press.
- Eder, Klaus. 1993. *The New Politics of Class. Social Movements and Cultural Dynamics in Advanced Societies*. London: SAGE.
- Haveri, Arto. 1994. *On adaptive and strategic behaviour of local level*

- communities*. Acta Universitatis Tampereensis, sèr A, vol. 393. Tampere.
- Jamison, Andrew, Eyerman, Ron ja Cramer, Jacqueline. 1990. *The Making of the New Environmental Consciousness*. Edingburgh: Edingburgh University Press.
- Julkunen, Markku ja Könkkölä, Markku. 1993. "Korpilahden ja koko Suomen Vaaru." *Keski-Suomen luonto*. Keski-Suomen luonnonsuojelupiirin julkaisu 1993.
- Järvikoski, Timo. 1991. "Ympäristöliike suomalaisessa politiikassa." Teoksessa I. Massa ja R. Sairinen (toim.), *Ympäristökysymys*, 162-179. Helsinki: Gaudeamus.
- Järvikoski, Timo. 1994. *The Finnish Environmental Movement: Between Conservationism and Environmentalism*. Paper in XIIIth World Congress of Sociology, July 18th-23rd, 1994, Bielefeld.
- Keski-Suomen Seutukaavaliitto. 1970. *Korpilahden Vaarunvuori – helmi Keski-Suomen luonnossa*.
- Keski-Suomen seutukaava. Seutukaavaehdotus, viides vaihekaava*. 1995. Keski-Suomen Liitto.
- Kontinen, Esa. 1994a. "Päijänne puhtaaksi – reittivedet raikkaammiksi". Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 57.
- Kontinen, Esa. 1994b. "Kansalaisyhteiskunnan leimahdus Säynätsalossa." Teoksessa A. Lehtinen ja P. Rannikko (toim.), *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto*, 116-138. Helsinki: Gaudeamus.
- Kontinen, Esa ja Saaristo, Kimmo. 1993. "Puun ja kuoren välissä? Selvitys Keski-Suomen kuntien ympäristönsuojelusihteereistä." *Ympäristö ja terveys* 10, 646-649.
- Kontinen, Esa. 1996. *Ympäristöajattelun murtautuminen yhteiskunnalliseksi kysymykseksi Suomessa. 1980-luvun taitteen murroksen tarkastelua* (Käsikirjoitus).
- Kovanen, J. ja Kankaala, P. 1976. "Hukkuuko Vaarunvuori?" *Suomen Luonto* 35 (6), 341-343.
- Lindberg, Birger. 1970. "Päijännettä uhkaa uusi vaara." *Aamulehti* 19.11.1970.
- Miettinen, K. 1981. "Vaarunvuori vaarassa." *Suomen Luonto* 41 (1), 22-24.
- Nieminen, Matti. 1994. *Rantojensuojeluohjelma – kilpailevia tulkintoja ja vertautumatonta rationaalisuutta*. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 59.
- Paavola, Juhani. 1983. *Kolmetaista väitettä Vaarunvuoren tuhoamiseksi*. Muistio 16.1.1983 (Moniste).
- Paavola, Juhani. 1995. *Vaarunfaktat*.

- Peltomäki, Mikko ja Kamppinen, Matti. 1995. *Yritysmailma ja ympäristökysymys*. Turun yliopisto, Satakunnan ympäristöntutkimuskeskus, Sykesarja A 7.
- Peräkylä, Anssi. 1990. *Kuoleman monet kasvot. Identiteettien tuottaminen kuolevan pöytäalustan hoidossa*. Tampere: Vastapaino.
- Portney, Kent E. 1992. *Controversial Issues in Environmental Policy*. London: SAGE.
- Pulkkinen, Eila. 1975. *Korospohjan pumppuvoimalaitosalueen kasvisto ja eläimistö*. Jyväskylän yliopiston biologian laitos (Moniste).
- Pylvänäinen, Timo. 1994. *Korpilahden Vaarunvuoren suurperhoslajisto*. Moniste (27.9.1994).
- Raatikainen, Mikko, Saari, Veli, Kankaala, Paula, Karila, Vuokko, Kovanen, Jarmo, Raivola, Petri ja Kamppinen, Matti. 1994. *Kannattiko vauhoontua? Hiilivoimalan sijoituksen sosiokulttuurisia vaikutuksia*. Turun yliopisto, Satakunnan ympäristöntutkimuskeskus, Sykesarja A5.
- Rannikko, Pertti. 1995. "Ympäristötietoisuus ja ympäristöristiriidat." Teoksessa P. Jokinen, T. Järvikoski ja P. Rannikko, *Näkökulmia ympäristösosiologiaan*, 65-91. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, sarja A: 33.
- Raivola, Petri ja Kamppinen, Matti. 1994. *Kannattiko vauhoontua? Hiilivoimalan sosiologisia vaikutuksia*. Sykesarja A5. Turun yliopisto, satakunnan ympäristöntutkimuskeskus. Pori.
- Rautanen, Sari. 1995. *Yhteen veto Vaarunvuoren tutkimuksista*. Keski-Suomen Liitto.
- Roome, N. 1992. "Developing Environmental Management Systems." *Business Strategy and the Environment* 1 (1), 11-24.
- Saarela, Pekka ja Sainio, Ari. 1991. *Kuntahallinto muutoksessa – illuusioiden ja paradokseja*. Sisäasiainministeriön itsehallintoprojektin keskustelujulkaisuja 1. Suomen Kaupunkiliitto. Helsinki.
- Saari, Veli, Raatikainen, Terttu ja Väliavaara, Reima. 1984. *Korpilahden ja Muuramen uhanalaiset kasvit*. Jyväskylän yliopiston biologian laitoksen tiedonantoja 39.
- Sairinen, Rauno. 1995. *Ympäristökonfliktit kuntien suunnittelussa ja päätöksenteossa*. Suomen Kuntaliitto Acta-sarja 31. Helsinki.
- Sankari, Erkki. 1994. "Koli kolikoksi vai kansallismaisuudeksi?" Teoksessa P. Rannikko ja A. Lehtinen, *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto*, 31-54. Helsinki: Gaudeamus.
- Selin, Helmer. 1993. "Vaarun- vaiko Pöytävuori." *Keski-Suomen luonto*. Keski-Suomen luonnonsuojelupiirin julkaisu 1993.
- Sinko, Matti. 1976. *Elinympäristö ja uudet painostusryhmät. Katsaus 1970-*

- luvun kansanliikkeisiin Suomessa. Tasa-arvon ja demokratian tutkimus, raportti 8. Helsinki.*
- Söyrinki, Niilo. 1945-46. ”Kasvistollinen retki Vaarunvuorelle.” *Suomen Luonto* 5, 30-44.
- Tulokas, Raija. 1990. *Suomalaiset ja ympäristö*. Tilastokeskus: Ympäristö 1990:2. Helsinki.
- Vaarunfaktat – eväitä Vaarunkeskusteluun*. 1995. Vaarunvuori-liikkeen julkaisu.
- Virmasalo, Ilkka. 1995. *Keski-Suomen luonnonsuojelun traumaattinen 1970-luku*. Sosiologian pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Ympäristöasiat kunnan suunnittelussa*. 1991. Suomen Kunnallisliitto, ympäristöjulkaisut 21. Helsinki.

Muut lähteet

- Korpilahti*-lehden numerot eri vuosilta.
- Keskisuomalainen*-lehden numerot eri vuosilta.
- Vaarunlehti* (Vaarunvuori-liikkeen tiedotuslehti). Eri numerot.
- Vaarunvuoren pumppuvoimalaa koskevat oikeuden ja muut viranomaispäätökset.
- Liikeaktivistien ja viranomaisten haastatteluja.

Esa Konttinen ja Tapio Litmanen

Haasteita hallinnolle

Paikallisen ympäristönhallinnan ulottuvuuksia

Jos ympäristökysymysten paikallista hallintaa tämän päivän Suomessa pitäisi luonnehtia mahdollisimman lyhyesti, ensimmäinen mieleen tuleva määre on kirjavuus. Vaikka ympäristö, kestävä kehitys ja luonto ovat teemoina iskostuneet laajalti myös paikallisyhdyskuntien päätöksentekijöiden mieliin, erityisesti maalaiskunnat poikkeavat toisistaan suhtautumisessaan lähiympäristöään koskeviin ekologiisiin kysymyksiin. Koetamme kirjoituskokoelman päättösluvussa hahmotella lyhyesti tuota kirjavuutta paikallisen päätöksenteon näkökulmasta. Moninaisuus ei nimittäin ole mielivaltaista, vaan silläkin on rakenteensa. Tarkastelu osuu varmaankin maalaiskuntiin paremmin kuin kaupunkeihin, joissa ympäristöhallinnon kehityskulut lienevät yhdenmukaisempia ja usein, ei tosin poikkeuksetta, modernimpia.

Jotta paikallisen ympäristöhallinnan moninaisuutta voitaisiin ymmärtää, täytyy yrittää paikantaa sitä määritteleviä perusasioita tai -rakenteita. Seuraavassa nostamme esiin kaksi tällaista perusulottuvuutta.

Projektin osatutkimukset tukevat näkemystä, jonka mukaan yksilöiden ja kollektiivisten toimijoiden suhtautuminen ympäristökysymyksiin koskee perustavanlaatuisesti *maailmankuvaa* ja että

juuri tässä suhteessa elämme murrosvaihetta. Maailmankuvaan viittaavat myös laajaan käyttöön otetut ekologiset käsitteet, kuten kestävä kehitys (siitä huolimatta, että siitä usein puhutaan puhtaan retorisesti). Sehän tarkoittaa laajimmalla merkitystasolla, että kaikkea inhimillistä toimintaa tulee arvioida luonnon monimuotoisuuden säilyttämisen, kuten myös kulttuuriarvojen näkökulmasta.

Andrew Jamison ym. (1990, 5) puhuvat ympäristöä koskevan tiedonintressin kosmologisesta ulottuvuudesta, jolla he tarkoittavat todellisuuden ymmärtämistä tai ”järjestämistä” ihmisten mielissä ympäristön näkökulmasta. Ympäristötietoiselle maailmankuvalle on ominaista tietoisuus ihmisen toiminnan ympäristölle tuottamista vaurioista ja uhista niin paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti kuin myös globaalisti. Niiden tiedostaminen kaikessa laajuudessaan johtaa välttämättömyyteen tehdä uusi kompromissi talouden ja ympäristön välillä vastaavasti kaikilla tasoilla. Tämä merkitsee sitä, että kun ihmisen hallinnan kohteena on tähän asti ollut luonto, niin hallinnan kohteeksi tulee ihmisen luontosuhde kaikilla tilallisilla tasoilla – paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti, kansainvälisesti ja globaalisti (ks. Rouhinen 1991).

Ympäristöongelmien hallitsemiseksi tarvitaan uudenlaista vastuuetiikkaa. Ympäristön ja kehityksen maailmankomissio (1987) määritteli uuden vastuunmäärittelyn sisältävän (1) vastuun luonnosta eli biologisesta varallisuudesta, ihmisen hyvinvoinnin luontoperustasta, ekosysteemien palautuvuudesta, biodiversiteetistä, luonnon uusiutumiskyvystä; (2) vastuun ihmiskunnasta eli solidaarisuuden periaatteen; (3) vastuun tulevaisuudesta eli tulevien sukupolvien tarpeentyydytysmahdollisuuksista. Kuvattua maailmankuvaa nimitämme environmentalistiseksi maailmankuvaksi.

Haasteen kohteena on modernistinen maailmankuva, jolla viitataan ympäristön ekologisista arvoista vähän piittaavaan hyötykäyttöön. Usein käytetään myös termiä industrialistinen maailmankuva. Käsitteet kytkevät tämän maailmankuvan teollistumisen yhteyteen. Perustana on katsomus, että teollistuminen tuottaa ihmisille materiaalista hyvinvointia, ja että tästä hyvinvoinnista on maksettava välttämätön hinta ympäristön pilaantumisen muodossa. Tuotantoprosesseille on viime vuosiin saakka ollut ominaista ominaista suuri energiankulutus ja suuret ympäristöä pilaavat päästöt,

mikä tilanne uhkaa kärjistyä vähemmän teollistuneissa yhteiskunnissa.

Ilmaiset modernistinen tai industrialistinen maailmankuva ovat siten epätarkkoja, että voi esiintyä hyvin eriasteista ja -muotoista ekologiset näkökohdat huomioimatonta ympäristön hyväksikäyttöä. Pahimmillaan kysymys on sen kaltaisesta ympäristön riistosta, joka on meille tullut tutuksi joukkotiedotuksen välittämästä kuvasta Itä-Euroopan entisten sosialistimaiden ympäristötuhoista. Tämänhetkinen suomalainen ympäristösuhde edustaa jonkinasteista kompromissia verrattuna siihen industrialistiseen maailmankuvaan, joka meilläkin oli vallitsevana sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. Ehkä näitä termejä selkeämpää on puhua yksinkertaisesti ympäristön riiston maailmankuvasta tämän ulottuvuuden toisena äärikohtiona. Termin etuna on, että se kattaa myös sen kaltaisen ympäristön mielivaltaisen hyväksikäytön, joka ei tule ymmärrettäväksi modernisaation tai industrialismin näkökulmasta.

Empiirisistä tarkasteluista esiin nouseva toinen tärkeä näkökohta on yhdyskuntien *asukkaiden ja paikallishallinnon keskinäiset suhteet* ympäristökysymysten hoidossa. Kysymys on siitä, miten ratkaistaan siitä seuraava jännite, että asukkaat ovat yhtäältä hallinnollisten toimenpiteiden kohteita, mutta myös toimijoita, joiden omaehtoinen kiinnostus ympäristöstään ja ekologisten kysymysten käsittelystä arkielämässään on lopulta usein ratkaisevan tärkeää. Kysymys on siis asukkaiden kaksoisroolin mahdollisuudesta yhtäaikaaisesti hallinnollisen toiminnan objekteina ja subjekteina.

Kansalaiset ovat monien hallinnollisten normien kohteina paikallista ympäristöä koskevien kysymysten osalta. Kuten Rouhinen (1991, 171) sanoo, ympäristöongelmien ratkaisut pääasiallisesti edellyttävät keskitettyjä hallinnollisia toimia – määräyksiä, kiellon ja lupamenettelyjä ja rangaistuksia. Kansalaiset ovat tässä mielessä selvästi alamaisia.

Ongelmana on, että hyvin usein kansalaisten rooliksi myös jää säädettyjen normien toteuttajan rooli. Tässä roolissa saatetaan kansalaisilta odottaa myös aktiivisuutta. Rouhinen yleistää, että hallinnon toiveiden mukaista on, että kansalaiset todellakin toimivat, osallistuvat ja omaksuvat, mutta kyseisen hallinnollisen ajattelun kehityksen puitteissa, siis rakenteellisena osana hallinnon omaa ”jär-

jestelmää”. Näin suuntautuneen hallinnon kansalaistoiminnalle vaaraa paikka on liian ahdas: kuuliaiset ja kuulolla olevat kansalaiset toimivat hallinnon jatkeina, sen valvonta-aukkojen paikkaajina ja kustannuksia säästävinä talkootyön tekijöinä.

Rouhinen (sama, 171-172) katsoo, että tämä ei ole aitoa kansalaistoimintaa. Kansalaistoiminta on yllättävää, uusia näkökulmia avaavaa, vallitsevien käytäntöjen ja käsitysten rajoja ylittävää ja niitä koettelevaa, kyseenalaistavaa. Se on kuvattuun hallinnolliseen kehykseen nähden itsenäistä ja omaehtoista, ei sille alisteista.

Keskitettyyn hallinnolliseen kehykseen pitäytyvälle ajattelu- ja toimintamallille omaehtoinen kansalaistoiminta on useinkin häiritsevää, hallinnossa laadittuja suunnitelmia sotkevaa, lisätyötä teettävää ja hallinnon omaa perinteistä auktoriteettia uhkaavaa. Se ei välttämättä sopeudu ylempänä hallinnossa tehtyihin päätöksiin ja siellä laadittuihin normeihin. Jos asiaa tarkastellaan byrokraattisen hallinnon sujuvuuden näkökulmasta, kansalaisten *omaehtoinen* toiminta muodostaa sille helposti pikemminkin häiriötekijän kuin tukevan elementin. Hallinnon byrokraattinen sujuvuus ei kuitenkaan ole yhtä kuin tehokkain tapa järjestää paikallisen tason ympäristökysymysten hoito. Kansalaisten aktivoituminen ei tapahdu objektin roolissa, vaan vasta kun objekti muuttuu subjektiksi.

Myöhemmin tarkastellaan molemminpuolisuuteen perustuvan ympäristökysymysten hoidon muutostekijöitä. Sitä ennen tehdään yritys hahmottaa paikallisen ympäristöhallinnon nykyistä kirjavuutta tyypittelyllä, joka perustuu ylläolevaan erittelyyn. Esitettävät tyypit on tarkoitettu virikkeellisiksi lähtökohdiksi paikallisen todellisuuden ymmärtämistä varten.

Ekokuntia ja ökykuntia

Taulukoitaessa ristiin kuntien hallinnon maailmankuva- ja kansalaissuhde -ulottuvuudet saadaan nelikenttä ja siinä neljä kuntatyyppiä. Kaavio 1 muodostaa siis koordinaatiston, johon (maalais)kuntien voi ajatella sijoittuvan. Tavoitteenamme on löytää ja kuvailla kuntatyyppejä pelkistämällä todellisuuden kirjoa ympäristönäkökulmasta käsin. Ideaalityyppien ajatus on siinä, että ne autta-

vat ymmärtämään todellisuutta vertailun näkökulmasta. Ne ovat eräänlaisia kiintopisteitä, johon nähden kuntien konkreettista tilannetta voidaan hedelmällisesti peilata.

SUHTAUTUMISTAPA KUNTALAIISIIN

		Kumppanuus- ajattelu	Hallintoalamais- ajattelu
M A A I Environ- L mentalismi M A N K A T S Ympäristön O riisto M U S		A	B
		C	D

Kaavio 1. Kuntahallinto ympäristönäkökulmasta.

Selkeästi positiivisesti latautuu kenttä, jossa kunta perustaa toimintansa environmentalismiin ja ottaa kuntalaiset mukaan kehiteltäessä toimintastrategioita. Ympäristöajattelu on kokonaisvaltaisesti läpäisyt (maalais)kunnan niin, että ekologiset ja muut ympäristönäkökohdat muodostavat perustavanlaatuisen arviointikriteerin kunnallisessa päätöksenteossa. Kunnassa on myös mahdollisuus toteuttaa ympäristöajattelua joka läpäisee paitsi hallinnolliset tasot ja sektorit myös aidosti kansalaisyhteiskunnan. Ihmisten sitoutuminen ta-

pahtuu siten, että heidän aloitteensa saavat vastakaikua myös hallinnossa ja heitä kannustetaan esittämään arkipäiväänsä liittyviä asioita. Tällaisissa toimintaympäristöissä myös taloudelliset toimintamuodot arvioidaan ekologisten näkökohtien perusteella.

Kunta, jossa perussuuntautuminen on environmentalistinen, mutta kuntalaisten näkemyksiä ei osata tai haluta hyödyntää, ei pidä tärkeänä kuntalaisten omaehtoista sitoutumista ympäristöajatteluun, sillä se ei itsekään ole vahvasti omaksunut kyseistä periaatteita. Tyypissä B kunnan lähtökohtana on toteuttaa kansallisen tason lainsäädäntöä ja tuottaa kuntalaisia velvoittavia säädöksiä sekä toimintakäytäntöjä. Oletuksena on tällöin, että asukkaat muuttavat käyttäytymistään, kunhan lainsäädännöllinen puoli on kunnossa. Kunta pitää itseään valtionhallinnon ja lääninhallinnon normien toteuttajana ja edellyttää, että myös kuntalaiset alistuvat hallinnoinnin kohteiksi.

Ympäristön riiston maailmankuvan ulottuvuudella ruutuihin C ja D sijoittuvat kunnat, joissa vallitsee vahva utilitaristinen kasvupolitiikka, koski se sitten palveluja, teollisuutta, rakentamista tai maa- ja metsätaloutta. Ympäristönäkökohdat jäävät niiden varjoon ja ovat niille alistettuja. Ympäristön hyväksikäyttö saattaa ilmentää myös päättäjien omaa mielivaltaa. Esiintyy ääritapauksia, joissa kunnallishallinnon vaikuttajat ottavat poikkeusmenettelyllä esimerkiksi yleiseen virkistyskäyttöön varatun, jopa suojelualan osan omaan henkilökohtaiseen käyttöönsä.

Tyypin C erottaa tyypistä D suhtautuminen kuntalaisiin, sillä siinä missä C-tyypissä ollaan herkkiä kuntalaisten toiveille, niin D-tyypissä lähdetään vanhakantaisesta patruuna- tai isäntävallan periaatteesta. Tyypin C mukaisessa kunnassa voi olettaa olevan hyvät lähtökohdat muutokseen, sillä herkkyyys sekä kuntalaisten suuntaan että ympäröivän yhteiskunnan arvomuutoksille voivat pehmentää aikaisempaa industrialistista politiikkaa. Esimerkiksi kaavoitus-kysymyksissä maanomistajien toivomat ”tehokaavat” saattavat joutua uudelleen arvioitaviksi, mikäli alueen muut asukkaat haluavat väljempää kaavoittamista.

Suuressa osassa kuntia ympäristönsuojeluintressit joutuvat kilpailemaan industrialistisen ajattelutavan kanssa. Vahvasti sektoroituneessa suomalaisessa kuntahallinnossa kukin organisaatio kat-

selee asioita paljolti omien funktionaalisten tehtäviensä tirkistysaukosta (Sairinen 1994, 256-257). Saattaa käydä niin, että ympäristönsuojelutoimen katsotaan edustavan selkeää environmentalistista ajattelua ja se eristetään muusta päätöksenteosta erilliseksi saarekkeeksi. Taloudesta vastaavat kunnanelimet (esim. elinkeinolautakunta tai elinkeinosihtööri, kunnansihtööri, kunnanjohtaja) pakottavat muut hallintokunnat hahmottamaan käsiteltävät asiat taloudenpidon ja yritysten hyvinvoinnin näkökulmasta.

Lähinnä ruutuun D sijoittuvassa kuntatyypissä suhtautuminen ympäristöön on kuitenkin suuressa määrin strategista. Ympäristöä tarkastellaan ja kohdellaan hyötyarvona perinteisestä industrialistisesta maailmankatsomuksesta käsin. Ehkä selvimmin kyseinen asiantila ilmenee nykyisin sanojen ja tekojen ristiriitana. Kunnan kehittämissuunnitelmissa viitataan usein alueella olevien luonto- ja ympäristökohteiden arvoon ja tähdennetään kunnan ympäristöystävällisyyttä. Kuitenkin konkreettisesti päätöksenteossa nämä lausumat menettävät täysin merkityksensä. Tyypin D mukaisen politiikan valinneissa kunnissa aloitteet muutoksesta kilpistyvät kerta toisensa jälkeen valtaeliitin vastustukseen.

Kaavio 2 (ks. seuraava sivu) edustaa yllä esitetyn nelikentän konkretisointia. Koska jaot perustuvat jatkumo-ulottuvuuksiin, saadaan tyyppittely, jonka äärityypit sijoittuvat koordinaatiston nurkkiin. Niiden lisäksi koordinaatiston keskivaiheille voidaan sijoittaa tyyppijä, joissa voidaan löytää enemmän tai vähemmän selkeitä yhdistelmiä, mahdollisesti myös keskenään ristiriitaisia. Koetamme hahmotella kutakin tyyppiä yksityiskohtaisemmin keskeisiltä ominaisuuksiltaan.

Kuntatyyppien toiminta ympäristökysymyksissä rakentuu lähemmin tarkastellen seuraavanlaisesti.

Ekokunta

Olemus

Kunnassa on kaikilla tasoilla sisäistetty ympäristöajattelun näkökulma. Se on läpäisevä tiedostettu peruskehys kaikessa suunnittelussa ja toiminnassa. Tavoitteista vallitsee laaja yksimielisyys.

Kaavio 2. Kuntatyyppjä ympäristöajattelun näkökulmasta

Yleinen kehittämisstrategia

Ympäristönäkökohdat ymmärretään arvoksi sinänsä, mutta myös tulevaisuuden valiksi kunnassa ja niillä on keskeinen sija kunnan kehittämisstrategioissa. Ympäristöön suhtaudutaan vakavasti myös taloudellisten hankkeiden yhteydessä.

Organisatorinen toiminta

Kunnan osaorganisaatioiden avoin ja vilkas yhteistyö ympäristökysymyksissä, mikä seuraa sisäistetyistä yhteisistä tavoitteista. Leimaa antavaa on juuri tavoitteiden yhdensuuntaisuus ja sitoutuminen niihin. Tältä perustalta on ympäristötoiminnalle luonteenomaista aloitteellisuus. Ympäristöä koskevia kehittämishankkeita käynnistetään ja ehdotuksia tehdään ylempille hallinnollisille organisaatioille. Hallinnollisena kehittämisideologiana on koko organisaation oppimisen näkökulma, jolle on ominaista toimijoiden aloitteellinen yhteistyö ja hierarkkisten ja formaalien menettelytapojen välttäminen.

Suhde asukkaisiin

Pyrkimys asukkaiden aktivoimiseen ”yhteiseen hankkeeseen”. Kuntalaiset koetaan tärkeäksi resurssiksi kunnan ympäristökysymysten hoitamiseksi. Vallitsee valmius vastaanottaa kuntalaisten ympäristöä koskevia aloitteita. Ympäristöä koskevat konfliktit pyritään ratkaisemaan kansalaisia kuulemalla. Ympäristökonflikteja on vähän, koska asukkaiden aloitteille avoin kuntaorganisaatio reagoi yleensä ennen ristiriitojen kehittymistä avoimen konfliktin asteelle. Kun konflikteja esiintyy, niihin suhtaudutaan normaaleina ilmiöinä. Pitkälle kehittyneessä ekokunnassa on kehitelty erityisiä väyliä ja mekanismeja kuntalaisten aktivoimiseksi ympäristökysymyksissä. Asukas- ja ympäristöyhdistyksiä arvostetaan ja niiden kanssa ollaan tiiviissä yhteistyössä.

Tulevaisuudennäkymät

Selkeän kehityskykyinen ja tulevaisuuden kunta ympäristön näkökannalta. Ympäristökysymykset tulevat entisestään korostumaan ja kunta pystyy reagoimaan nopeasti ja myös hyvin hyödyntämään uusia kansallisia ja kansainvälisiä (esimerkiksi Euroopan Unionin) ympäristön kehitysohjelmia.

Ajopuukunta

Olemus

Kunnassa vallitsee ympäristökysymysten hoidossa periaate ”tehdään mitä on määrätty”. Kuntaa voisi kutsua myös passiiviseksi reaktiokunnaksi, koska se reagoi ylhäältä tuleviin määräyksiin välttääkseen negatiiviset sanktiot. Kunnan toimijoille on tyypillistä vähäinen reflektion taso, etenkin peruskysymyksistä ei käydä avoimia ja tavoitehakuja keskusteluja. Nämä kysymykset ovat ikään kuin itsestään selviä, ne ovat aikaisemmin sisäistettyjä eikä niiden perään kysytä.

Yleinen kehittämisstrategia

Ympäristökysymykset otetaan tarkasteltavaksi sikäli kuin organisaation ulkopuolelta tulevat impulssit niin vaativat. Ympäristöä kos-

kevia kehittämishankkeita voi olla vireillä, mutta ei oma-aloitteisesti. Ympäristötietoisuus ei ole läpäissyt kuntaorganisaatiota, niinpä kunnassa toimitaan muiden, aikaisemmin sisäistettyjen perusideologioiden tai tulkintakehysten perustalta ja ympäristökysymykset tulkitaan niiden perustalta. Ristiriitatilanteissa ympäristökysymykset jäävät helposti alakynteen, mutta lain puitteissa.

Organisatorinen toiminta

Ympäristökysymysten hoitoa ei koeta ongelmaksi kunnassa. Ne hoidetaan niiden tullessa vastaan; niiden hoitotavasta vallitsee passiivinen yksimielisyys. Mahdollisesti kehittämissuunnitelmissa esiin tuotu ympäristömyönteisyys on luonteeltaan retorista ajan virran mukana kulkemista.

Suhde asukkaisiin

Asukkaisiin päin ei suuntauduta ympäristökysymyksissä aktiivisesti, vain määräysten mukaisesti. Kuntaorganisaatio voi ottaa vastaan asukkaiden tekemiä aloitteita, niihin reagoimalla. Aloitteiden vastaanotto riippuu kuitenkin olennaisesti asukkaiden aktiivisuudesta ja voimasta. Konfliktit koetaan patologisina tiloina ja ne pyritään rauhoittamaan hallinnollisin toimin.

Tulevaisuudennäkymät

Muutos edellyttää vahvaa impulssia. Sellaisen ilmetessä esiintyy aluksi vahvaa muutosvastarintaa: totutusta mukavasta ja ”sujuvasta” asioidenhoidosta ei haluta luopua. Riittävän voimakkaan impulssin seurauksena on mahdollinen kehityskulku ”joka suuntaan”. Voimakas ulkoinen impulssi (tai myös kunnan omien toimijoiden sisäinen ”herätys”) voi saattaa tilanteen nopeasti liikkeelle. Tällaisessa intensivoituneessa tilanteessa ratkaistaan tie jolle lähdetään.

Konfliktikunta

Olemus

Kunnassa toimitaan useiden keskenään ristiriitaisten näkemysten avoimessa kilpailutilanteessa. Tiedostettu ympäristöajattelun näkö-

kulma on saanut jalansijaa joissain osaorganisaatioissa, mutta toisissa osissa toimitaan toisenlaisen kehyksen perustalta. Taloudellisen hyödyn näkökulma on tällaisissa kunnissa tavanomaisesti voitolla ja sen kanssa konfliktinen ympäristönäkökulma on haastajan asemassa.

Yleinen kehittämisstrategia

Ympäristökysymykset mahdollisesti selvästi esillä kehittämissuunnitelmissa, usein kuitenkin muista kysymyksistä täysin erillisinä hankkeina. Ympäristönäkökohtia koskevia erimielisyyksiä esiintyy esimerkiksi merkittävästä paikallisesta ympäristökohteesta. Esiintyy strategista suhtautumista ympäristönäkökohtiin ja kehittämisohjelmissa ilmaistu ympäristömyönteisyys helposti riitautuu patti-asetelmaksi konkreettisissa ratkaisutilanteissa.

Organisatorinen toiminta

Ympäristökysymysten hoito on usein vahvasti sektoroitunutta, ne on luovutettu (tai otettu) organisaation osan hoidettavaksi. Hyvin toimivaa yhteistyötä eri sektorien välillä voi esiintyä esimerkiksi selkeissä lain säätämistä tapauksissa ympäristökysymysten hoidossa. Sisäisten konfliktien esiintymistodennäköisyys on kuitenkin suuri. Jännitteisyys ominaista sektoreiden välillä. Sektorikohtaista ympäristöaloitteellisuutta esiintyy, mikä kuitenkin helposti tukehtuu muiden sektoreiden vastustukseen. Erityisesti tasavahvojen rintamien tilanteessa päätöksenteko voi olla häilyvää.

Suhde asukkaisiin

Kunnan virallisten elinten suhde asukkaisiin voi olla myös ”sektoroitunutta” siten, että selkeissä lain säätämistä tapauksissa asukkaat otetaan huomioon, mutta muuta ylimääräiseksi koettua aktiivisuutta ei esiinny. Jokin kunnan osaorganisaatio saattaa kehittää aktiivisuutta suhteessa asukkaisiin, mutta joutuu toimimaan muiden kunnanelinten epäluulon alaisena ja kohtaa vastustusta niiden taholta. Asukkailta saatetaan hakea aktiivisesti tukea.

Konfliktikunnan luottamuselimissä konfliktikysymysten käsittely voi olla vaikeaa ja muuttuvaa. Kannat saattavat vaihdella nopeasti. Tämä johtuu tiedollisista ongelmista, mutta erityisesti siitä,

että kyse on murrostilanteesta, jossa perinteinen industrialismin ja ympäristöajattelun kosmologia kamppailevat keskenään.

Esiintyy paljon juntausta esim. suuria taloudellisia arvoja sisältävässä ympäristökysymyksessä.

Tällaisessa kunnassa esiintyy usein aktiivisia kansalaisjärjestöjä tai ympäristöryhmiä, jotka ovat saaneet aikaan perinteisen maailmankuvan kriisiytymisen ja muutoksen käynnistymisen myös kunnan virallisissa elimissä.

Tulevaisuudennäkymiä

Erilaiset kehityskulut ovat mahdollisia. Konfliktikunnat voivat olla muutosalttiita. Konfliktit johtavat usein huomion lisääntyvään kohdistumiseen ympäristönäkökohtiin. Kunnan sisäinen konfliktitilanne ja mahdollinen ympäristöliike muokkaavat asukkaiden ja viranomaisten näkökantoja. Mahdollinen kehityskulku on ympäristötietoisuuden vahvistuminen, jopa siirtyminen ekokunnan tyyppiin.

Pitkään jatkunut avoin konfliktitilanne voi johtaa sosiaalisten lukkiutumien syntyyn, niin että muutosalttius heikentyy. Koska tällaiset lukkiutumat useinkin henkilöityvät, vasta avainhenkilöiden vaihtuminen avaa tien nopeasti käynnistyvälle muutokselle (jonka muut edellytykset siis jo ovat syntyneet).

Avoimen konfliktityypin kunta kykenee omassa kehityksessään vaihtelevassa määrin hyödyntämään ympäristöohjelmia. Suhtautuminen niihin ja niiden hyödyntäminen ylittää kuitenkin usein selvästi ”ajopuun” osan.

Peitettyjen ristiriitojen kunta

Olemus

Kunnan organisaatiossa esiintyy useita keskenään kilpailevia kosmologioita, mutta perinteinen industrialismin kosmologia on ehdottomassa valta- asemassa ja ympäristönäkökulma altavastaajan asemassa. Ensiksi mainitun kosmologian hallitsevuus ja puolustusasenne eivät anna tilaa ympäristökehityksen avoimelle haasteelle.

Suhtautumista ympäristöön leimaa taloudellisen hyödyn näkökulma perinteisessä merkityksessä.

Yleinen kehittämisstrategia

Perustuu industrialistiseen maailmankuvaan. Ympäristöajattelun maailmankuvaa edustavat koettavat syöttää mukaan omia lähtökohtiaan.

Organisatorinen toiminta

Toimitaan perinteisen teollisen kehyksen mukaisesti. Ympäristönäkökulmaa edustavat osat tai henkilöt organisaatiossa pyrkivät saamaan näkemyksiään mukaan teollisen kehyksen mukaisiin ohjelmiin. Ympäristökosmologian omaksuneet ovat kuitenkin asemiansa menetyksen pelossa hiljaa. Leimallista toiminnolle on pinnallinen sujuvuus. Jännitteet voivat olla suuria, mutta tukahdutettuja (usein itsesääätelyn muodossa).

Suhde asukkaisiin

Lainsäädännön puitteissa. Ei erillistä aloitteellista toimintaa suhteessa kuntalaisiin. Kunnassa voi esiintyä joidenkin virkamiesten sympatiaa asukkaiden aloitteille tai liikehdinnälle. Tuki kuitenkin lähinnä kulissien takaista.

Tulevaisuudennäkymät

Kunnan sisäisen hallitsemisen defensiivinen systeemi voi olla vahva. Muutokset ovat epätodennäköisiä ilman johtavien henkilöiden vaihtumista. Kunta ei ennen sitä kykene hyödyntämään ympäristöajattelun mahdollisuuksia.

Elinkeinot ensin -kunta

Olemus

Kunnan toiminnan keskeinen periaate on kannustaa kuntalaisia yrittäjyyteen ja tätä kautta luoda lisää tuotantoa, palveluja ja työpaikkoja. Kunnassa vallitsee yksimielisyys siitä, että taloudellista toimeliaisuutta ei saa rajoittaa ympäristönormeilla ja että yksityisomistus on koskematon arvo. Valintatilanteessa ympäristö jää talouden jalkoihin.

Yleinen kehittämisstrategia

Kunnassa on valittu vahva elinkeinopoliittinen linjaus, jossa tavoitteena on kuntalaisten omaehtoisen yrittämisen kannustaminen. Ympäristökysymykset otetaan huomioon vain, mikäli ne mahdollistavat taloudellisen ja tuotannollisen aktiiviteetin lisäämisen. Kunta suhtautuu kielteisesti suojelualueiden perustamiseen, silloin kun se merkitsee tietyn maa-alueen poistumista taloudellisten toimintaresurssien joukosta. Kunta voi ottaa myönteisen kannan luonnonsuojeluun vain, jos toimi lisää turismia ja tuo kuntaan lisää tuloja.

Organisatorinen toiminta

Kuntaorganisaatio on valjastettu palvelemaan elinkeinoelämän kehittämistä ja auttamaan kuntalaisten ideoita kehittymään yrityksiksi ja työpaikoiksi. Byrokraattiset kynnykset on tehty mahdollisimman mataliksi kuntalaisille uusien työpaikkojenluomiseksi ja aloitteiden tekemiseksi. Ympäristökysymyksissä kunta katsoo läpi sormien yritysten toimintaa, sillä periaatteena on se, että ympäristönormit voivat haitata yritysten kilpailukykyä.

Suhde asukkaisiin

Kunta tukee kumppanuusajatteluun ja industrialistiseen maailmankatsomukseen perustuvaa yrittäjyysideologiaa, jonka mukaan yksilöiden aloitteellisuus tuottaa yhteistä hyvinvointia. Lisääntyvän taloudellisen toimeliaisuuden ylläpitämiseksi kunta järjestää yhdessä paikallisten yrittäjäseurojen ja nuorkauppakamarien kanssa yrittäjyyskoulutusta. Ympäristön käyttöä koskevat erimielisyydet ratkaistaan pääsääntöisesti työllisyys- ja talousnäkökohtien perusteella. Vaikka kunta kuuntelee asukkaidensa näkemyksiä, on kuntalaisten sisäistämä ajattelutapa omiaan ehkäisemään ympäristökysymysten nousua julkiseksi kiistakysymyksiksi.

Tulevaisuudennäkymät

Taloudellisesta näkökulmasta selviytyjäkunta, jonka tulevaisuutta varjostaa vähenevät luonnonvarat ja ympäristön vaurioituminen. Koska kunnassa vallitsee vahva kumppanuusajattelu, riippuu siirtyminen kohti ekokuntaa kunnan toimintaa ohjaavasta maailmankuvasta ja ympäristöarvojen vahvistumisesta siinä.

Byrokraattinen ekokunta

Olemus

Kunta suuntautuu myönteisesti, mutta jäykän byrokraattisesti ympäristönsuojeluun. Pyrkimyksenä on ympäristönormien toimeenpanon tiukka valvonta ja ylipäättään asukkaiden tiukka hallitseminen ympäristökysymyksissä.

Yleinen kehittämisstrategia

Kunnan kehityksen perustat on laskettu ympäristöystävälliseen toimintaan, jonka lainmukaisesta toteutuksesta katsotaan kunnan kehittämisen lähtevän. Kunta suhtautuu myönteisesti valtionhallinnon käynnistämiin suojeleohjelmiin ja pyrkii itse esittämään ehdotuksia ohjelmien kehittämiseksi. Kehittämisessä tärkeintä uskotaan olevan hyvät suhteet keskushallintoon. Jäykkä suhtautuminen ympäristösäädöksiin tuottaa jännitteitä yritysten edustajien kanssa ja saattaa vaikeuttaa olemassaolevien yritysten toimintaa.

Organisatorinen toiminta

Kunnallishallinnon henkilökuntaa on koulutettu tuntemaan ympäristölainsäädäntöä sekä tehtailemaan siitä paikallisia sovellutuksia. Mikäli lakien tulkinnassa joudutaan ristiriitatilanteisiin painotetaan ympäristölakien ensisijaisuutta. Myönteistä hallinnollisessa toiminnassa on se, että säännöillä pyritään varmistamaan eri toimintojen suuri ennustettavuus. Valmiiksi mietittyjen ohjeiden pohjalta eri hallinnonalat kykenevät kohteilemaan eri osapuolia tasapuolisesti.

Suhde asukkaisiin

Byrokraattinen ekokunta kohtelee asukkaitaan hallintoalaimaisina. Kuntalaisten näkemyksiä kunnallishallinnossa edustavat luottamushenkilöt. Asukasyhdistysten ja kansalaisliikkeiden aloitteita kohdellaan päätöksenteon ulkopuolisina häiriötekijöinä.

Tulevaisuudennäkymät

Pystyy hyödyntämään valtionhallinnossa tai Euroopan Unionin elimissä laadittuja kehittämisohjelmia. Luovuus ja uusien keinojen keksiminen puutteellista.

Ökykunta

Olemus

Yleensä kauan sitten juurtuneen kulttuurin ja arvomaailmaan perustuen ympäristönhoitoon ja -suojaan suhtaudutaan täysin välineellisesti. Ympäristö nähdään vain lyhytnäköisen talouden hyödyn välineenä. Ympäristö voidaan myös alistaa täysin kunnassa valtaa käyttävien henkilökohtaisille tavoitteille (esimerkiksi ottamalla arvokas luontokohde omaan henkilökohtaiseen käyttöön).

Yleinen kehittämisstrategia

Taloudellisen hyödyn lyhytjänteinen strategia. Esim. vanhat menetelmät hakataan välittömien tulojen saamiseksi.

Organisatorinen toiminta

Organisaation toiminnoille on ominaista johtavien henkilöiden suvereeni vallankäyttöasema ja siihen perustuva mielialta.

Suhde kuntalaisiin

Kuntalaisiin suhtaudutaan ympäristökysymyksissä välinpitämättömästi. Ökykunnassa ei esiinny asukkaiden ympäristötoimintaa ja vaatimusliikkeitä. Ökykunta on voinut säilyä juuri perinteisten kuuliaisuussuhteiden vallitessa: kunnan johtavien henkilöiden mieltä on totuttu.

Muutoksen mahdollisuudet

Kunta tuhlaa ympäristönäkökohtiin sisältyvät kehittämismahdollisuudet, koska sen johtohenkilöt eivät ymmärrä ympäristökysymysten keskeisyyttä tulevaisuudessa. Kuitenkin kunta on muutoksen edessä, koska ökykunnan ympäristövastaisuus törmää ennen pitkää ympäristötietoisuuden vahvistumiseen, joka saavuttaa myös syrjäiset seudut. Muutos mahdollinen yleensä ulkoisen impulssin aloitteesta (paikkakunnalle muuttaneet, ulkopuolelta synnytetty vaatimusliike), koska yhdyskunnan sisäinen vallankäytön kulttuuri on erittäin vahva ja kiteytynyt kauan sitten. Kunnan harvainvaltainen johtoryhmä hyötyy itse tilanteesta ja reagoi voimakkaan paheksuvasti muutospaineesiin.

Haasteita hallinnolle

Raportin yleisperspektiivistä tarkastellen paikallishallinnon kehittämisen keskeisimmät haasteet ovat seuraavanlaisia.

Hallinnon kehittäminen

(1) Toimivan kumppanuuden rakentaminen kuntahallinnon ja paikallisten asukkaiden välille.

Asukkaiden osallistumisen merkitystä kunnan asioiden hoitoon on tähdennetty lukuisissa komiteamietinnöissä ja sitä on koetettu edistää myös paikallishallintoa koskevassa lainsäädännössä, kuten myös lähidemokratiakokeiluilla. Siitä huolimatta muutoksen yleinen suunta on ollut pikemminkin päinvastainen.

Ristiriita kansalaisläheisyyttä suosivien hallinnollisten säädösten ja toimenpiteiden sekä vallitsevan todellisuuden välillä selittyy paljolti sillä, että kuntien tosiasiallisia valtarakenteita ja niihin nojautuvaa paikallista hallinnon kulttuuria ei ole kyetty uudistamaan. Kysymys voi ensinnäkin olla paikallishallinnon ydinverkoston (core network – Haveri 1994) keskeisestä asemasta kunnasta. Ydinverkosto muodostaa yleensä lujan rakenteen, sen jäsenet ovat tottuneet käyttämään valtaa ja he nauttivat ympäristönsä vaikutusvaltaisten ryhmien arvostusta. Ydinverkostoon kuuluvat kokevat helposti vieraaksi, jopa uhkaavaksi kansalaisten sellaisen omaehtoisen toiminnan, joka ilmentää muunlaista maailmankuvaa. Omaehtoisen ja aloitteellisen kansalaisosapuolen kanssa ei olla valmiita tasavertaiseen kommunikatiiviseen suhteeseen.

Toinen rakenteellinen perusta, joka muodostaa esteen kansalaisaktiivisuudelle, on hallinnollisissa rutiineissa itsessään. Viranomaisen on helppo toimia ylhäältä alas -viitekehyksen mukaisesti ja koettaa saada toimintansa kohteet mukautumaan siihen. Omaehtoinen kansalaistoiminta voi helposti muodostua esteeksi ”hallinnollisen asioidenhoidon luonnolliselle sujuvuudelle”. Erityisesti näin saattaa olla silloin, kun hallinnolliset tehtävät työllistävät suuresti viranhaltijoita: kansalaisten aloitteet ja vaatimukset näyttäytyvät uh-

kaavana lisätyönä tilanteessa, jossa kuormitus on muutoinkin suurta.

Keskitetty hallinnollinen koneisto kätkee helposti rakenteesensa kansalaisia passivoivia tekijöitä. Niitä voivat vahvistaa perinteistä kumpuavat hallinnolliset ideologiat ja käytännöt, jotka ovat korostaneet kansalaisten roolia hallinnon alamaisina. Tämä auttaa ymmärtämään Heikki Kosken (1995, 16) huomiota, että päätöksentekijöiden ja kansalaisten välille on ajan kuluessa syntynyt vaikeasti umpeen kurottava etäisyys, luottamuskilju. Kuntalaiset kokevat oman valtansa vähäiseksi. Koski arvelee tilanteen jopa pahentuneen. Kuitenkin 1970-luvun puolivälistä lähtien on luotu lainsäädännöllisiä edellytyksiä kansalaisten laajemmalle osallistumiselle paikalliseen asioidenhoitoon. Vuoden 1976 kunnallislain keskeisenä tavoitteena oli juuri kunnallisen demokratian voimistaminen, mikä näkyi muun muassa säännöksissä, jotka tähtäsivät asukkaiden osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseen. Kansalaisten osallistumis- ja tiedonsaantioikeuksia on pyritty vahvistamaan myös hallintomenettelylaissa ja lukuisissa muissa säädöksissä. Sitä on tavan takaa tähdennetty epävirallisissa ja virallisissa kannanotoissa. Esiintyy kuitenkin myös ristiriitaisia pyrkimyksiä, joita edustavat korkeampiin oikeusasteisiin laadituista valituksista säädetty maksut, jotka usein ylittävät yksittäisen kansalaisen mahdollisuuden valituksen tekoon.

Vallitsevaa tilannetta ei voi pitää ongelmattomana. Kysymyksessä ei kuitenkaan ole periaatteessa ylittämätön muuri kansalaisten ja hallinnon välillä. *Hallinnon* näkökulmasta mahdollinen on *kaksoisorientaatio*, jonka yhtenä lähtökohtana ovat korkeammassa hallinnollisissa ja poliittisissa elimissä tehdyt päätökset ja laaditut normit. Tämä ei kuitenkaan estä toisenlaista suuntautumista, asukkaiden ymmärtämistä omaehtoisina ja itsenäisesti toimivina subjekteina, vieläpä kansalaisten kannustaminen tähän rooliinsa. Tällaista kansalaisläheisyyttä voisi nimittää kumppanuudeksi. Siinä asukkaat ja hallinto ovat toteuttamassa yhteistä projektiaan tasavertaisina toimijoina.

Eräät viimeaikaiset hallintototeoreettiset kehittelyt tähtäävät hahmotetun kaltaisen toimintasynteesin vahvistamiseen. Dieter Nashold (1995, VIII-IX) nimittää malliaan nimellä *Total Quality*

Management. Hän lähtee siitä, että menetykselliset kehittämissuunnitelmat edellyttävät siirtymistä uudenlaiseen hallinnolliseen ohjauskäytäntöön: vuorovaikutuksellisen ja hajautetun *neuvotteluprosessin* nostamista etusijalle. Tällöin hallinnollinen ohjaus ymmärretään lähtökohdaksi kollektiiviselle ja tavoitteisiin sitovalle *oppimisprosessille*. Osapuolet löytävät tasavertaisessa neuvotteluprosessissa tavoitteet ja keinot, joihin he voivat sitoutua. Vapaaehtoinen sitoutuminen ymmärretään tällöin tehokkuuden olennaiseksi lähtökohdaksi.

(2) Ympäristökysymysten vakiinnuttaminen kuntahallinnon toimintakentässä.

Uutena toimialana ympäristöhallinto on lukuisissa kunnissa edelleen käymistilassa. Sen ensisijainen tavoite on ollut ja useissa kunnissa on edelleenkin vakiinnuttaa asemansa osaksi kunnallishallintoa. Kuntien taloudellisen tilanteen kriisiytymisen ohella keskeinen ongelmalähde tässä on suomalaisen kunnallishallinnon voimakas sektoroituminen: viipalemaisesti eriytyneiden toimintalojien hallintorakenteessa ympäristönäkökulmaa on vaikea saada toimintatavaksi yleisnäkökulmaksi, siis tietynlaiseksi läpäisy- ja näkökulmaksi.

Saariston tutkimuksesta käy ilmi, että pienten kuntien ainoat ympäristövirkamiehet joutuvat useinkin puolustamaan asemaansa ja jopa tavallaan kaappaamaan hoitamilleen asioille lisää huomiota. Pahimmillaan tilanne on se, että vaikka kunnassa on ympäristöasioista vastaava virkamies, hän joutuu toteamaan, ettei heillä ole ympäristöasioita ja että talousarviossa sektorin kohdalla on yksioikoisesti vain viiva. Tällaisista ääriesimerkeistä huolimatta on kuntien ympäristönsuojelu kehittyvässä Saariston mukaan myönteiseen suuntaan.

Kuva paikallisesta ympäristöhallinnosta on kuitenkin kaikkea muuta kuin yksiselitteinen. Toimintakentän laaja-alaisuus, kuntien talouden kriisiytymisen aiheuttamat säästöt ja rationalisoinnit ympäristötoiminnassa varoittavat tekemästä yksioikoisia johtopäätöksiä hallinnonalan vakiintumisesta. Kuntien kesken esiintyykin suurta eriaikaisuutta. Kun toisissa kunnissa ympäristönsuojelu on omaksuttu osaksi hallintokäytänteitä ja toisissa sisäiset vakiinnuttamis-

kamppailut ovat vielä käynnissä, niin kolmansissa kamppailut ovat päättyneet ympäristönäkökulman alistamiseen ns. taloudellisten realiteettien alle.

Myönteinen esimerkki haasteiden kohtaamisesta ja niihin reagoinnista on Lahdenmäen kuvaama Sumiaisten kunta. Kunta oli joutunut 1980-luvun alkuun tultaessa eräänlaisen eksistentiaalisen pakon eteen: pienen maalaiskunnan kärjistyneet talousongelmat pakkottivat kunnan johtohenkilöt vakavaan pohdintaan tulevaisuuden näkymistään. Uudet avaukset koettiin välttämättömiksi – perinteinen toimintalinja näytti johtavan vain kriisiin syvenemiseen.

Sumiaisissa tehtiin radikaali ratkaisu. Kunnan pulmien syyt päätettiin kääntää voitoksi, pienuudesta tehtiin valttikortti ja maalaisuudesta uuden nousun kehto. Kehitettiin kokonainen filosofia, jonka yhtenä tavoitteena oli romuttaa rutiininomaiset käytännöt ja kyseenalaistaa totut ajattelutavat. Entinen ”surkia Sumiainen” julistautui luovan hulluuden työssijaksi. Vuonna 1982 aloitettiin uutta suminismien ideologiaa toteuttava Sumiainen-projekti. Rohkealla toiminnalla saatiin aikaan muutos paikallisessa henkisessä ilmastossa ja synnytettiin kulttuuri, joka pystyi tempaamaan mukaansa myös runsaasti asukkaita. Tältä pohjalta heräsi myös muutokseen pyrkivää asukastoimintaa.

Myöhemmin toteutettu kestävä kehityksen kokeilu oli luontevaa jatkoa tälle aktiivisuudelle. Suminismien kulttuuri tähdentää asukkaiden omaehtoista aktiivisuutta ja se onkin onnistunut madaltamaan asukkaiden ja paikallisen hallinnon raja-aitoja. Paikallisista viranomaisista on tässä kulttuurissa tullut asukkaille asioidenhoidon kumppaneita. Lahdenmäki arvioi suminismien yhteenkuuluvuuden kulttuurin ja me-hengen selittävän kestävä kehityksen kokeilun suhteellisen hyvää menestystä Sumiaisissa.

(3) Paikallinen taso mukaan suurten hankkeiden suunnitteluun.

Haasteita ei ole ainoastaan paikallisessa hallinnossa, vaan asia koskee myös alueellista ja valtakunnallista hallintoa. Kuvaavan esimerkin yksisuuntaisesta keskitetystä hallintoajattelusta ja sen tuottamista ongelmista tarjoaa rantojensuojeluohjelma. Ohjelman suunnitteluvaiheessa paikallisen tason käsittely sivuutettiin. Seuraukse-

na oli ohjelman potentiaalisten kohdeasukkaiden loukkaantuminen sivuuttamisestaan ja ohjelmaa koskevien virheellisten ja myyttisten käsitysten synty (Nieminen 1994 ja tämän kokoelman artikkeli). Tapa, jolla ohjelmaa valmisteltiin, oli yksi syy sattuneisiin rantametsien parturointeihin. Eräät rannanomistajat kaatoivat metsäänsä ehtiäkseen toimia ennen kuin alueet viedään pois heidän omasta hallinnastaan.

Ohjelmaa vastustaneet kunnat olivat tyytymättömiä tapaan, jolla ympäristöministeriö valmisteli ja esitti ohjelman. Useimmat kunnat kokivat valmiin ohjelman loukkaavan niiden itsenäistä päätätalvataa. Rantojensuojeluohjelman toteutus osoitti, että ympäristöministeriö ei ollut ohjelmaa suunnitellessaan ymmärtänyt sitä, kuinka vahvasti kunnat olivat sitoutuneet paikalliseen näkökulmaan ja miten tärkeänä ne tältä pohjalta pitivät omaa itsemääräämisoikeuttaan.

Kansalaisyhteiskunnan muutosvoimat

Hallinnon sisäisiin kehittämishaasteisiin kytkeytyvät myös kansalaisyhteiskunnan puolelta tulevat haasteet. Vapaaehtoiset kansalaisryhmät ovat 1970-luvun taitteesta lähtien edistäneet ympäristöajattelun leviämistä. Kansalaisten muodostamia ryhmiä on syntynyt jonkin tärkeäksi koetun paikallisen kysymyksen ympärille eri puolilla maata, niin kaupungeissa kuin maaseudullakin (Rannikko 1994; Litmanen 1990). Ne ovat syntyneet tyypillisesti siten, että asukkaat ovat kokeneet vallitsevat poliittiset vaikutuskanavat liian jäykiksi saadakseen ääntään kuuluviin ja muodostaneet omaehtoisia vaikuttamisen ryhmiä.

Toisinaan ryhmät rajoittavat toimintansa vain yhteen kysymykseen ja pysyvät luonteeltaan epävirallisina. Mutta usein kamppailukysymyksen ympärille syntynyt ryhmä laajentaa toimintaansa ja myös järjestäytyy virallisesti asukas- tai ympäristöyhdistykseksi, joka siitä lähtien osallistuu enemmän tai vähemmän aktiivisesti ja omaehtoisesti lähiympäristönsä asioidenhoitoon toiminnallaan. Juuri siitä syystä, että nämä ryhmät ovat pettyneet vakiintuneisiin poliittisiin kanaviin, ne varjelevat riippumattomuuttaan, korostavat autent-

tisuuttaan ja vapaan keskustelun periaatetta. Julkisuus, kansalaiskokoukset, joukkovetoomukset, esitykset viranomaisille ja valitukset oikeusistuimiin ovat niiden tavanomaisia vaikuttamisen muotoja.

Suhtautuminen omaehtoiseihin kansalaisryhmiin ja -aloitteisiin on tärkeä haaste paikallishallinnolle. Niiden sisältämät myönteiset mahdollisuudet jäävät kuitenkin usein käyttämättä. On tietysti olemassa sisällöltään hyvin monenlaisia kansalaisaloitteita. Hallinnon lähtökohtana ei voikaan olla niiden esittämien näkökohtien kritiikin vastaanotto. Mutta kaikissa tapauksissa kansalaisaloitteiden ja liikkeiden kautta avautuu päättäjille ja hallinnon edustajille mahdollisuus kommunikatiiviseen vuorovaikutukseen asukkaiden kanssa, mikä puolestaan voi aktivoida asukkaita yksittäistä aloitetta paljon laajemmin aloitteelliseen ympäristötoimintaan. Aloitteesta seuraakin ketju, joka johtaa aloitteiden ja kommunikatiivisten aktien sarjaan. Tuloksena saattaa olla muutos johtamis- ja hallinnoimiskulttuureissa.

Tärkeä kansalaisten ympäristöaloitteita ja -liikkeitä koskeva havainto onkin (Konttinen 1994a ja 1994b), että julkilausuttujen tavoitteiden lisäksi niillä on lukuisia *ei-aiottuja piilomerkityksiä*. Tällaiset piilomerkitykset tulevat esiin vasta intensiivisen toimintajakson aikana ja jälkeen.

Paikalliset kansalaisaloitteet ja liikkeet voivat parhaimmillaan vahvistaa lähidemokratiaa. Liikkeiden toiminnan tuloksena saattaa paikalliseen poliittiseen eliittiin tulla henkilövaihdoksia ja päätöksentekijöiden näkemykset yhdyskunnan kehittämisestä voivat muuttua. Useissakin tapauksissa paikalliset liikkeet ovat johtaneet alueellisiin, jopa valtakunnallisiin muutoksiin ympäristöpolitiikassa ja sitä koskevassa hallinnossa (Litmasen artikkeli; Konttinen 1994a). Myös paikallisen kansalaisyhteiskunnan vahvistuminen on yksi liikkeen tuottama myönteinen tulos, sillä ruohonjuuritason liikkeet tekevät muun toiminnan ohessa myös identiteettityötä. Ne puolustavat asujaimiston identiteettiä sekä luovat kokonaan uutta identiteettiä ja solidaarisuutta asukkaiden välille.

Yksittäisen kysymyksen perustalta syntynyt aloite on usein johdannut lukuisten muiden piilossa olleiden kysymysten tulemiseen julkiseen käsittelyyn. Asukkaat tulevat tietoisiksi toistensa kiinnostuksen kohteista, havaitsevat intressiensä yhtenevyyden, saavat tyy-

dytystä yhteistoiminnasta ja vaikuttamisesta sekä rakentavat tässä toiminnassaan uutta paikallista identiteettiä. Toiminta voi olla osallistujilleen kyllin palkitsevaa, jotta se johtaa pysyvämpiluonteeseen järjestäytymiseen ja ryhmän virallistamiseen. Eräässä paikallisyhdyskunnassa alunperin yksittäisestä kysymyksestä syntynyt liikehdintä johti muutamassa kuukaudessa kolmen alueellisen asukas-yhdistyksen ja yhden ympäristöyhdistyksen perustamiseen (Konttinen 1994a). Muutaman vuoden jälkeen ne kaikki toimivat yhä aktiivisesti, järjestävät kansalaistoimintaa yhdyskuntajuhlista ympäristötalkoisiin ja tekevät aloitteita paikallisille poliittisille elimille.

Paikallinen poliittisen toiminnan kulttuuri ja valtarakenne saattavat olla niin lujiksi kiteytyneitä ja vakiintuneita toimintamuotoja korostavia, että tarpeellinen ympäristöajattelun muutos ei voi käynnistyä yhdyskunnan sisältä päin, vaan aloite tulee perinteisen kulttuurin ulkopuolelta. Tällaisessa tapauksessa aloitteentekijöinä voivat olla paikkakunnalle hiljan muuttaneet. He eivät ole perinteisen kulttuurin ja valtarakenteiden sitomia ja toisaalta heillä on usein tarve toimintaan ja sen kautta luoda oma sosiaalinen paikkansa paikallisyhdyskunnassa (esimerkkejä: Konttinen 1994a ja tämän koelman kirjoitus; Kortelainen & Kotilainen 1994; Tikkanen 1994). Aloite saattaa johtaa paikallisen kansalaisyhteiskunnan kahtiajakautumaan erityisesti tapauksissa, joissa ympäristöongelman aiheuttaja tuo asukkaille välitöntä taloudellista hyötyä. Tällainen tilanne vallitsee esimerkiksi silloin, kun merkittävästi paikkakuntalaisia työllistävä teollisuusyritys asetetaan ympäristökritiikin kohteeksi (esimerkki: Konttinen 1994b).

Myös paikallisyhdyskunnan oma kulttuuri saattaa sisältää kollektiivisen toiminnan perinteitä ja malleja, jotka edistävät kunta-laisten aloitteellisuutta. Esimerkki vahvojen perinteiden voimasta on Keski-Pohjanmaalla vuosina 1987-1992 vaikuttaneet ydinjätteen loppusijoitusta vastustaneet kansalaisaloitteet (Litmanen 1994). Uusi liikehdintä ammensi voimaa Kalajokilaakson kansalaistoiminnan perinteistä, kuten 1930-luvun pulakapinasta ja 1800-luvulla syntyneistä ja edelleen vaikuttavista herätysliikkeistä.

Ympäristökiista voi siis olla paikallisyhteisön sisäisen toimivuuden näkökulmasta tärkeä, jopa ainoa muutoksen mahdollistava tekijä. Se voi lyhyessä ajassa murtaa lujiksi juurtuneita vallankäy-

tön rakenteita ja johtamisen kulttuuria. Konfliktin kiivaimman kuohuntavaiheen jälkeen saattavat osapuolet ryhtyä välittömään keskinäiseen kanssakäymiseen. Parhaimmillaan tuloksena on paikallisen hallinnon ja poliittisen päätöksentekoelementin ja asukkaiden vapaaehtoisryhmien keskeinen kumppanuus, jossa osapuolet tunnustetaan itsenäisesti toimiviksi subjekteiksi. Osapuolet eivät enää ole toisilleen pelkkiä työtä merkitseviä kohteita. Niistä on muodostunut toisilleen tärkeitä resursseja.

Kirjallisuus

- Jamison, Andrew; Eyerman, Ron; Cramer, Jacqueline; Læssøe, Jeppe. 1990. *The Making of the New Environmental Consciousness. A Comparative Study of the Environmental Movements in Sweden, Denmark and the Netherlands*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Haveri, Arto. 1994. *On adaptive and strategic behaviour of local level communities*. Acta Universitatis Tamperensis, ser. A. vol. 393. Tampere.
- Konttinen, Esa. 1994a. "Kansalaisyhteiskunnan leimahdus Säynätsalossa." Teoksessa Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.) *Pasilasta Vuotokselle*, 116-138. Gaudeamus, Helsinki.
- Konttinen, Esa. 1994b. "Päijänne puhtaaksi – reittivedet raikkaammiksi." Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 57.
- Kortelainen, Jarmo. 1994. "Paikalliset keskiluokat ja ympäristötietoisuuden muutos." Teoksessa Jarmo Kortelainen ja Juha Kotilainen, *Ympäristön paikalliset tulkinnat*. Ympäristötietoisuuden muutos tehdasyhteiskunnassa, 71-136. Joensuun Yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 109. Joensuu.
- Koski, Heikki. 1995. *Kansalainen, kunta ja kansalaisyhteiskunta*. Kunnallissalan kehittämissäätö. Polemia-sarja 11. Helsinki.
- Litmanen, Tapio. 1990. *Kansalaisaloite ympäristökamppailuna. Sievin, Nivalan ja Reisjärven suojelijoiden tarkastelua 1980-luvun ympäristökamppailuna ja kansalaistoimintana*. Sosiologian pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. (Julkaisematon).
- Litmanen, Tapio. 1994. "Sievin suojelijat ydinjätteitä vastaan." Teoksessa Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.), *Pasilasta Vuotokselle*, 238-256. Gaudeamus, Helsinki.
- Naschold, Dieter. *The Modernization of the Public Sector in Europe. A Comparative Perspective on the Scandinavian Experience*. Ministry of Labour. Labour Policy Studies 93. Helsinki.

- Nieminen, Matti. 1994. *Rantojensuojeluohjelma – kilpailevia tulkintoja ja vertautumatonta rationaalisuutta*. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 59.
- Rannikko, Pertti. 1994. ”Ympäristökamppailujen aallot.” Teoksessa Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.), *Pasilasta Vuotokselle*, 11-30. Gaudeamus, Helsinki.
- Rouhinen, Sauli. 1991. ”Kestävän kehityksen kansalaisyhteiskunta alue-tutkimuksen haasteena.” Teoksessa Jouni Häkli ja Jorma Kuitunen (toim.), *Avauksia restrukturaatioon*, 163-176. Tampereen yliopisto, aluetieteen laitos A 11.
- Sairinen, Rauno. 1994. *Ympäristökonfliktit kuntien suunnittelussa ja päätöksenteossa*. Suomen Kuntaliitto, Acta-sarja 31. Helsinki.
- Tikkanen, Sarianne. 1994. ”Toiko öljy Sköldvikissä onnen vai ongelmia?” Teoksessa Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.), *Pasilasta Vuotokselle*, 173-193. Gaudeamus, Helsinki.

”Paikalliset ympäristöliikkeet ja lähihallinto” -projektin julkaisut

Esa Konttinen

Suoran demokratian merkitys paikallisessa ympäristönsuojelussa. Kestävän kehityksen kuntaprojekti, tiedote 5/1993, 13-15.

”Puun ja kuoren välissä? Selvitys Keski-Suomen kuntien ympäristönsuojelusihteereistä.” Yhdessä Kimmo Saariston kanssa. *Ympäristö ja terveys* 10/1993, 646-649.

”Kansalaisyhteiskunnan leimahdus Säynätsalossa.” Teoksessa Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.), *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto*, 116-138. Helsinki: Gaudeamus, 1994.

”Päijänne puhtaaksi – reittivedet raikkaammiksi.” Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 57/1994.

”Syvyyttä uusien yhteiskunnallisten liikkeiden ymmärtämiseen. Karl-Werner Brandin kulttuurinen lähestymistapa.” *Kulttuuritutkimus* 11:1/1994, 10-19.

”Vain voittajia Päijänteen ympäristökamppailussa.” Artikkelit FT Lasse Hakkarin toimittamaan teokseen *Päijänne – erämaajärvi*. Julkaisee Jyväskylän yliopistoyhdistys (painossa).

Sanomalehtiartikkelit

”Vaarun puolustuksen pitkä marssi.” *Vaarunlehti* 1/1995 (Vaarunvuori-liikkeen tiedotuslehti).

”Vaarunvuorikysymys ja päätöksenteon onkalot.” *Keskisuomalainen* 3.8.1995.

Päivi Lahdenmäki

Kestävän kehityksen kuntakokeilu Sumiaisten kunnassa: raportti projektin puolivälissä tehtyjen teemahaastattelujen tuloksista. 1994. Osa Sumiaisten kunnan kestävän kehityksen materiaalia.

Tapio Litmanen

”Kerättiin voimaripheet yhteen ja pistettiin tuulemaan.” Teoksessa Anne Ruuttula-Vasari (toim.), *Sievistä sommaan näkköön*, 336-344. Sievin kunta, Sievin Seurakunta, Sievi-seura ry. Ylivieska, 1993.

”Yhteiskunnalliset liikkeet tiedon tuottajina.” Kirja-arviointi teoksesta Eyerman, Ron & Jamison, Andrew: *Social Movements. A Cognitive Approach.* The Pennsylvania State University Press, Padstow, Cornwall, 1991. *Sosiologia* 30:4/1993.

Kirja-arviointi teoksesta Blowers, Andrew, Lowry, David & Solomon, Barry D.: *The International Politics of Nuclear Waste.* Macmillan Academic and Professional, Hong Kong, 1991. *Politiikka* 1/1994.

”Sievin Suojelijat ydinjätteitä vastaan.” Teoksessa Ari Lehtinen & Pertti Rannikko (toim.), *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto*, 238-256. Helsinki: Gaudeamus, 1994.

”Mitä annettavaa systeemiteorialla on ympäristöongelmien tarkasteluun?” Litmanen, Tapio, Lahdenmäki, Päivi, Lahtinen, Sanna, Laine, Aki & Ylönen, Marja. Puheenvuoroja ja katsauksia. *Janus* 3/1994, 66-69.

Kallion uumenissa, satojen metrien syvyydessä. Paikalliset ydinjättekongfliktit Suomessa. Sosiologian lisensiaatintyö, 1994. Jyväskylän yliopisto.

”Environmental Conflict as a Social Construction: Nuclear Waste Conflicts in Finland.” *Society and Natural Resources.* Ilmestyy lehden vuoden 1996 numerossa.

”Kuinka ydinvoimasta tuli ongelma?” Ilmestyy lehdessä *Alue ja Ympäristö* vuonna 1996.

”Paikkakuntalaisten asennoituminen ydinjätteisiin Eurajoella, Äänekoskella ja Kuhmossa.” Käsikirjoitus raporttiin Harmaajärvi, I., Tolsa, H., Vuori, S. & Litmanen, T. *Ydinjätehuollon yhteiskunnalliset ja sosiopoliittiset kysymykset sekä ympäristövaikutusten arviointi.* Julkaistaan keväällä 1996 VTT:n Yhdyskuntatekniikan, Yhdyskuntasuunnittelun laitoksen julkaisusarjassa.

”Cultural Approach to the Perception of Risk. Analyzing Concern about Siting of a High-level Nuclear Waste Facility in Finland.” The paper

will be published in the conference proceedings. Spectrum '96. Nuclear and Hazardous Waste Management International Topical. August 18.-23. 1996, Seattle, Washington, USA.

"Tieteen mystifioinnista arkipäiväiseen työkumppanuuteen. Opinnäytetyön ohjaus yhteiskuntatieteellisessä tutkimusprojektissa." Käsikirjoitus *Laatua opinnäytetyön ohjaukseen* -teokseen, joka julkaistaan Chydenius-instituutin julkaisusarjassa vuonna 1996.

Sanomalehtiartikkelit ja mielipidekirjoitukset

- "Piirishteerit kansalaisyhteiskunnan tukena." *Luonnonsuojelija* 6/1993.
- "Riskillä on monia puolia." *Keskisuomalainen* 20.12.1993. Kommentti kansanedustaja M. Tiurille Puheenvuoropalstalla.
- "Onko Kivetty-liike tarpeellinen?" *Keskisuomalainen* 30.6.1994. Puheenvuoropalsta.
- "Ydinjäte on poliittinen haaste." *Helsingin Sanomat* 21.8.1994. Vieraskyynä -palsta
- "Ulrich Beck vieraili Jyväskylässä. Teknologia kehittyä ilman poliittisia päätöksiä." Ulrich Beckin haastattelu ilmestynyt Suomen luonnonsuojeluliiton jäsenlehdessä *Luonnonsuojelija* 1994.
- "Myös kuntalaisten näkemys on tärkeä." *Ytimekäs* 6/1995, 12-13. Teollisuuden Voima Oy:n yhtiölehti.
- "Kunnan kanta ratkaisee. Ydinjätteen loppusijoituksessa kuunneltava kansalaisia." *ALARA. Ajankohtaista säteily- ja ydinturvallisuudesta* 1/1996, 12-14.

Matti Nieminen

Rantojensuojeluohjelman ja rantayleiskaavoituksen vaikutus maaseudun elinvoimaan. Yhdessä Markku Julkusen kanssa. Keski-Suomen lääninhallitus, ympäristösosasto, RASE-projekti, julkaisu 6/1993.

Rantojensuojeluohjelma – kilpailevia tulkintoja ja vertautumatonta rationalisuutta. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisu 59/1994.

"Ympäristönsuojelun ja talonpoikaisuuden törmäävät intressit – Hallinnon ja kansalaisen vastakkaisuus rantojensuojelussa." Yhdessä Markku Julkusen kanssa. Teoksessa *Valtio, hyvinvointi, kunta, kansalaiset – artikkeleita suomalaisesta keskustelusta ja keskisuomalaisesta todellisuudesta.* Keski-Suomen lääninhallituksen vuosijulkaisu 1994.

”Taas ovat Helsingin herrat turhaan päättään vaivanneet” – Valtakunnallisen rantojensuojeluohjelman vastaanotto Keski-Suomen läänin kunnissa. *Hallinnon tutkimus* 1/1996, 50-63.

Kimmo Saaristo

Henkilökohtainen ekologia. Onko vihreä elämäntapa vastausyritys moderniin? Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 58/1994.

”Onko luonnonsuojelukulutus mahdollista?” *Ympäristö* 2/1994, 35-36.

”Pyhä luonto ja ekologinen rationaalisuus.” *Sosiologia* 3/1994, 204-213.

”Ympäristökysymys ja kunnan intressiryhmät. Keski-suomalaisen ympäristösihteerin suhde kunnallisiin toimijoihin.” *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 1/1995, 55-62.

”Ympäristökamppailut ryhmäkuvassa.” Kirja-arvostelu. *Yhteiskuntasuunnittelu* 4/1994, 54-56.

Sanomalehtiartikkelit

”Kaikki valta kunnille?” *Ilta-Sanomat* 11.1.1995, puheenvuoro Vapaa sana -palstalla.

”Kohti keskustelevampaa kuntaa.” *Turun Sanomat* 22.1.1995, toimituksen pyytämä asiantuntija-artikkeli.

Leena Suopajärvi

Vuotoksen vastustus. Vastustavan toiminnan synty, organisoituminen ja laajeneminen. Sosiologian laitoksen pro gradu -tutkielma, 1993. Jyväskylän yliopisto.

”Vuotoksen tekoallas ja hankkeen vastustajat.” Teoksessa Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.), *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto*, 257-270. Helsinki, Gaudeamus, 1994.

Ilkka Virmasalo

Keski-suomalaisen luonnonsuojelun traumaattinen 70-luku. Sosiologian laitoksen pro gradu -tutkielma, 1995. Jyväskylän yliopisto.

Ympäristöliikeddinnän aalto pyyhkäisi maamme yli 1980-luvun taitteessa, synnytti vihreän liikkeen ja johti ympäristöministeriön perustamiseen. Vakiintunut poliittinen kenttäkin alkoi vihertyä.

Entä onko ympäristötietoisuus saavuttanut maaseudun paikalliset yhteisöt ja päätöksentekorakenteet? Miten ympäristönhallinta tai sen puute rakentuvat sosiaalisesti maaseutumaisissa ympäristöissä?

"Ympäristöliikkeet ja lähihallinto" -projektin tutkijat etsivät vastauksia näihin kysymyksiin sosiologian keinoin. Tarkastelukulmia ovat historiallisesti muotoutunut kulttuuri ja siihen piiloutuneet ja julkituodut ympäristökäsitykset, paikalliset valtarakenteet ja hallitsemisen mallit. Näissä muodostumissa vastaanotetaan ja reagoidaan yhteiskunnallisiin tendensseihin ja aloitteisiin. Ne hyväksytään tai torjutaan, niitä myös suunnataan omiin tavoitteisiin soveltuviksi. Paikallisyhteisöissä saattaa syntyä yllättäenkin omaehtoista ympäristötoimintaa, joka muokkaa yhteisöjen toimintatapoja laajalti.

Tässä kokoelmassa eritellään valtiollisten ympäristöhankkeiden vastaanottoa ja paikallisten ympäristökiistojen sosiaalista rakentumista Keski-Suomessa. Kirjoittajat ovat Esa Konttinen, Tapio Litmanen, Päivi Lahdenmäki, Matti Nieminen, Kimmo Saaristo ja Ilkka Virmasalo.

Kontinien & Itämeren (toim.) Ekskuuntia ja ölkunta

SoopPhni